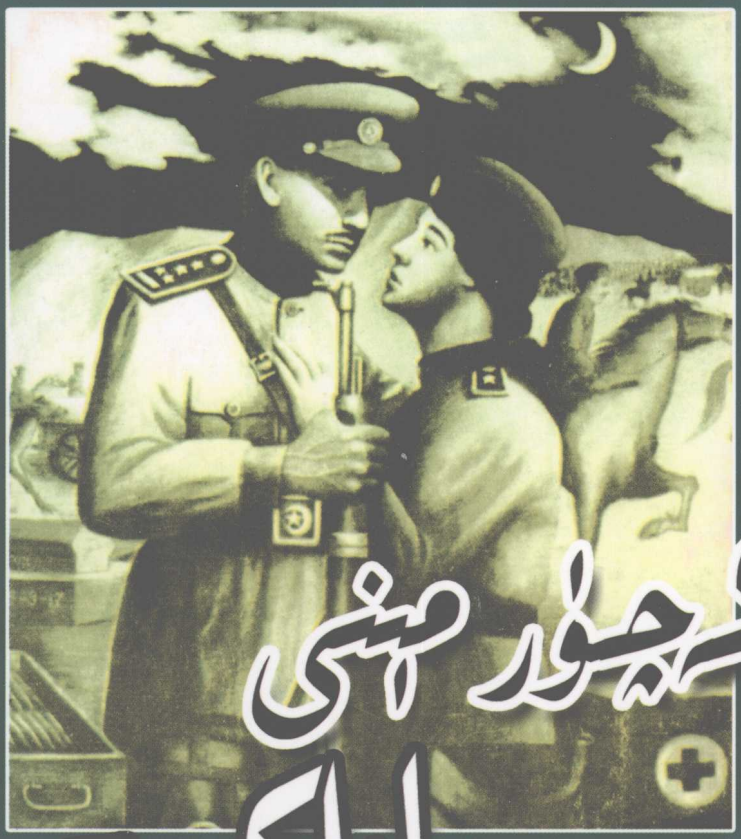
ئابدۇراخمان قاھار

كەچۈرمىشى نازاكەت

شىنجاڭ ياشلار - ئۆسمۈرلەر نەشرىياتى

مۇقاۋا رەسىمنى سىزغۇچى: نۇرمۇھەممەت تۇختى

ISBN 978-7-5371-1030-3

9 787537 110303 >

باھاسى: 14.00 يۈەن

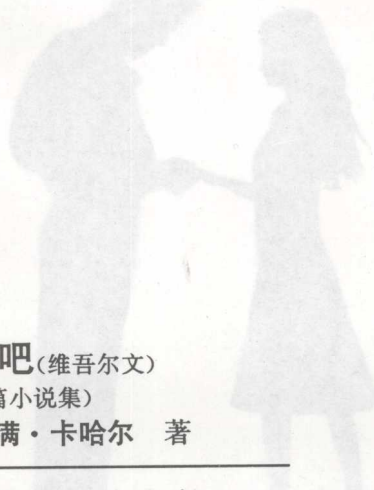
ئابدۇراخمان قاھار

كېچىلەر مېنى نازاكەت

(پوۋېستلار)

شىنجاڭ ياشلار - ئۆسمۈرلەر نەشرىياتى

责任编辑：阿布力克木·艾山
责任校对：阿布里孜·阿巴斯
封面设计：阿里甫·夏

原谅我吧（维吾尔文）
（中篇小说集）
阿不都热合满·卡哈尔　著

新疆青少年出版社出版
（乌鲁木齐市胜利路二巷1号　邮编：830049）
新疆新华书店发行
新疆金版印务有限公司印刷
850×1168毫米　32开本　9.625印张
1992年11月第1版　2007年3月第2次印刷
印数：4851—7910

ISBN978—7—5371—1030—3　定价：14.00元
如有印刷装订问题请直接同出版社调换

مۇندەرىجە

كەچۈر مېنى، نازاكەت 1
ئاشۇ يىللار 113
ئادەملەر، ماڭا رەھىم قىلماڭلار 210

كەچۇر مېنى، نازاكەت!

1

تاغ جىرالىرى كۆز مەنزىرىسىگە خاس تۈس ئالغانىدى. ئوت - چۆپلەر سارغىيىپ پىشقان، قېتىشقان. قاپتاللاردىكى قارىغايلار ھېلىھەم ياپيېشىل ۋە مەغرۇر. تاغ سۇلىرى تېخىمۇ سۈزۈلۈپ تىنىشقان، ئۇنىڭ ئاستىدىكى ھەرخىل، ھەررەڭدىكى تاشلار قۇم بىلەن سۇ يالاۋۇرىپ سىلىقلىنىپ كەتكەن. چۆپلەر ياقۇتتەك چاقناپ تۇرىدۇ. تاغ قۇشلىرىنىڭ چاڭىلدىغان ئاۋازلىرى پەسەيگەن، توپ-توپى بىلەن ئوتلاپ يۈرگەن ئات، كالا، قوي، ئۆچكىلەر سېمىزلىكتىن ياۋاشلاپ كەتكەن، قىيغىتىشلار، سايغاقداشلار، تاشتىن - تاشقا سەكرەشلەر ھازىر يوق.

جىرا بويلاپ تۆۋەنگە چۈشۈۋاتقان ئوۋچى يېگىت بۇگۈنكى سەپىرىدىن مەمنۇن بولۇپ، كۆڭلى كۆتۈرۈلگەن ھالدا ئەترافقا تىكىلىپ كەلمەكتە. ئۇ ئادەم ئىزى كەم بېسىلىدىغان، پەقەت ياۋايى ھايۋانلار، ئۇچار قۇشلارلا

يۈرىدىغان يەرلەردىن ئوۋ قىلىپ قايتقانىدى. ئۇنىڭ ئاستىدىكى قوموش قۇلاقلىق كۆك ئات ئىگىسىنىڭ ھېسسىياتىنى چۈشەنگەندەك، ئاياغلىرىنى بىرخىل يۆتكەپ پەسلەپ كېلەتتى. غانجۇغىدا بۇ ئەترەتنا كەم ئۇچرايدىغان ئىككى دانە كۆك بۆرىنىڭ تېرىسى، بوغۇزلانغان بىرنەچچە ئۈلا، ئىككى قىرغاۋۇل پۇلاڭلاپ تۇراتتى.

ئوۋچى يىگىت جىرانىڭ ئىككى يېقىنى بۇگۈنلا كۆرۈۋاتقاندەك ئەترەتقا قىزىقىپ قارايتتى، ۋۇجۇدى تاغ ھاۋاسىدىن ھۇزۇرلىناتتى. ئۇ بۇگۈن كېچىچە يول بېسىپ تاڭ بىلەن تەڭ ئۆيىگە يەتمەكچىدى.

قۇياش تاغ كەينىگە ئولتۇرۇپ، جىرا ئىچى كۆكۈچ-قارامتۇل رەڭگە كىرىشكە، يېشىل قارىغايلار قارىيىشقا، شارقىراتمىلارنىڭ ئاۋازى تېخىمۇ ئېنىق ئاڭلىنىشقا باشلىدى، ئىزغىرىن شامال باشلاندى. ئوۋچى يىگىت ئېتىنىڭ تىزگىنىنى سىلكىدى.

بۆرە مېڭىشىغا چۈشكەن كۆك ئات بىر جىرادىن ئايلىنىپ، كەڭرى سايغا چۈشۈشى بىلەن بىردىنلا خاتىرلداپ، قوموش قۇلاقلىرىنى شىڭتايتىپ تۇرۇپ قالدى، ئوۋچى يىگىتمۇ چۆچۈپ كەتتى. ئۇنىڭ ئالدىدا، خۇددى ئاسماندىن چۈشكەندەك، بىر قىز پەيدا بولغانىدى، گويا چۆچەكلەردە ئېيتىلغاندەك بۇھال يىگىتنىڭ پىكرىنى چاچتى: «بۇ كىم؟ ئادەممۇ يا ئادەم سۈرەتلىك جىنمۇ؟»

قىز ئاتلىق يىگىتنى كۆرۈپ دەھشەتلىك چىرقىراپ، ئوڭدىسىغا يىقىلدى:

— ئاھ!... شورپىشانەم، ئەمدى مەن ئۆلدۈم!...

يىگىت ئېتىدىن چۈشمەي بۇ ئاجايىپ مەنزىرىگە

بردەم قاراپ تۇردى. ئوڭدىسىغا يېقىلغان قىز قىمىرلىماي سۇنايلىنىپ ياتاتتى، ئاتمۇ بوجىيىپ تۇراتتى، پۇتۇن ئەتراپ قېتىپ قالغاندەك جىمجىت كەتكەنىدى.

قاراپ تۇرۇۋېرىش كېرەكمۇ؟ يېگىت ئېتىدىن چۈشۈپ، بىر بېسىپ، ئىككى بېسىپ قىزنىڭ يېنىغا كەلدى. قىز تويغا ياسانغاندەك، ئۇچسىغا ناۋات رەڭ دۇردۇن كۆڭلەك، ئۇنىڭ ئۈستىگە قېنىق بېغىرەڭ مەخمەل كەمزۇل كىيىپ، بېشىغا ئاق بۆرتمە شال تاڭغان، پۇتىغا يېڭى قارا خۇرۇم چېتىك كىيگەنىدى. بۇلاقتەك كۆزىنى ياپقان ئۇزۇن، تال-تال كىرپىكلىرى، مارجاندەك چىشلىرىغا ھىملەشكەن سۈپسۈزۈك لەۋلىرى، ئانارەك قىزىل مەڭزىدىكى بىر تال خالى قىزنى تولىمۇ گۈزەل كۆرسىتەتتى.

يېگىت بىر پەس داڭقېتىپ تۇردى - دە، ئاندىن قىزنىڭ بېشىنى ئاۋايلاپ كۆتۈرۈپ تىزىغا ئالدى، لېكىن قىز كۆزىنى ئاچمايتتى. پەقەت پېشانىسىگە چۈشكەن بىرنەچچە تال چېچىلا سوغۇق شامالدا يېنىك يەلپۇنۇپ تۇراتتى. كۆكسىنىڭ بىر كۆتۈرۈلۈپ، بىر چۈشۈپ تۇرۇشى ئۇنىڭ ھايات ئىكەنلىكىدىن دالالەت بېرەتتى. يېگىت مۇزدەك تاغ سۈيىنى ئوچۇملاپ ئەكېلىپ قىزنىڭ يۈزىگە سەپتى، شۇ چاغدىلا قىز ئەندىكىپ كۆزىنى ئاچتى:

— مەخسۇتباي!... ياق، ياق ...، — ئۇ جۆيلۈگەندەك چۈشىنىكسىز بىرنېمىلەرنى دېدى. ئۇنىڭ لەۋلىرى بىرنەرسىدىن سەسكەنگەندەك قورۇلاتتى، كۆزلىرىدىن ئۈمىدى كېسىلگەن ئادەمنىڭكىدەك خۇنۇك نۇر پىلدىرلايتتى، چېكە تومۇرلىرىنىڭ لىپىلداۋاتقانلىقى ئوچۇق بىلىنىشكە باشلىدى. ئۇ كۆزلىرىنى يەنە يۇمۇۋالدى.

— مەن مەخسۇتباي ئەمەس، قۇددۇس، مەخسۇتباي دېگەن كىم؟

قىز كۆزىنى ئاستا ئاچتى، قۇددۇس قانداقتۇر بىرنەرسىنى چۈشەنگەندەك قىزغا ئىچ كۆيەرلىك بىلەن تىكىلدى. ئۇنىڭ پىشانىسىدىكى چاچلارنى كەينىگە قايرىپ قويماقچى بولۇپ قولىنى ئاستا سوزدى، بىراق ئەيمەندىمۇ، قولىنى يەنە تارتىۋالدى.

— سەن قەيەردىن كەلدىڭ؟ — ئاستا سورىدى قىز.

— مۇشۇ تاغلار مېنىڭ ماكانىم.

قىز بىردىنلا جانلىنىپ بېشىنى كۆتۈردى. قۇددۇسنىڭ چىرايىدا كۆلۈمسىرەش پەيدا بولدى. قىز ئۇياق - بۇياقتا ۋە بېشىدا ئولتۇرغان يىگىتكە تىكىلىپ قارىدى-دە، ئۇلۇغ - كىچىك تىندى، ئۇ گاراڭ ئادەمدەك بولۇپ قالغانىدى.

— مەن قاياقتىن كەلدىم؟ — دېدى قىز بېشى تۆرىگەن ئادەمدەك.

قۇددۇس شىمال تەرەپتىكى جىلغىنى كۆرسەتتى.

قىز شۇ چاغدىلا ئۆزىگە كېلىپ، ئۆزىنىڭ ھېلىلا مۇشۇ يىگىتنى ئاتلىق كۆرگەنلىكىنى ۋە كۆرۈپلا ھوشىدىن كەتكەنلىكىنى ھېس قىلدى - دە، بىردىنلا كۆڭلى بۇزۇلۇپ، كۆزلىرىدىن تارامىلاپ ياش تۆكۈلدى.

— يىغلىماڭ، — دېدى قۇددۇس كۆيۈمچانلىق بىلەن، — نەگە بارىسىز؟ نەگە دېسىڭىزمۇ يەتكۈزۈپ قويالايمەن.

قىز تېخىمۇ ئۆپكۈدەپ كەتتى - دە، بېشىنى كۆتۈردى.

— نەگە بېرىشمنى بىلمەيمەن، لېكىن بىر يەرگە يوشۇرۇنۇشۇم كېرەك، — ئۇ ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى، — مېنى بىر يەرگە يوشۇرۇپ قويۇڭ، ماڭا رەھىم قىلىڭ، بولۇڭ...

قىز تىترىگىنىچە ئارقىسىغا قاراپ قويدى.

— بۇ يەرلەر سىزنى يوشۇرۇپ قالالمايدۇ، ئۇنداقتا يىراق يەرلەرگە كېتىشكە توغرا كېلىدۇ.

— مەيلى، قانچە يىراق بولسا، شۇنچە ياخشى.

قۇددۇس كۆك ئېتىنى يېتىلەپ كەلدى، بۆرە تېرىسىنى ئېگەرنىڭ كەينىگە سېلىپ، قىزنى يۆلەپ چىقىرىپ، ئۇنىڭغا ئولتۇرغۇزدى-دە، ئاندىن ئۆزى مىنىپ، كەينىگە — تاغ ئىچكىرىسىگە قاراپ ئۆرلەپ ماڭدى.

قىز مانا ئەمدى ئۆزىنىڭ تولىمۇ چارچاپ ماغدۇرسىزلانغانلىقىنى، قورسىقىنىڭ ئاچقانلىقىنى ھېس قىلدى ۋە ئويغا پاتتى: ئاھ، زارلىرىم خۇداغا يېتىپ ماڭا ئىچى ئاغرىغان ئوخشايدۇ-دە، بۇ مېھرىبان يىگىتنى ماڭا ئاسماندىكى پەرىشتىلەر تاشلاپ بەرگەنمىدۇ؟ يا خىزىرغا يولۇقتى دېگەن مۇشۇمۇ؟ دۇنيادا ياخشى ئادامىلەر بار ئىكەنغۇ، يالغۇزلۇقۇم، ئاجىزلىقىمدا ماڭىمۇ باشپاناھ بولىدىغانلار چىقىدىكەنغۇ... تەقدىرگە تەن بەر دېگەنلەرنىڭ گېپىگە كۆنمەي توغرا قىلغانىكەنمەن، بولمىسا ياشلىقىم ئۇچاقنىڭ كۈلىدەك توزۇپ كەتمەسمىدى...

بىردەمدىلا قاراڭغۇ چۈشۈپ كەتتى. تاغ قاپتاللىرى قارا پەردىدەك كۆرۈنەتتى، چاراقلاپ يانغان يۇلتۇزلار ئۇنىڭ بېشىدىلا ئېسىلىپ تۇرغاندەك قىلاتتى. ئۇ گويا قول سوزسىلا يەتكۈدەك يەردە تۇرغان يۇلتۇزلارغا قىزىقىپ

قاربدی. يولتۇزلار كۆمۈش كىرپىكلىرىنى چىملدىتىپ قىزغا كۆز قىسۋاتقاندەك قىلاتتى. ئۇ ئۆزىنى يولتۇزلار ئارىسىدا يۇرگەندەك ھېس قىلىپ، ئىچ - ئىچىدىن سۆيۈنۈپ، ھەممىنى — كۆڭلىدىكى ۋەھىمىنى، ھالسىزلىق ئازابىنى، قورسىقىنىڭ ئاچقانلىقىنى ئۇنتۇپ كەتتى.

يۇقىرى ئۆرلىگەنسېرى يول قىيىنلىشىپ باراتتى. كۆك ئاتنىڭ ساغرىسىدىن، بويۇنلىرىدىن چىپىلداپ تەر قۇيۇلسىمۇ، ئۇ بىرخىل يۇرۇشىنى ئۆزگەرتمەي ئۆرلەپ بارماقتا ئىدى.

قۇددۇس ئۇن - تىنسىز كېلەتتى. ئۇ نېمىلەرنى ئويلاپ كېتىپ بارىدىكىن؟ چۇشىدىمۇ كۆرۈنمەيدىغان ئەھۋالغا دۇچ كەلگەنلىكىدىن ھەيران بولۇۋاتامدىكىن؟ ياكى كىچىك ۋاقتىدا ئانىسى ئېيتىپ بەرگەن پادىچى تازغا پادىشاھنىڭ ئاي جامال قىزى كۆيۈپ قاپتۇ، دېگەن چۆچەكنى ئويلاۋاتامدىكىن؟ ... ئۇ، قىز دۇمبىسىگە بېشىنى قويغاندا يۇرىكىنىڭ ئادەتتىن تاشقىرى ئۇرۇپ كەتكەنلىكىنى ۋە بەدىنىدە تۇيۇقسىزلا بىر ئىسسىق ھارارەتنىڭ پەيدا بولغانلىقىنى سەزدى، لېكىن كەينىگە قايرىلىشقا جۇرئەت قىلالمىدى، شۇ تاپتا ئۇنىڭ تىلىغا گەپمۇ كەلمەيتتى.

يالغۇزئاياغ يول ئۆرلىگەنسېرى ھاۋامۇ سوۋۇپ باراتتى، ئىزغىرىن شامالمۇ ئەدىدى، يولتۇزلار تېخىمۇ روشەنلىشىپ پارقىرايتتى، قارىغايلار سۇس شاۋقۇن سېلىپ سۇرلۇك گۇركىرەيتتى.

قۇددۇس ئېتىنىڭ تىزگىنىنى تارتتى، قىز بېشىنى ئاستا كۆتۈردى.

— مۇزلىدىڭىزمۇ؟ — دېدى ئۇ كەينىگە قايرىلىپ.
— ھەئە.
— مەن سىزنى ئۇخلاپ قالدىمكىن دەپتىمەن؟
— مەن ئۇخلىمىغىلى ئىككى كۈن بولدى.
قۇددۇس ئاتتىن چۈشتى-دە، غانجۇغىدىكى تاشلانمىغان چوڭ جۇۋىنى يېشۋالدى.
— قايسىسىنى كىيىسىز؟ ئۇچامدىكىنىمۇ، ماۋۇنىمۇ؟
— قايسىنى بەرسىڭىز شۇنى.
— ئۇچامدىكىنى كىيىڭ، ماۋۇنىڭ بىلەن قولىشالمايسىز يول تېخى ئۇزۇن، بايا بىز ئۇچراشقان يەر بىلەن باردىغان يېرىمىزنىڭ ئارىلىقى يەتمىش-سەكسەن چاقرىم كېلىدۇ.
قىز قۇددۇسنىڭ ئۇچىسىدىكى ئىسسىپ قالغان كالتە جۇۋىنى كىيىپ، بەدەنلىرىنىڭ بىردىنلا راھەتلەنگەنلىكىنى ھېس قىلدى.
— بۇ يول خەتەرلىك، ئۇخلاپ قالسىڭىز بولمايدۇ. ئالدىغا مېنەمسىز-يە؟
— يولنى بىلمىسەم؟...
— ئات بىلىدۇ.
— مەيلى.
ئۇلار ئاتقا ئالمىشىپ مىنگىشىپ يەنە يولغا چۈشتى. ئات بېشىنى ئوڭغا بۇراپ يەنە بىر قۇيۇق قارىغايلىق جىراغا كىرىپ كەتتى. يول تاشلىق، بەزى يەرلەردە ئات ئايىغىنى يانتۇ تۇرغان يوغان يالپاق تاغلارغا باساتتى. ئەگەر ئات سەللا مۇدۇرۇپ كەتسە، ئىككىسى ئۇچۇپ كېتىشى مۇمكىن ئىدى. قىزدىن ئۇيقۇ قاچقان، ئاتنىڭ

تەكشسىز يۇرۇشىدىن قورقۇش، ئەنسىرەش تۇيغۇلىرى ئۇنى ئۆز ئىلكىگە ئېلىۋالغانىدى.

تاڭ ئالدىدىكى قاراڭغۇلۇق باشلانىدى. دەل شۇ چاغدا ئۇلار مەنزىلگىمۇ يېتىپ كەلدى. قۇددۇس ئاتتىن چۈشۈپ بىر ئۆڭكۇرنىڭ ئالدىغا كېلىپ توختىدى. ئۆڭكۇر ئىچى قارا سىياھدەك قاراڭغۇ، ئۇ دەم تارتىدىغان ئەجدىها ياتقاندەك سۇرلۇك كۆرۈنەتتى. قىزنىڭ تېنى شۇركۈنۈپ كەتتى.

— قورقماڭ، مەن دائىم ياتىدىغان جاي مۇشۇ، — دېدى ئۇ ئاتنىڭ غانجۇغىسىدىكى نەرسىلىرىنى يېشۈېتىپ، ئاندىن سەرەڭگىسىنى چېقىپ ئۆڭكۇرنىڭ ئىچىنى كۆرسەتتى. ئۆڭكۇرنىڭ ئاغزى كىچىك، ئىچى ئۇچ - تۆت ئادەم بىمالال سىغىۋەدەك ئىدى. ئۇنىڭ ئاستىغا قۇرۇغان ئوت - چۆپلەر قېلىن قىلىپ سېلىپ قويۇلغانىدى.

قۇددۇس بۆرە تېرىسىنى چۆپنىڭ ئۈستىگە يېيىپ سېلىپ، قىزغا ياتىدىغان ئورۇن ھازىرلىدى.

— قېنى، يېتىڭ، ئىككى كۈندىن بېرى ئۇيقۇسىز ئىكەنسىز.

ھارغىنلىق، ئۇيقۇسىزلىقتىن قىزنىڭ يېنى يەر تارتىپ تۇراتتى. ئۇ تەمتىرەپ كېلىپ تېرە ئۈستىدە ياتتى. قۇددۇس قىزنىڭ ئۈستىگە چوڭ جۇۋىنى يېپىپ قويۇپ تالاغا چىقتى. كۆڭ ئاتنى قارىغايغا قاڭتۇرۇپ باغلىدى، ئاندىن بۇگۈن ئوۋلىغان ئۇلا، قىرغاۋۇللىرىنى ئۆڭكۇرنىڭ ئىچىگە ئەكىرىپ قويۇپ، تاماكا چېكىش ئۈچۈن ئولتۇردى.

تۇرمۇش كىشى ھەيران قالىدىغان ھادىسىلەرگە باي: كىشىگە بەزىدە ھەشمەتلىك بېزەلگەن ئۆيلەرمۇ

دەھشەتلىك، يىرگىنچلىك كۆرۈنىدۇ، ئەمما ۋەيرانە كەپە، قاراڭغۇ ئۆڭكۈر شۇنچە يىللىق، ئەندىشسىز تۈيۈلىدۇ. قىز بۇ ئۆڭكۈردە قاڭسىق ھىد گۈپۈلدەپ تۇرغان جۇۋىنى پۈراپ خاتىرجەم ياتىدۇ، ئۇنىڭدا قورقۇش، ئەيمىنىشتىن ئەسەرمۇ قالمىغان، كۆزى ئۇيغۇغا كېتىۋاتىدۇ.

— كېلىڭ، يېتىڭ، سىزمۇ ھېرىپ كەتتىڭىز، — دېدى قىز بېشىنى كۆتۈرۈپ.

— ياق، تاڭ ئېتىپ قالدى.

قىز ئۆتكەن ئىشلارنى ئويلاشقىمۇ ئۇلگۈرمەي تېزلا ئۇيقۇغا كەتتى.

2

ئۇ ئەتىسى چۈشكە يېقىن ئويغاندى. كۆزىنى ئېچىپلا ئۆزىنىڭ نەگە كېلىپ قالغانلىقىدىن، قانداقتۇر بىر تاش ئۆڭكۈرنىڭ ئىچىدە ياتقانلىقىدىن ھەيران بولۇپ ئولتۇردى، تۇنۈگۈنكى ئىشلارنى ئەسلەشكە تىرىشتى. خۇددى چۈشتەك يۇز بەرگەن ۋەقەلەر ئۇنىڭ كۆز ئالدىدىن خىرە-شىرە ئۆتتى-دە، كۆڭلى ئەمىن تېپىپ ئورنىدىن تۇردى. ئۇ راھەتلىنىپ ئۇخلىغان ۋە ئۇيقۇسى قانىغانىدى. شۇ ھامان ئۇنىڭ دىمىقىغا قانداقتۇر بەرنەرسىنىڭ مەززىلىك پۇرىقى كىردى، ئۇ ئۆڭكۈردىن سىرتقا چىقتى. پاھ... نېمە دېگەن گۈزەل، نېمىدېگەن كەڭرى دۇنيا! ... ئۆڭكۈرنىڭ ئالدىدىن دولقۇنلۇق بىر ئۆستەڭ تاغ سۈيى شاش ئاتتەك قىيغىتىپ ئاقاتتى، سۇنىڭ ئىككى يېقى قويۇق قارىغايلىق، تېرەكلىك ئىدى،

تاغ قاپتاللىرى توق يېشىل، يىراقلىغانسېرى قارامتۇل كۆرۈنەتتى. يىراق - يىراقلاردا بولسا، سۇس قىزىل رەڭلىك يوتىلار چىمىرلاپ، تاۋلىنىپ تۇراتتى. ئاسمان كۆپكۆك، ئۇ يەر - بۇ يەردە پاختىدەك ئاق بۇلۇتلار خۇددى دېڭىزلاردىكى يەلكەنلىك كېمىلەردەك ئۇزۇپ يۈرەتتى.

ئۇ تەبىئەتنىڭ بۇ سېھرىلىك مەنزىرىلىرىگە تويماي قارايتتى. كەڭرى دۇنيا، ئاجايىپ خىسلەتلىك مەنزىرە، ساپ ھاۋا قىزنىڭ ھېسسىياتىنى قوزغاپ، تۇنۇگۈنكىچە تارتىپ كېلىۋاتقان ئازابلىرىنى ئۇنتۇلدۇردى.

قۇددۇس قۇچاق يەتمەيدىغان بىر تۇپ قارىغاي ئاستىدا كاۋاپ پىشۇرۇۋاتاتتى. قىز ئۇنىڭغا سەپسېلىپ قارىدى. ئۇ غوللۇق، بەستىدىن پالۋانلىقى بىلىنىپ تۇرىدىغان، قوشۇماقاش، كەڭ پېشانىلىك يىگىت ئىدى، مەڭزى ئوت تەپتىدىن قىزارغان، بۇرۇن ئۇچلىرىدىن تەر تامچىلاپ تۇراتتى. ئۇ يۇڭزىلىنىپ ئىچ - قارنى تازىلانغان ئۇلانى ئىككى تال كۆك تالغا كېرىپ ئۆتكۈزۈپ، تاشلاردىن ياسالغان كاۋاپدانغا قاقلاۋاتاتتى. قۇرۇغان قارىغاي شاخلىرى چاراسلاپ يانىتتى.

قىز قۇددۇسنىڭ يېنىغا كەلدى.

— قانداق، ئۇيقۇغا قېنىپسىزمۇ؟

— قۇشتەك يېنىكلەپ قاپتۇمەن.

— سىزگە كاۋاپ پىشۇرۇۋاتىمەن.

— چۇشۇمگىمۇ كاۋاپ كىرىپتىكەن.

— «توخۇ داڭگال چۇشەيدۇ، ئۆچكە جاڭگال» دېگەندەك قورسىقىڭىز ئاچ قالغاندىن كېيىن ئەلۋەتتە

كاۋاپ چۈشه يسز - ده.
— تاپتىڭىز، بۇ قانداق قۇش؟
— ئۇلا.
— ئۇلا؟
— هه، كۆرگه نمۇ؟
— كۆرمىگه‌ن، ئه‌مما گۆشىنى شپالىق ده‌پ ئاڭلىغان.
— تاغدا شپالىق نه‌رسىله‌ر كۆپ.
— شۇنىڭ ئۈچۈن تاغقا قاچتىم - ده، — قىز هه‌يىارلىق بىله‌ن كۈلدى.
— سىز ... قانداق بولۇپ ...
— ئاۋۋال قورسىقمنى تويدۇرۇڭ، ئاندىن هه‌ممنى سۆزله‌پ بېرىمه‌ن.
قۇددۇس ئۆڭكۈرنىڭ ئالدىغا بۆره تېرىلىرىنى سېلىپ، بىر پارچه تاختاي ئۈستىگه پىشقان ئۈلانى قويدى ۋه به‌كسى بىله‌ن ئۇنى پارچىلىدى. كاۋاپتىن ئىشتىهانى غدىقلايدىغان مه‌ززىلىك پۇراق كېله‌تتى. هه‌ر ئىككىسىنىڭ ئاغزىغا سېرىقسۇ كه‌لدى - ده، كاۋاپنى ئىشتىها بىله‌ن يېيىشكه باشلىدى.
— ئۈلانىڭ گۆشى راستىنلا تاتلىق بولىدىكه‌ن، — دېدى قىز قۇددۇسقا قارىمايلا، — كاۋاپ پىشۇرۇشقا قالتىس ئۇستا ئىكه‌نسز.
— ئۈلالا بولسا، پىشۇرماق ئاسان، بىراق ئىسسىق چېيىمىز يوق، سوغۇق سۇ ئىچمىز - ده.
— ئه‌مدى ئىسسىق چايمۇ بولىدۇ. ئۆڭكۈرنىڭ ئىشنى ماڭا قويۇپ بېرىڭ.
— سىز مېهمان تۇرسىڭىز ...

— مېهمانلىقىم تۈگىدى، ئەمدى مەنمۇ سىزگە ئوخشاش ھازىردىن باشلاپ بۇ يەرنىڭ خوجايىنى.

قۇددۇس يەر ئاستىدىن قاراپ قويدى، لېكىن قىز ھېچنېمە دېمىگەندەك ھەدەپ تاتلىق پىشقان كاۋاپنى تامشىپ تۇرۇپ يېۋاتاتتى.

ئىككىسى قورساقلىرىنى تويدۇرۇشۇپ، سۇ بويىغا چۈشۈشتى. قوللىرىنى يۇيۇشۇپ، ئۇچۇملاپ سۇ ئىچتى. قىز ئىچ - ئىچىدىن خۇشال ئىدى. ئۇ ئۆزىنى خۇددى قەپەستىن قۇتۇلۇپ چىقىپ، پايانسىز كۆكتە پەرۋاز قىلىۋاتقان قۇشتەك ھېس قىلاتتى، ئۆزى تۇيمىغان ھالدا، ئۇزۇن چاچلىرىنى چۈۋۈپ يەنە ئۆرۈيەتتى.

ئۇ بىر بېسىپ، ئىككى بېسىپ قۇددۇسنىڭ يېنىغا كېلىپ ئولتۇردى. نېمىشقىدۇر، ھېلىلا چاڭلىداپ سۆزلەپ تۇرغان قىزنىڭ دېمى ئىچىگە چۈشۈپ كەتتى، لەۋلىرى قورۇلغان، كۆزلىرى مەيۈس ھالغا كىرىپ قالغانىدى، دەممۇ دەم ئېغىر تىناتتى ... كۆڭۈلسىز، ئازابلىق، دەردلىك تۇرمۇشنى سۆزلەش ھەرقانداق ئادەمگە ئېغىر، ئۇ ھازىر ئۆزىنىڭ كىملىكىنى، ھەسرەتلىك سەرگۈزەشتلىرىنى، بۇ يەرگە قېچىپ چىقىشقا نېمە سەۋەب بولغانلىقىنى يىگىتكە سۆزلەپ بېرىدۇ، كۆڭۈل يارلىرىنى ئاچىدۇ. سۆزلەش ئېغىر، ئىنتايىن ئېغىر، لېكىن سۆزلىمەي، ئىچ - قارىنىنى بوشاتماي بولمايدۇ. ئىچىگە تۇمانداق قاپلىشىپ تۇرغان ھەسرەتلىرىنى سۆزلىسەك، يېنىكلەپ قالغاندەك بولسەن!

— قۇددۇس، مېنىڭ كىملىكىمنى بىلگۈڭىز كېلىۋاتقاندۇ؟ — دېدى قىز ئۇنىڭغا مەيۈس ھالدا قاراپ، — مېنىڭ ئېتىم

نازاكەت، ئەمردىن دېگەن ئادەمنىڭ قىزىمەن. بىراق دادامنىڭ قانداق ئادەملىكىنى بىلمەيمەن. كىچىكىمدە ئۆلۈپ كېتىپتىكەن. ئاتا قەدرى ماڭا سەككىز-توققۇز يېشىمدا بىلىندى. دوستلىرىم دادىلىرىغا ئەركىلەپ ئېسىلسا، مېنىڭمۇ دادام بولسچۇ، مەنمۇ ئەركىلسەم، بويۇنلىرىغا ئېسىلسام، كوچىلاردا قولىنى تۇتۇپ ماڭسام دەيتتىم. كىملەرنىدۇ «دادا» دەپ ۋارقىرىشىشكە تاس قالاتتىم. بىر ئىش ئېسىمدىن زادى چىقمايدۇ: ھېيت كۈنى ئىدى. دوستۇم بىلەن ھېيتلاپ يۈرەتتىم، كوچىدا دوستۇمنىڭ دادىسى ئۇچراپ قالدى. ئۇ «دادا» دەپ يۈرگۈگىنىچە دادىسىغا بېرىپ ئېسىلدى. دادىسى قىزىنىڭ پىشانىسىگە سۆيۈپ قويۇپ، قولىغا پۇل تۇتقۇزۇپ قويدى. مەن بولسام بوينۇمنى قىسىپ قاراپ قالدىم. ئۆپكەم ئۆرۈلۈپ، ھېيتلاشنىمۇ تاشلاپ ئۆيگە كەلدىم-دە، ئۆزۈمنى ئاپامنىڭ قۇچىقىغا ئاتتىم ... ئاپام مېنى بەزلەپ: «كۆكلۈكۈنى يېرىم قىلما، قىزىم، مەن سېنىڭ ھەم داداڭ، ھەم ئاپاڭ» دېدى. لېكىن ئاپامنىڭ كۆزىدىن مېنىڭكىدىنمۇ جىقراق ياش تۆكۈلدى ... نېمىشقا بىزدەك يېتىم-يېسىر، كەمبەغەل بالىلارنىڭ چىرايى غېرىب-مىسكىن؟ نېمىشقا بەزىلەرنىڭ بالىلىرى شوخ - ئەركىن، ھېچقاچان بوينى قىسلمايدۇ؟ مەن بۇ سوئاللارغا ئەمدى جاۋاب تاپتىم: تۇرمۇشتىن — كېيىم-كېچەك، يېمەك-ئىچمەكتىن قىسىلمايدىغان ئائىلىلەرنىڭ بالىلىرى ئەنە شۇنداق شوخ- تېتىك چوڭ بولىدىكەن.

نېمە ئىلاج، ئاپام ئىككىمىز ئېغىر كۈنلەرگە قالدۇق. ئۇ مېنى ئەگەشتۈرۈپ، كىشىلەرنىڭ نېنىنى يېقىپ،

كىرىنى يۇياتتى، لېكىن ئادەمنى خارلايدىغان مۇشۇ ئىشمۇ ھەرگىزى تېپىلمايتتى. ئاتىسى يوق ئائىلە بىر قانىتى يوق قۇشقا ئوخشىشىدىكەن. بىز خۇددى بوراندا قالغان قامغاقتەك ھەر تەرەپكە سوقۇلۇپ، تېنەپ - تەمتىرەپ يۈردۇق، تىرىكچىلىك غېمى ئاخىر بىزنى مەخسۇتباينىك چوڭ قورۇسىغا ئەكېلىپ تاشلىدى.

مەخسۇتباي ئىككى خوتۇنلۇق، يېشى ئەللىكتىن ئاشقان، كېلەڭسىز، قاپىقى يامان، سۈرلۈك ئادەم ئىدى. كىشىلەر شۇڭا ئۇنى «مەخسۇت ئېيىق» دەپ ئاتايتتى. ئىككى خوتۇنى بىر - بىرىگە يېقىن ئىككى قورۇدا تۇراتتى. ئاپام ئىككى قورۇدىكىلەرنىڭ ئېنىنى يېقىپ، ئاش - تامقىنى ئېتەتتى، مەن بولسام كىچىك خوتۇننىڭ تېخى يېشىغا يەتمىگەن بالىسىغا قارايتتىم. چوڭ قورۇدا يەنە ھەجەر ئىسىملىك بىر مومای بار ئىدى. ئۇ مالايلارنىڭ ئاش-تامقىنى ئېتەتتى، يەنە باشقا يۇگۇر - يېتىم ئىشلارنىمۇ قىلاتتى.

ئاپام ئىككىمىز بىرىنىڭ ئات - ھارۋىسى، بېدە - سامانلىرى تۇرىدىغان لاپاسنىڭ يېنىدىكى بىر كىچىك ئەسكى ئۆيدە يېتىپ قوپاتتۇق. باي - خېنىملارنىڭ ئەركە - تايتاق بالىلرىنىڭ خارلاشلىرى، سىلكىشلىرى، بىكاردىن - بىكار ئاھانەت قىلىشلىرىغا ئۇچراپ تۇرساقمۇ، بۇ يەردىكى كۈنىمىز ئۇ يەر - بۇ يەردە قېقىلىپ - سوقۇلۇپ ئۆتكەن ئاچ - يالىڭاچ كۈنلىرىمىزگە قارىغاندا ياخشىراق ئىدى. ئاچ قېلىشتىن، قىشلاردا توڭلاپ قېلىشتىن ۋەھىمە قىلمايتتۇق.

باي قورۇسىدا تۇرۇۋاتقىنىمىزغا ئۈچ يىل بولدى

دېگەندە ئاپام تۈيۇقسىز ئاغرىپ، ئورۇن تۈتۈپ يېتىپ قالدى. ئاپام زادى ئاغرىپ يېتىپ قالغان ئەمەستى. بەزىدە يۈرىكى سىلىپ، چىرايى تاتىرىپ كېتىدىغانلىقىنى بايقاپ قالاتتىم. مەن ئەنسىرەپ: «ئاپا، بىر يېرىڭ ئاغرىۋاتامدۇ؟» دەپ سورىسام، «ياق، بالام، ھېرىپ كېتىپتىمەن» دەپلا قويياتتى، ئەمدى ئويلىسام، مېنى قورقۇپ كەتمىسۇن، دەپ شۇنداق دەپتىكەن.

نېمە دەي بۇ رەھىمسىز تەقدىرنى ... ئاپام پەقەت ئۈچ كۈن يېتىپلا تۇڭەپ قالدى. بۇ مېنىڭ ئەمدىلا ئون يەتتىگە ماڭغان ۋاقتىلىرىم ئىدى. مەن خۇددى قايسى قوينىڭ يېنىغا بارسا تېپىدىغان يېتىم قوزا بولۇپ قالدىم. يېتىم بولغاندىمۇ قارا يېتىم بولۇپ قالدىم ... يىغىغا، ئاھۇزارغا ئادەم تىرىلدىغان بولسا، ئاپام تىرىلسە بولاتتى. كېچە - كۈندۈز توختىماي يىغلىدىم، قاقشىدىم، ناله قىلدىم، نەچچە رەت بېرىپ ئاپامنىڭ قەبرىسىنى قۇچاقلاپ پەرياد كۆتۈردۈم. بۇ نېمە تەقدىردۇ؟ ماڭا ئىگە بولىدىغان كىشى بار؟ مېنىڭ بېشىمنى ئەمدى كىم سىلايدۇ؟ كىم ماڭا ئىچ كۆيەرلىك بىلەن قانىتىنى قاقىدۇ؟...

نازاكەتنىڭ ئۆپكىسى ئۆرۈلۈپ، سۆزلەشتىن توختاپ قالدى. ئۇنىڭ قۇرۇغان لەۋلىرى تاتارغان، غەمكىن كىرپىكلىرى نەملەنگەن، قۇددۇس بولسا قېتىپ قالغاندەك كۆزلىرىنى نەلەرگىدۇ تىكىپ ئولتۇراتتى. ئۇ يېنىدىن خالتىسىنى ئېلىپ، بەشىنچى قېتىم تاماكا يۆگىدى. قۇياش تاغلار كەينىگە ئۆتۈپ كېتىشكە ئاز قالغان، ئۇنىڭ ئاخىرقى نۇرلىرى تاغ سۇيىنى قىزغۇچ - سېرىق رەڭگە

كىرگۈزگە نىدى. يېنىك ئۇرۇۋاتقان شامال قارىغايلارنىڭ يىڭنە يوپۇرماقلىرىنى خۇددى قىزنىڭ يۇرىكىدەك تىترەتمەكتە ئىدى.

نازاكەت ھېكايىسىنى داۋاملاشتۇردى:

— شۇنىڭدىن كېيىن، بايىنىڭ ھەر ئىككىلا خوتۇنى ماڭا ئىنتايىن ئۆچ بولۇپ كەتتى. يوقىلاڭ باھانىلەرنى تېپىپ مېنى تىللايتتى، نوقۇشلايتتى، ھەتتا ئۇراتتى. مېنىڭ ئىسمىم ئەمدى «يېتىمئوغلاق» بولۇپ قالدى. باي بىلەن ھەجەر مومايدىن باشقىسى مېنى شۇنداق دەپ ئاتايتتى. ئاپام ئۆلگەندىن كېيىن ئۇلار ماڭا ئىچ ئاغرىتىشى، بەزلىشى، تەسەللى بېرىشى كېرەك ئىدىغۇ، لېكىن ئۇنىڭ ئۇرنىغا مېنى تېخىمۇ خارلايدىغان، ئازابلايدىغان بولدى. ئۇلارنىڭ پەيلىنىڭ مۇنداق تېز ئۆزگىرىپ كەتكىنىگە ھەيران بولۇپ، توۋا دەپ ياقامنى تۇتاتتىم.

كۈنلەر ماڭا ھەر تەرەپتىن زەھىرىنى سانجىپ ئۆتمەكتە ئىدى. شۇنداق كۈنلەرنىڭ بىرىدە، ھەجەر موماي مەن تۇرۇۋاتقان ئۆيگە ئىنتايىن خۇشال ھالدا كىرىپ كەلدى:

— ۋاي قىزىم، سۆيۈنچەڭنى تەييارلا، ساڭا خۇش خەۋەر ئەكىردىم!

شۇ كۈنلەردە ماڭا خۇش خەۋەر بولغۇدەك ئىشمۇ بارمىدۇ؟ خۇشال بولۇشۇمغا ھېچ ئىشەنمەيتتىم.

— قىز بالىنىڭ بەختى ئېچىلمىسا بىكار، — دېدى ھەجەر موماي يەنە، — يېتىملىكىدە خۇدايىم بەختىنى بەردى.

مومانىڭ ماڭا ئىچى ئاغرىپ، ئۆزۈمگە ئوخشاش بىر

يېتىم بالىنى تېپىپتۇ - دە، مۇشۇ دوزاخ قورۇدىن قۇتۇلۇپ كەتسۇن دېگەن ئوخشايدۇ، دەپ ئويلاپ ئۇنىڭدىن سورىدىم:

— ئېيتىڭا، قانداق خۇش خەۋەر ئۇ؟

— بەختىك بار ئىكەن، بالام، ئالتۇن جابدۇق، تاۋار - دۇردۇنغا پۈركىنىدىغان بولدۇك ...

مەن بۇ گەپتىن چۆچۈپ كەتتىم، يۈرىكىم قىسىلغاندەك بولۇپ، ئەنسىز سېلىشقا باشلىدى.

— مەيەرگە كەل. قۇلىقىڭغا دەي، باشقىلار ئاڭلىسا بەختىڭنى كۆرەلمەي، سوغۇقچىلىق سالمىسۇن يەنە، — دېدى ھەجەر موماي بوش ئاۋازدا، — باينىك ساڭا كۆزى چۈشۈپتۇ.

— نېمە؟! ...، — مەن يىلان چېقىۋالغان ئادەمدەك چۆچۈپ، ئور نۇمدىن تۇرۇپ كەتتىم، — نېمە دەۋاتىسىز؟ ...

— باينىك ساڭا كۆزى چۈشۈپ قاپتۇ، بەختىك ئېچىلىپتۇ دەۋاتىمەن.

— بەختىم؟! ... سارىك بولۇپ قالدىڭىزمۇ؟!

— نېمانچە مۇڭكەكلەيسەن، ئەخمەق، — موماينىك چىرايىدىكى بايىقى كۈلكە تەبەسسۇملىرى شامال ئۇچۇرۇپ كەتكەندەك بىردىنلا يوقالدى. مېنىك شۇنچىلىك غەزىپىم كەلدىكى، ئۇنى كانىيىدىن سىقىپ بوغۇپ قويغۇم كەلدى، پۈتۈن ئەزايى - بەدىنىم جاقىلداپ تىترەپ كەتتى، كۆزلىرىمدىن ئوت يانغاندەك قىلاتتى.

— ھەي، ھەجەر موما! — دەپ ۋارقىرىۋەتتىم ئۆزۈمنى باسالماي، — ئېيتىڭا، ئاشۇ قېرى ئېيىق مېنىك لايىقمۇ؟

مومای مېنی مەسخىرە قىلغاندەك كۈلۈمسىرىدى:

— ئۆز قەدرىنى بىلمەيۋاتقان ماۋۇ تەنتەكنىك گېپىنى، مۇنداق ئوڭدىن كەلگەن تەلەي چۈشۈگىمۇ كىرمىگەن بولغىيتتى؟

— تەلەي؟! ... تەلەي ئەمەس، بۇ مېنىك ياش گۈلۈمگە كەلگەن جۇت، قارا بوران!

ھەجەر مومای مېنى ئېرىتەلمەسلىكىگە كۆزى يەتتىمۇ، قورقۇتقىلى تۇردى:

— ئۆز قەدرىڭنى ئۆزۈڭ يەرگە ئۇرما، ئوبدانراق ئويلان، باينىك كۆزى چۈشتىمۇ، بەربىر ئالماي قويمايدۇ، سېنىك چامىك نېمگە يېتىدۇ؟ ئونىڭدىن كۆرە، تەقدىرگە تەن بەر.

مومای شۇنداق دەپ، قايغۇ، غەم - ئەندىشىلەرنى پۈتۈن ۋۇجۇدۇمغا خۇددى يۆگىمەچتەك ياماشتۇرۇپ قويۇپ چىقىپ كەتتى. باي خوتۇنلىرىنىك ئاپام ئۆلگەندىن كېيىن ماڭا بۆلەكچە ئۆچ بولۇپ كەتكەنلىكىنىك سەۋەبلىرىنى مانا ئەمدى چۈشەندىم. بۇ نېمىدېگەن خارلىق - ھە! مەنمۇ ئادەمغۇ! كىم قولىغا ئالسا ۋېچىرلاپ كۈلۈپ بېرىدىغان قۇشقاچمىدىم؟! دۇنيادىكى ئازابلار ئىچىدە خارلىنىشتىنمۇ ئېغىر ئازاب بارمىدۇ؟... «تاۋار - دۇردۇنغا پۈركىنە-سەن» دەيدا! بايلىق بىلەن مېنىڭدە مۇھەببەت ئويغاتماقچى بولىدىكەن - دە، ياخشى كۆرۈش، مۇھەببەت دېگەن بايلىققا قاراپ ئويغىنىدىغان نەرسە بولسا، ھەممە خوتۇن - قىزلار پۈلدارلارنىك ئويۇنچۇقىغا ئايلىنىپ قالمامدۇ! ئادەملىكىنى يوقتىپ، خارلىشىپ، پەسكەشلىشىپ رەسۋالىشىپ كەتمەمدۇ!... مەخسۇت «ئېيىق»

راستتىنلا ئۆز دېگىنىنى قىلدىغان ئادەم، مېنىڭ چامىم نېمىگە يېتىدۇ؟ ئۆز - ئۆزۈمگە شۇنداق سوئال قويدۇم - دە، ئويلا - ئويلا ئاخىر سوئالىمغا جاۋاب تاپتىم: ئۆلۈۋالمەن! ئۇنداق ياشاشتىن، ئۆلۈم ئەۋزەل.

مەن ئۆلۈۋالماقچى، دەريا ئۆزۈمنى تاشلىماقچى بولدۇم. دۇنيادا بەختسزلىككە، زورلۇقتا ئۇچراپ، ئۆزىنىڭ ياش جېنىنى غازاڭ قىلغانلار ئازمىدى؟ شۇنداقلارنىڭ بىرى بولۇش يېڭى نەرسىمىدى؟... دۇنيانىڭ پۈتۈن مەينەتچىلىكى، ئاچكۆزلۈكى، زورلۇقىدىن، خېنىملارنىڭ زەھەر گېپى، شۇم تەقدىرنىڭ خارلىقىدىن بىراقلا قۇتۇلمەن... شۇنداق ئويغا كەلگىنىمدىن كېيىن، ئۆزۈم يېنىكلەپ، كۆڭلۈم كۆتۈرۈلۈپ قالدى، قايغۇ تۇمانلىرى تارقىلىپ كەتتى.

مەن پەيت ئىزدەپ ھەلەك ئىدىم. ماڭا ھەممە نەرسە، ھەتتا جېنىمۇ قىممىتى يوق نەرسىدەك بىلىندى. لېكىن شۇنداق كۈنلەرنىڭ بىرىدە يادىمغا ئۇشتۇمتۇت نوزۇگۇم چۈشۈپ قالدى. ئاپام رەھمەتلىك نوزۇگۇمنىڭ سەرگۈزەشتلىرىنى كۆپ ئېيتىپ بەرگەن. ئۇ دەريا بويلىرىدا، توقايلىقلاردا، قومۇشلۇقلاردا ياشاپ يۈرۈپمۇ نېمشقا ئۆلۈۋالمىدى؟ ئۇ ئېلىشىشنى ئويلىدى، قارشىلىق قىلىپ ئۆلۈشنى ئەلا بىلدى. مەنمۇ شۇنداق قىلسام نېمشقا بولمايدىكەن؟ قېچىشمۇ بىرخىل قارشىلىق. قاچمەن، تۇتۇۋالسا ئاخىرقى بىر تامچە قېنىم قالغۇچە ئېلىشىمەن. ئۆزىنى ئۆزى ئۆلتۈرۈۋېلىشقا قارىغاندا، ئېلىشىپ ئۆلۈش راستتىنلا ئەلا ئۆلۈم ئەمەسمۇ!

ئەمدى قېچىش كويىغا چۈشتۈم. بىراق ھەجەر

مومای ماڭا سایه مده‌ك ئه‌گشۇالمدىغان بولدى. ئاخىر توي بولمدىغان كۈنمۇ كه‌لدى. ئۇمرۇمده كۆرمىگه‌ن مۇشۇ ئىسىل كىيىمله‌رنى ماڭا كىيدۈردى، قۇلقىمغا ماۋۇ هالقىنى ئاستى، قولۇمغا ماۋۇ ئۈزۈكله‌رنى سالدى. يېرىم كېچه بولاي دېگه‌نده مېنى هۇجرىغا ئه‌كىرىپ قويۇشتى.

ئه‌ل تارقىدى. قورۇ ئىچى جىمىدى. مه‌ن هويلىغا چىقتىم. هه‌جه‌ر مومای ده‌رهال يېتىپ كه‌لدى. ئۇ ماڭا يه‌گگه قىلىپ قويۇلغانىدى.

— نه‌گه، بالام؟ خۇدا دىلىڭغا سالدىمۇ، خېلى خۇشالغۇ سه‌ن، — دېدى ئۇ.

— هممىتىڭزدىن ئايلىناي، مومۇ، — دېدىم‌مه نمۇ، — بىر چۆگۈن ئىسسىق سۇ ته‌ييارلاپ بېرىڭ، هاجه‌تكه چىقمه‌ن.

شۇنداق دېدىم - ده، هاجه‌تخانىغا كىرىپ، ئۈنىڭ پاكار تېمىدىن ئارتىلىپ ئۇ ياقتا چۈشۈپ كه‌تتىم. قورۇنىڭ كه‌ينى دۆڭلۈك - ئېدىرلىق ئىدى. ئوقته‌ك يۇگۈرۈپ دۆڭگه چىقتىم - ده، چاپتىم، هالسىراپ يىقىلغۇچه چاپتىم. تاڭ ئاتقاندا تاغقا ئۇلىشۇالدىم. ئۇلار مېنى يالغۇز، قىز جېنىدا بۇياقتا قاچمايدۇ، ده‌پ ئويلىغاندۇ، به‌لكى مه‌هه‌لله ئىچىنى، مه‌ن باردىغان تونۇش ئۆيله‌رنى ئاختۇرغاندۇ ياكى ده‌ريا بويلىرىنى قىدىرغاندۇ. نېمه بولسىمۇ، به‌ختىمگه كه‌ينىمدىن قوغلاپ كه‌لگه‌نله‌ر كۆرۈنمىدى. تاغ ئىچىگه كىرىپ بىر كۈن ماڭدىم، ئاخىر سىزگه يولۇقتۇم، شۈكرى خۇدايىم، سىزگه يولۇقۇپ قاپتۇمه‌ن...

قۇددۇس بۇ مسكىن، گۈزه‌ل قىزنىڭ پېشانىسىگه شۇنچه ئېغىر ۋه ئازابلىق سه‌رگۈزه‌شتله‌رنىڭ پۈتۈلۈپ

قالغانلىقىغا ئېچىنىپ چوڭقۇر خىياللارغا چۆكۈپ كەتكەنىدى؛ ئەمدى بۇ قىز خارلانماسلىقى، ئازابلانماسلىقى كېرەك، دەپ ئويلىدى ئۇ. لېكىن بۇ ئوي ئۇنىڭ خىيالىغا قانداق مەقسەتتە كەلدى؟ ئۇ قىزغا مەڭگۈلۈك بەخت، خۇشاللىق بەخش ئېتەلەمدۇ؟... ئۇ تېخىمۇ چوڭقۇر ئويغا پاتتى.

نازاكەت پۈتۈن ھەسرەتلىرىدىن قۇتۇلغاندەك چوڭقۇر بىر تىندى - دە، بېشىنى ئېگىز كۆتۈردى.

— مانا مېنىڭ بېشىمدىن ئۆتكەن ئىشلار، — دېدى ئۇ قۇددۇسقا تىكىلىپ، — مېنىڭ كىملىكىمنى بىلگەنسىز، مەن ئاران سىزنىڭ ئىسمىڭىزنىلا بىلىمەن.

قۇددۇس قولىدىكى تاماكا قالدۇقىنى ئالدىدىكى پەسلىككە پىرقىرىتىپ تاشلىدى.

— مېنىڭ بېشىمدىن ئۆتكەن ئىشلارمۇ سىزنىڭكىدىن ئانچە پەرقلەنمەيدۇ، — دېدى ئۇمۇ، — سۆزلىسەم گەپ تولا، قىسقىراق دەي: مېنىڭ ئانام كىچىكىمدە ئۆلۈپ كېتىپتىكەن. دادامغا ئەگىشىپ يۈرۈپ چوڭ بولدۇم، دادام ئۇۋچى ئىدى. كىشىلەر ئۇنى «ساۋۇر ئۇۋچى» دەيتتى. بىزنىڭ تۇرمۇشىمىز ئۇۋچىلىق بىلەن ئۆتەتتى. دادام قېرىغاندىن كېيىن، ئۇۋچىلىق قىلىشتىن قېلىپ، بىر باينىڭ جاڭزىسىغا قارىدى. بايلارنىڭ ھەممىسى ئوخشاشمۇ ياكى بىزنىڭ يولۇققىنىمىز شۇنداقمۇ، بۇ بايمۇ زالىم ئادەم ئىدى. دادام ئۆلىدىغان چاغدا ماڭا: «ئوغلۇم، بىراۋنىڭ قاپىقىغا، چىشىنىڭ ئېقىغا قاراپ ياشاش — خارلىنىپ ياشاشتەك ئوسال تۇرمۇش بولمايدۇ. تاغلاردا ياشاش — ھايۋانلارچە ياشاش، خارلىنىپ ياشاشتىن مىڭ مەرتىۋە ئەلا. كەت، ئوغلۇم، غەمسىز ياشايسەن» دېگەنىدى. دادام ئۆلگەندىن

كېيىن مانا مۇشۇ يەرلەردە ياشاۋاتىمەن. ناھىيە بازىرىدا بىر ئىغىزلىق ئۆيۈم بار، ئۇنىڭدا ئاز تۇرىمەن، كۆپ ۋاقتىم مۇشۇ كەڭرى دۇنيادا ئۆتىدۇ، مانا كۆرۈپ تۇرۇپسىز، دۇنيادا ھېنىڭدىن ئەركىن ئادەم يوق.

نازاكەت ھاياجانلىنىپ كەتتى:

— دۇنيادائە مدى ھېنىڭدىنمۇئەركىن ئادەم يوق، — قىز ھاياجىنىنى باسالماي قۇددۇسنىڭ مۇرىسىدىن تۇتتى، — ئېيتىڭا، خۇدايىم ئىككى يېتىمنى قانداق ئۇچراشتۇرۇپ قويغاندۇ؟

— خۇدا قوشتى دېگەن مۇشۇ...

— بۇ ئەمدى ئۆڭكۈر ئەمەس، ئىككىمىزنىڭ ئۆيى، بىز مۇشۇ كەڭرى دۇنيانىڭ خوجايىنلىرى.

نازاكەتنىڭ كۆزلىرىدە ئۆمرىدە بىرىنچى قېتىم قوزغالغان مۇھەببەتنىڭ ئۇچقۇنلىرى چاقناپ كەتتى. قۇددۇس قىزنىڭ كۆزىدىكى ساپ مۇھەببەتتىن بىرئۇاتقان نازۇك بېشارەتنى كۆردى. ئۇنىڭ بەدەنلىرىگە ئوت كەتكەندەك بولۇپ، يۈرىكى دۈپۈلدەپ ئۇرۇپ كەتتى - دە، ئىختىيارسىز ھالدا قىزنى مۇرىسىدىن قۇچاقلىۋالدى. سىمابتەك تىترەپ كەتكەن نازاكەت ئۆزىنى تەسلىكتە تۇتۇۋالدى:

— توختاڭ... بىز تېخى نامەھرەممىز، نىكاھ ئوقۇشمىز كېرەك.

قۇددۇسنىڭ ئۇنى غاراڭ - غۇرۇڭ چىقتى:

— ئوقۇيلى... ئوقۇڭ...

قىز ئۆزىنى كۈلكىدىن ئاران - ئاران تۇتۇۋېلىپ ئوقۇدى:

— هاي، ساۋۇر ئوۋچىنىڭ ئوغلى قۇددۇسجان، سىز ئۆز ئىختىيارىڭىز بىلەن ئەمرىدىنىڭ قىزى نازاكەتخانىنى ئەمرىڭىزگە ئالدىڭىزمۇ؟

— ئالدىم.

ئەمدى قۇددۇس ئوقۇدى:

— خوش، ئەمرىدىنئاخۇنۇمنىڭ قىزى نازاكەتخان، سىز ئۆز ئىختىيارىڭىز بىلەن ساۋۇراخۇنۇمنىڭ ئوغلى قۇددۇسنى ئۆزىڭىزگە قوبۇل قىلدىڭىزمۇ؟

— ھەئە، قىلدىم.

ئىككىسى تەڭلا قاقاقلاپ كۈلۈپ كېتىشتى، ئىچ - ئىچىدىن خۇشال بولۇپ، قىن - قىنىغا پاتماي قېلىشتى ۋە ئۆزاققىچە قۇچاقلىشىپ تۇرۇشتى ...

شۇنىڭ بىلەن ئۇلار يېڭى ئەر - خوتۇنلاردىن بولۇپ قېلىشتى.

3

قۇددۇس بىلەن نازاكەت بىپايان ئاسماندا پەرۋاز قىلغان قۇشلاردەك ئەركىن - ئازادە، غەمسىز بولۇپ، ھەربىر كۈندىن رازى بولۇشۇپ ياشىماقتا ئىدى. ياش ئەر - خوتۇنلار ئۈمىدۋار بولىدۇ. نەچچە كۈنلەپ توختىماي ياغقان قار ئارىلاش يامغۇرلارمۇ، بەزى - بەزىدە بولىدىغان كۈنلەپ ئاچ قېلىشلارمۇ ئۇلارنى قىلچە ئۈمىدسىزلىككە سالالمىدى. ئۇلارغا دۇنيادا جاپا - مۇشەققەت، ئوڭۇشسىزلىق يوقتەك تۇيۇلاتتى. كۆڭۈللۈك كۈن ئاققان يۇلتۇزدەك تېز ئۆتۈپ كېتىدۇ، كۆڭۈلسىز كۈن

سۆرەلمىلىك بىلەن ئۆتىدۇ. نازاكەتكە باي قورۇسىدا ئۆتكەن ئۇچ يىللىق ھايات ئۇچ يۈز يىلدەك بىلىنگەن بولسا، بۇ يەردە ئۆتكۈزگەن ئون بەش كۈن ئون بەش سائەتتەكمۇ بىلىنمىدى. دۇنيانىڭ شۇنداقمۇ ئازادە، خاتىرجەم جايلىرى بار ئىكەنغۇ، نېمىشقا ئادەملەر مۇشۇنداق جايلاردا ياشىمايدىغاندۇ؟...

تاغلاردا، بولۇپمۇ مۇنداق ئىچكىرى تاغلاردا قىش بۇرۇن چۈشۈپ كېتەتتى، تاغ تېرىكى، قېيىنلارنىڭ يوپۇرماقلىرى تۆكۈلۈپ كەتكەن، ھەر كۈنى ئىزغىرىن شامال چىقىپ، دەل - دەرەخلەرنىڭ يالىڭاچلانغان شاخلىرى ئاچچىق شۇرلايتتى. بوران ئۇرۇپ تۇرغان غار - ئۆڭكۈرلەردىن قورقۇنچلۇق ئاۋازلار كۆتۈرۈلەتتى ۋە ئەتراپقا ئاچ بۆرىلەر يېغىپ كەتكەندەك ۋەھشىي ھۇۋلاشلار ئاڭلىناتتى. قۇددۇس ئۇزۇن جۈۋىنى، نازاكەت بولسا قىسقا جۈۋىنى سالالمايدىغان كۈنلەر كۆپەيمەكتە ئىدى.

— بايقاۋاتامسىز، — دېدى بىر كۈنى قۇددۇس، — قىش بۆرە جۈۋىسىنى كىيىپ كېلىۋاتىدۇ.

نازاكەت ئۇنىڭغا يىللىق كۈلۈمسىرىدى:

— ئادەم خاتىرجەم بولسا، تەبىئەتنىڭ ھەممىلا كۈنى كۆڭۈللۈك تۇيۇلىدىكەن.

— كۆڭۈللۈك كۈنلەرنى تېخىمۇ ياخشىراق ئۆتكۈزۈشنىڭ غېمىنى قىلمىساق بولمايدۇ، چۈنكى بىز مۇشۇ ئۆڭكۈردە قىشلايمىز...

نازاكەت ئۇنىڭ سۆزىنى دەرھال بۆلدى:

— ئۆڭكۈر دېدىڭىزما؟

— هه راست، ئۆيمىز - ده. ئۆيمىزگه كېرەكلىك نەرسىلەرنى تەييارلاش كېرەك، تېخى ئاتقا ئېغىل سېلىش، ئوت - چۆپ يېغىش، بازارغا چۇشۇپ چىقىش كېرەك.

— چۇشۇپ چىقىڭ، مەن تۇرۇپ تۇرىمەن.

— بۇ قوغۇنلۇقنىڭ يولى ئەمەس، ئىككى قېتىم چۇشۇپ چىقىشقا سەككىز - توققۇز كۈن كېتىدۇ، سىزنى قانداق يالغۇز تاشلاپ كېتەلەيمەن.

— ئەمسە، مەن قانداق قىلىمەن؟

— مەشەدىن كۈنچىقىشقا قاراپ يېرىم كۈن ئاتلىق ماڭساق خۇددى بىزگە ئوخشاش ياشاۋاتقان بىر بوۋاي بىلەن مومای بار، سىزنى شۇلارغا ئامانەتكە قويماقچىمەن. قانداق دەيسىز؟

— ئامانەتنى چىڭ ساقلىيالسا مەيلى، — دېدى نازاكەت كۈلۈپ.

× ×

شۇنىڭدىن كېيىن قۇددۇس تىنىمسىز ھەرىكەت قىلدى. ناھىيە بازىرىغا چۇشۇپ تۇرمۇشقا كېرەكلىك نەرسىلەرنى توشۇدى، ئوتۇن يېغىپ تەقلىدى. نازاكەتنى يەنە ئۆگكۈرگە قاينۇرۇپ ئەكەلگەندىن كېيىن، ئاتقا ئېغىل ياساپ، ئوت - چۆپ يېغىش ئىشىغا كىرىشتى.

قۇددۇس ھەر كۈنى دېگۈدەك ئوۋغا كېتەتتى. ئۇ كۆك ئېتىغا مىنىپ ماڭغاندا، نازاكەت خۇددى ئەتىۋارلىق مېھمىنىنى ئۇزىتىپ چىققاندەك ئۇنىڭ بىلەن خېلى

يەرلەرگىچە بىللە ماڭاتتى ۋە: «پەخەس بولۇڭ، ئېيىق بار يەرلەرگە بارماڭ» دەيتتى. كۈن قايرىلىشقا باشلىغاندىن تارتىپ ئۇنىڭ يولىغا ئىنتىزارلىق بىلەن باقاتتى

قاتتىق قىش باشلاندى، قۇددۇس ئۇۋغا چىقمايدىغان بولدى. ھەممە ياق قېلىن قار بىلەن چۈمكەلگەنىدى. يىراقلاردىكى تاغلار، ئۇچما چوققىلار ئۆزىنىڭ ھەر خىل كۆرۈنۈشلىرىنى يوقىتىپ، ئاق تونلۇق ئادەملەرگە ئوخشىشىپ قالدى. بوران ھەر كۈنى دېگۈدەك چىقىپ تۇراتتى، قار قويۇنى تاغدىن - تاغقا، جىرادىن - جىراغا ئۇرۇلۇپ، پىرقىراپ ئۇينايتتى. شۇڭا مۇنداق شۇنىرغانلىق كۈنلەردە ئۇۋغا چىقىش خەتەرلىك ئىدى. ئۇنىڭسىزمۇ ئۇلارنىڭ رىزقىسى بولغان كىيىك ۋە تاغ ئۆچكىلىرى بەزىدە ئۆڭكۈرنىڭ ئالدىغىلا كېلىپ قالاتتى.

ئوچاقتا قارىغاي ئوتۇنى چاراسلاپ ياناتتى، ئۆڭكۈر ئىچى ئىسسىق، يىللىق ئىدى. نازاكەتنىڭ ئوت يالقۇنى چۈشۈپ تۇرغان خاتىرجەم چىرايىدىن بەخت نۇرى چاقنايتتى، ئۇ مۇشۇ ياۋايىلارچە تۇرمۇشتىن جەننەتكە كىرگەندەك خوشال ئىدى. ئەتىدىن - كەچكىچە ئۆڭكۈردە سولىنىپ ئولتۇرۇش ئۇنىڭ ئىچىنى پۈشۈرغىنى يوق، بەلكى بۇنىڭغا ئۇ رازى ئىدى. ئەنە، ئۇنىڭ سۈمبۈل چاچلىرىنى قۇددۇسنىڭ بارماقلىرى تاراپ تۇرۇپتۇ.

—قۇددۇس، — دېدى ئۇ بېشىنى كۆتۈرۈپ، — بەخت دېگەن نېمە؟

— بەخت؟ — تۇيۇقسىز بېرىلگەن سوئالدىن قۇددۇس تەمتىرەپ قالدى.

— بەخت دېگەن خاتىرجەملىك، — دېدى نازاكەت.

— ئىككىمىز خاتىرجەمغۇ؟

— شۇڭا ئىككىمىز بەختلىك. مەن سىزگە ئۆزۈم كۆرگەن بىر ۋەقەنى سۆزلەپ بېرەي: باينىڭ چوڭ خوتۇنىدىن بولغان گۈلسۇم ئاتلىق بىر قىزى بار ئىدى، ئۇ بىر كەمبەغەل بالىنى ياخشى كۆرەتتى. ئاتا - ئانىسى ئۇنى يەنە بىر باينىڭ بالىسىغا بەرمەكچىدى، بىراق قىز ئۇنى قىلچىمۇ ياقتۇرمايتتى. گۈلسۇم ئاخىر ھېلىقى كەمبەغەل بالا بىلەن قېچىپ كەتتى. باينىڭ ئۆيىدىكىلەر: نومۇسسىز تۆكۈلدى، دەپ ئۆزلىرىنى كاچاتلاشتى. ئانىسى: «بەختسىز بولغۇسى كەلدى بۇ جۇۋاينىمەكنىڭ، تارتقۇلۇقى بار...» دەپ قاقشىدى. مېنىڭچە، گۈلسۇم بەختلىك تۇرمۇشقا ئېرىشتى. بېشىغا ئالتۇن تاج كىيمۇالسىمۇ، تۇرمۇش كۆڭۈلسىز بولسا، ئۇنى قانداقمۇ بەختلىك تۇرمۇش دېگىلى بولىدۇ؟! كۆڭۈل خالىغان ئىشنى قىلىشنى نومۇسسىزلىق، خالىمىغان ئىشنى قىلىشنى نومۇسلۇق دەپ قارايدىغانلار يەختنى ئەنە شۇنداق ئۆلچەيدۇ.

نازاكەت سۆزىدىن توختاپ قۇددۇسقا تىكىلدى.

— بايلىقات ئائىلىدە چوڭ بولغان قىز ئاشۇ تۇرمۇشقا كۆنەرمۇ؟ — دېدى قۇددۇس ئۆزاق ئويلىنىشتىن كېيىن.

— شۇ كەمبەغەل يىگىتنى چىن دىلىدىن سۆيسە، ئۇنىڭ جاپاسىنى راھەت دەپ بىلىدۇ، ئاشۇ تۇرمۇشقا قانائەت قىلىدۇ، بەختلىك بولىدى دېگەن شۇ.

نازاكەت كۆپ ئويلايتتى، كۆپ سۆزلەيتتى. سۆزلىگەندىمۇ ئويلىغانلىرىنىڭ ھەممىسىنى قالدۇرماي سۆزلەيتتى. ئۆڭكۈرگە سولىنىپ ئۆتكەن قىشنىڭ سوغۇق كۈنلىرى، ئۇزاق تۈنلىرى مۇشۇنداق سۆھبەتلەر بىلەن بىلىنمەي ئۆتۈپ كەتتى. قارلار ئېرىپ مۇزلار يېرىلىپ، ئەتىياز ئۆزىنىڭ يېشىل تونىنى كىيىشكە باشلىدى. جىرالار، سايلاردا دەھشەتلىك شاۋقۇن سالغان سۇلار يىقىلغان دەرەخلەرنى قىرغاقلارغا ۋەھشىيلەرچە ئۇرۇپ ئېلىپ ماڭماقتا ئىدى. بىرنەچچە كۈن ئەنە شۇنداق شىددەت بىلەن ئاققان سۇقىشنىڭ ئاچچىق سوغۇقلىرىنى، غەلدى-غەشلىرىنى ئەكەتتى - دە، باشقىچە بىر دۇنيا يۈز ئېچىشقا باشلىدى.

ھەيۋەتلىك تاغلارنىڭ ئەڭ گۈزەل مەزگىلى يېتىپ كەلدى. ھەر يىلى بىر كېلىدىغان باھار شۇنداق گۈزەلمىدۇ ياكى بۇ يىل شۇنداق چىرايلىق ھۆسن بىلەن كەلدىمۇ؟ نازاكەت باھار ھۆسنىگە مەپتۇن بولۇپ، ئەتراپقا پۈتۈن ئىشقى بىلەن تىكىلىپ تۇراتتى. ئۆڭكۈرنىڭ ئۈستىدىن ھەممە ياق ئوچۇق كۆرۈنەتتى.

ئۇنىڭ ئاۋۇ ئېگىز چوققىلارنى ئاپئاق بۇلۇتلاردەك قۇچاقلىغۇسى، باغرىدا ئۇزۇگۈسى ۋە يەنىمۇ ئېگىزلىكلەرگە چىققۇسى كەلدى. كېيىن ئۇ گۈل دەستە تىزىشنى ئويلىدى. رەڭگارەڭ گۈل بىلەن بېزەلگەن يانتۇلۇققا بېرىپ، قايسى خىلدىكى گۈلنى ئۈتتۈرىغا، قايسى خىلدىكى گۈلنى چۆرىسىگە تىزىشنى كۆڭلىدىن ئۆتكۈزدى - دە، ئېڭىشتى، ئاۋۇال لەيلىقازاقنىڭ يۇمشاق غولىنى تۇتتى. دەل شۇ چاغدا گويا بىرى: «ھاي، ھاي» دېگەندەك،

قولىنى دەررۇ تارتىۋالدى. نېمىشقا ئۇزىمەن؟ سولىشىپ كەتمەمدۇ؟ ئۇنگەن يېرىدە ياشىرىپ تۇرسا ياخشى ئەمەسمۇ؟ ... دېگەنلەرنى ئويلىدى - دە، ئېگىشىپ تۇرۇپ ئۇنى پۇرىدى: «ئۇھ ... مۇرادىغا يېتىپ، خۇددى مەندەك ئېچىلغان گۈل، تېخىمۇ ئېچىل، ئېسىل پۇراقلىرىڭنى چاچ. مەڭگۈ مۇشۇنداق يايراپ تۇر ...» ئۇ گۈللەرگە زوقمەنلىك بىلەن تىكىلىپ تۇرۇپ قالدى.

قۇددۇس كېيىك گۆشىنى پارچىلاپ، قازانغا سالغۇدەك قىلىپ قويدى - دە، قوللىرىنى پاكىز يۇيۇپ ئۆرلەپ ماڭدى. ئۇ ئۆڭكۇرنىڭ بېشىغا چىقىپ، نېرىدا گۈللەر ئارىسىدا نېمىگىدۇر تىكىلىپ تۇرغان نازاكەتنى كۆردى. بېشىغا پەرەڭ ياغلىق تاڭغان نازاكەت خۇددى يېنىدىكى گۈللەرگە ئوخشىشىپ قالغانىدى. قۇددۇس پۈتىنىڭ ئۇچىدا دەسسەپ ئۇنىڭغا يېقىنلىدى، ئالدىدىكى كىچىك ئازگالغا چۈشتى - دە، ئۇرۇقچىلىك تاشنى ئېلىپ، نازاكەتنىڭ غولىنى چەنلەپ تۇرۇپ ئاتتى، تاش دېگەن يەرگە تەگدى.

— بىلدىم، بۇ سىز، — دېدى نازاكەت كەينىگە قايرىلىپمۇ قويماي.

قۇددۇس كۈلۈپ بېشىنى كۆتۈردى:

— قانداق بىلدىڭىز؟

— تېشىڭىزنىڭ ئەركىلەپ تېگىشىدىن.

ئىككىسى يۈمشاق چۆپ ئۈستىدە ئولتۇرۇشتى، ھەيۋەتلىك، كۆموش رەڭلىك چوققىلارغا تىكىلدى.

نازاكەت ئەركىلەپ بېشىنى قۇددۇسنىڭ مەيدىسىگە قويدى، قۇددۇس يوغان بارماقلىرى بىلەن ئۇنىڭ چېچىنى

تاغ شامالليرىدەك يەلپۇپ تاراشقا باشلىدى. نازاكەت مۇھەببەتنىڭ لەززەتلىك پەيزىنى سۈرۈپ، تامامەن مەست بولۇپ كەتتى ...

— قۇددۇس، — دېدى نازاكەت، — بىز ئاسماندا پەرۋاز قىلىۋاتقان ئاشۇ قۇشتەك غەمسىز، بەختلىك-ھە؟

— شۇنداق، — دېدى قۇددۇس ھايا جان بىلەن، — ئەنە، ئاۋۇ قىردا ئېچىلغان بىر جۈپ گۈلنى كۆردىڭىزمۇ؟

— كۆرمەيچۇ.

— بىز ئادەمزات يارالغاندىن بېرى بىرىنچى قېتىم تاغدا ئېچىلغان بىر جۈپ قىزىلگۈل!

— تاپتىڭىز، بىز بىر جۈپ گۈل، ئەمما گۈل سولىشىدۇ، بىز ئەبەدىي سولاشمايدىغان گۈل.

مەنىلىك گەپلەر، تاتلىق خىياللار ئۇلارنىڭ بەختيار تۇرمۇشىنى، كېلەچەك ھەققىدىكى گۈزەل ئارزۇلىرىنى ئىپادە قىلاتتى. بۇ بەختلىك دەملەر ھەر ئىككىسىنى مەست قىلىۋەتكەنىدى.

نازاكەت بىردىنلا جانلاندى:

— قۇددۇس! ... قاراڭ، مىدىرلاۋاتىدۇ ... ئاخشامۇ مىدىرلىغانىدەك قىلغان ...

— راستمۇ؟

— قولىڭىزنى قويسىڭىزمغا قويۇپ بېقىڭا.

قۇددۇس قولىنى سۇندى.

— قانداق ئىكەن؟

— راست ئىكەن، تېپىۋاتىدۇ، شوخ ئوخشايدۇ، سىزنى دوراپسا شوخ بولىدۇ.

— ياق، كۆچلۈك ئوخشايدۇ، سىزنى دوراپسا كۆچلۈك

بولىدۇ.

نازاكەت خۇشاللىقدا قىن - قىنىغا پاتماي، ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى ۋە پىرقىراپ ئۇسسۇل ئويناندى. قۇددۇس ئۇنىڭ خۇشاللىقىغا مەستلىكى كېلىپ، چەبدەس ھەرىكەتلىرىگە زوقلاندى. ئۆز ھاياجىنىنى باسالمىغان نازاكەت كۈلۈمسىرەپ تۇرغان قۇددۇسنى چىڭ قۇچاقلىدى...

× ×

كۈن يېڭىلا پېتىپ، ئۇنىڭ ئاخىرقى ئاچ قىزىل، ھال رەڭ نۇرلىرى ئاسماندا لەيلەپ تۇرغان ئاپئاق بۇلۇتلارنىڭ گىرۋەكلىرىدە قالدى، بۇ تاغلار ئارىسىدىكى كەچكى گۈزەللىك پەيتى ئىدى. شۇ گۈزەللىكتىن روھىي كۆتۈرۈلگەن نازاكەت ئەپچىل ھەرىكەتلەر بىلەن ئۇششاق توغرالغان ياۋا پىياز بىلەن سامساقنى ئۆڭكۈرنىڭ ئالدىدا پورۇقلاپ گۆش قاينىۋاتقان قازانغا سېلىۋەتتى - دە، خېمىرنى يېيىشقا تۇتۇندى.

يىراقتىن مۇشۇ ياققا قاراپ كېلىۋاتقان بىر ئاتلىق كىشى كۆرۈندى.

— ئاۋۇ كىمدۇ؟ — سەل دەككە - دۈككىدە سورىدى نازاكەت. قۇددۇس ئورنىدىن تۇرۇپ نازاكەت كۆرسەتكەن تەرەپكە زەن سېلىپ قارىدى:

— ھە، ئۇ ھېزىم ئوۋچى.

— ئاۋۇ چاغدا كەلگەن بوۋايما؟

— ھەئە، مەن ئۇنى تۇنۇگۈن كۆرگەن، ئېيىق ئىزدەپ يۈرۈپتىكەن.

هايال ئۆتمەي ئاتلىق كىشى يېتىپ كەلدى.

— ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم، ھېزىم بوۋا.

— ۋەئەلەيكۇم ئەسسالام.

ھېزىم ئۇۋچى ئېتىدىن چۈشتى. ئۇ گەۋدىلىك، تەمبەل، يېشى ئاتمىشنىك قارىسىنى ئېلىپ قالغان ئادەم ئىدى. ئۇ بېلىگە قىل ئارقاننى قەۋەتمۇ قەۋەت ئورىۋالغانىدى. غانجۇغىسىدا قوگۇر ئېيىق تېرىسى تۇراتتى.

— پاھ ... تېپىپسەن - دە، ئامىتىك بار جۇمۇ سېنىك.

— مۇشۇنى دەپ تۆت كۈن قاگقىرىپ يۈردۈم. دېگىنە.

ئۇلار ئۆچكۈرنىك ئالدىغىلا سېلىنغان بۆرە، ئېيىق تېرىلىرىنىك ئۈستىدە ئولتۇرۇشتى. پىياز، سامساق بىلەن ئارىلىشىپ پىشقان كېيىك گۆشىنىك مەززىلىك پۇرىقى دىماغقا ئۇرۇلاتتى ۋە ئېغىزلارغا سېرىقسۇ كەلتۈرەتتى. نازاكەت گۆش سۈزۈلگەن كىچىك تەگىنى ئىككىسىنىك ئالدىغا قويدى، تەگىندىن قويۇق ھور پۇرقىراپ كۆتۈرۈلۈپ تۇراتتى.

— ياخشى مېھمان تاماق ئۈستىگە كېلىدۇ، دېگەن گەپ بار، — دېدى قۇددۇس، — قېنى، بەگەنى ئال.

— ئۆزۈممىغۇ گۆشنىك پۇرىقىنى بىر كۈنلۈك يەردىن سېزىمەن.

ھېزىم بوۋا بەكسى بىلەن گۆشلەرنى پارچىلاپ توغرىدى. نازاكەت قۇرغاق گۆشنىك ئۈستىگە ياغاچ ساپلىق بىلەن يەنە شورپا قۇيدى، ئۇلار تاماقتا

كىرىشتى. بىر تەڭنە نەرسىن يېيىلىپ بولغاندىن كېيىن ياغاچ چىنىلەردە شورپا ئىچىشتى. قورساق ئوبدان تويغاندىن كېيىن، نازاكەت قاچا - قوچىلارنى يۇيۇشقا ئېلىپ ماڭدى. قۇددۇس قولىنى ئېرتىۋېتىپ ئالدىرىماي ئولتۇرۇپ تاماكا يۆگىدى.

ئۆڭكۈر ئالدىدىكى تاغ سۇيى تېخىمۇ قاتتىق شارقىراشقا باشلىدى، قاڭتۇرۇپ باغلاپ قويۇلغان ئات مۇگدەيتتى، ئاستا ئۇرۇۋاتقان شامال شۇئىرلايتتى، كەچكى نەم هاۋا ئۇلارنىڭ غوللىرىنى كىرىشتۇرۇپ مۇزلىتاتتى. ئەتراپنى قاراڭغۇلۇق قاپلاشقا باشلىدى، يۇلتۇزلار چاراقلاپ ياندى. تاغ — كۆندۈزىمۇ، كېچىسىمۇ گۈزەللىك بىلەن تولغان خىسلەتلىك جاي ئىدى.

هېزىم ئۆچى بىلەن قۇددۇس ئۇياقتىن - بۇياقتىن گەپ قىلىپ، ئاخىر ئېيىق ئۆۋىنىڭ گېپىگە چۈشتى:

— ئېيىقنى نەدە ئۇچراتتىڭ؟

— يالغۇز بۇلاقتا.

— خېلى ئېلىشقان ئوخشىمامسەن، كىيىملىرىڭ قانغۇ؟

— ئېلىشماي ... ئاسانمۇ؟ تاقىرجىرادىن ئايلىنىپ يالغۇز بۇلاقتا چىقىشمىغا، يائاللا خۇدا كۆرسەتمىسۇن، تەسكە يېدىكى چاتقاللىقتىن ئالدىمغىلا چىقىپ قالدى دېمەمسەن، هېلىمۇ ياخشى بىلىكىمگە توم قىلىپ قىل ئارقانىنى ئورۇۋاپتىكەنمەن، كاساپەت بىرچىرقىرىدى- دە، بىردىنلا ئۆرە بولۇۋېلىپ، ئالدى ئىككى قولى بىلەن بىراقلا چاڭگال سالدى. ئارقان ئورىغان قولۇمنى ئاغزىغىلا تۈتۈپ بەردىم. ئۇمۇ ئېغىز سالدى، مەنمۇ ئوڭ قولۇمغا ئالغان خەنجەرنى يۇرىكىگە كەينى-كەينىدىن ئىككى-

ئۇچنى ئۇرۇۋەتتىم، ئۇنىڭ قوللىرى بوشىشىپ قالدى. مەيدىسىگە كۆچەپ تۇرۇپ بىر تېپىۋەتتىم، كەينىدىكى پەسكە دومىلاپ چۈشتى، مەنمۇ كەينىمگە ئون - ئون بەش ماڭدىم چېكىنۇالدىم. مۇنداق چاغدا ئېيىق قانچە كۆپ ھەرىكەت قىلسا، شۇنچە كۆپ قان كېتىدۇ - دە، ئاڭغىچە ئۇمۇ يۇمىلاپ قويۇپ، مەن تەرەپكە قەھرى بىلەن ئىككىنچى قېتىم ئېتىلدى، بىراق بىرنەچچە ماڭدامدىن كېيىن بولالمىدى، تىزلىنىپ يىقىلدى...

— مۇنداق خەتەرلىك ئەھۋالغا بۇلتۇر مەنمۇ بىر يولۇققانىدىم، — دېدى قۇددۇس، — نەق شۇ يەردە، خۇددى ساڭا يولۇققاندەك، ئېيىق مېنىڭمۇ ئالدىمغىلا چىقىپ قالدى، ماڭمۇ بىراقلا چاڭگال سالمەن، دەپ ئالدى ئىككى قولىنى كۆتۈردى، مەنمۇ بەتلەكلىك ملىتسىمنى ئۇنىڭغا تەڭلەپلا تۇرۇپ قالدىم، ئۇنىڭغمۇ جان كېرەك ئىكەن، ئۇمۇ شۇ ھالدا تۇرۇپ قالدى. ملىتسىنىڭ ئۇچى ئۇنىڭ ئاغزىغا كىرىپ كېتەيلا دەپ قالغانىدى، ئېيىقمۇ كۆزىنى باشقا ياققا بۇرالمايتتى، مەنمۇ بۇرالمايتتىم، تەپكىنى باستىم، كاساپەتچىلىكنى قارىمامدىغان، پىستان چاقمىدى. ئەمدى ئۆلۈپتىمەن دەپ ئويلىدىم - دە، ئىككىنچى قېتىم بېسۋىدىم، خۇدايا شۈكرى، ئېتىلدى. ئېيىق قاڭقىپ كەينىگە ئۇچۇپ كەتتى. ئۇنىڭ ئىككىنچى قېتىم ئېتىلىپ كېلىدىغان نەدە ھالى، بىردەم تېپىرلاپ ئاخىر جىمىدى، مۇشۇ ئاستىدىكى تېرە شۇ ئېيىقنىڭ تېرىسى.

ئۇۋچىلارنىڭ گېپى قىزىقارلىق ئەمما ۋەھىمىلىك بولىدۇ. ئاجايىپ دەھشەتلىك ۋەقەلەرنى، ۋەھشىي ھايۋانلارنىڭ ياۋۇزلۇقلىرىنى سۆزلەشكە ئۇلار ئۇچۇن ئادەتتىكىلا ئىش،

لېكىن ئاڭلىغۇچىلار ئۇچۇن ئىنتايىن قىزىقارلىق ۋە قورقۇنچلۇق بولىدۇ. نازاكەت شۇنداق تۇيغۇلارغا چۆمۈلۈپ، بىرىلىپ تىڭشىدى ۋە ئۆزىدە بىر خىل قورقۇنچ پەيدا بولغانلىقىنى ھېس قىلدى.

ئۇلارنىڭ پاراڭلىرى خېلى داۋاملاشتى. ۋاقىت يېرىم كېچىگە ئۇلاشقاندا، ئاندىن يېتىپ قېلىشتى، ئەتىسى چايدىن كېيىن، ھېزىم ئوۋچى ئىتىنى توقۇپ، پۇتىنى ئۆزەڭگىگە ئالغاندا، قۇددۇس بىر جۇپ ئالتۇن ھالقىنى ئۇنىڭغا ئۇزاتتى:

—ئۆزۈڭ بىلسەن، بىز ناھىيىگە چۈشەلمەيمىز، سەن مۇنۇنى سېتىپ، بۇداقى چىقىشىدا نازاكەتكە بىر قۇر كىيىم - كېچەك ئالغاچ چىقساڭ، ئۇنىڭ تۇرغان تۇرقى شۇ.

— بولىدۇ، خەير، ئامان بولۇڭلار.

ئوۋچى يۇرۇپ كەتتى.

× ×

ھېزىم ئوۋچى بىر قونۇپ ناھىيىگە يېتىپ كەلدى. ئەتىسى ناھىيە بازىرىدا ئېيىق تېرىسى بىلەن ئالتۇن ھالقىنى چاپسانلا سېتىۋەتتى. ھالقىنى خېلى جىق پۇلغا ساتقانىدى.

شۇنىڭدىن كېيىن نازاكەتكە كىيىم - كېچەك ئېلىش ئۈچۇن بازار ئارىلىدى. تاغقا لايىق، چىداملىقراق توپلەي ئالىمەن دەپ خېلى ئۇزاق ئايلاندى. ئاخىر بىر ۋاپۇرۇشنىڭ دۇكىنىدىن بىر پار توپلەينى سۆزلىشىپ ئالدى. بىراق

پۇلنى تۆلەيدىغان چاغدا، نېمىنىدۇر ئويلاپ تۇرۇپ قالدى.
— ھە، يالتيىپ قالدىلمۇ نېمە؟ — دېدى ۋاپۇرۇش.
— يالتيىپقۇ قالمىدىم، كىچىك كېلىپ قالارمىكىن، دەپ ئەنسىرەۋاتىمەن.
— كىمگە ئالدىلا؟ — دېدى دۇكاننىڭ ئالدىدا ئولتۇرغانلاردىن بىرى.
— بىر قىزغا ئالاتتىم.
— كىيدۇرۇپ ئالغانلىرى ياخشى.
— كىيدۇرۇپ ئالغىنىمغۇ ياخشىدى، بىراق ئۇقىزتاغدا - دە.
— تاغدا؟ ... قازاق قىزىمۇ؟
— ياق، بىز خەق.
— تېخى يايلاق ۋاقتى يېتىپ كەلمىسە، ھېلىتىن تاغقا چىقىۋالغان قانداق بىز خەقتۇ ئۇ؟
ھېزىم ئوۋچى چۆچۈپ كەينىگە قايرىلىپ، سۆزلەۋاتقان ئادەمگە قارىدى، بۇ مەخسۇتباي ئىدى، بوۋاي چۆچۈپ كەتتى...نېرى-بېرى گەپنى قويۇپ، پۇلنى تۆلىدى - دە، توپلەينى ئېلىپ، خۇددى بىرنەرسىنى يىتتۈرۈپ قويغان ئادەمدەك ئىتتىك يۇرۇپ كەتتى. مەخسۇتباي ئوۋچى بوۋاينىڭ ھەرىكىتىگە تىكىلىپ قارىدى - دە، كۆڭلىگە گۇمان چۈشۈپ، ئۇنىڭ كەينىگە چۈشتى. ئۇنىڭ سۈرلۈك چىرايى تاتىرىپ، بۇرۇتلىرى داردىيىپ كەتتى. بوۋاي ئۇ يەردىن يېنىپ، چاپان بازىرىغا كەلگەنىدى. مەخسۇتباي بىردەمدىلا ئىككى چاكىرىنى تېپىپ كېلىپ، بوۋاينى يىراقتىن كۆرسىتىپ تۇرۇپ پىچىرلىدى:
— ئەنە شۇ، ھېزىم دېگەن ئوۋچى ئىكەن، كەينىگە چۈشۈڭلار. ئۇ كىيىم - كېچەك ئېلىۋاتىدۇ،

هېلىقى نازاكەت دېگەن قاچقۇنغا ئېلىۋاتقاندەك قىلىدۇ، ئۇ تاغدا ئوخشايدۇ. بۇ قېرى بەلكىم ئەتىگىچە تاغقا ماڭىدۇ. كۆزگە كۆرۈنمەي كەينىگە كىرىۋالار، بۇگۈن ئۆيىنى كۆرۈۋېلىۋالار، ياخشى خىزمەت كۆرسەتسەۋالار، تاپان ھەققىلارنى دېگەندەك بېرىمەن، قالغان گەپنى ئاخشاملىقا دېيىشمىز.

دېگەندەك، ھېزىم ئوۋچى ئەتىسى ئەتىگەندە، نازاكەتكە ئالغان نەرسىلەرنى خۇرجۇنغا سېلىپ، ئاتلىق يولغا چىقتى. مەخسۇتباينىڭ ئىككى چاكىرىمۇ ئۇنىڭ كەينىگە چۈشتى. ئۇلار بوۋاينى قارا - كۆرە كۆرۈپ كەينىدىن مېڭىۋەردى، لېكىن يېقىنلاشمىدى، ئىككى چاكار بوۋاينى ھەم يېتىۋېلىپ قويماسلىق، ھەم كۆزىگە كۆرۈنمەسلىككە تىرىشىپ، بىردە ئىتتىكلەپ، بىردە ئاستىلاپ يۈرمەكتە ئىدى. بىر يەرگە كەلگەندە قېرى ئوۋچىنى يېتىۋېلىپ قويدى. ئاڭغىچە ئۇلار ئۆزىمۇ ئوڭ تەرەپكە كەتكەن جىرا ئېغىزىغا كېلىپ قالدى. قايىقا ماڭغاندۇ؟ ئۇدۇل ساي ئىچى بىلەن ماڭدىمۇ ياكى مۇنۇ جىراغا بۇرۇلدىمۇ؟ ... ئۇلار تېڭىرقاپ قايىقا ماڭغانلىقىنى قىياس قىلىشالماي تۇرۇپ قېلىشتى، ئۇنىڭ جىندەك يوقلىپ كېتىشى ئۇلارنى ۋەھىمگە سالغانىدى. ئۇلار ۋەھىمىلىك خىياللار بىلەن تۆت ئەتراپقا قارىشىپ يېرىم سائەتتەك تۇرۇپ قېلىشتى. ئەگەر ئۇدۇل كەتكەن بولسا، ئاۋۇ ئېگىزلىكلەردە كۆرۈنمەسمىدى؟ ئۇنداق بولسا، مۇنۇ جىراغا بۇرۇلۇپ كەتكەن ئوخشايدۇ - دە.

ئۇلار ئاتلىرىنىڭ بېشىنى بۇراپ جىرا ئىچىگە كىرىپ كەتتى. ئۇزاق ماڭدى. ئوۋچىنىڭ قارىسى كۆرۈنمەيتتى.

يەنە بىرئاز ماڭغاندىن كېيىن جىرا ئۇستىگە چىقتى، ئالدىدا يەنە بىر ئېگىزلىك كۆرۈندى، ئۇنىڭ ئۈستىگىمۇ چىقىشتى. شۇ چاغدا ئالدى تەرەپتە يىراق بىر يەردە كۆكۈچ ئىسنىڭ كۆتۈرۈلۈپ چىقىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ قېلىشتى، ئۇلار باشقىدىنلا جانلىنىپ، شۇ ياقتا قاراپ ئاتلىرىنى چاپتۇرۇپ يۇرۇپ كەتتى.

ئۇلارنى ئەڭ ئاۋۋال نازاكەت كۆرۈپ قالدى ۋە ئۆڭكۈرگە يۈگۈرۈپ دېگۈدەك كىردى:

— ئىككى ئاتلىق كىشى كېلىۋاتىدۇ! — دېدى ئۇ ئۆڭكۈلۈگە ئۆڭچۈپ.

چاي ئىچىپ ئولتۇرغان ھېزىم بوۋاي بېشىنى كۆتۈردى:

— ئۇۋچىلاردۇ؟

— ياق، ئۇۋچى ئەمەستەك قىلىدۇ، مىلتىقسىز.

قۇددۇس ئەتىگەن ئۇۋغا چىقىپ كەتكەنىدى. ئۇنىڭ يوقلۇقى نازاكەتنى ئەندىشىگە سېلىپ قويىدى ۋە يۈرىكى دۈپۈلدەپ ئۇرۇشقا باشلىدى ...

ئىككىيلەن ئۆڭكۈرگە سالام - سائەتسىزلا كىرىپ كېلىشتى:

— ھە، نازاكەت خېنىم، سىز بۇ يەردە ئىكەنسىز-دە، — دېدى ئۇلارنىڭ بىرى.

نازاكەت ئۇلارنى تونۇيتتى ۋە ئۇلارنىڭ قانداق مەقسەتتە كەلگەنلىكىنى دەرھال چۈشەندى - دە، غەزەپ - نەپرىتى بىردىنلا چىرايىغا ئوخچۇپ چىقتى:

— ھە، مەشەدىمەن. چاشقاننىڭ كىرمەيدىغان تۆشۈكى يوق دېگەن راست ئىكەن. بۇ يەرنىمۇ تىمسىقلاپ تېپىشتىڭىزمۇ؟ بىر پارچە قاتتىق نانىنى ئۆمۈر بويى

غاجىلايدىغانلار.

— تىلىڭنى تارت، سەن باينىڭ ئەمرىدىكى خوتۇنسەن...

ئىلىشش مۇشۇنىڭ بىلەن باشلاندى. ئۇلار نازاكەتنى سۆرەپ ماڭغاندا، بوۋاي ئۇنىڭغا ئېسىلدى. چاكارلارنىڭ بىرى يېرىپ كەسلەپ قويغان قارىغاي ئوتۇن بىلەن بوۋاينىڭ بېشىغا تۈيۈقسىز ئۇرۇۋەتتى. بوۋاي يىقىلىپ ھوشسىزلاندى ۋە قانغا مىلىنىپ يېتىپ قالدى. ئۇلار شۇنداقتىمۇ نازاكەتنى ئۆڭكۈردىن ئاچىقىپ كېتەلمىگەن بولاتتى، ئەمما ئۇمۇ تاياق زەربىسىدىن ھوشىدىن كېتىپ يىقىلدى. ئىككىسى ئۇنى ئۆڭكۈردىن سۆرەپ ئاچىقتى ۋە ئاتنىڭ ئالدىغا ئېلىپ كېتىشتى.

قۇددۇس كەچكە يېقىن ئۇۋدىن قايتتى. ئۇ خۇشال ئىدى. چۈنكى تاغ ئۆچكىسى ئاتقانىدى. ئۇ نازاكەتنى خۇش قىلمەن، دەپ ئويلايتتى.

بۇگۈن ئەتىگەن قۇددۇس ئوۋغا ماڭغاندا:

— بۇ قېتىم پال سالايلى، — دېگەنىدى نازاكەت ئېگەرنىڭ قېشىدىن تۇتۇپ تۇرۇپ، — ئەگەر سىزگە تاغ ئۆچكىسى يولۇقسا، بالىمىز ئوغۇل، كېيىك يولۇقسا قىز بولىدۇ.

— ھەر ئىككىسى يولۇقماي قالسىچۇ؟

— ئۇ چاغدا ... قىز - ئوغۇللۇقنىى بىلەلمىگەن بولايلى.

— سىزچە قايسىسى يولۇقسا بولار؟

— تاغ ئۆچكىسى.

— نېمىشقا؟

— سىزنىڭ يالغۇزلۇقىڭىزدا ئوغۇل بولسا دەيمەن-دە.

— سىزمۇ يالغۇزمۇ؟

— مەنمغۇ يالغۇز... ئىككىنچىسى...، — نازاكەت ھۆپپىدە قىزىرىپ يەرگە قارىۋالدى ...

قۇددۇس شۇ گەپلەرنى ئەسلەپ، ئېتىنى دېۋىتىپ، ئىتتىكلەپ كەلمەكتە ئىدى. بىراق ئۇ ئۆڭكۈرگە قانچە يېقىنلاشقانسېرى شۇنچە ھەيران بولدى. چۈنكى ئۇ ھەر قېتىم ئۇۋدىن قايتقاندا، نازاكەت ئالدىغا قارشى ئالغىلى چىقاتتى، بۇ قېتىم نېمە بولغاندۇ؟... ئوتۇن تەرگىلى كەتكەنمىدۇ؟ سۇ بويىغا كىر يۇغىلى چۈشۈپ كەتكەن بولسىمۇ چىقاتتىغۇ؟ ... يا بىرەر يەرگە مۆكۈنۈۋالدىمكىن؟...- ئۇ ئۆڭكۈرگە يېقىن كېلىپ، چېچىلىپ ياتقان نەرسىلەرنى كۆردى، شۇئان يۈرىكى بىرقىسما بولۇپ كەتتى. ئالدىراپ ئاتتىن چۈشۈپ، ئۆڭكۈرگە كىردى، كىرگەن پېتى قېتىپلا قالدى: ھېزىم بوۋاي سونايلىنىپ ياتاتتى، ئۇنىڭ يۈز-كۆزلىرى، چاچ - ساقاللىرى قېپقىزىل قان بىلەن بولغانغان بولۇپ، قۇرقۇنۇچلۇق تۈسكە كىرىپ قالغانىدى، نازاكەت كۆرۈنمەيتتى...

— بوۋا، ھېزىم بوۋا! ... نېمە ئىش بولدى؟ ... نېمە ئالامەت بۇ؟ ... نازاكەت قېنى؟

بوۋاي مىدىرلاپمۇق قويمايتتى، لېكىن تىنىۋاتقانلىقى بىلىنىپ تۇراتتى. قۇددۇسنىڭ كۆڭلىگە يەتمىگەن ئىشلار يەتتى، كىكىردىكىگە ئۆتكۈر پىچاق تىقىلغاندەك ئېغىر تىناتتى، ئۇ شۇنچىلىك ھودۇقۇپ - قايمۇقۇپ ئۆزىنى بىلەلمەي قالدىكى، بوۋاينى تاشلاپ، ئۆڭكۈرنىڭ ئالدىغا چىقىپ قالغانلىقىنى سەزمىدى. ئۇ سۇ بويىغا چىقتى،

ئىزلارغا سەپسالدى، ئۆگكۈرنىڭ ئۈستىگە چىقتى، جىرالارغا تىكىلدى، قايسى كۈنى ئويىنىشىپ نازاكەتكە تاش ئاتقان ئازگالغىمۇ قاراپ كەلدى. ئاخىر ئۆزىنى باسالماي، ئاۋازىنى بولۇشىچە قويۇپ بېرىپ ۋارقىرىدى:

— نا — زا — كەت!...

تەرەپ - تەرەپتىن «نا — زا — كەت» دېگەن ئەكس سادالار بىرىنىڭ كەينىدىن بىرى جاراڭلاپ، تاغ ئىچىنى بىر ئالدى. ئۇنىڭدىن باشقا سادا ئاڭلانمايتتى. ئۇ ئۇياققا قارايتتى، بۇياققا قارايتتى، يۇزلىرىدىن، بويۇنلىرىدىن، قۇلاق چۆرىلىرىدىن تەر تامچىلىرىنىڭ چىپلداپ ئېقىۋاتقانلىقىنى تۇيمايتتى ... بىر چاغدا ئۇنىڭ يادىغا ھېزىم بوۋاي كەلدى - دە، ئۆگكۈرگە قاراپ يۈگۈردى. بوۋاينىڭ يېنىدا ئولتۇرۇپ، يۇزلىرىدىكى قان داغلىرىنى سۈرتتى، تازىلىدى. شۇ چاغدا بوۋاي مىدىرلىغاندەك قىلدى، سەل تەۋرەندى، كۆزىنى قىيا ئاچتى.

ئۇنىڭ كۆزلىرى يېغى تۆگىگەن چىراغتەك نۇرسىز ئىدى. گەز باغلاپ كەتكەن كالپۇكلىرى قورۇلۇپ ئۇمچىيىپ تۇراتتى. بوۋاي ناھايىتى تەسلىكتە كالپۇكلىرىنى مىدىرلىتىپ بولغان ۋەقەنى ئۇزۇپ - ئۇزۇپ سۆزلىدى. قۇددۇسنىڭ مېڭىسىدىن تۇتۇن چىققاندەك بولۇپ، غەزەپتىن پۈتۈن ۋۇجۇدى تىترەشكە باشلىدى. قانداق قىلىش كېرەك؟ ئۇلارنىڭ كەينىدىن ئات سالسۇنمۇ؟ بىراق، بوۋاينى شۇ ھالدا تاشلاپ ماڭغىلى بولامدۇ؟

ئۇنىڭ ھازىرقى ھالىتى تۇۋرۇككە مەھكەم باغلاپ قويۇلغان، ئەمما بىر ئورۇندا تۇرالماي يەرنى چاپچىپ،

چېپىشقا تەييار تۇرغان ئاتنى ئەسلىتەتتى. قۇددۇس شۇ ھالدا بوۋاينىڭ بېشىدا پەرۋانىدەك ئايلىنىپ بىر كۈندۈز، بىر كېچىنى ئۆتكۈزدى. بوۋاي ئەمدى ئولتۇرغۇدەك، ئاز - تولا بىرنېمە يېگۈدەك بولدى. شۇ چاغدا ئۇ، قۇددۇسنىڭ تالاغا ئىنتىلىپ تۇرغان كۆزلىرىگە قاراپ مۇنداق دېدى:

— تۇر، بالام، زەينەپمۇ كاككۇكنى ئىزدەپ، تىنماي «كاككۇك - كاككۇك» دەپ قىچقىرىدۇ، ئاشۇ قۇش جېنىدا ئۆز يارى ئۈچۈن شۇنچىلىك سەكپارە بولىدۇ. سەن ئادەم ئەمەسمۇ، سەنمۇ نازاكەتنى ئىزدە، تاپ! ئۇنى چىلبۆرىلەرنىڭ چاڭگىلىدىن قۇتۇلدۇر! ماڭا قارىما. مەن ئەمدى ئۆلمەيمەن.

قۇددۇس كۆك ئاتنى توقۇدى - دە، ئاتلاندى، ئۇ ئات ئۈستىدە بېشىنى ئېگىشتۇرۇپ خۇددى ئاتنىڭ ئۈستىدىن بىردىنلا ئۈچۈپ كېتىدىغاندەك قىياپەتتە ئولتۇراتتى. گويا ئۆزى چېپىۋاتقاندەك ئۆپكىسى ئاغزىغا تىقىلىپ، نەپەس ئېلىشىمۇ قىينىلىشىپ بارماقتا ئىدى. ئۇ يېرىم كېچىدىن ئاشقاندا، ئىنتىلارنىڭ قاۋىغان ئاۋازىدىن ناھىيىگە يېقىنلىغانلىقىنى بىلدى.

ئۇ ئەتىسى ئەتىگەندە نازاكەتنىڭ مەخسۇتباينىڭ قورۇسىدا ئىكەنلىكىدىن خەۋەر تېپىپ، كىيىملىرىنى دەرھال يەڭگۈشلەپ، قەلەندەر سىياقىغا كىردى. مەخسۇتباي بازارغا ماڭغاندا، ئۇ ئالا خۇرجۇنىنى مۇرىسىگە سېلىپ، ھاسسىنى توكۇلدىتىپ باينىڭ قورۇسىغا كىرىپ باردى.

— ئىلاھا ئامىن... ياخشىلارنىڭ سادىغىسى بولغاي...

ئۆينىڭ بىر بۇلۇڭىدا توشقاندەك تۇگۈلۈپ، بېشىنى تىزىغا قويۇپ چوڭقۇر غەم بىلەن ئولتۇرغان نازاكەت بىردىنلا جانلىنىپ بېشىنى كۆتۈردى. ئۇ قۇددۇسنى ئاۋازىدىن تونۇغانىدى. «نەق شۇ — قۇددۇسنىڭ ئاۋازى!» ئۇنىڭغا گويا زۇلمەت كېچە يورۇپ كەتكەندەك، قويۇق بۇلۇتلارنى بورانلار سۈرۈۋەتكەندەك، قاراڭغۇ جاڭگالدىن داغدام يول ئېچىلغاندەك بىلىنىدى. ئۇ ئىرغىپ ئورنىدىن تۇرۇپ بىر پارچە نانىنى كۆتۈرۈپ هويلىغا چىقتى.

— مۇشكۈللەر ئاسان بولغاي ... يارەنلەرنىڭ سادىغىسى بولغاي، ئىلاھا ئامىن ...

قۇددۇس! يىرتىق چاپان، چاڭگا ساقال ئىچىدە كۆلۈمسىرەپ تۇرغان قۇددۇس! نازاكەتنىڭ كۆزلىرىدىن ياش تارامىلاپ تۆكۈلۈشكە باشلىدى. ئۇ ئۆزىنى قۇددۇسقا ئاتىماقچىدى، بىراق، باي ئۇنىڭ كەينىگە هەجەر مومايىنى سېلىپ قويغان.

قۇددۇس نازاكەتنىڭ قولىدىن نانىنى ئېلىش ئارىلىقىدا كۆزى بىلەن تالا تەرەپنى شەرەت قىلدى - دە، كەينىگە بۇرۇلۇپ قورۇدىن چىقىپ كەتتى.

قاراڭغۇ تۈن، يۇلتۇزلار كۆزلىرىنى يۇمغان. ۋاقىت يېرىم كېچىگە يېقىنلاشقاندا، بايىنىڭ قورۇ تېمىغا ياماشقان نازاكەت سىيرىلىپ كوچىغا چۈشتى. خىلىدىن بېرى تاقەتسىزلىنىپ كۆتۈپ تۇرغان قۇددۇس ئۇنى قولتۇقىدىن كۆتۈرۈۋېلىپ ئاتنىڭ ئالدىغا ئولتۇرغۇزدى - دە، ئاتنى بولۇشىغا چاپتۇرۇپ بۇ يەردىن تېزلا غايىب بولدى.

4

ئىككىيلەن شەھەرگە قېچىپ كىرگەندىن كېيىن كۆك ئاتنى ساتتى-دە، بىر قۇردىن كېيىم-كېچەك ئالدى. دەڭلەردە يېتىپ-قوپۇپ، ئون بەش كۈننى ئۆتكۈزدى. ئاخىر، رەخمەدىن ئاتلىق بىر باينىڭ قورۇسىغا ئىشقا كىردى. رەخمەدىن باي بىلەن ئۇنىڭ خوتۇنى سەلىمە ھېچنېمىسى يوق بۇ يېتىم، ياش ئەر-ئايالنى ئىشقا ئالغانلىقىدىن قانچە مەمنۇن بولۇشقان بولسا، قۇددۇس بىلەن نازاكەتمۇ بۇ يىللىق چىراي بوۋاي بىلەن مومانىڭ قورۇسىدا تۇرۇپ قالغانلىقىدىن شۇنچىلىك خۇشال ئىدى. ئۇلارنىڭ گۈلگىنە ئىسىملىك يالغۇز بىر تاللا قىزى بار ئىدى. يېشى ئۆتۈپ كەتكەن بۇ قىز نېمىشقىدۇر ھازىرغىچە تۇرمۇشلۇق بولمىغانىدى. شۇنداق بولۇشىغا قارىماي، ئادەمگە يۇقۇشلۇق، خۇش مۇئامىلىلىك قىز ئىدى. قۇددۇس بىلەن نازاكەتكە تاملىرى ئېگىز، دەرۋازىسى مۇستەھكەم، ۋاڭ - چۈڭسىز بۇ قورۇ بەكمۇ ياقتى. شۇنىڭ بىلەن ئىچكىرى تاغلار ئارىسىدىكى ئۆڭكۈردە ئۆتكىنىدەك كۆڭۈللۈك ھاياتى قايتا باشلاندى. ئۇلار ئاستى تاختايلىق يوغان بىر ئېغىزلىق ئۆيگە جايلاشقانىدى. قۇددۇس باينىڭ قورۇسىغا قارايتتى، ئات - كاللىرىنى باقاتتى. نازاكەت تاماققا قارىشاتتى، كىر - قاتلارنى يۇياتتى، كالا ساغاتتى ۋە ئۆيلەرنى تازىلايتتى. قىپقىزىل چوغدەك ياسالغان سارايلارنىڭ ئىشكى ئوچۇق تۇراتتى، نازاكەت بىمالال ھالدا ئۇ سارايلارغا كىرىپ چىقىۋېرەتتى.

« ئايرىم » تاماق ئەتمەكلار ، — دېگەندى سەلىمە مومای ، — بىز نېمە يېسەك ، سىلەرمۇ شۇنى يەكلار » . رەخمەدىن بايمۇ ھەر قېتىم تاماق ۋاقتىدا : « ھاي ، قۇددۇس ، ئۇستەلگە قولىشالمىدىم دېگىنىك نېمىسى ، بېرى كەل ، تاماقنى بىللە يەيمىز » دەپ تۇراتتى .

قۇددۇس بىلەن نازاكەت ئۆزلىرىنى جەننەتكە كىرىپ قالغاندەك ھېس قىلىشتى . ھەرقايسىسى ئۆزلىرىنىك ئىشلىرىنى تېپىپ قىلىشاتتى ، بۇيرۇشنى كۈتۈپ تۇرمايتتى . قۇددۇسنىك ئىشچانلىقى ، نازاكەتنىك چاققان - تېتىكلىكى ، ئۆيلەرنى پاكىز تۇتۇشى ، بولۇپمۇ گۈلگىنەنىك ئايرىم ئۆيىگە ھەر كۈنى بىر دەستە گۈل ئەكىرىپ سۇغا چىلاپ قويۇشى بوۋاي - مومای بىلەن گۈلگىنەنى تولىمۇ خۇشال قىلدى . كىشىلەر سېنىك ئەمگەك ، ئەجرىڭنىك قەدرىگە يەتسە ، ساڭا بۇنىڭدىن ئارتۇق مۇكاپات بولمايدۇ - دە . شۇڭا قۇددۇس بىلەن نازاكەت ئۆزلىرىنى گويا مۇشۇ بايلىقلارنىك ئىگىلىرىدەك ھېس قىلىشىدىغان بولدى .

× ×

بىرنەچچە ئاي شاد - خۇراملىق ئىچىدە تېزلا ئۆتۈپ كەتتى . نازاكەتنىك ئاي - كۈنى توشۇپ كۆزى يورۇدى ، بوۋاق ئۇغۇل ئىدى . رەخمەدىن بوۋاي مۇشۇ قورۇدىكىلەرنىك ئارزۇسى بويىچە ئەزان قىچقىرىپ ئۇنىڭغا « ئەركىنتاي » دەپ ئىسىم قويدى . ئەركىنتايىنىك دۇنياغا كېلىشى كىچىك ھۇجرىنىڭلا ئەمەس ، مۇشۇ ھەيۋەتلىك چوڭ قورۇنىڭمۇ

خۇشاللىقى بولۇپ قالدى، بوۋاي خۇشاللىق بىلەن بالىنى قولىغا ئېلىپ، ساقاللىرىنى تىترىتىپ تۇرۇپ:

— بۇ بىزنىڭ نەۋرىمىز، — دېدى. سەلىمە موماي بولسا نازاكەتكە:

— بىر ئايغىچە قىمىرلىماي يات، سېنى ئۆزۈم باقىمەن، — دېدى. ياخشى سۆزمۇ ئادەمنى خىجالەت قىلاتتى. نازاكەت خىجىل بولۇپ:

— رەھمەت، سەلىمە ئاپا، سىز ئاۋارىچىلىك تارتىپ قالىسىز، مەن ئۈچ - تۆت كۈندىلا تۇرۇپ كېتىمەن، — دېدى.

— بۇ نېمە دېگىنىڭ؟ تۇغۇت دېگەن بىر جەڭ. سەن بىزنى نەچچە ئاي باقتىڭ، مەن سېنى بىر ئاي باقالمامدىم؟ ... سەن يەردىن بىر باش چامغۇرنى يۇلۇۋالغىنىڭ يوق، پۈتۈنسۈرۈك بىر ئادەم تۇغدۇڭ ...

گۈلگىنە نىڭ كۆرسىتىۋاتقان خەيرخاھلىقلىرىمۇ بوۋاي بىلەن موماي ئىككىسىدىن قېلىشمايتتى. ئۇ ھەر كۈنى نازاكەتكە تۇغۇتلۇق ئايالغا لايىق تاماقلارنى — سۈتتاش، شورپا، شويلا، چۆچۈرلەرنى ئېتىپ ئەكىرەتتى. ئەتىگىنى سۈت قاينىتىپ ئۈنى ئىچۈرۈۋەتمىگۈچە، ئەتكەن تاماقلىرىنى يېدۈرۈۋەتمىگۈچە ھۇجرىدىن چىقمايتتى. بۇنداق كۆيۈمچانلىق كىمنىڭ ئېسىدىن چىقسۇن، ئۆز ئاتا - ئاناڭ بولسىمۇ شۇنچىلىك قىلار...

شۇڭا قۇددۇس بىلەن نازاكەتنىڭ بۇ باي قىزىغا بولغان ھۆرمىتى، ئىشەنچى بارغانسېرى ئېشىپ بارماقتا ئىدى. قۇددۇس ئويلاپ قالدىكى، ئەرلەرگە قارىغاندا كىبرىسى كۆچلۈك بولىدىغان ئاياللاردا، بولۇپمۇ مۇنداق

باي قىزلىرىدا بۇنىڭدەك ئېسىل خىسلەت تەرىنىڭ بولۇشى ھەيران قالارلىق ئىش ئىدى. شۇڭا قۇددۇسنىڭ قەلبىدە گۈلگىنەگە نىسبەتەن تېخىمۇ چوڭقۇر ھۆرمەت، ئىشەنچ پەيدا بولۇپ قالدى.

گۈلگىنە قۇددۇس بىلەن نازاكەتنىڭ ھۇجرىسىغا پات - پات كىرىپ تۇراتتى. قىش كىرگەندىن بۇيان ئۇنىڭ كىرىپ-چىقىشى تېخىمۇ كۆپەيىپ قالدى. قىشنىڭ ئۇزاق كېچىلىرى ئۇلارنىڭ تۇڭمەس پاراڭلىرى بىلەن ئۆتىدىغان بولدى. گۈلگىنەنىڭ پاراڭلىرىدىن مەلۇم بولدىكى، ئۇنىڭ ئاتا - ئانىسى كىچىك ۋاقتىلىرىدا بۇۋىلىرى بىلەن روسىيىگە چىقىپ كېتىپ قازان شەھىرىدە تۇرۇپ قالغان ۋە شۇ يەردە ئوقۇپ چوڭ بولۇپ، شۇ يەردە توي قىلىشقان. سەلىمەنىڭ بۇرۇن تۇغقان بالىلىرى تۇرماي، قېرىنداندا تۇغقان قىزى گۈلگىنە تۇرۇپ قالغان ۋە ئەتىۋارلىنىپ بېقىلغانىكەن. رەخمىدىن باي ئوقۇمۇشلۇق سودىگەرلەردىن بولۇپ، گۈلگىنە بەش ياشقا كىرگەندە ئالمۇتاغا كۆچۈپ كەلگەن. گۈلگىنە ئالمۇتادا رۇس مەكتىپىدە ئوقۇغان. ئۇ ئون تۆت - ئون بەش ياشلارغا كىرىپ، گىمنازىيىنى تۇگىتىدىغان يىلى، يەنى بىزا ئىگىلىكى كوللېكتىپلىشىپ، قەھەتچىلىك باشلانغان يىلى رەخمىدىن ئائىلىسىنى ئېلىپ بۇياقتا ئۆتكەن. ئۇلارنىڭ بۇياقتا ئۆتكىنىگە ئون ئىككى - ئون ئۈچ يىل، دادىسىنىڭ قېرىپ سودىگەرچىلىكتىن قالغىنىغا ئىككى - ئۈچ يىل بوپتۇ. ھازىر قولىدا ئون نەچچە قورۇ قوي، ئىككى - ئۈچ يۈز يىلقىسى، ئىككى جاڭزىسى، ئۈچ يەردە كاتتا مېۋىلىك بېغى بار ئىكەن، گۈلگىنە قۇددۇس بىلەن

كۆپرەك ئۇۋچىلىق توغرىسىدا سۆزلىشەتتى، ئۆزىمۇ ئۇۋچىلىق ھەققىدە يېزىلغان روسچە كىتابلارنى پات - پات ئوقۇپ ئۆرۈپ بېرەتتى.

— قېنى، قۇددۇس، سۆزلەڭا، — دېدى گۈلگىنە، — مەن ئۇۋچىلىققا ناھايىتى قىزىقمەن، ئۇۋچىلىق كۆگۈللۈك ئىش- ھە؟

— شۇنداق، گۈلگىنە ھەدە، — دېدى قۇددۇس كۈلۈمسىرەپ، — ئۇ كۆگۈللۈك ئىش، بىراق دادامۇ، مەنمۇ ئۇۋچىلىقنى پەقەت قورساق بېقىش ئۈچۈنلا قىلغان.

— ئەلۋەتتە، — دەپ قوللىرىنى كەردى گۈلگىنە، — ئادەملەر قورساق بېقىش ئۈچۈن ئۆزىنى ھەر تۈرلۈك ئىشلارغا ئۇرىدۇ، بەزىلەر قورسىقىنى ئاسانلا باقىدۇ، بەزىلەر تەستە. بۇنىڭ ئىچىدە ئۇۋچىلىق بىلەن قورساق بېقىش كۆگۈللۈكرەك ئەمەسمۇ؟

— ئۇۋچىلىق ھەم كۆگۈللۈك، ھەم خەتەرلىك ئىش.

— تۈرمۇشتا خەتەرلىك ئىش كۆپ، قۇددۇس، لېكىن بىز دۇنيادا ياشاۋېتىپتىكەنمىز، بىز بىلەن بىللە ياشاۋاتقان ھايۋانلارنى، قۇشلارنى بىلىشىمىز، ئۇلارنىڭ مىجەز - خۇلقلىرىنى تونۇشىمىز كېرەك - دە.

— سىز ھايۋانلارنىڭ، قۇشلارنىڭ مىجەز - خۇلقلىرىنى ياخشى بىلىدىغان ئوخشايسىز، گۈلگىنە ھەدە؟

— مەن قۇشلارنى بىرئاز بىلىمەن، نۇرغۇن ئادەملەر دېققەت قىلمايدۇ. قۇشلار بىزنىڭ تۈرمۇشىمىز ئۈچۈن بىز قىلالمىغان ئىشلارنى قىلىپ بېرەلەيدۇ. ئۇلار بىزنىڭ ئەڭ چاققان، ئەڭ كېرەكلىك خىزمەتچىمىز، شۇنداقلا ئەڭ ئېسىل، ئەڭ يېقىملىق كۆگۈل ئاچقۇچىمىز. دۇنيادا بۇلبۇلدەك

سېھرلىك ئاۋازغا ئىگە قۇش بارمۇ؟! مەن بۇلبۇلنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلىسام، شۇنچىلىك ھۇزۇرلىنىپ، تەن - تېنىمگە سىغماي قالىمەن، شۇڭا باھارنىڭ بەزى كېچىلىرىنى ئۇنىڭ كۆينى ئاڭلاش ئۈچۈنلا ئۇخلىماي ئۆتكۈزۈۋېتىمەن. ئۇنىڭ قەدىرىگە يەتكەن ئادەم خۇددى ئاشۇ بۇلبۇلدەك مەست بولۇپ كېتىدۇ، قارلىغاچچۇ، ئۇنىڭ چىرايلىقلىقچۇ... باھار پەيزىنى، گۈزەللىكىنى ئىنسانلارغا ئۇ بىرىنچى بولۇپ بەخش ئېتىدۇ، ئۇنى ياخشى كۆرگەنلىكىمىزدىن، ئازار بەرمىگەنلىكىمىزدىن ئۆي ۋە لاپاسلىرىمىزنىڭ ئاستىلىرىغا ئۇۋا سالىدۇ. قارىغوجىنىڭ دورامچىلىقچۇ، ئۇ پۈتۈن قۇشلارنى دوراپ سايرىيالايدۇ، ئۇ ئاجايىپ ھېكمەتلىك قۇش...

— دەرەختىكى قارىغوجىنىڭ ئۇۋۇلىرىنى سىز ياساپتىكەنسىز - دە، — دېدى ئۇنىڭ سۆزىگە قىزىقىپ قالغان قۇددۇس.

— بۇلتۇر مەن ئاشۇنداق ساندۇقچىدىن سەككىزنى ياسىغانىدىم. كۆزدە قاتتىق بوران چىقىپ، بەشىنى ئۈچۈرتۇپ كەتتى. يەنە ياسايمەن. يەتتە - سەككىز قارىغوجا ھەرخىل قۇشلارنى دوراپ سايرايدىغان بولسا، كىشى ئاجايىپ سېھرلىك دۇنياغا كىرىپ قالغاندەك، تەبىئەت ئالىمىنىڭ تۇرلۇك - تۇمەن ناۋالىرىنى ئاڭلاۋاتقاندەك بولمامدۇ. مەن يېقىندا بىر كىتاب ئوقۇدۇم، ئۇنىڭدا قۇشلارنىڭ ئىنسانلارنىڭ ئەڭ يېقىن دوستى ۋە يارەمچىسى ئىكەنلىكى يېزىلىپتۇ. بىر مۇشۇكياپىلاق بىر يازدا مىڭدىن ئوشۇق چاشقان يوقىتىپ، يەتمىش پۇت ئاشلىقنى ساقلاپ قالالايدىكەن. بىر قارلىغاچ بىر يازدا

يەتتە - سەككىز يۈز مىڭ چۈن يەيدىكەن. سېغىزخانچۇ، ئۇنىڭ ھېچنېمىگە پايدىسى يوقتەك، شاراقلاپلا يۈرگەندەك قىلغىنى بىلەن، بىر يىلدا ئون بەش مىڭ تۈكلۈك قوۇرتنى يوقتىپ، بىر تالاي يەردىكى قارىغاينى قوغداپ قالالايدىكەن. ئويلاپ بېقىڭا، بىزنىڭ مىڭ چاشقانىنى يوقتىشىمىز ئاسانمۇ؟ ئەگەر شۇنداق ۋەزىپە بىزنىڭ ئۈستىمىزگە چۈشسە، قانچىلىك كۈچ سەرپ قىلارمىز؟ يەتمىش پۈت ئاشلىق قانچىلىك ئەمگەك بىلەن قولغا كېلىدۇ؟ ئۇ بەش - ئالتە ئادەمنىڭ بىر يىللىق ئوزۇقى ئەمەسمۇ؟ بىزنىڭ تۇرمۇشىمىزدا بۇنىڭدىنمۇ ئارتۇق ياردەمچى دوست تېپىلامدۇ؟ ...

گۈلگىنەنىڭ ئېيتقۇاتقانلىرى قۇددۇس بىلەن نازاكەت ئۈچۈن ئاڭلىمىغان يېڭىلىق، قىزىقارلىق ۋەقەلەر ئىدى. شۇڭا، قانداق گەپ باشلسا، ئۇنى ھەۋەس بىلەن سۆزلەيدىغان گۈلگىنەنىڭ ئاغزىغا ئىككىسى ھەيران بولۇپ قاراپ قېلىشاتتى، تۇرمۇشتا ئۇلار ھېس قىلمىغان، كۆرمىگەن ئىشلار شۇنچە كۆپ ئىكەن - دە، قايسى كۈنكى سۆزلەنگەن نەرسىلەر ئۇلارنىڭ يادىدا شۇنچە ئېنىق تۇرۇپتۇ. شۇ كۈنى قىز ئاتىنىڭ زېرەكلىكى، ئىتتىنىڭ سەزگۈرلۈكى توغرىسىدا ئاجايىپ قىزىق، ھەيران قالارلىق نەرسىلەرنى سۆزلىگەنىدى. گۈلگىنەنىڭ مۇنداق يېڭىلىقلىرى كۆپ. شۇنچە كۆپ نەرسىلەرنى بىلىدىغان، ئادەمنى باي، كەمبەغەل دەپ ئايرىمايدىغان، كىشىلەرگە ھەر قاچان مېھىر - شەپقىتى ئېقىپ تۇرىدىغان مۇنداق قىزغا ھەرقانداق ئادەمنىڭ كۆڭلىدە ھۆرمەت تۇغۇلىدۇ - دە.

گۈلگىنەنىڭ ئۇۋچىلىق توغرىسىدىكى گەپلەرنى

ئاڭلىغۇسى كېلەتتى. بىراق قۇددۇس بۇ توغرىدا ئانچە كۆپ بىرنېمە دېمەيتتى. توغرىسىنى ئېيتقاندا، ئۇ گۈلگىنەنىڭ ئالدىدا سۆزلەشتىن نومۇس قىلاتتى. بۇگۈن قىز ئۇنى يەنە قىستاپ تۇرۇۋالدى:

— قۇددۇس، سىز ئۆۋچىنىڭ ئوغلى، ئۆزىڭىزمۇ ئۆۋچى، ئەمما سىز ئۆزىڭىز ئۆۋلايدىغان ھايۋانلىڭ مىجەزىنى بىلمىسىڭىز، ئۇنى قانداق ئۆۋلايسىز؟ دىققەت قىلماپتىمەن دېسىڭىز، بۇنىڭغا شەيتانمۇ ئىشەنمەيدۇ. شۇنداق ئەمەسمۇ، نازاكەت؟

— ياق، ئۇ بىلىدۇ، — دېدى بۆشۈكتىكى بالىسىنى تەۋرىتىپ ئولتۇرغان نازاكەت، — ئېيىق، چوشقىلارنىڭ ئەڭ كۈچلۈك ھايۋان ئىكەنلىكى، بۆرىنىڭ ياۋۇزلۇقى، تۈلكىنىڭ قۇۋۇلۇقى ھەققىدە ماڭا نەچچە قېتىم سۆزلەپ بەرگەن.

— تۈلكىنى نېمىسىگە قاراپ قۇۋ دەيدۇ، قۇددۇس؟

گۈلگىنەنىڭ نەچچە قېتىم قويغان سوئاللىرىغا ئەمدى جاۋاب بەرمەسلىككە ئورۇن قالمىغانىدى.

— ئۇنىڭ قۇۋۇلۇقىغا ئادەمنىڭ ئەقلى ھەيران قالىدۇ، — دېدى ئاخىر قۇددۇس سۆزگە كىرىشىپ، — ئادەتتە تۈلكە ئۆۋلايدىغانلار كۆپ بولىدۇ. ئەگەر تۈلكىنى ئۆۋچىنىڭ ئىتى قوغلىغان بولسا، ئۇ يېتىشۈپلىپ باسىدىغان چاغدا، تۈلكە قۇيرۇقىنى تاشلاپ بېرىدۇ. ئۆزىنى ئۇرۇپ كەلگەن ئىت تۈلكىنى باستىم، دەپ ئۇنىڭ قۇيرۇقىنى بېسىپ قالىدۇ. تۈلكىنىڭ تۆكلىرى ناھايىتى پارقىراق - سىلىق بولىدۇ. ئۇ ئىتنىڭ ئاستىدىن قۇيرۇقىنى سۇغۇرۇۋالىدۇ- دە، قاچىدۇ. ئىت ئورنىدىن تۇرۇپ ئۇنى يەنە قوغلىغۇچە

تۆلكه ئۆزاپ كېتىدۇ. ئەگەر تۆلكىنى بۆركۈت قوغلىغان بولسا، تۆلكه قېچىپ بېرىپ، يا ئۆتكۈر - قىرلىق تاشلار، يا چاتقاللىقلار ئارىسىدا يەرگه چاپلىشىپ يېتىۋالىدۇ. شىددەت بىلەن كەلگەن بۆركۈت يا قىرلىق تاشقا، يا چاتقالغا ئۆزىنى ئۇرۇپ زەخمىلىنىدۇ - دە، كۆتۈرۈلۈپ كېتىدۇ. ئىككىنچى قېتىم شۇڭغۇپ كەلگۈچه، تۆلكه ئۆزىنى پىنهان جايغا ئالىدۇ. مۇنداق قۇۋلۇق تۆلكىدىن باشقا هايۋاندا بولمايدۇ.

— تۆلكه باشقا هايۋانلارغا قارىغاندا ئاجىزراق بولغاچقا، — دېدى نازاكەت، — ئاشۇنداق قۇۋلۇقنى ئۆگەنگەن - دە...

— توغرا ئېيتتىڭىز، نازاكەت، — دېدى گۈلگىنه جانلىنىپ. پاراڭ قىزىسا ئۇ خۇشال بولاتتى، — قۇۋلۇق ئۈنىڭ هاياتىنى ئۇزارتىدۇ. ئەگەر ئۇ باشقا يىرتقۇچلاردەك ئېلىشمەن دېسه، بەلكى نەسلىمۇ تۈگەپ كەتكەن بولاتتى.

قۇددۇس قىزىپ قالدى.

— كۈچلۈك هايۋانلار دۆتەك كېلىدۇ، — دېدى ئۇ سۆزىنى داۋاملاشتۇرۇپ، — يىرتقۇچلار ئىچىده بۆره ئەڭ ياۋۇزمىكىن دەيمەن، ئۇ باللىرىغا ياۋۇزلۇقنى قالتىس ئۆگىتىدىكەن. دادام مېنى ئەگەشتۇرۇپ ئوۋچىلىق قىلىپ يۈرگەن كۈنلەرنىڭ بىرىده، بىر بۆرىنىڭ قوي قوزىسىنى دۇمبىسىدىن چىشلەپ ئەكېتىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ قالدۇق. دادام ماڭا: « بۆرىنىڭ قانچىلىك يىرتقۇچ ئىكەنلىكىنى كۆرۈپ قوي » دېدى. ئىككىمىز بىر پىنهان جايغا بېرىپ ماراپ تۇردۇق. بۆره قوزىنى باللىرىنىڭ ئالدىغا ئەكېلىپ

تاشلىدى. باللىرى ئۇنىڭ بىلەن ئويناشقىلى تۇردى. قوزا بىچارە كۆزلىرىنى مۆلدۈرلىتىپ، دىرىلدەپ - تىترەپ تۇراتتى. باللىرىنىڭ ھەربىكىتىگە سەپسىلىپ بىر چەتتە قاراپ تۇرغان بۆرە قوزىنىڭ بىرنەچچە يېرىدىن چىشلەپ بېسىپ، تارتىپ تۇرغۇزۇپ، يەنە چىشلەپ بېسىپ ئۇنىڭغا ھۇجۇم قىلىشنى كۆرسەتتى. شۇنىڭدىن كېيىن باللىرىمۇ ئۇ قىلغانىنى قىلىپ، قوزىنىڭ ئۇ يەر - بۇ يېرىگە ئېغىز سېلىشقا باشلىدى. چىشلەپ بېسىش، سۆرەش، دومىلىتىش بىرئاز داۋام قىلغاندىن كېيىن، بۆرە ئۆتكۈر چىشلىرى بىلەن بىرلا تاشلىنىپ، قوزىنىڭ قارنىنى يېرىۋەتتى. شۇنىڭ بىلەن ھەممىسى قوزا گۆشىگە چاڭ سالدى.

— ئېتىۋەتمىدىڭلارمۇ؟ — ئالدىراپ سورىدى نازاكەت.

— دادام ئېتىۋەتتى.

قىزىقارلىق گەپلەر بىلەن ۋاقىتنىڭ يېرىم كېچىگە بېرىپ قالغانلىقىنى ھېچكىم تۇيمىدى. قاتتىق كۈلكىدىن ئەركىنتاي ئۇيقۇسىپ كەتكەندىلا، گۈلگىنە ئۇلارغا ياخشى چۈش كۆرۈشنى تىلەپ چىقىپ كەتتى. گۈلگىنە چىقىپ كەتكەندىن كېيىن، قۇددۇس بىلەن نازاكەت ئۇنىڭ بىرمۇنچە ياخشى تەرىپىنى قىلىشىپ يېتىپ قالدى.

× ×

ئەتىسى كەچقۇرۇن ھويلىغا پات - پات كېلىپ تۇرىدىغان ئېگىز بويلۇق، قاملاشقان يىگىت — ئەخمەت يەنە كەلدى - دە، گۈلگىنەنىڭ ئاستى - ئۈستى تاختايلىق، چىرايلىق بېزەلگەن ئايرىم ھۇجرىسىغا كىرىپ

كەتتى. چىراغ يېقىلدى، دېرىزىلەرنىڭ سۈس قىزىل يېپەك پەردىلىرى چۈشۈرۈلدى، لېكىن پەردىلەر نېپىز بولغاچقا، ئۆيىنچىدىكى ئادەملەرنى غۇۋا كۆرگىلى بولاتتى. خۇپتەنگە ئەزان ئېيتىلغاندىن كېيىن، رەخمەدىن بوۋاي بىلەن سەلىمە موماي نامازلىرىنى ئوقۇشۇپ يېتىپ قېلىشتى. ئەخمەت شۇنىڭغىچە قايتمىدى. قۇددۇس لاپاس ئاستىدا ئاتلارغا بېدە توغراپ، كاللارغا چۆپ سېلىپ يۈرەتتى.

ئۇ ئىشلىرىنى تۈگىتىپ، دەرۋازىغا قۇلۇپ سېلىش ئۈچۈن ماڭدى، بىراق گۈلگىنەنىڭ مېھمىنىنىڭ تېخى كەتمىگەنلىكىنى ئويلاپ كەينىگە يانىدى. ئۇ ھويلىغا سۈس يورۇقى چۈشۈپ تۇرغان دېرىزە ئالدىغا كېلىپ، ئۆيىنچىگە قارىدى - دە، تۇرۇپلا قالدى. ئۆينىڭ ئوتتۇرىسىدا ئەخمەت بىلەن گۈلگىنە بىر - بىرىگە يېقىن تۇرۇشاتتى. ئەخمەت گۈلگىنەنىڭ قولىنى تۇتۇۋالغان بولۇپ ھەدەپ ئۆزىگە تارتاتتى. گۈلگىنە بولسا بىر خىل نازلىق قىياپەتتە ئۇنىڭ مەيدىسىدىن ئىتتىرەتتى.

ئەسلىدە گۈلگىنە ئەخمەتنى ياخشى كۆرۈپ قالغانىدى. بۇنىڭدىن يەتتە - سەككىز ئاي بۇرۇن دەل مۇشۇ ئۆيدە ئەخمەت گۈلگىنەگە مۇھەببىتىنى ئىزھار قىلغانىدا، ئۇ قىلچىمۇ قارشىلىق قىلمىغانىدى، لېكىن ئەخمەت ئۇنى قۇچاقلاپ سۆيۈشكە ئىنتىلگەندە، قىز ئەخمەتنىڭ قولتۇقىدىن كۆتۈرۈنى ئاينىتىدىغان بىر خىل قاتمۇسق - بەتبۇي پۇراقنىڭ گۇپۇلدەپ پۇراۋاتقانلىقىنى سېزىپ لاسسىدە بولدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇنىڭ ئوتتەك قىزىق مۇھەببىتى بىردىنلا سوۋۇپ كەتتى. ئەمما، ئەخمەتنىڭ

مۇھەببتى كۈندىن - كۈنگە كۈچىيىپ، ئوتتەك يېنىشقا باشلىدى. ئۇ ھەر قېتىم ئۆمىد - ئىنتىزارلىقتا قىزنىڭ ئالدىغا كېلەتتى - دە، روھى چۈشكەن، ئۈمىدى ئۈزۈلگەن ھالدا قايتاتتى. بىرنەچچە كۈننى ئۆتكۈزگىچە جېنى تاقىلداپ كېتەتتى، چۈنكى دەسلەپكى سۆيۈشنىڭ لەززىتى ئۇنىڭ لېۋىدىلا ئەمەس، يۈرەك قېتىدا قالغانىدى. ئەگەر قىز شۇ يېقىمسىزلىقنى سەزمىگەن بولسا، بۇ چاغقىچە توي قىلغان بولاتتى.

قۇددۇس ئۆيىگە كىرگەندە، نازاكەت بۆشۈك قۇچاقلاپ، بالىسىنى ئېمىتىپ ئولتۇراتتى.

— بۈگۈن كېچىكىپ قالدىڭىزغۇ؟

— ئاجايىپ ئىشلارنى كۆرۈپ كىردىم، — قۇددۇس كۆرگەنلىرىنى نازاكەتكە تولۇق سۆزلەپ بەردى.

— قىزلىق نومۇسى ئۇ. قىز بالا كۆڭلى خالاپ تۇرغان ئىشنى نومۇس‌كۈچى بىلەن بەزىدە قىلالمايمۇ قالىدۇ، — دېدى نازاكەت، — مەنلا ئىكەنمەنغۇ سىزگە ئۆزۈمنى ئېتىپلىۋەتكەن...، — نازاكەت شۇنداق دېدى - دە، قاقاقلاپ كۈلۈپ كەتتى، — مەيلى ئەمەسمۇ، ياخشى كۆرگەن ئادىمگە ئۆزىنى ئېتىۋەتكەنىڭ نېمە يامىنى... مەن سىزنى قاچان ياخشى كۆرۈپ قالدىم، بىلەمسىز؟ ئۆتكۈرگە كەلگەن كۈنىڭ ئەتىسى شۇنداق ۋاڭچە ئورنۇمدىن تۇرسام، سىز ماڭا كاۋاپ پىشۇرۇۋېتىپتىكەنسىزغۇ؟

— ھە - ھە ...

— شۇ چاغدا سىز مېنى كۆرمىدىڭىز، مەن شۇنداق قاراپ كەتتىمكى، نېمە بولغىنىمنى‌بىلمەيمەن...،— نازاكەت

يه نه قاقاقلاپ كۈلۈپ كه تتى، — ئېيتقا، قۇددۇس، سىز مېنى قاچان ياخشى كۆرۈپ قالدىڭىز؟

— مه نمۇ شۇ چاغدا.

— ياق، مه ن ئاۋۋال ياخشى كۆرۈپ قالدىم، سىز كېيىن ...

— راستتىمنى ئېيتسام، دەسلەپ سىزگە ئىنتايىن ئىچ ئاغرىتتىم، كېيىن بارا - بارا ياخشى كۆرۈشكە باشلىدىم.

— ئۇھ ... خۇدا، بىزدەك بەختلىك ئەر - خوتۇن بارمىكىن؟ — دېدى نازاكەت، ئۇنىڭ كۆزلىرىدىن يۇزلىرىدىن بەخت نۇرى يېغىپ تۇراتتى، — ئاشۇلارمۇ بىزدەك ئىناق ئائىلە بولۇپ كەتسە - ھە، قۇددۇس؟

— شۇنداق بولۇشى مۇمكىن، بىراق توي قىلغاندىن كېيىن، گۈلگىنە بوۋاي - مومايىنى تاشلاپ كېتەرمۇ ياكى ئۇ يېگىت ئىچ كۆيۈغۇل بولۇپ كىرەرمۇ؟ گۈلگىنە چىقىپ كەتسۇ بىز بۇ قورۇغا تېخىمۇ كېرەكلىك ئادەملەر بولۇپ قالىمىز. ئەگەر ئۇ كىرسە خوجايىنغا ئايلىنىدۇ. شۇ چاغدا ئۇنىڭ بىلەن قانداق ئۆتىمىز، مەن مۇشۇ تەرەپلىرىنى ئويلاۋاتىمەن.

ئۇلار قىزىق پاراڭ بىلەن بولۇپ، بۇگۈنمۇ ئەخمەتنىڭ گۈلگىنەنىڭ ئالدىدىن قايسى ۋاقىتتا چىقىپ كەتكەنلىكىنى تۇيمىدى.

5

يەتتىنچى ئاينىڭ ئاخىرلىرى، يازلىق ئالمىلارنىڭ

ۋايغا يېتىپ پىشقان مەزگىلى. باغلار، ھويلىلار، كوچىلار، بازارلاردىمۇ ئالما پۇرايدۇ. ئالمىنىڭ ھىدىنى ئالغان ھەرقانداق ئادەمنىڭ ئاغزىغا سېرىقسۇ كېلىدۇ، پىشقان ئالمىلارنىڭ رەڭگى، تەمى ئوخشاشمىسمۇ، لېكىن كىشىلەرنىڭ ئۇنىڭغا بولغان تەشنالىقى ئوپئوخشاش.

ھاۋا ئىسسىپ كەتكەنىدى. گۈلگىنە يازلىق چايخانا ئالدىدا مۇزدەك سۇ بىلەن يۇز - كۆزىنى يۇيۇۋېتىپ، لاپاسىنىڭ ئاستىدا ھارۋا جابدۇقلىرىنى ئوڭشاۋاتقان قۇددۇسنى كۆرۈپ قالدى - دە، چۆگۈننى قويۇپ، ئۇنىڭ يېنىغا كەلدى.

— كۈن قىزىپ كەتتى، ئۇخلىماپسىزغۇ، گۈلگىنە ھەدە؟ — دېدى قۇددۇس ئىشتىن بېشىنى كۆتۈرمەي.

— ھازىر ماڭا ئۇيقۇ كەلمەيدۇ.

— ئەمسە نېمە كېلىدۇ؟

— خىيال كېلىدۇ.

— ئۇنداق بولسا باغلارنى ئايلاندۇرۇپ كېلەيمۇ؟

گۈلگىنەنىڭ چىرايىدا تەبەسسۇم جىلۋىلەندى:

— ئەجەب ئەقىللىق يىگىتسىز، كۆڭلۈمدىكىنى تاپتىڭىز، دائىم كۆڭلۈمدىكىنى تاپسىڭىز نېمىدېگەن ياخشى بولاتتى - ھە...

— تېپىۋاتىدىغاندىمەن؟

— ياق. تېخى يىراق... خادىڭ ھارۋىنى قوشۇڭ، تۆۋەنكى باغقا چىقىپ كېلەيلى.

— ھازىر قوشاي.

گۈلگىنە تېتىكلىشىپ ئۆيگە ماڭدى. قۇددۇس ئىشنى ئالماي - تالماي تۈگىتىپ، خادىككە قاراگىچە ئاتنى

قوشۇشقا باشلىدى. قىزىل گىلەم سېلىنىپ، ھارۋا تەييار بولغاندا، قىز ئۆيىدىن چىقتى. لىغىرلاپ تۇرىدىغان ئاق پوبلىن كۆڭلەك كىيگەن، كۆكسى كۆتۈرۈلگەن، يۇزلىرىدىن تەبەسسۇم يېغىپ تۇرغان گۈلگىنە ھارۋىغا چىقىپ ئولتۇرغاندا، قۇددۇس ئاتنىڭ بوجىسىنى سىلكىدى. رېسسورلۇق ھارۋا يېنىك لىڭشىلداپ، بىردەمدىلا ئۇلارنى شەھەرنىڭ سىرتىغا ئاچقتى. تۆۋەنكى باغ شەھەردىن ئون ئىككى چاقىرىم يىراقلىقتا ئىدى. كېتىپ بېرىپ قۇددۇسنىڭ كۆڭلىدە نارازىلىق پەيدا بولۇپ قالدى: گۈلگىنە نېمىشقا نازاكەتنىمۇ ئېلىۋالايلى، بىز بىلەن ئويناپ كەلسۇن، دېمەيدۇ؟ ئۇمۇ ئەركىنلىنى قۇچقىغا ئېلىپ، قۇددۇسنىڭ يېنىدا ئولتۇرغان بولسا ياخشى بولماسمىدى ...

قۇددۇس قاراڭغۇ ئاتقا بىر قامچا سالدى.

— ئاستىراق ھەيدەڭ، — دېدى گۈلگىنە ئۇنىڭغا يېقىن ئولتۇرۇپ، — ئەتراپنى كۆرۈپ ماڭايلى. ئاۋۇ بۇغدايلىقنى قاراڭ، خۇددى سېرىق دۇردۇن يېپىنىۋالغان كۆلدەڭ چايقىلىدۇ. پىشىپ كېتىپتۇ، نېمىشقا ئورۇمىغاندۇ؟

— بىرەر كەمبەغەللىكىدۇ، يا ئاغرىپ يېتىپ قالغاندۇ، يا چامى كەلمەيۋاتقاندۇ.

— مەن ھەيران، — دەپ قاشلىرىنى ئۇچۇرۇپ سۆزلەشكە باشلىدى گۈلگىنە، — بەزىلەر باي - كەمبەغەل دەپ ئايرىپ كېتىدىكەن، بىزدە ئۇنداق ئىش يوق. سىزمۇ بايقىغانسىز، ئاپام كاتتا باينىڭ قىزى ئىكەن، دادام ئىنتايىن نامرات دېھقاننىڭ ئوغلى ئىكەن، ئىككىسى بىر - بىرىنى ياخشى كۆرۈشۈپ قاپتىكەن، بۇۋىمىز

كىشىلەرنى ھەيران قالدۇرۇپ ئىككىسىنى چېتىپ قويۇپتۇ. بىزنىڭ بايلىقىمىز ئەسلى ئاپامنىڭ بايلىقى، ئەمما بىرىنچى خوجايىن دادام. گەپ كۆكۈلدە، كۆكۈل خالسا، باي قىزى بىلەن كەمبەغەل يىگىت بىللە ياشاۋېرىدۇ. تېخى باشقىلاردىن ياخشىراق ياشايدۇ، قانداق دېدىم، گەپ قىلمايسىزغۇ؟

— توغرا دېدىڭىز.

شۇ چاغدا يول بويىدىكى چىغ تۈۋىدىن تۈيۈقسىز بىر توشقان چىقىپ قالدى. ئات ئۇركۈپ ئۆزىنى يانغا تاشلىدى، خادىكمۇ ئاغدۇرۇلۇپ كېتىشكە قىللا قالدى. «ۋاي — جان!» گۈلگىنە قاتتىق چىرقىراپ، قۇددۇسنى مەھكەم قۇچاقلىۋالدى.

قۇددۇس بوجنىنى چىڭ تارتىپ، ئۇركۈپ كەتكەن ئاتنى تەسلىكتە توختىتىۋالدى. گۈلگىنە قۇددۇسنى تېخىمۇ چىڭ قۇچاقلاپ ھاسىرىماقتا ئىدى.

— نېمانچە قورقۇپ كەتتىڭىز، گۈلگىنە ھەدە؟

— ياللا ... بەختىمىز بار ئىكەن، ساق قالدۇق، يۈرىكىمىنى تۇتۇپ بېقىڭا، يېرىلاي دېدى، ئەكىلىڭا قولىڭىزنى.

قۇددۇس قولىنى تارتىنىپراق سۇندى، گۈلگىنە ئۇنى كۆكسىگە قويۇپ، ئۇستىدىن ئالقىنى بىلەن چىڭ بېسىپ تۇرۇۋالدى.

قۇددۇس قىزىرىپ قولىنى ئاستا تارتىۋالدى.

قاراڭغۇ ئات بىرخىل يۈرۈشكە چۈشتى. گۈلگىنە ھېلىلا قورقۇپ تىترىگەن بولسا، مانا ئەمدى باشقا بىرنەرسىدىن تىترىمەكتە ئىدى. كۆكسى يۇقىرى -

تۆۋەن بولاتتى، كۆزلىرىدىن ئوت يانىاتتى.

— تېخىچىلا تىترەپسىزغۇ، گۈلگىنە ھەدە، تازىمۇ قورقۇنچاق ئىكەنسىز - ھە؟

— ھەدىگىز نېمىسى؟ بۇنىڭدىن كېيىن گۈلگىنە دەڭ.

— ھۈرمەتسىزلىك بولار.

— ئىسمىمنىلا ئاتىسىڭىز، تازا ھۈرمەت قىلغان بولسىز، «سەن» لىسىڭىز تېخىمۇ ياخشى كۆرىمەن.

قۇددۇس ئاتىنىڭ بوجىسىنى سىلكىدى. ئەترايتىن بۆدۈنىنىڭ سايرىشى ئاڭلىناتتى، چېكەتكىلەر چىرىلدايتتى، قىزىپ كەتكەن يولدىن توپىنىڭ پۇرىقى دىماغقا ئۇرۇلاتتى، ئىسسىق شامال يۈزلەرنى كۆيدۈرۈپ ئۆتەتتى. ئون ئىككى چاقىرىم ئارىلىق تېپىچەكلەپ تۇرغان ئات ئۇچۇن قانچىلىك يول. ئۇلار بىردەمدىلا باغقا يېتىپ كېلىشتى. ھارۋا باغ ئىشىكىدىن جاراڭلاپ كىرگەندە، ئۇلارنىڭ ئالدىغا ساقال - بۇرۇتلىرى تەكشى ياسالغان، پاكىز قېرىغان باغۋەن چىقتى ۋە سالام قىلدى. گۈلگىنە ھارۋىدىن ئىرغىپ چۈشۈپ كۆل بويىغا كەلدى. كۆل ئەتراپى ھەرخىل گۈللەر بىلەن بېزەلگەن، يېنىدىكى سۇپا سۇ چېچىپ سۈپۈرۈلگەن، سالقىن ئىدى. گۈلگىنە مۇزدەك سۇدا تەرلىگەن يۈز - كۆزلىرىنى يۇدى - دە، سالقىنداپ بىردەم ئولتۇردى ۋە بەدەنلىرىنىڭ راھەت تاپقانلىكىنى ھېس قىلدى. ئاندىن قۇددۇسنى ئەگەشتۈرۈپ باغ ئارىلىدى.

ئۇ كۆزىگە چىرايلىق كۆرۈنگەن ئالمىلاردىن بىرنەچچىنى ئۈزۈۋالدى - دە، ئارىسىدىن مەي باغلىغان بىرىنى چىشلىدى:

— پاھ ... نېمدېگەن تاتلىق، مەن ئۆمرۈمدە مۇنداق تاتلىق ئالمىنى كۆرمىگەن،قەنت- قەنت، — دېدى ئۇ ۋە چىشلەپ قويغان ئالمىنى قۇددۇسقا تەڭلىدى،— يەپ بېقىڭ.

— قولۇمدا بار.

— ياق، مەن چىشلىگەن يېرىدىن چىشلەڭ.

— يېمىسەممۇ تاتلىقلىقىنى بىلىمەن.

— يېمىگەن ئادەم بىلمەيدۇ.

قۇددۇس ئالمىنى ئالدى - دە، بىر چىشلەپ:

— راست تاتلىق ئىكەن، — دېدى.

— مېنىڭدەك تاتلىقمىكەن؟

قۇددۇسنىڭ يۈزى قىزىرىپ، ئوت ئالغاندەك ۋىلىلداپ كەتتى - دە، يەرگە قاراپ تۇرۇۋالدى.

— سىز مېنىڭ قانچىلىك تاتلىق ئىكەنلىكىمنى بىلمەيسىز- دە ...

قۇددۇس ئەيىبلىك ئىش ئۆتكۈزۈپ قويغان ئادەمدەك، بېشىنى تېخىمۇ تۆۋەن سېلىپ نېرى كەتتى ۋە ئويلاپ قالدى: كىشىلەرمۇ قىزىق بولىدىكەن، كۆڭلىگە كەلگەن گەپلەرنى سەت بولار دېمەيلا دەۋېرىدىكەن. تۈپتۈزلا قىز - دە بۇ. يا يېشى چوڭ بولۇپ كەتسە، شۇنداق بولۇپ قالامدۇ؟ كۆڭلىگە نېمە كەلسە، شۇنى دەۋېرىدۇ، «بىز ئاڭلىق» دېگىنى مۇشۇمكىن؟ ...

قۇددۇس كۈن بويى نومۇسلىنىپ يۈردى.

× ×

گۈلگىنە قۇددۇسقا ئاشىق بولۇپ قالغانىدى.

دەسلەپتىلا — قۇددۇس بىلەن نازاكەت بۇ ئۆيگە ئىش ئىزدەپ كەلگەندە، رەخمەتن بوۋاي: «قانداق قىلساقكىن؟ بۇلار بىر يەردىن قېچىپ كەلگەنمىدۇ؟» دەپ ئىككىلىنىپ تۇرغاندا، گۈلگىنە قۇددۇسنىڭ قويۇق كىرپىكلىرى ئاستىدا چاقناپ تۇرغان كۆزىدىن قانداقتۇر بىر يېقىملىق ھالەتنى كۆرگەن ۋە ئۇنىڭغا قارىغانسېرى شۇنداق كۆزلەرگە تەشنا قەلبىدە ئىسسىق تۇيغۇنىڭ قوزغىلىۋاتقانلىقىنى سەزگەن. شۇنىڭ بىلەن دادىسىغا «ئېلىپ قالايلى» دەپ مەسلىھەت بەرگەنىدى. كېيىن ئۇ قۇددۇس بىلەن كۆپرەك بىللە بولۇشنى خالايدىغان بولۇپ قالدى، پۈرسەتلا تاپسا قۇددۇسنىڭ ھۇجرىسىغا كىرەتتى، پاراڭلىشاتتى، چاقچاقلىشاتتى. ئەگەر قۇددۇس بىرەر ئىش بىلەن سىرتقا چىقىپ كەتسە، ئۇنىڭ تېز قايتىشىنى كۈتەتتى. نەچچە كۈنلەپ يوقلىپ كەتسە، بارا - بارا سېغىنىدىغانمۇ بولۇپ قالدى. نېمىشقا شۇنداق بولۇۋاتقانلىقىنى ئۆزىمۇ بىلمەيتتى.

گۈلگىنە خېلى كىتاب ئوقۇغان، بىلىدىغانلىرىمۇ كۆپ ئىدى. قۇددۇس بىلەن نازاكەت ئۇنىڭ ھېكايىلىرىنى بېرىلىپ ئاڭلايتتى. ئۇنىڭ سۆزلىگەنلىرى ھەر دائىم بۇلار ئۈچۈن يېڭىلىق بولۇپ تۇيۇلاتتى. بىلىدىغانلىرىنى باشقىلارغا سۆزلەشنى ياخشى كۆرىدىغان ئادەم ئۈچۈن، ياخشى تىڭشىغۇچى كېرەك - دە؟ قۇددۇس بىلەن نازاكەت ياخشى تىڭشىغۇچى، زوقلانغۇچى ئىدى. كۈنلەرنىڭ بىرىدە گۈلگىنە نامازشامگۈلىنىڭ نېمىشقا كۈننى كۆرگەندە كۆزىنى يۇمۇۋېلىپ، كۈن ئولتۇرغاندا كۆزىنى ئېچىشنىڭ سەۋەبلىرىنى چۈشەندۈرۈۋاتقاندا، قاتتىق بېرىلىپ تىڭشاۋاتقان قۇددۇسنىڭ

هېلىقى يېقىملىق كىرپىكلىرى گۈلگىنە نىڭ يۈرىكىگە قادالغاندەك بولۇپ، ئۇنىڭدا ئىسسىق بىر تۈيغۇ پەيدا قىلدى، شۇنىڭ بىلەن كۆزلىرى بىردىنلا خۇمارلىشىپ، بەدەن - بەدەنلىرى تىترەپ كەتتى، سۆزلىرىدىنمۇ ئاداشتى ... ھۇجرىسىغا قايتىپ چىققاندىن كېيىنمۇ زادىلا ئۇخلىيالمىدى ...

گۈلگىنە ئەتىسىدىن باشلاپ، قۇددۇسنىڭ ئاشۇ يېقىملىق كۆزلىرى ئۆزىدە يوشۇرۇن مۇھەببەت ئۇيغاتقانلىقىنى بىلدى. شۇنىڭ بىلەن قۇددۇسنى ياخشى كۆرۈپ، نازاكەتنى ئۆچ كۆرۈشكە باشلىدى، ئاتا - ئانىسى نازاكەتنى ماختىسا، ئۇنىڭغا قوشۇلۇپ «راست، نېمىدېگەن ئىشچان، پاكىز، ئاق كۆڭۈل» دەپ تۇرىدىغان گۈلگىنە، مانا ئەمدى ئۇنى تەرىپلىسە، گەپ قىلمايدىغان، دۇددۇلىنىدىغان بولۇپ قالدى.

قايسى كۈنى ئىككىسى باغقا چىقىپ كېتىپ بېرىپ، ئات ئۇركۈپ هارۋىنى ئېلىپ قېچىشقا تاس قالغاندا، ئۇ قۇددۇسنى ئەتەي مەھكەم قۇچاقلاپ تۇرۇۋالغان. شۇ چاغدا ئۇ قۇددۇسنىڭ بەدىنىدىن ئاجايىپ كۈچلۈك ماگنىتلىق هارارەتنى سەزگەن ۋە ئۇنى پەقەت قويۇۋەتكۈسى كەلمىگەنىدى. چۈنكى ئۇنىڭ تەلپۈنۈپ تۇرغان يۈرەك ئارزۇسى، تەشنالىقى، تىنچسىزلىقى، شۇنداق هالەتتىن ئارام ئالاتتى. شۇڭا ئۇ چىققىلى بولمايۋاتقان تاغقا چىقىپ، ئارزۇلىغان گۈزەل مەنزىرىنى كۆرۈپ بىردىنلا يايراپ كەتكەندەك بولغانىدى ... ئۇ ئەخمەتتىن سەسكەنگەن بولسا، قۇددۇستىن هۇزۇرلاندى. بىراق شۇ چاغدا قۇددۇس نېمىلەرنى ئويلىغاندۇ؟ قانداق

هېسلارغا چۆمۈلگەندۇ؟ ئەگەر ئۇمۇ گۈلگىنەدەك هېسسياتقا كەلگەن بولسا، گۈلگىنەنىڭ ئارزۇسىغا يېتىشى ئاسانغا چۈشەتتى - دە، شېرىن خىياللىرى، يوشۇرۇن ئازابلىرى تۈگىگەن بولاتتى. لېكىن هازىر قۇددۇستا ئۇنداق ئالامەت كۆرۈلگىنى يوق، ئەلەم قىلىدىغىنى، ئازابلايدىغىنى مۇشۇ ... شۇ سەۋەبتىن ئۇ كۈندىن - كۈنگە ئۇخلىيالماس بولۇپ قېلىۋاتىدۇ.

بۈگۈنمۇ يېرىم كېچە بولدى، ئۇيقۇ ئۇنىڭدىن تامامەن قاچقان. ئۇ تولغىناتتى، ئىچ - ئىچىدىن يانىاتتى، ئۇ يىقا ئۆرۈلەتتى، تىنچلىنالمايتتى. ئۇ مۇهەببەتنىڭ تەگداشسىز كۈچلۈك ئىكەنلىكىنى، ئادەمنى شۇنچىلىكمۇ ئازابلارغا سالالايدىغانلىقىنى بۈگۈن تازا چوڭقۇر هېس قىلدى.

ئۇ ئىشىكنى ئاستا ئېچىپ، ئىچ كۆڭلىكى بىلەنلا ئىككىنچى قېتىم تالاغا چىقتى. هاۋا تىنچىق ئىدى، ئاي قوتانلاشقان، ئۇ قىز كۆڭلىدەك خىرە، هەم شېرىن، هەم ئازابلىق خىياللار بىلەن پەرىشان هالغا چۈشۈپ قالغان گۈلگىنەگە ئارام بېرىدىغان نېمە بار؟ ئۇ چېچىلىپ كەتكەن كۆڭلىگە ئارام ئىزدەپ چىققان ئەمەسمىدى، يۈرەكنى سەگىتىدىغان كېچىنىڭ ئوينىاق شامالىرى بۈگۈن نەلەردە چېچىپ يۈرىدىغاندۇ؟ كېچىچە چاڭىلداپ چىقىدىغان قۇشلار ئۇخلاپ قالدىمىكىنە؟ ... توۋا، ئاۋۇ يۇلتۇزلارنىڭ ئالتۇن كىرپىكلىرى تۆكۈلۈپ كەتكەنمىدۇ؟ بۈگۈن دەريانىڭ شارقىراشلىرىمۇ ئاڭلانمايدۇ.

ئۇ ئۆز هويلىسىدا خۇددى ئوغرىدەك قەدەملىرىنى شەپسىز يۆتكەپ، بىر بېسىپ، ئىككى بېسىپ، قۇددۇسلار-

نىڭ ھۇجرىسى ئالدىغا كەلدى. قۇلقىنى ئىشككە ياقتى، نېمىنى ئاڭلىماقچى؟ ئۆزىمۇ بىلمەيتتى. ئۆيىدىكىلەر ھېچقانداق تەۋرىش ئاڭلانمايتتى. ئۇ بىرەر شەپنى، قۇددۇسنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلىغۇسى كېلەتتى. خېلىغىچە تۇردى، بولمىدى، يەنە شۇنداق شەپە چىقارماي، ئۆز ھۇجرىسىنىڭ ئىشكىگە كەلدى. مانا ئەمدى ئۇ قۇددۇسنىڭ تۇيۇقسىز چىقىپ قېلىشىنى كۈتتى. كېچىسى تالاغا چىقىپ قېلىشلار بولىدۇغۇ، ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۇ ئاتلارغا بېدە سېلىپ بېرىش ئۈچۈنمۇ چىقىپ قېلىشى مۇمكىن - دە ... بەلگىسىز كۈتۈش — ئازابلىق كۈتۈش، ئۈمىدسىز كۈتۈش، ئۇ شۇ ئازابقىمۇ چىداپ كۈتۈۋەردى. ئېھ ... تەقەززالىق ئۇنى قىيناۋاتقان چاغدا ئۇ چىقىپ قالسا، قاراڭغۇلۇقتىن چاراسلاپ يۇلتۇز يانغاندەك بولار ئىدى. گۈلگىنە ئىتتىك بېرىپ ئۇنىڭ قولىدىن تۇتاتتى - دە، ئۆزىنىڭ ھەشمەتلىك ھۇجرىسىغا باشلاپ كىرەتتى. ياخشى كۆرگەن ئادەمگىدىن نومۇس قىلىشنىڭ نېمە كېرىكى، ئۇنى قۇچاقلايتتى، سۆيەتتى، ھەرگىز قويۇۋەتمەيتتى ...

تەشنالىققا كىم چىدايدۇ؟ ئاخىر ئۇ قۇددۇستىن خاپا بولدى، ئاچچىقلاندى، تېرىكتى ۋە ئۇنىڭ غايىبانە تىللىدى: شۇنچە قىلغانلىرىمنى چۈشەنمىگەن دۆت، بىر چىقساڭ ئۆلەمسەن؟ ئاتلارغىمۇ بېدە سالغىلى چىقمايسىنا؟

گۈلگىنە پەرىشان تەلمۈرۈشتىن ئۈمىد ئۈزۈپ، بوشاشقان ئاياغلىرىنى ئاران يۆتكەپ، ئۆيىگە يېنىپ كىردى - دە، ئۆزىنى سىم كارىۋاتقا تاشلىدى ۋە بۇقۇلداپ يىغلۇەتتى. «ئەي خۇدا، — دەپ ناله قىلدى ئۇ، — نېمىشقا ئاياللىق ئادەمگە مەيلىمنى باغلاپ

قويغانسه‌ن؟ ئايالسز يىگىت مېنى بىزار قىلىدۇ، ئايالىق يىگىت ئوت - پىراقتا سالىدۇ، بۇ نېمە تەقدىر؟ مەيلى، كۆڭلۈمگە ياققىنى ئەۋزەل، بۇنىڭدىن باشقا كىم مېنىڭ مەيلىمنى ئالالىغان؟ ئادەملەر ئۆز مەقسىتىگە ئاسانلا يەتمەكەن بولغىيتتى، ئۇلارمۇ خېلى تىلسىملىق، يوشۇرۇن يوللارنى باسقان بولغىيتتى، مەنمۇ شۇنداق يوللارنى باسالمامدىم؟! مەنمۇ ئىنسانغۇ، ھەۋەسىم، ئارزۇيۇم بارغۇ، ئۇنىڭغا يېتەلمىسەم، مېنىڭ ئارزۇلىرىم كۆيۈپ كۈل بولۇپ كەتسە ياكى جۇدۇندا قالغان گۈلدەك سولىشىپ كەتسە مەيلىمۇ؟! مەنمۇ چارە ئىزدىشىم كېرەك».

گۈلگىنە يەنە ئورنىدىن تۇردى، تالانى تىڭشىدى: ھەممە ياق ئۆلۈكتەك جىمجىت ئىدى. ئۇ ئۆز ئارزۇسىغا ئاسانلا يېتىۋالىدىغان خىياللارغمۇ، ناھايىتى تەسته يېتىدىغان ئويلارغمۇ بېرىلدى. بىرىنى يىغلاتمىسا، ئۆزى كۈلەلمەيدۇ - دە، شۇڭا ئۇ بىردە ھاياجانلىنىپ خۇشال بولسا، بىردە چۆچۈپ قورقۇپ كېتەتتى، ئۇنىڭ چىگىش كىرىپ كەتكەن خىياللىرىنىڭ ئاخىرى شۇ تاپتا بۆشۈك قۇچاقلاپ بالىسىنى ئېمىتىۋاتقان نازاكەتكە بېرىپ تاقالدى...

ئۇ قايسى ۋاقىتتا ئۇخلاپ قالغىنىنى بىلمەيتتى. ئەتىسى ئەتىگەندە بېشىغا بىرنەرسە سانجىلىۋاتقاندەك قاتتىق ئاغرىۋاتقانلىقىدىن ئويغىنىپ كەتتى.

— نازاكەت!

— خوش، ھەدە، — نازاكەت قولىدىكى سۈپۈرگىنى تاشلاپ، گۈلگىنەنىڭ ئالدىغا تېز يېتىپ كەلدى.

— ماڭا ئاچچىق - چۆچۈك قىلىپ بىر چىنە سۈيۈقئاش ئېتىپ بېرىڭ.

— مانا هازىر.

نازاكەت سۇيۇقئاشقا تۇتۇش قىلدى، بالىسى يىغلاپ كەتسىمۇ، ئۇنىڭغا قارىمىدى، گۈلگىنە ھەدەم ساقسىز بولۇپ قالغان ئوخشايدۇ، تېزرەك ئېتىپ بېرەي، دېگەنىلا ئويلايتتى ئۇ.

نازاكەت سۇيۇقئاشنى جوزىغا قويغاندا، گۈلگىنە تېتىپ كۆرۈپ:

— نېمانچە ئاچچىق بۇ؟! كۆكۈل قويۇپ ئەتسىڭز بولمامدۇ؟ — دېدى ئاچچىقى بىلەن.

— بىرئاز تەرلەتسە، بېشىڭز ساقىيىپ قالار، دەپ ئاچچىقراق ئەتكەن، — دېدى نازاكەت تەمتىرەپ.

— ئېلىك بۇ نېمىڭزنى؟

كەچقۇرۇنلۇقى ئەخمەت كەلدى. بۇ قېتىم گۈلگىنە ئۇنى ئالاھىدە كۈتتى، ئوچۇق چىراي بىلەن كۆڭلىنى كۆتۈردى ۋە ئۇنىڭ قولىنى تۇتۇپ تۇرۇپ مۇنداق دېدى:

— ئەخمەت، مەن نېمە دېسەم، شۇنى قىلالامسز؟

— سىز بۇيرۇسىڭز تاغنىمۇ يۆتكىيەلەيمەن، ئوتقىمۇ كىرەلەيمەن.

— ئۇنداق بولسا، مالاي خوتۇننىڭ ئۆيىگە كىرىسىز، ئۇنىڭغا زورلۇق قىلىسىز.

ئەخمەت تەئەججۇپلىنىپ ئۇنىڭغا قارىدى:

— قاچان؟

— مەن دېگەن چاغدا.

— نېمە، ئۇنىڭدا ئۆچىڭز بارمىدى؟

— ئۇنىڭ بىلەن سىزنىڭ ئىشىڭز بولمىسۇن. مەن دېگەنىلا قىلسىڭز، سىزنى چوقۇم رازى قىلىمەن.

— جەزمەن! — ئەخمەت خۇشاللىق بىلەن شۇنداق دېدى.

× ×

ئەركىنتاي ھەركىمنىڭ مەستلىكى كەلگۈدەك بۇدرۇق، ئەركىن چوڭ بولماقتا ئىدى. رەخمەدىن بوۋاي، سەلىمە مومايلارمۇ بالىنى ھەر كۈنى بىر - ئىككى قېتىم قولىغا ئالاتتى، ئەركىلىتەتتى، سۆيەتتى، بۇگۈنمۇ كەچلىك تاماقتىن كېيىن، ئۇلار سۇ چېچىپ پاكىز سۈپۈرۈلگەن ھويلىدا بالىنى بىردەم ئەركىلىتىپ ئوينىتىپ، ئاندىن ئۆيلىرىگە كىرىپ كېتىشتى. قۇددۇس ئوغلىنى ھاۋاغا بېشىدىن ھالقىتىپ تاشلاپ ئوينىتاتتى. ئۇنىڭ يېنىغا قاچا - قومۇچلارنى يۇيۇپ بولغان نازاكەت كەلدى.

— ئەركىنتاي، دادا، مېنى سۆيۈپ قوي، دە.

— ئوغلۇم، — دېدى قۇددۇسمۇ كۈلۈمسىرەپ، — سېنى سۆيۈپ قويايمۇ، ئاپاڭنىمۇ؟

قۇددۇسنىڭ قولىدىكى بالا شۆلگەيلىرىنى ئېقىتىپ، ئاپىسىغا تەلپۈنگەندى، قۇددۇس:

— ھە، ئاپامنى دەۋاتامسەن؟ ... ھازىر سېنى سۆيۈپ قويايى، ئۆيگە كىرگەندە ئاپاڭنى، جۇمۇ، — دېدى.

شۇ سۆزدىن كېيىن، قۇددۇسمۇ، نازاكەتمۇ قاقاقلاپ كۈلۈپ كەتتى. ئۆز ئۆيىنىڭ دېرىزىسى ئالدىدا قىلىنۋاتقان بۇ گەپلەرنى گۈلگىنە ئاڭلاپ قالغانىدى. ئۇنىڭ ئەمدى بۇنداق سۆزلەرنى ئاڭلاشقا تاقىتى قالمىدى ...

شۇ كۈنى كەچتىنى ئۇيىغا نەئۇخلىماي ئۆتكۈزدى- دە، ئەتىسى دوستلىرىمنى چاقىرىمەن، دەپ نازاكەتكە ئۆيىنى تازىلاتقۇزدى. بازاردىن ئالىدىغان نەرسىلەرنى ئۆزى بېرىپ ئەكەلدى. كۈن ئولتۇرغان چاغدا قۇددۇسنى چاقىرىپ:

— ئەتە ئۆيگە مېھمان كېلىدۇ، ھازىرلا تۆۋەنكى باغقا بېرىپ ياخشى ئالمىلاردىن بىر سېۋەت ئەكېلىپ بېرىڭ، — دېدى.

قۇددۇس دەرھال ئاتلىنىپ باغقا ماڭدى.

گۈلگىنەنىڭ قەلبىنى غەلىتە خىياللار چۈلغۇالدى. ئۇ دەرۋازىدىن بېشىنى چىقىرىپ كوچىغا قارايتتى. قاراڭغۇ چۈشۈپ كەتكەچكە، يىراقتىن بىرەر قارا گەۋدە كۆرۈنسلا، دەررۇ ئۆيگە يېنىپ كىرىپ، ئايناغ تۆشىغا قۇلاق سالاتتى.

كېچە ئايسىز ئىدى، ئۇ قاپقى يامان ئادەمدەك سۈرلۈك كۆرۈنەتتى. گۈلگىنەگە ۋاقىت ناھايىتى ئاستا ئۆتۈۋاتقاندەك بىلىنمەكتە ئىدى. گۈلگىنە شۇنداق تاقەتسىزلىنىپ تۇرغاندا ھويلىغا ئەخمەت كىرىپ كەلدى. ئۇنىڭ دەل مۇشۇ چاغدا كېلىشى گۈلگىنەنى خۇشال قىلغان بولسىمۇ، لېكىن ئەنسىرەش، ۋەھىمە ئۇنى تېخىمۇ چىڭ چىرمىۋالدى ...

ئۇزۇن ئۆتمەي قاراگىر ئاتنى دۈپۈرلىتىپ، بىر سېۋەت ئالما ئېلىپ قۇددۇس يېتىپ كەلدى. بايا ماڭىدىغان چاغدا گۈلگىنەنىڭ ئېيتقان سۆزىدىن ئۇنىڭ كۆڭلىدە پەيدا بولغان غەشلىك تېخى تارقالمغانىدى. سېۋەتنى يەرگە قويۇپ، ئاتنى تۈۋرۈككە باغلاپ تۇرۇشىغا، ئۆيدىن

گۈدۈكلىغان ئاۋاز ئاڭلاندى. «گۈلگىنە بىزنىڭ ئۆيدە ئوخشايدۇ» دەپ ئويلىغان قۇددۇس ئىشكنى تارتتى. ئىشك ئېچىلىن ئىلقلىق ئىدى. ئۆيئىچىدىن نازاكەتنىڭ:

— قويۇۋەت مېنى، ئەنە قۇددۇس كەلدى! — دېگەن ئاۋاز ئاڭلاندى.

قۇددۇس غەزەپ بىلەن ئىشكنى كۈچەپ بىرلا تارتىپ ئىلغۇنى يۇلۇۋالدى - دە، ئۆيگە كىردى ۋە داڭ قېتىپ قالدى: ئۆيدە ئەخمەت تۇراتتى. چاچلىرى چۈۋۈلغان، يۈزلىرى تاتىرىپ كەتكەن نازاكەت قۇددۇسقا ئۆزىنى ئاتتى.

— قاراڭ، قۇددۇس، مۇنۇ بايۋەچچە ماڭا زورلۇق قىلىپ ئېسىلىپ ...، — ئۇ ئۆپكىدەپ يىغلاپ كەتتى، ئەركىنتايمۇ ئويغىنىپ يىغلاشقا باشلىدى، گۈلگىنەمۇ كىرىپ كەلدى.

— ئەخمەت بايۋەچچە، — دېدى قۇددۇس ئەخمەتكە قاراپ غالىلداپ تىترەپ، — مېنىڭ ئۆيۈمگە نېمگە كىردىڭ؟

— يالغان سۆزلىمە! — دېدى ئەخمەت نازاكەتكە قاراپ، — ئادەم تېپىلماي ساڭا زورلۇق قىلامدىم؟! ئۆزۈڭ «قۇددۇس يوق چاغدا كىر» دېمىگەنمىدىڭ؟ مەن مۇشۇنىڭ بىلەن نەچچە كىردىمغۇ ...

— ۋىيەي ... توۋا قىلدىم، ماۋۇ تۆھمەتنى ... شۇنداق دېگەن بولسام ئۆلەي، قۇددۇس!

قۇددۇس نېمە دېيىشنى بىلەلمەي قالدى، قوللىرى تېخىمۇ قاتتىق تىترەۋاتاتتى ۋە ئاخىرىدا ۋارقىرىدى:

— ئىشكنى ئىلغان كىم؟

— ياش جېنىم تۇرۇپتۇ، راست گەپنى قىلاي:

ئىشكنى قايسى ئارىلىقتا ئىلىۋالغانلىقىنى بايقماي قاپتۇ-مەن... مەن نېمىشقا ئىلاتتىم؟! قاراڭ، گۈلگىنە ھەدە، ماڭا نېمە تۆھمەت بۇ؟!

— گۈلگىنە ھەدەم كىرىپ قالدۇ، ئىشكنى ئىلىۋالايلى دېمىدىڭمۇ؟ — دېدى ئەخمەت ھۆركىرەپ.

— توۋا قىلدىم خۇدايىم، يالغاننى مۇنداقمۇ قاملاشتۇرىدىكەن - ھە!

— ئېيتمىغانمىدىم، قۇددۇس، بايا سىز باغقا ماڭمىدىغان چاغدا ئېيتقىنىم راستمىكەن؟ ... ھايۋاننىڭ ئالىسى تېشىدا، ئادەمنىڭ ئالىسى ئىچىدە، دېگەن راست گەپ. مەن ئەخمەتنىڭ بۇ ئۆيگە كىرىپ كېتىپ بارغانلىقىنى نەچچە كۆرگەن، لېكىن مۇنداق ئىش بولار دەپ ئويلىماپتىمەن ...

— جېنىم گۈلگىنە ھەدە، ئەمدى سىزمۇ تۆھمەت قىلىۋاتامسىز؟

— ئۆزۈڭ ماڭا تۆھمەت قىلىۋاتسەن، ئۇياتسىز، مەن ساڭا تۆھمەت قىلىدىغان ئادەممىدىم؟!

— توۋا ... توۋا قىلدىم، مۇنداقمۇ ناھەقچىلىقنى كۆرىدىكەن كىشى ...

نازاكەت ياقىسىنى تۈتۈپ، جىلىلكتە بوغۇلۇپ كېتىپ باراتتى، ئۇ قىقىراپ يىغلاۋاتقان بالىسىغمۇ قارىمىدى. ئۇنىڭغا ھاياتنىڭ كېرىكى يوقتەك، باش كۆتۈرۈپ يۈرۈشمۇ مۇمكىن ئەمەستەك بىلىندى. كۆزلىرىدىن ياش ئۇنچىلىرى قاينىۋاتقان بۇلاقتەك تۆكۈلەتتى، لېكىن ھېچكىم ئۇنىڭ يىغىسىغا قارىغىنى يوق. قۇددۇسنىڭ قويۇق قاشلىرى تىكلىشىپ، كۆزلىرى دەھشەتلىك يانماقتا ئىدى. ئۆيدىكى

بۇ دەھشەتلىك مەنزىرە ۋە گۈلگىنە نىڭ گۈۋاھلىقى قۇددۇسنىڭ نەزەردە نازاكەتنىڭ ئىنتايىن پەسكەش، بۇزۇق ئىكەنلىكىنى تولۇق دەللەلەپ تۇراتتى. شۇڭا ئۇنىڭدا كۆچلۈك نەپرەت قوزغالدى.

— ھايۋان بولسمۇ مېنىڭ ياخشىلىقىمنى بىلەتتى، — دەپ ۋارقىرىدى قۇددۇس نازاكەتنى ياقىسىدىن ئېلىپ، — سېنى مۇنداق رەسۋا ئىشنى قىلدۇ دەپ ئويلىماپتىكەنمەن!

قۇددۇسنىڭ ئاغزىدىن شۇ گەپنىڭ چىققانلىقىغا نازاكەت ھەيران بولۇپ قېتىپلا قالدى.

— ماڭا ئىشەنمەمسز؟ — دېدى نازاكەت ياش تولغان كۆزلىرىنى مۆلدۈرلىتىپ، — مۇشۇ تۆھمەتلەرگە ئىشەنمىگىزمۇ؟

— تۆھمەت ئىمىش! ... ئۆل رەسۋا! — قۇددۇس ئۇنى كۈچ بىلەن ئىتتىرىۋەتتى، نازاكەت ئۇگدىسىغا يىقىلىپ چۈشتى.

— تۇر ئورنۇڭدىن! — دەپ قەھرى بىلەن ۋارقىراپ ئۇنى تەپتى قۇددۇس، — ئۆيدىن چىق!

نازاكەت ئۆمىلەپ كېلىپ، قۇددۇسنىڭ ئايىغىنى قۇچاقلىدى ۋە ئەلەملىك كۆز ياشلىرىنى تۆكۈپ يالۋۇرۇشقا باشلىدى:

— قۇددۇس، جېنىم قۇددۇس ... مەن ... مەن ئاقمەن ... مېنىڭ ناھەقلىقىنى خارلىماڭ... ماڭا ئىشىنىڭ...

— ماڭا ئىشىنىڭ؟ ھىم! ساڭا ئىشىنەمدىمەن، سېنىڭ نومۇسسىزلىقىڭنى كۆرۈپ تۇرۇپ؟! سېنىڭ بەدىنىڭدە تىكەنىڭ بارلىقىنى بىلمەپتىكەنمەن، ئەمدى بىلدىم.

قۇددۇسنىڭ پۈتۈن ئەزايى تىترەپ، بۇغداي ئۆڭ

چىرايى قارىداپ كەتكەن ۋە ئۆزىنى قويىدىغان يەر تاپالماي قالغانىدى.

— ياق، ماڭا ئىشىنىك ... بۇ تۆھمەت ... قايسى تىلسىم بىلەن چۈشەندۈرەي، قۇددۇس، ئۇنداق قىلماڭ...

قۇددۇس ئاخىرقى قېتىم قاتتىق ۋارقىرىدى:

— ئۆيدىن يوقال!

نازاكەتمۇ يېلىنىش ھالىتىدە قۇددۇسقا ئاخىرقى قېتىم قاراپ، ئۇنىڭ كۆزلىرىدە مېھىر - مۇھەببەتتىن قىلچىمۇ ئەسەر قالمىغانلىقىنى كۆردى.

ئەخمەت ئۆيدىن ئاللىقاچان چىقىپ كەتكەنىدى. قاپاقلىرى تۇرۇلگەن گۈلگىنەمۇ نازاكەتكە قاتتىق ۋارقىرىدى:

— نېمىگە قاراپ تۇرىسەن، ئۆلگۈڭ كەلدىمۇ - يا؟ مېنىڭ ھويلامدا سەندەك بۇزۇقلارغا ئورۇن يوق!

نازاكەتكە ھەممىدىن ئېغىر كەلگىنى مۇشۇ بولدى. ئۇ ھالسىراپ كەتكەن ئادەمدەك دەلدەڭشىپ بېرىپ، بۆشۈكنى يەشتى، بالىسىنى يۆگەپ كۆتۈرۈپ تالاغا ماڭدى. ئىشىك تۈۋىگە كەلگەندە، گۈلگىنەگە بىر ئالىيىپ قاراپ قويدى - دە، چىقىپ كەتتى. قۇددۇس تۇرغان ئورنىدا تامغا يۆلىنىپ تۇرۇپلا قالدى، ئۇنىڭمۇ كۆزلىرىدىن تاراملاپ ياش تۆكۈلۈۋاتاتتى ...

نازاكەت بالىسىنى باغرىغا باسقىنىچە كوچا كەزمەكتە ئىدى. نەگە بارىدۇ؟ قەيەردە توختايدۇ؟ ئۇنىڭ مەنزىلگاھى بارمۇ؟ ئۇ ئاياغلىرىنى باشقۇرۇش ئىقتىدارىدىن قالغان، كۆز ياشلىرىمۇ قۇرۇغان، قورقۇش - ئەنسىرەشمۇ ئۇنتۇلغان. ناگاھان - ناگاھاندا بىرەر - بېرىم ئادەم

ئۇچراپ قالمسا، كوچا پۇتۇنلەي بوش ۋە جىمجىت، ئۇ ئۆزىنى قازان كۆيسىدەك قاپقارا كۆرۈنىدىغان ئاسمان بوشلۇقىدا كېتىپ بارغاندەك ھېس قىلاتتى. ئۇ قاياققا باردۇ؟ بۇ يۇرۇشنىڭ چېكى بارمۇ؟ بۇنى بىلمەيتتى، ئەمما مېڭۇاتقانلىقىنى سېزەتتى. مۇشۇنداق مېڭۇەرسە، كوچىلارمۇ تۈگەر، ئېتىزلار، دالالارغا چىقىپ قالار، يوللارنى، زېمىننى مېڭىپ تۈگەتكىلى بولامدۇ؟ ئۇ بىر يەردە يېتىشى، ئۇخلىشى، ھېچ بولمىغاندا ئولتۇرۇشى، ئارام ئېلىشى كېرەك ئىدىغۇ، توخۇلارمۇ تەرەپ - تەرەپتىن چىللاۋاتقىلى نېكەم. ئۇ ھازىر بۇلارنى ئويلىمايدۇ. كىشى خارلانسا، ناھەق جازالانسا، بوھتانغا ئۇچرىسا، مانا مۇشۇنداق جۇنۇن ھالىغا كېلىپ قالىدۇ، ئەقلى - زېھنى كېسىلىدۇ.

يىراقتىن بىر يورۇقلۇق كۆرۈندى. ئۇ شۇ چاغدىلا ئۆزىنىڭ ئىنتايىن ھېرىپ - ھالسىراپ كەتكەنلىكىنى بىلدى. ئۇنىڭدا بىر ئۈمىد پەيدا بولۇپ، يۈرىكىنى قامالالمىغان، تۇيۇقسىز يەتكىلى بولمايدىغان خىياللار ئۇزۇلدى. ئۇ بىر ھېسىپ - ئىككى ھېسىپ يورۇق كۆرۈنگەن يەرگە يېتىپ كەلدى. بۇ بىر ناۋايخانا ئىدى. خىرە يورۇغان دېرىزىدىن دۇكان ئىچىگە قارىدى، تونۇرنىڭ سۇپىسىدا ئاپئاق ساقاللىق بىر بوۋاي يۇكۇنۇپ ئولتۇراتتى، ئېھتىمال، نامىز ئوقۇۋاتسا كېرەك. نازاكەت بوۋاينىڭ نامىز ئوقۇپ بولۇشىنى ساقلاپ تۇردى. شامال شۇرلايتتى، يىراقلاردا ئىت ھاۋشىيتتى، يەر ئاستىدىن غەلىتىلا ئاۋازلار كەلگەندەك قىلاتتى. بىر چاغدا بوۋاي ئورنىدىن تۇردى. نازاكەت ئىشىكنى ئېچىپ دۇكان ئىچىگە كىردى. بوۋاي كېچىدە كىرگەن بالا كۆتۇرۇۋالغان ئايالنى كۆرۈپ

چۆچۈپ كەتتى ۋە كۆزلىرىگە ئىشەنمەي تۇرۇپلا قالدى. نازاكەت سەھرادىكى تۇغقىنىنىڭ ئۆيىگە ماڭغانلىقىنى، لېكىن تېنەپ كېتىپ كېچىگە قالغانلىقىنى ئېيتىپ بەردى.

بوۋاي قاپقارا يوغان چۆگۈننى تونۇرغا سېلىپ، بىرەمدىلا چاي قايناتتى، لېكىن نازاكەت بىر يۇتۇمۇ ئىچمىدى، ئېسەدەپ يىغلۇۋەتتى ...

نازاكەت بوۋاينىڭ ھازىرلاپ بەرگەن ئورنىدا بالىسىنى يېنىغا ئېلىپ ياتتى، ئەمما ئۇيقۇسى كەلمىدى. ئۇ ھامان بولۇپ ئۆتكەن ئىشلارنى، ئۇنىڭدىن ئىلگىرىكى ئىشلارنى، گۈلگىنە نىڭ مۇشۇ يېقىندىن بېرى قىرىچە - يېنىچە تېگىدىغان بولۇپ قالغانلىقلىرىنى ئويلايتتى. بولۇپمۇ بۇگۈنكى غەلىتە ئىشلارغا ھەيران بولاتتى ۋە ئىشەنگۈسى كەلمەيتتى.

تاڭ ئېتىش بىلەنلا ئۇ بوۋايغا رەھمەت ئېيتىپ، بالىسىنى باغرىغا باسقىنىچە دۇكاندىن چىقىپ كەتتى. ئۇنىڭ نىشانسىز سەپىرى يەنە باشلاندى. ئەتىگەنلىك چاي ۋاقتىدا ئۇ شەھەرنىڭ سىرتىدىكى بىر يېزىغا يېتىپ چىقتى.

يېزىنىڭ چېتىدە، غورۇلۇق ھويلىنىڭ ئالدىدىكى ئېرىق ياقىسىدا كەكە ساقال بىر بوۋاي ئولتۇراتتى. نازاكەت يېقىن كېلىپ، بوۋايغا سەپسېلىپ بىر قارىدى - دە، ئۆتۈپ كەتتى. بوۋاي ئۇنىڭغا ئىچ ئاغرىتىپ قالدىمۇ ياكى مۇنداقلا سوراپ باققۇسى كەلدىمۇ:

— توختاڭا، قىزىم، نەگە بارىسىز؟ — دېدى.

نازاكەت توختاپ، كەينىگە ئاستا بۇرۇلدى:

— ھېچ نەگە.

كۆپنى كۆرگەن بوۋاي نازاكەتنىڭ ياش يۇقى كۆزلىرىگە، سولاشقان چىرايىغا سىنچىلاپ قارىدى - دە، بېشىنى لىڭشىتىپ قويۇپ:

— جاپا چېكىپ قاپسىز، قىزىم، باريدىغان يېرىڭىز بارمۇ؟ — دەپ سورىدى يەنە.

بوۋاينىڭ سىلىق، يۇمشاق گەپلىرى نازاكەتنىڭ كۆڭلىنى بۇزدى ئېھتىمالىم، ئىككى كۆزىگە لىققىدە ياش كەلدى:

— نەگە بېرىشنى بىلمەيمەن ...، — ئۇ شۇنداق دېدى - دە، ماڭدى.

— ئۇنداقتا ... توختاڭ، قىزىم، ئۆيۈمدە سىز قورۇنغۇدەك ھېچكىم يوق، بىر تاللا قىز نەۋرەم بار.

سەل ئالدىغا ئېڭىشكەن بۇ مۇلايىم بوۋاي نازاكەتنىڭ كۆزىگە ئىسسىق كۆرۈندى - دە، تۇرۇپ قالدى.

— يۈرۈڭ، ئۆيگە كىرىڭ، قىزىم.

ئۇ، بوۋاينىڭ كەينىدىن تارتىنىپ مېڭىپ ھويلىغا كىردى. توققۇز - ئون ياشلار چامىسىدىكى چاچلىرى پاخپاق بولۇپ كەتكەن بىر قىز يازلىق ئوچاققا ئوت قالاپ ئولتۇراتتى. قىز نازاكەتكە بىرنەرسىدىن ئۈركۈگەن توشقاندەك بۆجىيىپ قاراپ قالدى. بوۋاي نەۋرىسىگە:

— ئادالەت، ساڭا ھەدە ئەكەلدىم، قولىدىن بالىنى ئال، قىزىم، — دېدى ئۇ نازاكەتنى ئۆيگە باشلاۋېتىپ.

نازاكەت ئۆيگە كىرىپ تاپسىدا ئولتۇرغاندىن كېيىن، ئۆپكىسى ئۆرۈلۈپ، كۆز ياشلىرىنى توختىتالالماي قالدى، قوچاقتىكى بالىسىمۇ ئويغىنىپ كەتتى. لېكىن بوۋاي ئۇنىڭ

نېمشقا كۆز يېشى قىلۇاتقانلىقىنى سورىمىدى، سورىمىسىمۇ توختىماي تۆكۈلۈۋاتقان ياشنىڭ ئاچچىق ئەلەم، ھەسرەتلىك قىسمەتنىڭ بەلگىسى ئىكەنلىكىنى چۈشەنگەنىدى.

چايدىن كېيىن بوۋاي نەۋرىسىگە مۇنداق دېدى:

— ھەدەڭ ھېرىپ كېتىپتۇ، بىردەم ئارام ئېلىۋالسۇن، سەن بالىنى ئويىنىتىپ كىر. قولۇم - قوشنىلار سورىسا، بوۋامنىڭ ئىنىسىنىڭ يىراقتىكى قىزى كەلدى، دەپ قوي. ئادالەت ئەركىنتاينى كۆتۈرۈپ تالاغا چىقىپ كەتتى.

6

نازاكەتكە مۇشۇ مېھرىبان بوۋاي باشپاناھ بولدى. ئۇ ئاتا، نازاكەت بالا بولۇپ، مۇشۇ باغلىق ھويلىدا قالدى.

نازاكەت بېشىدىن ئۆتكەن - كەچكەنلەرنى — ئېسىنى بىلگەندىن تارتىپ تاكى ئەركىنتاينى كۆتۈرۈپ تېنەپ - تەمتىرەپ بۇ يەرگە كېلىپ قالغۇچە بولغان ھەممە ئىشلارنى بوۋايغا قالدۇرماي سۆزلەپ بەردى. شۇنىڭ بىلەن ئۇنىڭ ئىچ - قارنى بوشاپ، دەرد - ئەلەملىرى يېنىكلەپ قالغاندەك بولدى. بوۋاينىڭ سۆزلىرىدىنمۇ مەلۇم بولدىكى، ئۇنىڭ دەردىنمۇ نازاكەتتىن قېلىشمايدىكەن: بوۋاي ئۆمرىدە بىر تاللا ئوغۇل تاپقان ۋە ئۇنى بار - يوقىغا قارىماي ئوقۇتقان. ئوغلى بەشىنچى سىنىپنى تۈگەتكەن يىلى ئايالى ئۆلۈپ كېتىپتىكەن. يالغۇز ئوغلۇمنى ئۆگەيلەپ - خارلاپ قويارمىكىن، دەپ ئۇ ئىككىنچى قېتىم ئۆيلەنمەي ئۆتكەن. ئوغلى ئوقۇشلىرىنى

تۇگىتىپ، ئوقۇتقۇچىلىق قىلغان. ئوغلى ئۆيلىنىپ، ئادالەت ئەمدىلا ئىككى ياشتىن ئاشقان چاغدا، يەنى 1937 - يىلى شېك شىسەي ئوغلىنى تۇتۇپ كەتكەن ۋە تۇرمىدە ئۆلتۈرۈۋەتكەن. كېلىنى ئوزاقى يىلى ئۆلۈپ كېتىپ، ئۇلاردىن يالداما بولۇپ مۇشۇ ئادالەت قالغان.

بوۋاي بىلەن ئادالەتنىڭ كۇنى ئەللىك - ئاتمىش تۇپ مېۋىلىك دەرىخى بار مۇشۇ باغبىلەن ئۆتىدىكەن. ئانچە - مۇنچە ئوتياش تېرىيدىكەن. بوۋاي كۇزلۇك ئالمىلارنى سېتىپ، شۇنىڭ پۇلى بىلەن قىشنى چىقىرىۋالىدىكەن. ئوغلى ئوقۇپ، ئەپەندىچىلىك بىلەن داڭق چىقىرىپ، ئاخىر بالا - قازاغا يولۇققان بولسىمۇ، بوۋاي بۇنىڭدىن قورقۇپ كەتمەي، نەۋرىسىنى ئوقۇتۇۋېتىپتۇ. بوۋاينىڭ: قىز بالا نادانلىقتا قالسا، قاناتسىز قۇشتەك خارلىنىپ قالىدۇ، دېيىشلىرى، ھازىرمۇ قىزلاردىن نى - نى ياخشى ئەپەندىلەرنىڭ چىققانلىقى، مۇشۇ يېزا مەكتىپىدىلا شۇنداقلاردىن بىر - ئىككىسىنىڭ بارلىقىنى ماختىنىپ سۆزلەشلىرى نازاكەتكە چوڭقۇر تەسىر قىلدى.

— ئادەم تۆرىلىپ يەر ئاستىغا كىرىپ كەتكۈچە مىڭبىر قىسمەتلەرنى كۆرىدۇ، قىزىم، — دېدى ئەرشىدىن بوۋاي، — بولدى، قوپۇڭ، يىغلىماڭ، كۆپ يىغا ئۆمۈرنى قىسقارتىدۇ. بۇ بەش كۇنلۇك ئالەم. ئۆمرىمىز شۇنچە قىسقا بولسىمۇ، كۆرىدىغىنىمىز كۆپ. نېمىشقا دېسىڭىز، بالام، زامان تەكشى ئەمەس، ئادەملەرنىڭ مېڭىشىمۇ تەكشى ئەمەس، بىرى تۇز يولدا ماڭسا، بىرى قىڭغىر يولدا ماڭسىدۇ. بۇ كۆك ئاسمانىنىڭ تېگىدە نېمە قىسمەتلەر

بولمايدۇ دەيسز. ئېرىم چىرايلىقتى، ماڭا تۆھمەت قىلغانلارغا ئىشىنىپ كەتتى، دەۋاتىسز. شۇنداق بولىدۇ، ھەيران قالماڭ، چىرايلىق ئادەمنىڭ بەشىنى قايمۇقتۇرىدىغانلار كۆپ بولىدۇ، قايمۇقتۇرالمسا ھەر خىل ھىيلە - مىكىرلەرنى قىلىدۇ، تۆھمەت قىلىشمۇ شۇنىڭ ۋەجىدىن بولغاندۇ؟ ئۇمۇ بىر كۈنى چۈشىنىپ قالىدۇ. چۈشەنمىسە، بىلمىسە، ئۇ ئىشىنىڭ باشقىلارغا ساۋقى قالىدۇ.

لېكىن نازاكەت قايغۇرمايمەن، دېسىمۇ قايغۇرۇپ يۈرەتتى. بوۋاي يوق چاغلاردا، تولىراق كېچىلىرى يىغلايتتى. يىغلايتتىيۇ، يېنىدا ياتقان بالىسىنى سىيلايتتى، ئاستا سۆيەتتى، ئاشۇ بالا بىلەنلا، ئاشۇ سۆيۈش بىلەنلا كۆڭلىدىكى مەيۇسلۇق، ئاچچىق ئەلەم كۆتۈرۈلۈپ كېتەتتى، ئەمما ئۆزىنى ئالدىراپلا ئاسماندىكى قۇشتەك بەختلىك ھېسابلاپ يۈرگىنىگە ئۆكۈنەتتى. چۈنكى تۇرمۇش يولىنىڭ ئەگرى - توقايلىقى ئەمدىلا ئۇنىڭغا ئۆزىنىڭ تەمىنى تېتىتماقتا ئىدى.

نازاكەت سەھەر تۇرۇپ، ھويلا - ئارامنى سۈپۈرۈپ، سۇ چاچاتتى، گۈللەرگە سۇ قۇياتتى، ئاندىن سىيىر ساغاتتى، نازاكەتنىڭ قولى بىلەن ئەرشىدىن بوۋاينىڭ ئۆيى، ھويلىسى، بېغى ھۆسن تاپتى. ئۇ كەلگەندىن بېرى بوۋاينىڭ كۆڭلىكىنىڭ ياقىسى كىر بولمىدى، ئادالەتنىڭ چاچلىرى پاكىز يۇيۇپ تارالدى. ئۇ ئەتىدىن - كەچكىچە ھەممە ئىشنى كۆيۈپ - پىشىپ قىلاتتى. كەچتە قولى بوشىغاندا يەنە خىيالغا چۆكەتتى. ئېھتىمال، ئۇ ئادەم ئىزى كەم چۈشكەن ھېلىقى تاغلار ئىچىدە قۇددۇس بىلەن بىر - بىرىگە نىكاھ ئوقۇغان پەيتلىرىنى ياكى

ئۆڭكۈرنىڭ ئالدىدا بىر زىخ كاۋاپنى تەڭ تارتىشىپ يېگەن چاغلىرىنى ئەسلىگە ندۇ. ئېھتىمال، ئۇ قىردا ئېچىلغان ھېلىقى بىر جۈپ گۈلنى ئۆزلىرىگە قىياس قىلىشقان مەزگىللىرىنى ۋە ياكى تېخى دۇنياغا كۆز ئاچمىغان بالىسىنىڭ ئوغۇل - قىزلىقىغا پال سالغانلىرىنى ئويلىغاندۇ. ئېھتىمال، ئۇ قۇددۇسىنىڭ قەلەندەر سۈرىتىگە كىرىپ، باي قورۇسىدا ئاسماندىن چۈشكەندەك پەيدا بولغان ۋە ئۇنى ئېلىپ قاچقان چاغلىرىنى كۆز ئالدىغا كەلتۈرگە ندۇ... ھازىر ئۇ كۈنلەر يوق، ئۇنىڭ پەقەت ئەسلىمىسلا قالدى، دېغى قالدى، يارىسى قالدى. يارا ساقايمىسا نېمە چارە، ئۇ ئاغرىيدۇ، قىينايدۇ، ئازابلايدۇ.

ئائىلە ئەزالىرى تاماق ۋاقتىدا جوزىغا يىغىلغاندا، ئەركىنتاي ھەممەيلەننىڭ خۇشاللىقى بولاتتى. ئۇ كىچىككىنە قارا كۆزلىرىنى پىلدىرلىتىپ كىمگە ئېسىلسا، تەلپۈنسە، شۇ ئۇنى قولغا ئالاتتى، سۆيەتتى، ئەمما نازاكەت جوزىنىڭ بىر تەرىپىنىڭ كەملىكىدىن مەيۈسلىنەتتى. شۇنىڭدىن كېيىن ئۇ بىكار ۋاقتىنى بوۋاينىڭ ئوغلىدىن قالغان كىتابلارنى ئوقۇش بىلەن ئۆتكۈزىدىغان بولدى.

— ئەمدى ياخشى دوست تاپتىڭىز، قىزىم، — دېدى ئەرشىدىن بوۋاي بىر كۈنى خۇشال بولۇپ، — كىتاب ئادەمنىڭ زېھنىنى ئاچىدۇ، خىيالىنى تۇغتىدۇ، كۆزىنى روشەنلەشتۈرىدۇ.

بىر كۈنى ئەركىنتاي تۈيۇقسىز ئاغرىپ قالدى، ئاغرىغاندىمۇ كېچىچە قىزىپ ئوت - كاۋاپ بولۇپ چىقتى. ۋەھىمىگە چۈشكەن نازاكەت بالىنىڭ بېشىدىن بىردەممۇ نېرى كېتەلمىدى. ئەركىنتايىنىڭ ئاغرىقىنىڭ ئېغىرلىقىغا

قاراپ، ئەرشىدىن بوۋايمۇ، ئۇنىڭ نەۋرىسى ئادالەتمۇ قاتتىق قايغۇرماقتا ئىدى. كېچىدىن بېرى بالا كۆز ئاچماي ياتاتتى. ئەتىگەن تېۋىپتىن ئەكەلگەن دورىلارمۇ كار قىلمايۋاتاتتى.

— كۆز قارىچۇقۇم، ئۇمىدىم، — دەيتتى نازاكەت خۇددى ئېسىنى يوقاتقان ئادەمدەك بىر قىسما روھىي ھالەتتە، — تىكەندەك يالغۇزلۇقۇمدا مېنى تاشلاپ كەتسەڭ، مەن تىرىك ئۆلمەمدىم ...، — ئۇ ئۆز سۆزىدىن قورقۇپ كەتتى - دە، بالىنىڭ قانسىز مەڭزىگە ئاستا سۆيدى. ئاھ! ... يەنە شۇ ھال: بالىدىن دادىسىنىڭ ھىدى كېلىپ تۇراتتى.

نازاكەتنىڭ كۆڭلى ئەركىنتاي بىلەن كۆتۈرۈلەتتى. ھازىرچۇ، ھېلىتىنلا يالغۇزلۇق ھېس قىلىشقا باشلىدى. ۋەھىمە، يالغۇزلۇق تۆمۈرنى دات يېگەندەك ئۇنىڭ جېنىنى يېمەكتە ئىدى. ئۇ ئاغرىق ئازابى تارتىۋاتقان بالىسىدەك ئىڭرايتتى، كۆز ياشلىرىنى مۆلدۈرلىتىپ تۆكەتتى، كۆكرىكىنى قانداقتۇر بىر نەرسە مۇجۇۋاتقاندەك قىينىلاتتى. ئۇ بالىدىن پەقەت كۆز ئۇزمەيتتى، تەلمۈرەتتى، كۆز ئېچىشىنى، ئانىسىغا قارىشىنى تىلەيتتى، ئەمما بارغانسېرى ئۇمىدسىزلىنەتتى.

— ئەركىنتاي، يالغۇزۇم، باغرىم ... كۆزۈڭنى ئاچقىنا، مەن بىر قانىتى سۇنغان قۇشمەن، سېنىڭمۇ ماڭا ئېچىك ئاغرىمامدۇ؟ ...

نازاكەتنىڭ كىچىككىنە لاچىنى، يۈرەك يارىسىنىڭ ئازابىنى بېسىپ تۇرغان قوزىسى بارغانسېرى ئوسالىلاپ كېتىپ باراتتى. ئەرشىدىن بوۋاي بالىنىڭ ياخشى

بولالمايدىغانلىقىنى جەزملەشتۇرگەن بولسىمۇ، بۇ ھەقتە نازاكەتكە چىش يېرىپ بىرنېمە دېمىدى. كۆڭۈلگە كەلگەن ھەممە گەپنى دەۋەرگىلى بولمايدۇ - دە، بالا ئارىلىقتا بىر قېتىم كۆزىنى ئاچقان ۋە ئانىسىغا كۈلۈمسىرىگەندەك قارىغان. شۇ چاغدا نازاكەتتە ئۈمىدمۇ پەيدا بولغان، لېكىن ھايال قىلماي ئۇنىڭ يەنە كۆز يۇمۇشى ۋە نەپەس ئېلىشىنىڭ سۈسلاپ كېتىشى ئۇنىڭدا پەيدا بولغان ئۈمىدنى خۇددى تېز يېنىپ ئۆچكەن مەڭگەن ئوتىندەك يوق قىلىۋەتتى.

دادىسىغا ئوخشاش چىرايلىق، قوشۇماقاش ئەركىنتاي ئانىسىنىڭ كۆز يېشىغا، يالۋۇرۇشلىرىغا، ئاھۇپەريادىغا قارىماي، ھاياتتىن مەڭگۈ كۆز يۇمدى. شۇنىڭ بىلەن نازاكەت ئىككى قانىتىدىن ئايرىلغان قۇشتەك شۇمشيىپ قالدى. بالىنىڭ قازا قىلىشى بىلەن نازاكەتنىڭ يۈرىكىدە ئۇنىڭ دادىسىغا يوشۇرۇن ساقلىنىۋاتقان مۇھەببەتمۇ قازا قىلدى ۋە ئۇنىڭ مۇھەببەتتىن ھېچنېمە قالمىغان يۈرىكىگە يەككە - يېگانىلىق ئازابى كۆزگە كۆرۈنمەس يېڭنە بولۇپ سانجىلىشقا باشلىدى.

× ×

مىسكىن ھايات ئۇشۇشۇك ئۇرۇپ كەتكەن گۈلگە ئوخشىشىدۇ. نازاكەتتە نە تېتىكلىكتىن، نە گۈزەللىك يېغىپ تۇرىدىغان چىرايىدىن قىلچە ئەسەر قالمىغان، ھەمىشە ئۆتكۈر ۋە تازا نۇر تۆكۈلۈپ تۇرىدىغان كۆزىمۇ خىرەلەشكەن، بىر يەردە ئولتۇرسا كەچكىچە ئورنىدىن

تۇرمايدىغان بولۇپ قالغانىدى.

نازاكەتتىكى بۇ ئۆزگىرىش، بۇ چىدىغۇسىز جىمغۇر ھالەت ئەرشىدىن بوۋاينى چوڭقۇر ئازابقا سالاتتى.

— قىزىم، — دەيتتى ئۇ بەزىدە، — ئىنسانىنىڭ كۆرگىنىدىن كۆرمىگىنى كۆپ، ئازاب، ئەلەم، نادامەت بىزگە ئۇزاقتىن بېرى ھەمراھ، بۇ سىزگىلا كېلىۋاتقىنى يوق. ئاۋۇ قوشنىمىز كۇلگۈنچەك ئايالنىڭ دەردىنى سوراپ بېقىڭا، تاغدەك تۇرۇپتۇ. ئېرى تۇرمىدە ئۆلگەن، دادىسىنى چېرىكلەر ئۇرۇپ ئۆلتۈرۈۋەتكەن. ئۇ دەردىنى ئىچىگە يۇتۇپ بىلىندۇرمەي يۈرىدۇ، بولمىسا ئۇنىڭ چۆچۈرىدەك تۆت بالىسىنى كىم باقىدۇ؟ سىز تېخى ياش، ياشىشىڭىز، ئۆمرىڭىزنى ئاسرىشىڭىز كېرەك. ئادەم قايغۇنىڭ ئەمەس، ئۇمىدنىڭ بەندىسى بولۇش كېرەك. زامان تەۋرىنىپ قالدى، ياخشى كۈنلەرنى كەلمەيدۇ، دەپ كىم ئېيتالايدۇ؟! ياخشى كۈنلەرنى ئۇمىد قىلىش كېرەك. شۇنداق كۈنلەر كەلسە، سىزمۇ بەختىڭىزنى، خۇشاللىقىڭىزنى يەنە تېپىشىڭىز مۇمكىن، ھېلىتىنلا تۆگشىپ كەتسىڭىز بولامدۇ؟!

ياخشى سۆز تاشنى ئېرىتىدۇ دەيدۇ، قولى ئىشقا بارماس بولۇپ، ھەممە نەرسىدىن كۆڭلى سوۋۇپ، ئۇن-تىنسىز يۇرۇشنى خالاپ قالغان نازاكەت گويا قايتىدىن جان كىرگەندەك تىرىلدى. تىرىلدىيۇ، كىتاب ئوقۇشقا بېرىلىپ كەتتى، بېرىلگەندىمۇ قاتتىق بېرىلدى. نە كۈندۈز، نە كېچە ئۇنىڭ قولىدىن كىتاب چۈشمەيدىغان بولدى. بەزى كېچىلىرى ھاياجانلىنىپ، ھويلىغا يۈگۈرۈپ چىقاتتى، سېھىرلىك ئاسمان بوشلۇقىغا، يۇلتۇزلارغا

تىكىلەتتى، بىرەر شەپنى كۆتكەندەك شامالنىڭ شۇرلاشلىرىغا قۇلاق سالاتتى، ئۇي-خىياللارغا پاتاتتى... كۆمۈشنىڭ ① تەقدىرىگە ئېچىناتتى، تۇنەدىن ② يىرگىنەتتى، رېتا ③ نىڭ ھايات بولىدىن تەسىرلىنەتتى، نوزۇگۈمنىڭ قىلىچ ئالدىدا باش ئەگمىگەنلىكىدىن روھلىناتتى... ئەمما قۇددۇس ئىسمگە كەلسلا دەردلىرى يەنە قوزغىلىپ، بىرقىسما بولۇپ قالاتتى، كۆيەتتى، يانىتتى، ئازابلىناتتى...

ئوننىچى ئاينىڭ ئاخىرلىرىغا كەلگەندە، ئەرشىدىن بۇۋاينىڭ ھويلىسى، بېغى كۆرۈمسىز تۇسكە كىرىپ قالدى. بۇ كۆڭۈلسىز مەزگىل نازاكەتنىڭ كۆڭلىنى يېرىم قىلماي قالمىدى: ئۇ ھەر كۈنى سارغايغان يوپۇرماقلارنىڭ بەرگىدىن ئۈزۈلۈپ چۈشۈۋاتقانلىقىنى كۆرگەندە، خۇددى يۈرىكى بېغىشىدىن ئۈزۈلۈپ چۈشۈۋاتقاندەك بولاتتى. ئېرىق بويىدىكى سولاشقان گۈللەرنى ئۆزىگە قىياس قىلاتتى، ئۇلاردىن نە چاقناش، نە كىشىنىڭ زوقىنى قوزغايدىغان كۆركەم ھالەت، نە يېقىملىق پۇراقلاردىن قىلچىمۇ ئەسەر قالمىغانىدى. يازنچە چاڭلداپ سايرىغان نەغمىچى قۇشلار نەگە كەتكەندۇ؟... باغ ئىچى نازاكەتنىڭ ساداسىز كۆڭلىگە ئوخشىتاتتى، قۇرۇغان يوپۇرماقلار مۇڭلۇق شىلدىرلايدۇ، ئاچچىق شامالار شۇرلايدۇ... ئەنە، گۈللەر تۇۋىنى تاتلاپ، ئارام بەرمەيدىغان تىنىمسىز چارتوخۇ بىر پۇتلىنىپ، تۇمشۇقىنى ئىچىگە تىقىپ، خۇددى

① كۆمۈش — ئابدۇللا قادىرنىڭ «ئۆتكەن كۈنلەر» رومانىدىكى پېرسوناژ.
② تۇنە، ③ رېتا — ن.ئوستروۋسكىنىڭ «پولات قانداق تاۋلاندى» رومانىدىكى پېرسوناژ.

نازاكه تتهك شۇمشيپ قاپتۇ. قىزىل خورازمۇ تۆتۈنله شتىن قالغان، كه نجى چۈجله رمۇ ئانسىنىك قانتى ئاستىدىن چىقالمايدۇ. كۆكۈلگه ئارام بېرىدىغان نېمه بار؟ كىتابچۇ؟ ياق، كىتاب ئوقۇشقا ئۇنده يدىغان زوقلارنى ئاچچىق شامالىلار ئۈچۈرۈپ كه تكه ن. ته بىئه تنىك بۇ كۆرۈمسىز مه زگىلى نازاكه تنىك ئۇنتۇشقا كىرىشۈاتقان هه سره تلىك ئه له ملىرىنى قايتا قوزغاپ قويغان: « توۋا، — ده پ ئازابلىناتتى ئۇ، — مه ن كىشله رنىڭ زۇلۇم - زورلۇقلىرىنى، په سكه شلىك ۋه ياۋۇزلۇقلىرىنى جىق كۆرگه ن، بىراق تۆهمه ت قىلىشلىرىنى، هۇرمه تكه لايىق، ئىشىنىدىغان ئادەملەرنىڭ، يه نه كېلىپ سېنىڭ بېشىڭنى سىيلىغان ئادەملەرنىڭ تۆهمه ت قىلىشلىرىنى كۆرمه پتكه نمه ن، ئه ڭ سۆيۈملۈك ئادىمىمنىڭ — مېنىڭ ئۆمۈرلۈكۇمنىڭ ئاشۇ تۆهمه تله رگه ئىشىنىشنى تېخىمۇ ئويلىماپتكه نمه ن ... دۇنيادا هه ق بىلەن ناهه ق، ئىشه نچ بىلەن ئىشه نچسىزلىك، تۆهمه ت بىلەن هه قىقه ت هامان بىللە ياشايدىكه ن، بۇنى كۆرمه سلىك، بىلمه سلىك — كۆلكىنى كۆرۈپ، زه هه رخه ندىلىكنى كۆرمه سلىك، شېكه رنى بىلىپ، زه هه رنى بىلمه سلىك بىلەن باراۋەر ئىكه ن. ئويلا، چوڭقۇر ئويلا، ئادەملەرگه تازا سىنچىلاپ قارا، زەن قوي، ئه تراپىڭغا باق، نازاكه ت...»

نازاكه ت سارغايغان كاۋا بارىڭنىك ئاستىدا شۇمشيپ ئولتۇرغاندا، تالادىن ئه رشىدىن بوۋاي كىرىپ كه لدى. بوۋاينىڭچىرايىداكۇندىكىدىن باشقىچه هالەت — ئۆز يېشىغا مۇناسىپ بولمىغان تېتىكلىك، چه بده سلىك يېغىپ تۇراتتى، قولىدا بىر ۋاراق قه غه ز پۇلاڭلايتتى.

— ماۋۇنى ئوقۇڭ، قىزىم، — دېدى ئۇ نازاكەتنىڭ يېنىغا كەلگەندە، — بىر ئاجايىپ ئەڭگۈشتەرتىپئۇالدۇق...
ئوقۇڭ، قىزىم، ماۋۇ كارامەتنى كۆردىڭىزمۇ، ئون ئاڭلىغاندىن بىر كۆرگەن ئەلا ... كىمدۇ بىرى مۇنۇ سادىر ئەپەندىنىڭ قورۇسىغا تاشلاپ كېتىپتۇ.
نازاكەت ئورنىدىن ئىتتىك تۇردى. بوۋاينىڭ خەت كېلىدىغان ئادىمىمۇ يوق ئىدى. بۇنى كىم تاشلاپ كەتكەندۇ؟ قۇددۇسنىڭ خېتىمۇ - يا؟ ئۇنىڭ پۈتۈن ئەزايى - بەدىنى تىترەپ، كۆزلىرىدىن ئوت يېنىپ كەتكەندەك بولدى - دە، تىترەڭگان قولىنى بىلىپ بولماس ئۇمىد بىلەن خەتكە ئاستا سۇندى.
— ئۇنلۇك ئوقۇڭ، قىزىم.
ئۇ ئوقۇشقا كىرىشتى، بىر ۋاراق قەغەزگە مۇنۇ قۇرلار تىزىلغانىدى:

« قېرىنداشلار!
گومىنداڭنىڭ شەپقەتسىز زۇلۇمى چىداپ تۇرغۇسىز دەرىجىگە يەتتى. بېشىمىزنى كۆتۈرۈپ، زوراۋانلىققا قارشى تۇرىدىغان ۋاقىت كەلدى! باشىنى كۆتۈرۈش — قوزغىلىش دېمەكتۇر! قان تۆكمەي ئازادلىققا چىققىلى بولمايدۇ. دۇشمەندىن قورقماسلىقىمىز كېرەك. ئاتا - بوۋىلىرىمىز ۋە ئەجدادلىرىمىزنىڭ قەھرىمانلىقىنى ۋە ئەركىنلىكنى سۆيۈش روھىنى بىزنى ئىلھاملاندۇرماقتا. ھەر مىللەت خەلقى بىر نىيەت، بىر ئارزۇيولىدا كۈرەشكە ئاتلىنايلى!...
دۇشمەن مەغلۇبىيەتلىك كۈنلىرى قانچە يېقىنلاشقانسېرى شۇنچە تېپىرلىماقتا. ياۋۇزلۇقنىڭ كۈندىن - كۈنگە ئېشىۋاتقانلىقى

ياۋۇزلۇقنىڭ يوقلىشىدىن بىشارەت بەرمەكتە. نىلقا قوزغىلاڭچىلىرىنىڭ گومىنداڭ قوشۇنلىرىنى تۇركۈم - تۇركۈملەپ يوقىتىشى بۇنىڭغا ئىسپات! دۇشمەن ھالاكەتلىك تەقدىرىدىن ھەرگىز قېچىپ قۇتۇلالمايدۇ! بىز چوقۇم غەلىبە قىلىمىز!

قوزغىلايلى، قەھرىندا شىلار!
ئازادلىق سېپىگە ئۇيۇشايلى!
قولىمىزغا قورال ئالايلى!
يوقالسۇن گومىنداڭ!
ياشىسۇن ئىنقىلاب!
ئازادلىق ئىتتىپاقى»

نازاكەت خەتنى ئوقۇۋاتقاندا، ئەرشىدىن بوۋاي ئۇنىڭ چىرايىدا خىلى كۆنلەردىن بېرى ئەكس ئېتىپ تۇرغان مەيۇسلۇقنى، غەمكىنلىك ئالامەتلىرىنىڭ بارغانسېرى يوقىلىپ، ھاياجانلىق ھېس - تۇيغۇلىرىنىڭ قوزغىلىۋاتقانلىقىنى كۆرگەن بولسا، خەتنى ئوقۇپ بولغاندا، ئۇنىڭدا ھېچقاچان كۆرۈلمىگەن بىر روھىي ھالەتنى — پىلدىرلاپ قالغان كۆزلىرىنىڭ يېنىپ، يۈزلىرىنىڭ ھۇپپىدە ئوت ئالغانلىقىنى ئېنىق كۆردى.

— ئون ئاڭلىغاندىن بىر كۆرگەن ئەلا، دېگىنىم مۇشۇ، قىزىم، نەۋاختىن بېرىقى مىش - مىش گەپلەر ئەمدى راستقا ئايلاندى، — دېدى ئەرشىدىن بوۋاي جانلىنىپ. نازاكەت يوغان ئېچىلغان كۆزلىرى بىلەن بوۋايغا تىكىلىپ قاردى.

بىراق، شۇنىڭدىن كېيىن نازاكەت جىمىپ كەتتى، كىتابمۇ ئوقۇماس بولدى. كۆرەشكە چاقىرغۇچى مەخپىي

تەشكىلات — «ئازادلىق ئىتتىپاقى» ئۇنىڭ قەلبىگە قانداق ئوتلارنى ياقتى، ئۇ نېمىلەرنى ئويلاپ، قانداق كۆچنىڭ تەسىرىدە ئازابلىق تولغىنىۋاتىدۇ؟ بۇنى ھېچكىم بىلمەيتتى. لېكىن بوۋاينىڭ سىنچى كۆزلىرى بارا - بارا نازاكەتنىڭ قەلبىدە قانداقتۇر بىر يوشۇرۇن ئوتنىڭ پەيدا بولغانلىقىنى، بۇ ئوتنىڭ ئۇنى ھامان كۆيدۈرۈۋاتقانلىقىنى بايقاپ قالدى.

— قىزىم، شۇڭ بولۇپكەتتىڭىزغۇ، — دېدى ئەرشىدىن بوۋاي بىر كۈنى، — «ئازادلىق ئىتتىپاقى» دېگەن خۇپىيانە تەشكىلات، پەمىمچە، سىزنى ئويغا سېلىپ قويدىغۇ دەيمەن، ئۇنى ئىزدەپ تاپاي دەمسىز نېمە؟

— ئاغزىڭىزغا قەنت، جېنىم بوۋا! — نازاكەت قەپەستىن قوتۇلغان قۇشتەك يايراپ كەتتى، — مېنىڭ ئازابلىرىم، يۈرەك دەردلىرىم شۇ تەشكىلاتنى تاپسام ئۇنتۇلۇپ كېتەتتى ...

نازاكەتنىڭ نازۇك كىرپىكلىرىگە ياش ئېلىندى. ئۇنىڭ ھاياجانلانغان يۈرىكى كۆكرەك قەپسىگە دەممۇ دەم، توختىماي ئۇرۇلماقتا ئىدى. ئۇ يەردە ئەمەس، كۆكتەتە تۇرغاندەك، قەيەردىدۇر يىراق بىر يەردە تەۋرەپ كەتكەن ئادەملەر توپى ئۇنى چاقىرىۋاتقاندەك، تاغ تەرەپكە تىكىلىپ ئىنتىلىپ تۇراتتى. ئۇنىڭ نەملەشكەن كۆزلىرىدە مەيۈس نۇرلار يېتكەن، ئوت ئالغان يۈزلىرىدە شادلىق ئۇچقۇنلىرى چاقناپ كەتكەنىدى.

بوۋاي ئۇنىڭ شۇ ھالىتىدىن ھاياجانلاندى:

— بېرىڭ، ئىزدەڭ، تېپىڭ، قىزىم، زۇلۇمغا، تەڭسىزلىككە باش كۆتۈرۈپ چىققان مايمخانمۇ سىزگە

ئوخشاش قىز ئىدى. سىزمۇ مايمخانىدەك غەيرەتلىك، جۈرئەتلىك بولۇڭ، مەنمۇ سىزگە ھەمدەم بولىمەن ...

— بوۋا! ... كۆكلۈمدىكىنى تاپقان بوۋا، غەيرەتلىك سۆزلىرىڭىزدىن ئايلىناي...

ھايياجانىدىن ئۆزىنى تۇتۇۋالالمغان نازاكەت ئەرشىدىن بوۋاينى قۇچاقلىۋالدى. ئۇنىڭ كۆز ياشلىرى تاراملاپ، تۆكۈلۈشكە باشلىدى.

7

قۇددۇس دەسلەپكى بىر ئايىنى چوڭقۇر ئازاب بىلەن ئۆتكۈزدى. بېشى تۆرەپ قالغان ئادەمدەك بىرقىسما بولۇپ قالدى. يۈرىكىنىڭ بىر يېرىنى كۆزگە كۆرۈنمەس ئۆتكۈر تىرناقلار تاتىلاۋاتقاندەك قىلاتتى. نازاكەتنىڭ تۇتقان قاچا - قۇچلىرىنى، ئوغلى ياتقان بۆشۈكنى، ھەتتا بۇلۇڭغا تاشلاپ قويۇلغان سۈپۈرگىنى كۆرسىمۇ يۈرىكىدىن ئېچىنىش، ئازابلىق ھېس - تۇيغۇلارنىڭ قوزغىلىۋاتقانلىقىنى سېزەتتى. ئۆيگە كىرسە نازاكەتنىڭ ئۆز قولىغا سۇ ئالىدىغان چاغلىرى، بىر ياقلارغا كېتىپ قالسا، يېرىم كېچىلەرگىچە، تاكى ئۆزى قايتىپ كەلگۈچە ئۇخلىماي ئۆرە ئولتۇرغان پەيتلىرى، ھويلىنى سۈپۈرگەن چاغدىكى قىياپەتلىرى ھامان قۇددۇسنىڭ كۆز ئالدىغا كېلىپ تۇرۇۋالاتتى. ئۇنى كۆيۈرەك نازاكەتنىڭ ئۆيدە قالغان كىيىم - كېچەكلىرى قىينايتتى، ئۇنى ئىزدەپ تېپىپ ئاپىرىپ بەرگۈسى، ئوغلىنى كۆرگۈسى كېلەتتى.

كېيىنكى بىر ئاي قۇددۇستا شۇنداق خاتىرىلەرنى

ئۇنتۇلدۇرۇشقا باشلىدى، چۈنكى گۈلگىنە ئۇنىڭ مەيۈس، غەمكىنلىشىپ قالغان كۆڭلىنى كۆتۈرۈشكە تىرىشماقتا ئىدى. تەشنا يۈرەكتىن چىقىۋاتقان مۇھەببەتلىك سۆزلەر، سىلىق مۇئامىلىلەر ئۇنىڭ كۆڭلىدە باشقىچە ھېس - تۇيغۇلارنى قوزغاتماي قالمىدى. تۇرمۇش مۇساپىسىدە مۇھەببەت شېرىنلىكىنى غەزەپ، قايغۇنىڭ ئورنىنى شادلىق، مەيۈسلۇكنى تېتىكلىك ئالغان چاغلار كۆپ بولىدۇ. ھېكايە - چۆچەكلەرنى كۆپ ئاڭلىغان قۇددۇس، پادىشاھنىڭ گۈزەل قىزى پادىچى يىگىتكە كۆيۈپ قالغىنىدەك، ئادەمنى ھەيران قالدۇرىدىغان ئاجايىپ ئىشلارنى كۆرۈشكە باشلىدى.

ــ كىيىملىرىڭىزنى يۆتكەڭ، ــ دەيتتى گۈلگىنە قۇددۇسقا، ــ كانۇڭا بېسىپ كۆڭلەك تىكىپ قويىدۇم، سىزگە ئاتاپ قارا كۆڭسارجىدىن كاستۇم- بۇرۇلكا بۇيرۇتتۇم...

قۇددۇس مۇنداق سۆزلەرنى ئاڭلىغاندا، ھۆپپىيىدە قىزىرىپ كېتەتتى - دە، يەرگە قارىۋالاتتى. لېكىن گۈلگىنە قۇددۇسنىڭ قەلبىگە بارغانسېرى ئىچكىرىلەپ كىرىپ، ئۇنىڭ مەيلىنى، مايىللىقىنى قوزغايتتى. «دادام سىزنى قۇددۇس، ئۆز بالىمزدەك بولۇپ قالدى، چارۋىلار- نى، مالچىلارنى باشقۇرسۇن، قورۇ خىزمەتچىلىكىگە باشقا ئادەم تاپمىز، دەۋاتىدۇ» دېگەن گەپلەرنى پات - پاتلا دەيدىغان بولدى. قۇددۇس ئوڭۇممۇ، چۈشۈممۇ بۇ؟ دەپ ھەيران بولۇپ يۈردى.

گۈلگىنەمۇ، قۇددۇسمۇ ئۆز ھۆجرىلىرىدا يالغۇز ياتاتتى. گۈلگىنە قۇددۇسنىڭ ئىشكىنى يېرىم كېچىلەردە پات - پاتلا ئۇرىدىغان بولدى: «قارا بېسىپ قاپتۇ،

قورقۇۋاتىمەن، ماڭا ھەمراھ بولۇڭ...»

دەرۋەقە، قۇددۇس گۈلگىنەگە بىرنەچچە قېتىم ھەمراھ بولدى ...

مانا بۈگۈن شۇنداق كۈنلەرنىڭ بىرى، يېرىم كېچىدە گۈلگىنە قۇددۇسنى ئويغىتىپ ئۆز ھوجرىسىغا ئاچىقتى. ئۆز يېنىغا — سىم كارىۋاتقا ئولتۇرغۇزدى. ئىچ كۆڭلەك بىلەن ئولتۇرغان گۈلگىنەنىڭ ئىسسىق نەپەسلىرى قۇددۇسنىڭ يۈزىگە ئۇرۇلۇپ، مۇرىسى مۇرىسگە تېگىپ تۇراتتى. ئۇ قۇددۇسنىڭ يېرىك قولىنى يۇمشاق ئالقىنىغا ئېلىۋالغانىدى. قۇددۇس گۈلگىنەنىڭ تىترەۋاتقانلىقىنى سېزىپ قالدى - دە، ئۆزىمۇ سەمىمىيلەشكەن تىترەپ، نېرىراق ئولتۇرۇشنى ئېسىدىن چىقىرىپ قويدى. ئۆينىڭ قاراڭغۇلۇقى ئىزا - نومۇسنى، تارتىنىشنى يوشۇرۇپ تۇراتتى.

— بىزنىڭ ئائىلىنىڭ خوجايىنى ئەمدى سىز بولىسىز، — دېدى گۈلگىنە ئۇنىڭ قولىنى چىڭ سىقىپ تۇرۇپ، — پۈتۈن ئىگىلىكىمىزنى باشقۇرىسىز.

— ياق، باشقۇرالمايمەن.

— نېمە دېگىنىڭىز؟ بەخۇدۇك باشقۇرۇپ كېتەلەيسىز.

— بايلىقىڭلارغا مېنىڭ ئەجرىم سىڭمىگەن ...

— ئەمدى سىڭدۇ، دادامنىڭمۇ، ئاپامنىڭمۇ ئېيتىدىغىنى شۇ ... ئۇلار سىزگە رازى.

— ئۇنداق بولسا ئۆزۈم رازى ئەمەس.

گۈلگىنە مۇشۇ پەيتتى چىڭ تۇتۇشنى ئاللىقاچان ئويلىغانىدى:

— بوپتۇ، بۇنى كېيىن سۆزلىشەيلى، ئەمما مېنىڭ باشقۇرالارسىز؟ قۇددۇس، مەن ئىختىيارىمنى سىزگە

بەردىم ...

گۈلگىنە نىڭ خۇمارلاشقان كۆزلىرىلا ئەمەس، سۆزۈڭ لەۋلىرىمۇ قۇددۇسقا قاتتىق تەلمۈرمەكتە ئىدى. قۇددۇس مەڭدەپ قالدى. ئاسانلا كېلىۋاتقان ئامەت، بايلىق، ئۇنىڭغا قاتتىق تەشنالىق بىلەن تەلمۈرۈپ تۇرغان گۈزەل قىز، بىلەكلىرىنى ئاستاغىنا سىيلاۋاتقان يۈمشاق قول، ئۆتۈشۈپ تۇرغان ئىسسىق نەپەسلەر ئۇنىڭ پۈتۈن ۋۇجۇدىنى تەۋرىتىۋەتكەنىدى. قۇددۇس مەست ئادەمدەك بولۇپ قالدى، يېقىملىق ئىسسىق ئېقىملار بەدەنلىرىگە ئېقىپ كىرىۋاتقاندەك بولدى. گۈلگىنە شۇ سۆزدىن كېيىن قۇددۇسنى مەھكەم قۇچاقلىۋالدى، كۆكسى بىلەن ئۇنىڭ مەيدىسىنى غىدىقلاشقا باشلىدى ... قۇددۇس سېھرلىك دۇنياغا كىرىپ قالغاندەك ئۆزىنى پۈتۈنلەي يوقتىپ قويدى ۋە ئۆزى سەزمىگەن ھالدا گۈلگىنە نىڭ سېغىنىش بىلەن تەلمۈرۈپ تۇرغان ئوتتەك قىزىق لەۋلىرىگە سۆيدى ...

لەززەتلىك سۆيۈشنىڭ بىرىنچى تەمىنى تېتىغان قىز ئەمدى كېيىنكى قەدەملىرىنى ئىشەنچلىك باسماقچى بولدى - دە، بىھوش ئادەمدەك قۇددۇسقا يۆلەندى ۋە بېشىنى ئۇنىڭ مەيدىسىگە قويدى، بىرھازا ئۆتكەندىن كېيىن:

— ئەخمەتنى دەمسىز؟ — دېدى ئۇ تۇيۇقسىزلا ۋە قۇددۇسنىڭ ئەخمەتنى قاچان تىلغا ئالغانلىقىنىمۇ بىلمەيتتى، — مەن ئەمدى ئۇنى ئۆيگە كەلمەس قىلمەن، ماڭا ئىشىنىڭ، قۇددۇس، ئۇ مېنىڭ كەينىمگە كىرىۋالغان ... كۆردىڭىزغۇ، ئۇنداق شەرمەندىنى ئېلىۋەتكەن تىرىنقىمغا ئالمايمەن ... مەن سىزنىڭمەن ... سىزنىڭ ...

قۇددۇسنى بهوش قىلدىغان بۇ پىچىرلاشلار تاكى ناماز بامداتقىچە داۋام قىلدى ... ئەزان ئېيتىلغاندا، ئۇ ئۆز هۇجرىسىغا يېنىپ چىقتى.

قۇددۇس ئەتىسىدىن باشلاپ بۇ هەشمەتلىك قورۇدا يېرىم خوجايىنغا ئايلاندى. بىراق، ئۇنىڭ هەر قىسما خيالىرى كۆپىيىپ كەتكەنىدى: «مەن كىممەن؟ گۇلگىنە كىم؟ — دەپ ئۆز - ئۆزىگە سوئال قوياتتى ئۇ، — ئۇنىڭغا ئۇيمۇسمۇنى مەڭگۈلۈك باغلىسام بولامدۇ؟ ئۇنىڭ تەقدىرى راستىنلا بەلگىلىنىپ، ئۆز ئىختىيارىنى ماڭا مەڭگۈلۈككە بەرگە نمىدۇ؟ ئۆزۈمگە ئوخشاش يېتىمخانىدىن — بېشىغا ئېغىر كۈن چۈشكەنىدە، مەن ئەسقاتقان ئادەمدىن شۇ ئىشلار چىققان يەردە، پۈتۈن بەختنى بايلىق، گۈزەللىك بىلەن ئۆلچەيدىغان مۇنۇ باي قىزىدىن شۇنداق ئىشلار چىقماسمۇ؟ مېنى قورچاق قىلىپ ئويناتماسمۇ؟ پوكزەك قىلىپ دوملاتماسمۇ؟ ... شاهانە تۇرمۇش ئىچىدە چوڭ بولغان قىزنى مېنىڭدەك گادايىنىڭ ئالدىدا تىزلاندۇرغان، كونا، يىرتىق، هەتتا مەينەت كىيىملىرىمگە ۋالليداپ تۇرىدىغان، كۆزلەرنى قاماشتۇرىدىغان ئېسىل كىيىملىرىنى ياقتۇرغان، تېخى تەر پۇراپ تۇرغان يۇز - كۆزلىرىم، مالالارنىڭ ئايغىنى تازىلايدىغان سۈپۈرگە تۇتقان قوللىرىمنى توختىماي سۆيدۈرۈۋاتقان مېهىر، كۈچ نېمىدۇ؟ راستىنلا مۇهەببە تمىدۇ؟ ... هەي نازاكەت، شەرمەندە نازاكەت، سېنى قۇتۇلدۇرغىنىم ئۈچۈنلا، كۈنۈڭنى ئېلىش ئۈچۈن ماڭا ئەگەشكەنمىدىڭ؟ ماڭا شۇنچىلىك بېرىلىپ كېتىۋېدىڭ، مەنسىز ياشىيالمايدىغاندەك قىلىۋىدىڭ، هەممىسى ئالدامچىلىق ئىكەن - دە. هېلىقى بايۋەچچە بىرلا كۈلۈپ قويسا، ئۆزۈڭنى ئېتىۋەتتىڭا، بايلارچە تۇرمۇش ئۆتكۈزىمەن دەپ ئويلىغانسەن،

ئىست، ئىست ... ئوغلۇمنى كىملەرنىڭ ئالدىدا خار قىلىپ يۈرىدىغانسەن؟ تېخى ماڭا ئىشىنىڭ، دەيسىنا ئۇياتسىز ... لېكىن ساڭا ئېچىم ئاغرىيدۇ، ئاتا - ئانىسز قارا يېتىم ئىدىك، بوراندا قالغان قامغاقتەك دەشت - باياۋانلاردا دوملاپ يۈرۈۋاتقانسەن؟ ...»

قۇددۇسقا ئارام بەرمەي ۋاتقان ھەر خىل خىياللارنىڭ ھەممىسىنى گۈلگىنە نىڭ مۇھەببىتى يەڭدى. ئۇنىڭ ئۇچىسىغا ھېلىقى ئالاھىدە پاسوندىكى يېڭى كىيىملەر چىقتى. شۇنىڭ بىلەن ئۇ سۈرەتتەك تېخىمۇ چىرايلىق يېگىتكە ئايلاندى - دە، قورۇ ئىچى سەل خالىيراق بولسىلا گۈلگىنە نىڭ ھۇجرىسىدىن چىقمايدىغان بولدى. گۈلگىنە نىڭ كېچىلىرى قورقۇپ، ئۇنى ئويغىتىدىغان كۈنلىرىمۇ كۆپەيگىلى تۇردى. بىراق شۇنچە كۈتۈشلەر، ئەتىۋارلاشلار، قىزغىن سۆيۈشلەر نېمىشقىدۇ قۇددۇسنىڭ قەلبىدىن نازاكەتنى چىقىرىۋېتەلمىدى. ئۇ ئارىلاپ: «شۇ تۇرقىدا نازاكەت نېمە ئىش قىلىۋاتىدىغاندۇ؟ نەلەردە يۈرىدىغاندۇ؟ ئۇنىڭ ھېچنېمىسى يوق ئىدى» دەپ ئەسلەپ قالاتتى. ئەسلىمە يا كۆڭۈلگە ئارام بېرىدۇ، يا كۆڭۈلنى بىئارام قىلىدۇ. قۇددۇسنىڭ يۈرىكىدە بىئاراملىقنىڭ پەيدا بولۇشى نازاكەتنى ئۇنتۇپ كېتەلمىگەنلىكتىن دالالەت بېرەتتى.

قۇددۇسنىڭ ئۇچىسىغا يېڭى كىيىم چىقىپ ھەپتە ئۆتكەندىن كېيىن، بىر كۈنى كەچتە ئەخمەت كەلدى. ئۇ گۈلگىنە بىلەن پاراڭلىشىپ ئۇزاق ئولتۇرۇپ قالدى. ئۇ كېلىش بىلەن ھۇجرىسىغا كىرىپ كەتكەن قۇددۇس پۈتۈن ئەتراپ جىمجىت، ئەل ئۇيقۇغا كەتكەن چاغدا قورۇغا چىقتى. گۈلگىنە نىڭ ھۇجرىسى يورۇق ئىدى.

قورۇنى بىر - ئىككى ئايلانغان قۇددۇس ئۇلارنىڭ پاراڭلىرىنىڭ ئۇزىراپ كېتىۋاتقانلىقىغا ئاخىر چىدىمىدى. دېرىزە تۈۋىگە كېلىپ، ئۆيىنىچىگە سەپسالدى. گۈلگىنە بىلەن ئەخمەت ئۆينىڭ ئوتتۇرىسىدىكى ئۇستەلگە يېنىچە يۆلىنىپ ئۆرە تۇرۇشاتتى. ئەخمەت قىزنىڭ قولىنى تۇتۇۋالغان بولۇپ، ھەدەپ ئۆزىگە تارتاتتى، گۈلگىنە ئۇنىڭ مەيدىسىدىن ئىتتىرەتتى. نېمە كارامەت بۇ - ھە؟! قۇددۇسنىڭ پۈتۈن بەدەنلىرىگە تىترەك ئولىشىپ، كۆزلىرى ئوتتەك يېنىپ كەتتى...

— ۋەدىڭىز شۇمىدى؟ — دېدى ئەخمەت گۈلگىنەنىڭ كۆزىنىڭ ئىچىگە قاراپ.

— ياق، زورلىماڭ، بولدى قىلىڭ، كۆڭلۈم خالىمىغان ئىشقا ئۆزۈمنى زورلىمايمەن.

— سىز ماڭا نېمە دېگەن؟ ئىككىمىز نېمىدەپ مەسلىھەت قىلىشقان؟ — دېدى ئەخمەت گۈلگىنەگە تېخىمۇ يېقىن كېلىپ، — مەن سىز ئۈچۈن، سىزنىڭ يول كۆرسىتىشىڭىز بىلەن دۇنيادا ئەڭ بىرگىنچىلىك ئىشنى قىلىشتىنمۇ يانمىدىمغۇ، بىر ئائىلىنى ۋەيران قىلىۋەتتۇقمۇ، بۇ نېمە ئۈچۈن؟

دەھشەت! نېمىدېگەن دەھشەتلىك ئىشلار بۇ - ھە! ... قۇددۇس ئۆز قۇلىقىغا ئىشىنەلمەي قالدى. ئەخمەتنىڭ ئاچچىقىدا ئۇستەلگە ئۇرۇلغان مۇشتى ئۆزىنىڭ يۈرىكىگە ئۇرۇلغاندەك، تۇيۇقسىز ھاۋا گۈلدۈرلەپ چاقماق چاققاندەك بولدى - دە، كۆڭلىگە چۈشكەن داغلار، ئىشەنمەسلىكتىن پەيدا بولغان قويۇق تۇمانلار خۇددى شامال ئۈچۈرۈپ كەتكەن بۇلۇتلاردەك يوقلىپ كەتتى.

مانا ئەمدى سۈزۈلگەن، كۈندەك يورۇغان قەلبىدە بىردىنلا كۈچلۈك غەزەپ - نەپرەت قوزغالدى.

— ئىپلاسلار! ...

ئۇ ئۆزىنى تۇتۇۋالالماي، شۇيەردىلا ۋارقىرىۋەتتى- دە، ئۆيگە خۇددى يولۋاستەك ئېتىلىپ كىردى. ئىككىسىمۇ ھاڭ - تاڭ بولۇشۇپ قاراپلا قالدى. قۇددۇسنىڭ پۈتۈن ۋۇجۇدى تىترەپ كەتكەندى. ئۇ كىرگىنىچە ئەخمەتنىڭ ياقىسىدىن ئالدى:

— رەزىللەر! ... سەنلەر ئادەممۇ؟!

ئەخمەتنىڭ كۆزلىرى قىسىلىپ، يۈزى پۈرۈشتى ۋە ئالاقزادىلىككە چۈشۈپ تىترەشكە باشلىدى، غەزەپتىن ئۆزىنى باسالمىغان قۇددۇسنىڭ بازغاندەك ئېغىر مۇشتى بىلەن ئۇ ئۆينىڭ بىر بۇلۇڭىغا يىقىلدى ۋە ئۆمىلەپ قوپۇپ تالاغا قېچىپ چىقىپ كەتتى. يۈزىدە قان قالمىغان گۈلگىنە يىغلامسىراپ ئۇنىڭ ئالدىغا كەلدى:

— مېنمۇ ئۇرۇڭ، لېكىن مۇھەببىتىمنى خارلىماڭ.

— سەنلەر قىلغان ئىشنى ھايۋانمۇ قىلماس!

— قۇددۇس، جېنىم قۇددۇس، مەن سىزنى ياخشى كۆرگەنلىكىمدىن شۇنداق قىلغان.

— ياخشى كۆرسەڭ، تۆھمەت قىلامسەن - ھە؟ مەن ساڭا قانچىلىك ئىشەنگەن!

— قانداق قىلىمەن، ياخشى كۆرۈش گۇناھ ئەمەسقۇ؟!

— ياخشى كۆردۇم دەپ، يالا چاپلاپ بىر ئائىلىنى ۋەيران قىلىش گۇناھ ئەمەسمىكەن؟!

ئۇ ئالدىدا پەرىشانلىققا چۈشۈپ، تىترەپ تۇرغان گۈلگىنەنى مەيدىسىدىن كۈچ بىلەن ئىتتىرىۋەتتى. گۈلگىنە

ئوڭدىسىغا يېقىلىپ چۈشتى. ئۇ بىلىكىنىڭ، يانپىشىنىڭ سۈرۈلۈپ قانغانلىقىنى، ئوڭ قۇلقىنىڭ زىڭىلداپ ئاغرىۋاتقانلىقىنى تۇيمايتتى. قۇددۇس بولسا، بىر قولىنى بېلىگە تىرەپ، غەزەپلىك كۆزلىرىنى ئۇنىڭغا تىكىپ تۇراتتى. گۈلگىنە ئېسەدەپ يىغلىۋەتتى - دە، ئۆمىلەپ كېلىپ قۇددۇسنىڭ تىزىنى قۇچاقلىدى.

— نېرى تۇر ۋىجدانسىز! ...

— ياق، ماڭا رەھىم قىلىڭ ...

ئۇ قۇددۇسنىڭ پۇتىنى تېخىمۇ چىڭ قۇچاقلىدى.

— سەنلەردەۋىجدان بارمۇ؟ ...ئىسىت، ئىسىت! ...

— مۇھەببەت ئىنسانىي ۋىجدانغا بويسۇنمايدىكەن، قۇددۇس.

— ھەقىقىي مۇھەببەت تۆھمەتكە، ھېيلە - مىكىرگە، ۋىجدانسىزلىققا بويسۇنامدىكەن!

— مۇھەببىتىم ماڭا ھەممىنى قىلدۇردى ...

— جۆيلۇمە!

ئۇ گۈلگىنەنى دەسسەپ - چەيلىۋەتمەكچى بولۇپ، ئۇنىڭ قولىدىن بىر پۇتىنى تارتىۋالدىيۇ، توختاپ قالدى، ئۇچىسىدىكى كانۋا باسقان ئاق كۆڭلەكنى سېلىپ، گۈلگىنەنىڭ بېشىنا ئاتتى.

— مە، ئال بۇ نېمىلەرنىڭنى، ئالدامچى قانجۇق!

ئۇ شۇنداق دېدى - دە، ئۆينى تىترەتكۈدەك دەرىجىدە گۈسۈلدەپ دەسسەپ قورۇغا چىقتى. كېچە بەك قاراڭغۇ، جىمجىت ئىدى. گۈلگىنەنىڭ ئۆپكىدەپ يىغلاۋاتقانلىقى ۋە شىپىرلاپ ماڭغانلىقى ئاڭلاندى. ئۇ كەينىگىمۇ قارىماي چىقىپ كەتتى.

يامغۇر يېغىشتىن شەپە بېرىپ سوغۇق غەرب شامىلى ئۇرۇلماقتا، قۇددۇسنىڭ يۇرەك دەردلىرى، ئەلەملىرى ئاچچىق - ئاچچىق كۆز ياش بولۇپ تۆكۈلمەكتە. قاراڭغۇ، جىمجىت كېچىدە بىردە ئىنتىكلەپ، بىردە ئاستىلاپ، نەگە بېرىشىنى بىلمەي، نىشاندىن ئازغان بەختسىز يولۇچىدەك تەمتىرەپ يۈرمەكتە. قارا بۇلۇتلار بىلەن قاپلانغان ئاسمان يۈزى ئۇنىڭ كۆڭلىدە قايغۇلۇق ئىدى. غازاڭلار شىلدىرلايتتى، يوپۇرماقسىز قالغان نوتىلار، ئۇششاق تاللار تولغىناتتى، شۇرلايتتى ... بىردەمدىلا يېتىپ كەلگەن يامغۇر چاپقىداپ قۇيۇلۇشقا باشلىدى. ئۇ ئەيبكار ئادەمنىڭ تاياقتا رازى بولغىنىدەك، شىددەت بىلەن ئۇرۇلۇۋاتقان يامغۇرغا يۈزىنى تۇتتى. قىيپاش ئۇرۇلۇۋاتقان يامغۇر ئۇنىڭ ياش بىلەن نەملەنگەن يۈزىگە تاراسلاپ تېگىشكە باشلىدى. ئۇ يامغۇرنىڭ تېخىمۇ قاتتىق قۇيۇلۇشىنى، مۆلدۈر بولۇپ تېگىشىنى، بىر يەرلىرىنى يېرىۋېتىشىنى شۇنچىلىك ئىزدەيتتى.

ئاسمان يىغىسىنى، قۇددۇس يېشىنى توختاتتى. بۇ چاغدا ئۇ ئۆزىگە كېلىپ قالغانىدى. ئاسمانغا تىكىلىپ، غەربتىن شەرققە تۇرۇلۇپ ئاققان بۇلۇتلارغا قاراپ، ئۆز - ئۆزىگە: «تېخىمۇ تۇتۇلۇپ كەت! يۇز ئاچما!» دەپ پىچىرلىدى. ئالدىغا ئاشۇ قارا بۇلۇتلارنى يېرىپ، كۆز ياشلىرىنى مۆلدۈرلىتىپ نازاكەت كېلىۋاتقاندەك قىلدى. «ئاھ! ... خارلانغان، ناھەق قېچىلىكنىڭ شەپقەتسىز ئازابىغا ئۇچرىغان دىلبىرىم، ساڭا ئۇۋال قىلىندى، تۆھمەت قىلىندى، ئىشەنمەسلىكنىڭ رەھىمسىز ئوقى ئېتىلدى. ئامال قانچە، ئاتقان ئوقنى يانداۋرۇۋالغىلى

بولمغنندەك، ئۇلارنى ئەمدى قايتۇرۇۋالغلى بولمايدۇ. تۆھمەت ئوقى يۈرىكىڭنى يارا قىلغاندۇ؟ ئېيتقۇسىز ئازابلارغا سالغاندۇ؟ ... ئۇنى ساقايتىش كېرەك، مەن ساقايتىشىم كېرەك. ئالدىڭدا باش ئېگمەن، گۇناھىمنى بوينۇمغا ئالمەن، كەچۈرۈم سورايمەن. ئاق كۆڭۈل، كۆيۈمچان، بارلىقىنى ماڭا بېغىشلىغان سۆيۈملۈكۈم، يامان ئادەملەرنىڭ ھىيلە - مىكىر ئىشلىتىدىغانلىقىنى ئويلىمابتىمەن. بىز كەڭرى، گۈزەل دۇنيادا — ئادەمسىز تاغلاردا ئۇچراشقان، بىر - بىرىمىزگە ھەقلىق رەۋىشتە نىكاھ ئوقۇغان ھالال ئەر - خوتۇنلار ئىدۇق، تەڭداشسىز ئىناق ئىدۇق ... بىراق، مەن، مەن ... نېمە دەي، ئاخىرىنى ئېيتىشقا تىلىم كۆيىدۇ، قەدىرلىكىم، ئالدىڭغا بارسام مېنى كەچۈرەمسەن؟ ...»

قۇددۇس ئىكككى كۈن كىرپىك قاقمىدى. سەكپارە بولۇپ نازاكەتنى ئىزدىدى. ئاچچىق ئەلەم، ئازابلىق دەرد ئۇنى خۇددى كەچ كۈزدىكى قۇرۇغان قورايدەك قىلىپ قويدى. ئاخىر ئۇنىڭ نەدىلكىنى تاپتى. ئۇچىنچى كۈنى ئەرشىدىن بوۋاينىڭ قورۇسىغا كىرىپ باردى. نازاكەت كۆزلۈك ئالمىلارنى باغدىن پىشايۋاتقىنىغا توشۇۋاتاتتى. ئۇ بىر سېۋەت ئالمىنى تۇتقان ھالدا قۇددۇسنى كۆرۈپ ھويلىنىڭ ئوتتۇرىسىدا تۇرۇپلا قالدى. يۈزى تاتىرىپ، چېكە تومۇرلىرى لىپىلداپ كەتتى - دە، بەدەنلىرىگە تىترەك ئولىشىپ قولىدىن سېۋەت چۈشۈپ كەتتى. ئالمىلار خۇددى تېرىقتەك چېچىلدى، قۇددۇس دەرھال ئالمىلارنى تېرىپ سېۋەتكە سالدى.

نازاكەت تېخىچە ياغاچتەك قېتىپ تۇراتتى.

— نازاكەت، يۈرۈك كېتىمىز، — دېدى ئۇ ئالدىغا بىر ماڭدام بېسىپ، — ئۆز ماكانىمىزغا كېتىمىز، ئۇ يەرنىڭ ئېتىكى كەك، بىزنى ئەمدى ھېچكىم بوزەك قىلالمايدۇ.

نازاكەتنىڭ ھېلىمۇ گۈزەللىك كەتمىگەن كىرپىكلىرىدە ياش ئەگىدى ۋە ئاشۇ مۆلدۈرلىگەن ياشلار رەھىمسىز قىسمەتنىڭ ئېغىر ئازابىدا پۈچىلانغان مەڭزىگە تېمىپ چۈشكەندە ئۇ تەتۈر قارىۋالدى.

— مەن ... مەن ئەيىبلىكمەن.

— ياق! ياق! كېتەلمەيمەن ... بولدى، ئەمدى مېنى ئۇنتۇپ كېتىڭ، — دېدى نازاكەت ئۆزىنى ئاران تۇتۇپ.

قۇددۇسنىڭ پۈتلىرى دىرىلدەپ تىترەيتتى، كۆز ئالدى قاراڭغۇلىشىپ، دۇنيا پىرقىراۋاتقاندەك، خۇددى بىرى ئۇنى پىرقىرىتىپ قويۇۋەتكەندەك بولاتتى:

— مەن سىزنى قانداقمۇ ئۇنتۇيالايمەن؟ ... نازاكەت، مېنىڭدىن ئۆتتى. مەن سىزگە ھەممىنى سۆزلەپ بېرىمەن.

— ئەمدى بەرىبىر، سۆزلىمىسىڭىزمۇ چۈشىنىپ تۇرۇپتىمەن.

— بالا قېنى؟

— قازا قىلدى.

— ھە!؟

— شۇنداق ... خورلۇققا مەن چىدىغان بىلەن كىچىك بالا چىدىمىدى.

قۇددۇس ئازابلىق تولغاندى. يۈرىكىنى بىرى تۆۋەنگە تارتىۋاتقاندەك ئۆزى سەزمىگەن ھالدا تىزلىنىپ قالدى.

— بىز تېخى ياش ... مېنى كەچۈرۈڭ، نازاكەت، مەنمۇ سىزگە ئىشەنگەن، بىراق ...

— بىراق، ئاخىرقى ھېسابتا ئىشەنمىدىڭىز، — دېدى نازاكەت ئۇنىڭغا قايرىلىپ قاراپ، — ئىشەنمەسلىك — مۇھەببەتنىڭ دۈشمىنى، شۈنداق، دۈشمەن مۇھەببىتىمىزگە، تۇرمۇشىمىزغا ئارىلىشىۋاتسا، ئېيتىڭا، بىز قانداقمۇ بەختلىك بولالايمىز؟!

— بىزنى تۆھمەت ئايرىدى.

— تۇرمۇشتا راستچىللىق بىلەن يالغانچىلىق، ئىشەنچ بىلەن ئىشەنمەسلىك، تۆھمەت بىلەن ھەقىقەت ھامان بىللە ياشايدۇ، بۇنى چۈشەنمىگەن ئادەملەرنىڭ تۇرمۇشىمۇ ھامان خاتىرجەم بولمايدۇ، ۋەيران بولىدۇ.

— مېنىڭ چۈشەنمىگەن ئىشلىرىم كۆپ ئىكەن، نازاكەت، مېنى كەچۈرۈڭ، بەلكى تەقدىر شۇنداقتۇ.

— تەقدىر؟ ... مۇنداق تەتۇر تەقدىرگە بويسۇنماي كەلگەنمەن، ئەگەر بويسۇنغان بولسام، ئاللىقاچان غازاڭ بولغان بولاتتىم. بىرى سىزگە تۆھمەت قىلسا، سىزنىڭ ئەڭ ياخشى كۆرىدىغان ئادىمىڭىز ئۇنىڭغا قوشۇلۇپ سىزنى ھاقارەت قىلسا، ئېيتىڭا، سىز ئۇنى كەچۈرەلەمسىز؟

قۇددۇس ئەيىبكارلارچە بېشىنى تۆۋەن سالدى.

— بىز ناھايىتى تەسلىكتە ئېچىلغان بىر جۈپ گۈل ئىدۇق، — دېدى قۇددۇس چوڭقۇر ئۇھ تارتىپ، — ئەمدى سولىشىپ توزىدۇقمۇ؟

— شۇنداق. مەن تۆھمەت، ئىشەنمەسلىك بورىنىدا قالغان، سولاشقان، دەسسەلگەن گۈلمەن. بۇ گۈل ئەمدى ئېچىلمايدۇ!

—بۇ ئاخىرقى سۆزىڭىزمۇ؟

—بولدى، ئەمدى كېتىڭ، — دېدى نازاكەت قۇددۇسقا مېھرىبانلىق بىلەن تىكىلىپ ۋە تېخى قۇرۇمىغان كىرپىكلىرىگە ياش ئېلىپ، — مېنى مەڭگۈگە ئۇنتۇپ كېتىڭ، ئەمما كىشىلەر نېمە دېسۇن، مەن سىزنى ئۇنتۇيالمايمەن. مەن چۆلگە تاشلانغان يېگانە قۇممەن، قاچانكى دەھشەتلىك بوران ئۇچۇرۇپ، دولقۇنلۇق دەريا غا چۆكتۈرۈۋەتمىگۈچە مەن سىزنى ئەسلەيمەن! ... خەير خوش، قۇددۇس!

قۇددۇسنىڭ ئىككى كۆزىگە لىققىدە ياش كېلىپ، كەينىگە بۇرۇلدى - دە، قەدەملىرىنى ئەلەڭ - سەلەڭ بېسىپ قورۇدىن چىقىپ كەتتى. شۇ چىقىپ كەتكىنىچە، توختىماي يول بېسىپ، ئۆز ماكانىغا — باغرى كەڭ گۈزەل تاغقا كەتتى. ئۇ ئەمدىكى ھاياتىنى نازاكەت بىلەن تېپىشقان، بىللە ئۆتكەن ھېلىقى قەدىردان تاغ ئۆڭكۈرىدە تەنھا ئۆتكۈزمەكچى.

× ×

يىل ئۆرۈلدى.

باھار يەنە كەلدى، قۇشلار كەلدى — نەغمە - ناۋا كەلدى، ئەمما نازاكەت كەلمىدى.

قۇددۇس قىشنى تەسلىكتە چىقاردى. نازاكەت خۇددى باھاردا كېلىمەن دەپ ۋەدە قىلغاندەك، باھارنى تەقەززالىق بىلەن كۈتكەنىدى، بىراق باھار كەلگەنده، غېرىبسىنىپ - مىسكىنلىشىپ كەتتى. ئۆڭكۈر ئالدىدىكى

دولقۇنلۇق سۇ بويىدا ئولتۇرۇپ ئۆزاقتىن - ئۆزاق خىيالغا پاتاتتى. « نازاكەت ئىككىمىز ھەر ئەتىگىنى مۇشۇ يەردە يۈزىمىزنى يۇيۇشاتتۇق، ئۇ سۇ چىچىپ قاچاتتى، مەن قوغلايتتىم » دەپ ئۇلۇغ - كىچىك تىناتتى: ئېچىلغان گۈللەرنى كۆرگەندە، « ئۇ گۈلگە ئامراق ئىدى، ئۆزۈشنى خالىمايتتى، گۈل بار يەردە، كىشى يالغۇز بولسىمۇ، تۇرمۇش كۆڭۈللۈك ئۆتىدۇ » دېگەنلىرىنى ئازابلىنىپ ئەسلەيتتى؛ يامغۇر ياغقان چاغلاردا قۇددۇسنىڭ كۆڭلى تېخىمۇ يېرىم بولاتتى. يامغۇر ياغسا نازاكەت خۇشال بولۇپ كېتەتتى، ئۇ، يامغۇر تامچىسى مۇشۇ گۈللەرنىڭ جېنىغى، دەپ چۆچۈپ - چۆچۈپ بولۇپ كەتكۈچە ئۆزىنى يامغۇرغا تۆتۈپ تۇراتتى، سەكرەپ ئۇسسۇل ئويناپ كېتەتتى، بەزىدە مېنى يامغۇرغا تۆتۈپ، مەھكەم قۇچاقلاپ تۇرۇۋالاتتى، دەپ تېگى يوق ئويلارغا پاتاتتى.

ئاشكارا زورلۇقتىن يوشۇرۇن سۆيىقەست يامانراق ئىكەن، — دەپ ئويلايتتى ئۇ بەزىدە پېتىپ كېتىپ بارغان كۈنگە قاراپ ئولتۇرۇپ، — مەخسۇتبايىنىڭ ئاشكارا زورلۇقى بىزنى ئايرىۋېتەلمىگەن، گۈلگىنەنىڭ يوشۇرۇن سۆيىقەستى بىزنى ئايرىۋەتتى. تىل - ئاھانەت، تاياق دېگەنلەر ئادەمنى سەگەكلەشتۇرىدىكەن، سىلىق، ياغلىما گەپلەر ئادەمنى قايمۇقتۇرۇپ بىخۇدلاشتۇرىدىكەن، ئەقىلدىن ئادىشتۇرىدىكەن ... مەن شەھەرده نۇرغۇن ياشلارنىڭ: « ئاھ دۇنيا، تويدۇم سەندىن، سەنمۇ تويغايسەن مەندىن » دېگەن ناخشىلارنى ئېيتقانلىقىنى ئاڭلىغان. ياش تۇرۇپ نېمىشقا شۇنداق دەيدىغاندۇ دەپتىمەن، ئەمدى بىلدىم: بېشىغا كەلگەنلەر ئۆز

تۇرمۇشىدىن ئېلىپ ئېيتىپتىكەن...

قۇددۇس ئوۋغا كەمدىن كەم چىقاتتى، ئۇنىڭ ئۇستىگە ھازىر ئېتىمۇ، مىلتىقىمۇ يوق ئىدى. ئوۋچىلىقى قاپقان قويۇش بىلەن ئوتتەتتى. قايسىبىر كۈنى يامغۇر يېغىپ، گۈل - چېچەكلەر يۇيۇلۇپ، تەبىئەت راسا گۈزەللىككە تولغانىدى، ئۇ ئوڭكۇرنىڭ ئالدىدا تۇرۇپ كۆزى بىردىنلا قىردا ئېچىلغان بىر جۈپ گۈلگە چۈشۈپ قالدى. پۇتۇن ئەزايى - بەدىنى سىلكىنىپ، كۆزلىرىدىن ئوت يېنىپ كەتتى. ئۇ گۈللەرنىڭ يېنىغا كېلىپ، بىر - قىسما بولۇپ تۇرۇپ قالدى ۋە خۇرسىنىپ پىچىرلىدى: «سىلەر تېخىچە قىزىرىپ، چوغدەك تاۋلىنىپ تۇرۇپسىلەر، بىز سولىشىپ كەتتۇق، بىزگە ئۇششۇك تەگدى... سىلەرمۇ ھەر باھاردا ئېچىلىسىلەرغۇ، بىز يەنە ئېچىلماسمىزمۇ؟...»

قۇددۇس غەمكىن كۆزلىرىنى گۈلدىن ئېلىپ، قارىغايلىق قاپتاللارغا تىكتى. ئۇنىڭ كۆڭلى بۇزۇلغان، يۇزىدە پەرىشان ئۇچقۇنلار ئەكس ئەتكەنىدى. ئۇ بىر بېسىپ، ئىككى بېسىپ ئالدىدىكى دۆڭلۇككە چىقتى. بۇ يەردىن يىراقتىكى يالغۇز ئاياغ يوللار، جىرالار ئوچۇق كۆرۈنۈپ تۇراتتى. قۇددۇس نازاكەتنىڭ مۇشۇ دۆڭگە كۆپ چىقىدىغانلىقىنى ئەسلەپ قالدى: مەن ئۇۋدىن قايتىدىغان چاغلاردا نازاكەت تولىراق مۇشۇ دۆڭدە تۇرۇپ يولۇمغا قارايتتى، — دەپ ئويلىدى ئۇ، — بىر قېتىم ئۇ مېنى يىراقتىن كۆرۈپلا پەرەڭ ياغلىقىنى پۇلاڭلاتتى، ياق، ياغلىقىنى ئەمەس، يۈرىكىنى پۇلاڭلاتتى، مەن ئۇچۇن لاۋۇلداپ يېنىۋاتقان بىر پارچە ئوتنى

پۇلاڭلاتتى. مەن يېقىنلاپ قالغاندا، ئۇ ئالدىمغا يۈگۈردى، خۇددى كىچىك بالىدەك يۈگۈردى، ئۇچتى، يېنىمغا شامالدىنمۇ تېز يېتىپ كەلدى ۋە ماڭا ئېسىلدى، مەن ئۇنى كۆتۈرۈپ ئاتنىڭ ئالدىغا ئېلىۋالدىم، ئۇ بالىلارچە ئەركىلەپ كۈلەتتى. شۇ چاغدا ئاجايىپ كۈلكىلىك بىر ئىش بولدى: مەن ئۇنى باغرىمغا باسقاندا، مۇھەببەت مەستلىكىدە ھوشىمزنى يوقتىپ قويدۇقمۇ، ئىككىمىز ئات ئۈستىدىن يىقىلىپ چۈشتۈق. ئايھاي ... شۇ چاغدا كۈلۈشكىنىمىز ... ياڭراق ئۈنىمىز بىلەن پۈتۈن تاغلارنى جاراڭلىتىۋەتتۈق. قوڭغۇراقتەك، ياق، يېقىملىق كۈيدەك كۈلكىمىزنىڭ ئەكس سادالىرى بىر جىرادا توختىسا، ئىككىنچى بىر جىرادا يەنە كۆتۈرۈلەتتى ...

شۇنداق ئەسلىمىلەر بىلەن ئۇ ئۈچ قىش، ئۈچ باھارنى ئۆتكۈزۈۋەتتى. بارا - بارا يۇرتىكى تاغلارغا پاتمىدى، شۇنچە گۈزەل يەرلەر نېمىشقىدۇر سەت كۆرۈنۈشكە باشلىدى. ئاخىر ئۇ قەلبىنىڭ قەيەرگىدۇ بىر يەرگە تەلپۈنۈۋاتقانلىقىنى سەزدى - دە، ئاتىسىدىن تارتىپ ماكان قىلىنىپ كېلىۋاتقان ئۆڭكۈرنى تاشلاپ، ئۇزاق مۇساپىلىق يولغا چىقتى.

ئەنە ئۇ كېتىپ بارىدۇ، قەدەملىرىنى چوڭ - چوڭ ئېلىپ كېتىپ بارىدۇ، كەينىگە قايرىلىپمۇ قويمايدۇ، ئۇششاق يامغۇرنىڭ يېغىۋاتقانلىقىغا پەرۋاسۇ قىلماي كېتىپ بارىدۇ. ئۇ بىر يەرگە كەلگەندە تاغ باغرىدىن بۇلدۇقلاپ چىققان بۇلاق سۈيىنى دۇم يېتىپ ئىچتى. بۆرىلەرنىڭ ھۇۋلاشلىرى، قورساقنىڭ ئاچلىقى، يالغۇزلۇقياغ يوللارنىڭ

ئوڭغۇل - دوڭغۇللۇقى ئۇنىڭ قەدىمنى توختىتالمىدى. تۆن قوينىدا تاڭنى كۆتۈپ، تاڭغا يەتسە يەنە تۇننى كۆتۈپ، بەش كۈندىن كېيىن، شەھەرگە يېتىپ كەلدى ۋە ھېچ يەرگە بۇرۇلماي، ئۇدۇل يېزىغا چىقتى. ئۇ غورۇدىن ئارتىلىپ قورۇغا كىرگەندە، ئالدىغا ئەرشىدىن بۇۋاي چىقتى.

— ۋەئەلەيكۈمئەسسالام، نازاكەتنى‌دەمسەن؟— دېدى بۇۋاي قۇددۇسنىڭ سالامىغا جاۋاب بېرىپ، — سەن نەلەردە قالغانسەن، نازاكەت ئاللىقاچان ئەسكەر بولۇپ كەتكەن.

— شۇنداقمۇ؟ ...، — قۇددۇسنىڭ ئاۋازى تىترەپ چىقتى.

— شۇنداق، بۇنىڭغا ئۈچ يىل بولاي دېدى، ئۇ ھازىر كوماندىر ...

بۇۋاي ئۇنىڭ چىرايىغا سەپسالدى: قۇددۇسنىڭ كەڭ پېشانىسى، كۆزىنىڭ ئەتراپىغا چۈشكەن قورۇقلار ئۇنىڭ ئاچچىق ئەلەم، ئېغىر پۇشايمانلىرىدىن بەلگە بېرىپ تۇراتتى.

— قۇددۇس دېگەن يىگىت سەن ئوخشايسەن، — دېدى بۇۋاي ئۇنىڭغا كۆيۈمچانلىق بىلەن تىكىلىپ، — بىزدە نازاكەتنىڭ ئۆزى بولمىسمۇ سۈرىتى بار، كۆرۈپ باققىن.

بۇۋاي ئۆيگە كىرىپ نازاكەتنىڭ يېقىندا ئەۋەتكەن يېڭى سۈرىتىنى كۆتۈرۈپ چىقتى.

— ئۆزى يەنسخەي دېگەن يەردە ئىكەن، — دېدى بوۋاي.

قۇددۇس تىترىگەن قوللىرى بىلەن سۇرەتنى ئالدى. ئەنە نازاكەت، قۇددۇسقا كۈلۈمسىرىگەندەك قاراپ تۇرىدۇ، ئۇچىسىغا ئەرلەرنىڭكىدەك گىمناستيورکا كىيىپ، بېلىنى كەمەر بىلەن باغلىغان، بېشىدا ئىسپانكا، پاگونىدا بىر بالداق، بىر يۇلتۇز، كۆكسىدە «باتۇرلۇق»، «پىدائىي» مېدالىرى چاقناپ تۇرۇپتۇ، قۇددۇس تازا سەپسېلىپ قاراپ، نازاكەتنىڭ كۈلۈمسىرىگەن كۆزىدىن يەنە بىر خىل سىرلىق - يوشۇرۇن ئازاب ئۇچقۇنلىرىمۇ چاقناپ تۇرغانلىقىنى كۆرۈپ قالدى - دە، قانچە قىلىپمۇ ئۆزىنى توختىتىۋالالمىدى.

— كۆزۈڭدىن ياش تۆكۈلۈۋاتقىنىنى قارا، ئۆزىنى كۆرگەندەك بولدۇڭغۇ دەيمەن، — دېدى بوۋاي بېشىنى ئېغىر سىلكىپ، — قاتتىق ھەسرەت، پۇشايمان ئادەمنى يىغلىتىدۇ!

بوۋاينىڭ سۆزى قۇددۇسنىڭ باغرىنى تېخىمۇ ئەزدى، دىل يارىسىنى قايتا قوزغىدى. ئۆزىنى تۇتۇۋالالماي ئۆپكىدەپ كېتىشكە كۆزى يەتتىمۇ قۇددۇس قورۇدىن شۇنداق تېز چىقىپ كەتتى. شۇ چىقىپ كەتكەنچە مىللىي ئارمىيىنىڭ قوماندانلىق شتابىغا كېلىپ، ئۆزىنى ئەسكەرلىككە قوبۇل قىلىشىنى ۋە ئالدىنقى سەپكە ئەۋەتىشىنى ئىلتىماس قىلدى. قوماندانلىق ئۇنى ئۆزىنىڭ تەلىپى بويىچە، شۇ كۈنلەردە باندىتلار بىلەن قاتتىق

ئېلىشۋاتقان ئالتاي پولكىغا ئەۋەتتى.

8

بەلدىكى رېمىن يېشىلگەن، قولدىكى مىلتىقلار قوزۇقلارغا ئېسىلغان تىنچ كۈنلەر نازاكەتكە مەيۈسلۈك ۋە ئۇنسىز خىيال ئەكەلدى. ئۇ دۇنيادا تىكەندەك يالغۇزلۇقنى، ئاتا - ئانىسىز، ئەرسىز، بالىسىز ئىكەنلىكنى ئازاب بىلەن ئەسلەپ خۇرسىندى.

يەنسىخەي — مىللىي ئارمىيىنىڭ بىرنەچچە پولكى جايلاشقان، بۇلبۇللار تىنماي سايراپ تۇرىدىغان قويۇق قارىياغاچلىق جاي. شۇنداق گۈزەل، شۇنداق سېھرىلىك خۇشناۋالار ياڭراپ تۇرىدىغان بۇ جاي نازاكەتنىڭ كونا دەردلىرىنى ھامان قوزغاپ تۇراتتى. ئۆتۈپ كەتكەن، زادىلا قايتىپ كەلمەيدىغان كۈنلىرى خىيالىدىن چىقمايتتى. ئۇ كۆپرەڭ قارىياغاچلىقنىڭ چېتىدىكى دۆڭگە چىقىپ ئولتۇرۇشنى ۋە شۇ يەردە خىيال سۈرۈشنى ياخشى كۆرۈپ قالغان. ئەمما يۈزلىگەن، مىڭلىغان بۇلبۇللارنىڭ تىنماي بەسلىشىۋاتقاندەك چاڭسىلداشلىرىنى ئاڭلىمايمەن دېگىلى بولمايتتى. بۇ سېھرىلىك ئاۋازلار ئۇنىڭ ھەسرىتىنى ئاۋۇتاتتى، ئاشۇ بۇلبۇللار نېمىنىڭ مەستلىكىدە شۇنچىلىك سايرايدىغاندۇ؟ كىمگە ئاشىقتۇ؟ ياكى ئۇلارنىڭ نازاكەتتەكتىنمۇ ئېغىر دەردى بارمىدۇ؟ نازاكەت ئاشۇ دۆڭدە ئولتۇرۇپ ئۇنسىز يىغلايتتى، كۆڭلىگە قاپلىشىۋالغان ئېغىر تۇمانلارنى يىغا بىلەن تارقىتاتتى - دە، يېنىكلەپ

قالغاندەك بولاتتى. ئاندىن بۇلاق سۇيىدە يۇز - كۆزلىرىنى يۇيۇپ، ئۆز گەمسىگە قايتىپ كېلەتتى.

نازاكەتنىڭ كېچىلىرىنمۇ خىيالسىز ئۆتمىدۇ دېگىلى بولمايتتى. كۆكۈل دېگەن كەڭ نەرسە، ئۇنىڭغا دۇنيا سىغمىدۇ؛ خىيال دېگەنمۇ ئۇچقۇر نەرسە، ئۇ دۇنيانىڭ بۇ چېتىدىن ئۇ چېتىگە بىردەمدىلا يېتىپ بارالايدۇ. نازاكەت ئەڭ گۈزەل چاغلارنى ئەسلەشكە تىرىشاتتى. قۇددۇس بىلەن ئۇچرىشىپ قالغان چاغلارنى، يۇلتۇزلۇق ئاسمانغا تىكىلىپ، ئاتنىڭ كەينىدە ئولتۇرغان پەيتلىرىنى، تاغ باغرىدىكى ھېلىقى ئۆڭكۈردە ئۆتكۈزگەن تۇرمۇشىنى، بىر - بىرىگە سۇ چېچىشقان، تاغلارنى جاراڭلىتىپ كۈلۈشكەن، چىرايلىق گۈللەرنى ئۆزلىرىگە قياس قىلىشقان مەزگىللىرىنى ۋە ئاخىرىدا ھازىر ئۇرۇش بولۇۋاتقان يېراقتىكى جەڭ مەيدانلىرىنى كۆپ ئەسلەيتتى. ئەمما مەيۇسلۇكتىن قۇتۇلالمايتتى. ئۇ يەنسىخەيگە كەلگەندىن كېيىنمۇ ئىككى باھارنى ئىچىدىن يېنىپ - تولغىنىپ ئۆتكۈزۈۋەتتى. ئالتايدىكى باندىتلار بىلەن بولۇۋاتقان ئۇرۇشمۇ ئاخىرلاشتى. ئۇ بۇگۈن ئەتىگەن ئالتايدىن يانغان پولكنىڭ ئۆزلىرىدىن ئىككى كىلومېتر يېراقلىقتىكى قارىياغاچلىققا چۈشۈپ ئورۇنلاشقانلىقى ۋە شۇ پولكتىكى قۇددۇس ئىسملىك بىر جەڭچىنىڭ ئۇرۇشتا كۆرسەتكەن ئاجايىپ باتۇرلۇقى توغرىسىدىكى خەۋەرنى ئاڭلاپ قالدى. بۇ خەۋەر ئۇنىڭ قەلبىنى زىلزىلىگە سالدى. ئۇ ئەتىگەنلىك چايغىمۇ قارىماي شۇ ياقتا ماڭدى. ئۇنىڭ قۇلىقىغا ھېچنېمە كىرمەيتتى، كۆزىگە يالغۇز ئايغا يولدىن باشقا نەرسە كۆرۈنمەيتتى. شۇنچە ئىنتىلىك ماڭسىمۇ،

يول تۇگمەي بارغانسېرى ئۇزىراپ كېتىۋاتقاندەك، چېكى يوقتەك قىلاتتى. يۈرىكى تېپىرلايتتى، ئۆپكىسى ئاغزىغا تىقىلغاندەك، نەپەس يېتىشمەي قىينىلىۋاتقاندەك بولاتتى. بەزىدە ئېگىزلىكلەرگە يۈگۈرۈپ چىقىپ كەتكەنلىكىنمۇ تۇيمايتتى. ئۇ بارى - يوقى يىگىرمە مىنۇتلا ماڭدى، لېكىن يىگىرمە سائەت يۈگۈرۈپ ماڭغاندەك پۈتۈن ئەزايى بەدىنى قارا تەرگە چۆمۈلۈپ كەتتى.

مەنزىلگە يېتىپ بارغاندا، ئالدىدىن ئېگىز بويلۇق، كۆلگۈنچەك بىر ئوفتىسېر چىقىپ كەلدى، نازاكەت ئىختيارسىز توختاپ قالدى، ئىككىسى بىر - بىرىگە چاس بېرىپ كۆرۈشتى.

— سىلەرنىڭ پولكتىكى قۇددۇسنى تونۇمسىز؟ — دەپ سورىدى نازاكەت ئالدىراپ.

— ساۋۇروۋ قۇددۇسنى دەمسىز؟ — دېدى ئوفتىسېر نازاكەتكە سەپسېلىپ قاراپ.

— ھەئە.

— نېمشقا تونۇمايمەن، سىز ئۇنىڭ نېمىسى؟

— تونۇشى.

— تونۇشى؟! ... ئۇ ... قۇربان بولدى.

— ھە؟! ...

— شۇنداق، چىگىل دەريا سىنىڭ بويىدا، دۇشمەنگە توسۇپ زەربە بېرىۋاتقاندا، مەردلەرچە قۇربان بولدى.

نازاكەتنىڭ كاللىسىدا چاقماق چېقىلغاندەك، پۈتۈن بەدىنى سىلكىنىپ كەتتى - دە، يېنىدىكى قارىياغاچقا يۆلىنىپ تۇرۇۋالدى. كۆز نۇرى ئۆچكەندەك، ئالدىدىكى ئوفتىسېر كۆرۈنمەي قالدى. شۇ ھالدا ئۇ قانچىلىك ۋاقىت

ئۆتكەنلىكىنىمۇ بىلمەيتتى. پۈتۈنلەي ئاقىرىپ كەتكەن لەۋلىرىنى ئاران - ئاران مىدىرلىتىپ:

— ئۇ ... ئۇ ھېچنېمە دېمىدىمۇ؟ — دەپ سورىدى.

— ئۇنىڭغا ئوق تەگكەنىدە، بىرىنچى بولۇپ مەن ئۇنىڭ بېشىنى يۆلىگەنىدىم، — دېدى ئوفتسېر غەمكىن ھالدا، — بىزگە دەيدىغان گېپىڭ بارمۇ دېسەم، ئۇ تىلىنى ناھايىتى تەسلىكتە گەپكە كەلتۈرۈپ: «مېنىڭ ھېچنېمەم يوق، دۇنيادا تىكەنەكە يالغۇز ئىدىم» دېگەنىلا ئېيتالىدى.

نازاكەتكە يىغا ياماشتى، پۈتلىرى دىرىلدەيتتى. شۇ ھالدا يەنە بىردەم تۇرسا، يىقىلىپ چۈشىدىغانلىقىنى ھېس قىلدى - دە، يىقىلسامۇ، نېرىراق بېرىپ يىقىلاي دەپ كەينىگە بۇرۇلدى.

— ... ...

— توختاڭا، سىز ئۇنىڭ نېمىسى بولاتتىڭىز؟ قۇددۇسنىڭ بىزنىڭ پولكتا ساقلىنىۋاتقان «باتۇرلۇق» مېدالى بار...

نازاكەت كەينىگە قايرىلىپمۇ قويماي، قەدەملىرىنى ئەلەڭ - سەلەڭ بېسىپ كېتىپ باراتتى. ئۇ ئۆزىنى قويۇق چاتقاللىقتىن مىڭ تەسلىكتە يول تېپىپ كېتىپ بارغانىدەك ھېس قىلاتتى ... قۇلىقىغا ھەر تەرەپتىن: كەچۈر مېنى، نازاكەت! مېنى پۈتۈنلەي ئۇنتۇپ كەت، نازاكەت! بەختلىك بول، نازاكەت! ... دېگەن كۆچلۈك سادالار ئاڭلانغانىدەك بولدى. ئۇ يول بويى، ئۆزىنى بىر بىلىپ، بىر بىلمەي ماڭدى، ئولتۇرۇپ قالدى، يىقىلىپمۇ چۈشتى. بىراق ئۆز پولكىغا كەلگەنىدە، كۆزلىرىگە ئىشەنمەي قالدى: گەمىسىنىڭ يېنىدا ئەرشىدىن بوۋاي بىلەن

ئۇنىڭ نەۋرىسى تۇراتتى. نازاكەت ئۇلارغا ئۆزىنى ئاتتى:

— بوۋا! ئادالەت! ...

ئۇ بوۋايغا ئېسىلىپ ئۆپكىدەپ يىغلايتتى، ھەسرەتلىك تولغىناتتى، ھەممە دەردلىرىنى كۆز يېشى بىلەن چىقرىۋېتىدىغاندەك يىغىدىن زادىلا توختىيالمايتتى. تارامىلاپ تۆكۈلۈۋاتقان ياشلار بوۋاينىڭ مۇرىسىنى ھۆل قىلۋەتتى.

— بولدى، قىزىم، يىغلىماڭ، نېمىگە يىغلايسىز؟ مانا سالامەت كۆرۈشتۇق، — دېدى بوۋاي ئۇنىڭ باش - كۆزىنى سىيلاپ، — سىز قىز جېنىڭىزدا خەلقىمىز تەرىپلىگۈدەك ئۇلۇغ ئىشلارنى قىلدىڭىز، يىغلىماڭ، كۆلۈڭ، يايراڭ ...

نازاكەت تېخىمۇ ئۆپكىدەپ كەتتى - دە، كەينىگە بۇرۇلدى ۋە نېرىدا تۇرغان قارىياغاچنى قۇچاقلاپ ئازابلىق تولغاندى ...

بوۋاي چىدىمىدى، ئادالەتمۇ كۆز ياشلىرىنى مۆلدۈرلىتىپ قاراپ تۇراتتى. بوۋايغا نازاكەتنىڭ يۇرىكى كۆز ياش بولۇپ تۆكۈلۈۋاتقاندەك تۇيۇلدى - دە، ئۇنى بەزلەشكە تەمشىلىپ ئاستا ماڭدى.

ھۇرمەتلىك ئاقساقال، توختاڭ! كۆز يېشى قىلىش، ئاچچىق - ئاچچىق ياشلارنى چىقرىۋېلىش — پىغانى ئۆرلەپ تۇرغان ئادەمنى يېنىكلەشتۇرىدۇ، قويۇپ بېرىڭ، ئۇ يىغلۇالسۇن، قانغۇچە يىغلۇالسۇن، ئۇنىڭ قەلبى دەرد - ئەلەم، ھەسرەت - نادامەت بىلەن تولغان ئەمەسمىدى، مەيلىگە قويۇپ بېرىڭ، ئاقساقال!

1986 - يىل دېكابىر

ئاشۇ يىللار

1

ساقچىلار ئوغرى، يانچۇقچىلارنى تۇتۇپ كەتسە، كىشىلەر: ئەجەب ياخشى ئىش بولدى، دەپ خۇشال بولۇشىدۇ. لېكىن ياخشى ئىشتىنمۇ ئازابلىق ھېس-تۇيغۇلار قوزغىلىپ قالىدىغان ھاللار كۆرۈلۈپ قالىدۇ. ساقچىلارنىڭ بۇگۈن ئەتىگەن بەختيارنى تۇتۇپ كەتكەنلىك خەۋىرى پۈتۈن مەھەللە بىر دەمدىلا يېيىلىپ كەتتى. بىر چەينەك چاي بىلەن ئىككى توقاچنى كۆتۈرۈپ ئۇنىڭكىگە ماڭغان گۈلشەربانۇ مومای كوچىدا داڭقىتىپ تۇرۇپ قالدى. ئۇڭسۈلى ئۆچكەن كىشىلەر چۈرۈلدىشاتتى:

— بەختيارنى تۇتۇپ كېتىپتۇ!

— ۋاي خۇدايىمەي... ئىككى ئىنىسى ئەمدى قانداق قىلار؟

— ئەتىگەنلىك چېينى تېخى ئىچمىگەن بولغىتتى؟...

ساقچىلار قولغا ئېلىنغۇچىنىڭ تېخى كىچىك بالا ئىكەنلىكىنى بىلىپ تۇرسىمۇ، ئۆيگە ھەيۋە بىلەن بېسىپ كىردى. بالىلارنىڭ دادىسى قاتتىق خورەك تارتىپ

ئۇخلاۋاتاتتى. قورقۇنچلۇقتا كۆزلىرى چانىقىدىن چىقىپ كېتىشكە ئاز قالغان ئىككى ئىنىسى دادىسىنى نوقۇپ، تۇرتۈپمۇ ئويغىتالمىدى. ساقچىلارمۇ ئۇنىڭ ئويغىنىشىنى كۈتمىدى ۋە ئېتىبارمۇ قىلماي، بەختيارنى ئالدىغا سېلىپ ھەيدەپ چىقىپ كەتتى. چوڭ ئىنىسى ئولتۇرغان ئورنىدا بەزگەكتەك تىترەپ ئولتۇرۇپلا قالدى. كىچىكى يەتتە ياشلىق دىلبار ياشلىق كۆزلىرىنى مۆلدۈرلىتىپ ئاكىسىنىڭ كەينىدىن خېلى يەرلەرگىچە ئەگىشىپ ماڭدى.

خوتۇنلارنىڭ گەپلىرى تېخىچە بېسىلمىغانىدى:

— تاجىگۈل ئاڭلىسا نېمە بولۇپ كېتەر؟

— ھەي... جۈۋاينىمەك كەتكۇر دادىسى...

— ئۇنىڭغۇ كۈنى بۇرۇنقىدەك ئۆتەر، مۇنۇ ئىككى نارەسىدىگە ئۇۋال بولدى-دە...

بەختيارنىڭ يانچۇقچىلىقى راست، بۇنى ھەممە بىلىدۇ. بىلىپ تۇرۇقلۇق، يەنە نېمىشقا ئۇنىڭغا قايغۇرۇپ، شۇنچىلىك ئىچ ئاغرىتىپ كېتىشىدۇ؟

2

ئاخشام ياتىپ، سەھەر قوپسام،
يوقسەن قاشىمدا.

كىشىلەرگە تونۇش بۇ مەسىت قاينىاق، ئاۋات كوچىدا ھەر كۈنى مۇشۇ ناخشىسى بىلەن پەيدا بولۇپ تۇرىدۇ. ئۇ كوچىنىڭ ئوتتۇرىسىدا دەلدەڭشىپ، ماشىنىلارنىڭ بەرگەن سىگناللىرىغا قۇلاقمۇ سالماي، بىر ئۇ ياققا، بىر

بۇياقتا تاشلىنىپ پەرۋاسىز يۇرىدۇ، ئېيتقان ناخشىسىنى ئۆزى ۋە ئۇنىڭغا يېقىن كېلىپ قالغان ئادەم ئارانلا ئاڭلىيالايدۇ. بۇنى ناخشىمكىن دېسە، بىرەر ئاھاڭغا ئوخشاشمايدۇ، ئەمەسمىكىن دېسە، ھەر ھالدا كىشىلەر ئاڭلاپ باقمىغان قانداقتۇر بىر ساددا ئاھاڭغا ئوخشىشىپراق كېتىدۇ. ئۇ باشقا ناخشا-قوشاقلارنى بىلمەيدىكەن، ئاشۇ ئىككى مىسرا شېئىرنىڭ سۆزلىرىنى، مىسرا ئارىلىقلىرىنى ئۇزۇپ-ئۇزۇپ تەكرارلاپ ئېيتىۋېرىدۇ.

كۆلۈبنىڭ ئالدىدا مايلامچىلىق قىلىدىغان بىر بالا ئۇ، ناخشىسىنى قانچە قېتىم تەكرارلايدىكەن دەپ ئېرىنمەي ئۇنىڭ كەينىگە چۈشكەن، قاۋاقخانە بىلەن ئۇنىڭ ئۆيىنىڭ ئارىلىقى بىر يېرىم كىلومېتر كەلسىمۇ، ھېلىقى بالىنىڭ ئېيتىشىغا قارىغاندا، ئۇ ئۆيىگە بارغىچە ئاشۇ ئىككى قۇرلۇق ناخشىسىنى ئاتمىش سەككىز قېتىم تەكرارلاپ ئېيتقان. ئۆيىگە كىرگەندىن كېيىنمۇ ئېيتتىمۇ-ئېيتمىدىمۇ ئۇ تەرىپى بىزگە قاراڭغۇ. ئۇنىڭ پاسكىنىچىلىقتىن كىرلىشىپ پارقىراپ كەتكەن كىيىمى - كېچىكى يىرتىلغان ۋە رەڭگىمۇ ئۆزگىرىپ كەتكەن. ئەسلى رەڭگىنىڭ قانداقلىقىنى ئۆزىمۇ، باشقىلارمۇ ئېيتىپ بېرەلمەيدۇ. ئۇنىڭ ھازىر بىر كۈنلۈكىگە يەتمىش تىيىن بولسلا كۇپايە. ئاتمىش تىيىنغا يۈز گرام ئاق ھاراق ئىچىدۇ (ئۇنىڭدىن ئوشۇقىمۇ ئىچەلمەيدۇ) ئون تىيىنغا ئىككى - ئۈچ چوكا تۇزلۇق سەي يەيدۇ - دە، بايىقى ناخشىسىنى ئېيتىپ ئۆيىگە ماڭىدۇ. بەزى كۈنى ئۆيىگە كەچ كىرمەيلا كىرىپ كېلىدۇ، بەزى كۈنلىرى يېرىم كېچىدە يېتىپ كېلىدۇ، بەزى كۈنلىرى بولسا، ئۆيىگە يېتىپمۇ بارالماي،

يېتىپ قالغان يېرىدىن ئەتىسى قوپۇپلا بازار تەرەپكە ماڭىدۇ. ئۇچىسە تىترەپ تۇرالمايدۇ، گېپىمۇ، مېڭىشلىرىمۇ قولاشمايدۇ. كىشىلەر پات - پات ئۇنىڭ ئاشخانا ئۈستەللىرىنىڭ ئاستىدا، ئەخلەت تۆكۈلگەن جايلاردا بوتۇلكا يىغىپ يۈرگەنلىكىنى كۆرۈپ قالىدۇ. شۇ ھالىغا ئېچىنغان بەزى ئادەملەر ئۇنى ئاشپۇزۇلغا باشلاپ كىرىپ، يۈز گرام ھاراق بىلەن بىر تەخسە لەغمەن ئېلىپ بېرىدۇ. ئۇ ھاراقنى ئاچكۆزلۈك بىلەن بىراقلا ئىچىۋېتىدۇ، بىراق لەغمەندىن شۆلگەيلىرى ئاققان ئېغىزىغا ئىككى - ئۈچ چوكا سالغاندىن كېيىنلا، ئىشتىھاسى تۇتۇلىدۇ، قالغىنىنى ھەر قانچە زورلىسىمۇ يېمەيدۇ.

ئۇ ئۇچىسە يۈرەلمەيدىغان ھالغا كەلگەندە، كىشىلەر ئۇنىڭ شۇ ھالغا چۈشۈپ قالغان قىسمىتىگە قاتتىق ئېچىنغان، ئازابلانغان ۋە ئۇنىڭغا كۆيۈنۈپ نەسىھەتلەرنىمۇ قىلغان:

— ئۇنداق قىلما كېرىم، ئۇششاق باللىرىڭ بار، ئالدى - كەينىڭنى ئويلا...

— ماقۇل، ئىچمەي...

— ئىچمە دېمەيمىز، يولى بىلەن ئىچ، باللىرىڭنىڭ ئۈۋالىغا قالسەن، سەن دېگەن ئاتا، باللارنى قاتارغا قوشىدىغان قەرزىڭ بار...

— راست...

— دۇنيادا ھاراقتىن مېھرىنى ئۈزەلمىگەن ئادەملەر ئەڭ يامان ئاقىۋەتكە، يىرگىنچ - نەپرەتكە قالغان، رەسۋايى - شەرمەندە بولۇپ كەتكەن، بۇ ساۋاقلارنى ئېسىڭدە تۇت.

— ماقۇل...

لېكىن ئەتىسلا كىشىلەر ئۇنى يەنە مەست ھالدا كۆرەتتى. مېھرىبانلىق بىلەن ئېيتىلغان تەسىرلىك گەپلەرمۇ، ئېغىر ئاقىۋەتلەرنى پەيدا قىلدىغان دەلىل - ئىسپاتلارمۇ، ئاغرىتىپ ئېيتىلغان ئاچچىق - غەزەپلىك سۆزلەرمۇ ئۇنىڭ قۇلقىغا كىرمىدى. يۈكۈنۈپ ئولتۇرۇپ ئوقۇلغان توۋا - ئىستىغبارلارمۇ ئۈچ - تۆت كۈنگە يارىمىدى. ششىدىكى ۋىللىداپ تۇرغان ھاراق سېھرىگەر گۈزەل قىزدەك ئۇنى ئۆزىگە تارتىپلا تۇراتتى. ئۇ چاغلاردا ئۇ موزدۇزلۇق قىلاتتى. ھەر ھالدا كۈنىگە ئىككى - ئۈچ سائەت بولسىمۇ كۆرسىدىن قوزغالماسلىققا جۈرئەت قىلالايتتى. شۇنىڭدىن كېيىن ئايالىنىڭ يىغلاپ تۇرۇپ ئېيتقان گەپلىرىگە، يېلىنىش - يالۋۇرۇشلىرىغا قارىماي ئۆيدىن چىقىپ كېتەتتى. كەچقۇرۇنلۇقى كىيىم - كېچەكلىرى توپا -چاڭ، لاي، پاسكىنا ھالدا ساناپ دەسسەپ ئۆيىگە كىرىپ كېلەتتى. ئەمما ئەتىسى ھېلىقى مەينەت كىيىملىرى تازىلانغان، يۇيۇلغان، پاكىز ھالدا ئۈچىسىغا چىقاتتى. شۇڭا كىشىلەر:

— ھېلىمۇ بۇنىڭ خوتۇنىنىڭ جېنى تۆمۈردىن يارىلىپ قاپتىكەن، بولمىسا كۈنى تەستى بۇ بايقۇشنىڭ...

— مۇنداقراق خوتۇن بولسا، شۇنچە كۆپ جاپاسىنى تارتاتتىمۇ بۇنىڭ، ئاللىقاچان ئۆيىنى تاشلاپ بېرىپ كېتىپ قالاتتى، — دېيىشەتتى.

ئۇنى بىلىدىغان ئادەملەرنىڭ ھېس - تۇيغۇلىرى، قاراشلىرى ئاستا - ئاستا ئۆزگىرىشكە باشلىدى، خېلى مەزگىلگىچە ئۇنىڭغا ئېچىنغان، ئازابلانغان ئادەملەر مانا ئەمدى ئۇنىڭ بىلەن كارى بولمايدىغان، ئۇنىڭ ھالىغا

دىققەتمۇ قىلمايدىغان، ھەتتا بىرنەچچە كۈن يوقاپ كەتسە، ئېسىگىمۇ ئالمايدىغان بولۇپ قالدى. بەزىلىرى ئۇنى مەسخىرە قىلىدىغان ۋە گەپكە سالىدىغان بولۇۋالدى:

— كېرىم، ھېلىقى ناخشاڭنى بىر ئېيتىپ بەرگىنە؟...

— كېرىم، چىرايلىق قىز كۆرۈنىدىغان رومكىدا ئىچتىڭغۇ دەيمەن؟...

ئۇنىڭ قاۋاقخانىدىن دەلدەڭشىپ چىقىشىغىلا كىچىك باللارمۇ: «مەست، مەست، قۇلقىڭنى كەس...» دەپ كەينىگە كىرىۋالىدىغان بولدى. تېخى چوڭلارمۇ: «كېرىمنى كۆردۈڭلارمۇ، بوتكىنىڭ ئالدىدىكى بوۋاينىڭ تەنزىسىگە دەلدەڭشىپ بېرىپ بىر ئۇرۇلۇۋىدى، پاتقاقتا چېچىلغان موخۇركىنىڭ ئۈستىگە دومىلاپ چۈشتى»، «ئۇغۇ مەيلى، تېخى ئادەملەرنىڭ سايىسىغا مۇشت ئېتىپ يۈگىننىنى كۆرمەمسەن...» دېيىشىپ كۈلۈشىدىغان ۋە ئۇنى «كېرىم كۈندە مەست»، «كېرىم ئەلەڭ-سەلەڭ»، «كېرىم تۆت سەر» دەپ ئاتايدىغان بولۇۋالدى. دېمىسىمۇ ئۇ بىرەر تونۇش ئادەمنى ئۇچرىتىپ قالسا، «تۆت سەر ئېلىپ بەرمەمسەن» دەپ ئالدىنى توسۇۋالاتتى، ئالدۇرمىغىچە ئۇنى قويۇپ بەرمەيتتى. شۇنىڭ ئۈچۈن كىشىلەر ئۇنى كۆرسە قاچاتتى ۋە مۇمكىنقەدەر ئۇنىڭ كۆزىگە كۆرۈنمەسلىككە تىرىشاتتى.

ئادەم تۇرمۇشتا ئادەملىكتىن چەتلەپ، جامائەت نەزەرىدىن چۈشۈپ قالغاندا، خۇددى سۇپۇرۇندى - ئەخلەتكە ئايلىنىپ قالىدۇ. ھېچكىمۇ ئۇنى ئويلاپ قويمايدۇ. پۈت دەسسەپ يارسىمۇ، مىدىرلاپ يۈرگەن قۇرتتەك ئۇنىڭ ھاياتىنىڭ قىلچە ئەھمىيىتى بولمايدۇ.

بىراق ئۇنداق ئۆمۈرنىڭ باشقىلارغا زىيىنى چوڭ بولىدۇ. ئۇنىڭ ئايالى تاجىگۈل ئاچ - توق قېلىشلارغا، ئېغىر ئازابلارغا چىداپ، باللىرىنى چىدام بىلەن بېقىپ، ئېرىنىڭ تۇزىلىپ قايتا ئادەم بولۇپ قېلىشىنى ئۈزاق يىل كۈتكەن، بىراق ھېچقانداق ئۈمىد كۆرۈلمىگەندىن كېيىن، ئاخىر بۇ ئائىلىدىن كېتىشكە مەجبۇر بولغان.

3

چىرايلىرىمۇ، ئىسىملىرىمۇ چىرايلىق ئۇچ ئوغۇل — چوڭى ئون تۆت ياشلىق بەختيار، ئوتتۇرانچىسى ئون بىر ياشلىق ئىلىيار، كىچىكى يەتتە ياشلىق دىلىيار — چىرايلىق كۆزلىرىنى پىلدىرلىتىپ، ئىشكىكە قاراپ ئولتۇراتتى. ئۇلارنىڭ يۈزلىرى قانسىز، تاتارغان، لەۋلىرىنى گەز باغلاپ كەتكەن، ئۆسۈپ كەتكەن چاچلىرى ئۇلارنىڭ چاچلىرىنى ئۇزۇن كېسەل تارتقان ئادەمنىڭ ھالىغا كەلتۈرۈپ قويغان. ئۇلار ئاچ، گەپ قىلىشنى ئۇنتۇپ قالغاندەك سۆزسىز ئولتۇرىدۇ. ئۇيۇشچىدە جىمجىتلىق ھۆكۈم سۈرىدۇ. قاچاندۇر تالادا ئاياغ تېۋىشى ئاڭلانسا، ئۇلار ئۇمىدلىنىپ ئىشىككە تەلمۈرىدۇ. ھازىرغىچە قولۇم - قوشنىلار تاماق ئەكىرىپ تۇرغان، ئەمدى ھېرىپ قالدىمۇ، ئەتىگەندىن بېرى ھېچكىمنىڭ قارىسى كۆرۈنمەيدۇ.

ئۆيگە كىيىم - كېچەكلىرى مەينەتىلىشىپ بۇلغانغان، خېلى كۈنلەردىن بېرى ئۇستىرا تەگمىگەن يىرىك ساقاللىرى كىرپە تىكىنىدەك تىكەنلەشكەن، نۇرسىز كۆزلىرى مېيى تۈگىگەن چىراغتەك پىلدىرلاپ قالغان

يۈز- بويۇنلرى قاسماق باغلاپ، تەلەتى كشى سەسكەنـ گۈدەك يىرگىنچلىك بولۇپ كەتكەن كېرىم دەلدەگشپ كىرىپ كەلگەندە، باللار ئۇنىڭ ئۆز دادىسى ئىكەنلىكىنى ئېسىدىن چىقىرىپ قويغاندەك قورقۇشۇپ بىر بۇلۇڭغا تىقىلاتتى. ئانىسى بار چاغدا ئۇلار مۇنچىلىك قورقۇپ ئالاقزادە بولۇشۇپ كەتمەيتتى. تاجىگۈل يۇگۈرۈپ قويۇپ، ئۇنى يۆلەپ، كېيىم - كېچەكلىرىنى سالدۇراتتى - دە، ياتقۇزۇپ قويۇاتتى ۋە مەينەت بولۇپ كەتكەن كىيىملىرىنى يۇيۇپ تازىلايتتى.

تاجىگۈل كەتكەندىن كېيىن ئۇ، ھەر كۈنى قىلىدىغان بىر - ئىككى سائەتلىك موزدۇزلۇقنىمۇ تاشلاپ، كاۋاپچىلىق قىلىدى. ئىككى ئوغلى — بەختيار بىلەن ئىلىيارنى مەكتەپتىن چىقىرىۋالدى. بەختيار ئۆيدە گۆش توغرايتتى، ئىلىيار ئۇنى توشۇيتتى ۋە زىخقا ئۆتكۈزۈپ بېرەتتى. كېرىمنىڭ ئىچەرمەن ئەل - ئاغىنىلىرىمۇ كۆپ ئىدى. كاۋاپچىلىق بارا - بارا بەختيار بىلەن ئىلىيارغا قالدى. بۇنىڭ بىلەنمۇ ئۇلار ئۆز تۇرمۇشىنى قامداپ كېتەتتى، موزدۇزلۇقتا قارىغاندا بۇنىڭ كىرىمى ئوبدان ئىدى. بىراق كېرىمنىڭ ئىشىنى تاشلاپ ئەل - ئاغىنىلىرى بىلەن ئاشپۇزۇل - قاۋاقخانىلاردىن چىقماسلىقى كاۋاپچىلىقنىڭ دەسمايىسىنى قۇرۇتۇۋەتتى. ئاخىردا بەختيارنى بىر كىلوگرام گۆشمۇ ئالالماس بولۇپ قالدى. ئىچىملىككە بىر تىيىنى قالمىغان كېرىم كاۋاپدانىنى زىخلىرى بىلەن سېتىۋەتتى-دە، ئىككى كۈندىن كېيىن ئاخىرقى پۇلدىنمۇ ئايرىلىپ كوچىدا قالدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇنىڭ ئۈچ ئوغلى ئاتا - ئانىسىدىن بىمەھەل ئايرىلىپ قالغان يېتىم باللاردەك

بوينىنى قىسىپ، يۇقىرىقىدەك ھالغا چۈشۈپ قالدى.

ئۆيئىچىدە ئېچىنىشلىق جىمجىتلىق ھۆكۈم سۈرەتتى. پەقەت كېرىمنىڭ ئېغىر ھاسىرىشى، ھالسىز چۈڭنىلارنىڭ گىژىلدىشى بۇ جىمجىتلىقنى بۇزۇپ تۇراتتى. باللار ھەرقانچە تەلمۈرگەن بولسىمۇ، كېرىم ئىككى ناننى قولتۇقلاپ كەلگىنى يوق، نان ئەكېلىش ئۈنۈڭ خيالىغا كىرىپ چىققىنى يوق. باللار غەمكىن ئۇچقۇنلار چاچرىغان كۆزلىرى بىلەن بىر - بىرىگە ئەلەملىك قاراشتى، كىچىكىنىڭ كۆز ياشلىرى تارامىلاپ تۆكۈلۈپ كەتتى، ئوتتۇرانچىسى تەتۈر قارىۋالدى. بۇ ھالغا چىدىمىغان بەختيار تامغا يۆلىنىپ، بېشىنى ساڭگىلىتىپ پۇشۇلداپ ئولتۇرغان كېرىمگە قاراپ ئۇلۇغ - كىچىك تىندى - دە، ئېغىز ئاچتى:

— دادا، قورسىقىمىز ئاچ...

دادىسى ئۆز - ئۆزىگە غودۇڭشىپ، چۈشىنىكسىز بىرنېمىلەرنى دەپ، بىر تۇرۇپ كۈلگەندەك، بىر تۇرۇپ يىغلىغاندەك قىلاتتى، ئاربىلاپ قوللىرىنى پۇلاڭلىتىپ، كۆزىنى كۆچ بىلەن ئېچىپ، بىر نۇقتىغا تىكىلىپ قالاتتى.

— دادا، قورسىقىمىز ئاچ دەۋاتىمەن؟

— ئاچ بولسا نان يېمەمسەن...

— نەنىڭ نېنىنى يەيدۇ، — بەختيارنىڭ كۆزلىرى ئالايدى، — ئۆيدە نانىنىڭ بار - يوقلۇقىنى سەن بىلمەمسەن؟... بازاردىن بىر قېتىم نان ئەكەلگەنمۇسەن؟...

— ئەتە ئەكېلىپ بېرىمەن.

— ئەتە؟... ئاخشام گۈلشەربخان مومای ئەكىرگەن بىر چىنە ئاشنى بۆلۈشۈپ ئىچكەنچە ھازىرغىچە ھېچنېمە

يېمدۇق...

ئىككى ئىنىسى بىر ئاكىسىغا، بىر دادىسىغا يالت - يۇلت قىلىپ قارايتتى، بولۇپمۇ كىچىكى ئاكىسىنىڭ دادىسىغا گۆلىيىپ قارىشىدىن، ۋاراقىراپ گەپ قىلىشىدىن تېخىمۇ قورقۇپ، كىچىككىنە كۆزلىرىنى چەكچەيتىپ، ئىككى پۇكلىنىپ قالغانىدى. ئاڭغىچە دادىسىمۇ خورەك تارتىپ ئۇيقۇغا كەتتى. بەختىيار ئورنىدىن تۇرۇپ دادىسىنىڭ يېنىغا كېلىپ، جۇرئەت قىلىپ بىرىنچى قېتىم ئۇنىڭ يانچۇقىغا بىسوراق قول سالدى، بىراق يانچۇقتىن بىر تىينمۇ چىقمىدى. سەپرىق تۆكلىرى تەتۇر ئۆرۈلگەن، قولىغا قاتتىق تەلمۈرگەن ئىنىلىرىغا قاراپ بەختىيارمۇ يىغلۇۋەتتى... خەيرىيەت، ئۇلار ئاچ قورساق يېتىپ قېلىشتى. ئەتىسى دادىسى بازاردىن نان ئەكېلىپ بەرمەكچى بولۇپ ئۆيىدىن چىقىپ كەتتى.

ئۇلار دادىسىنىڭ يولىغا چۈشكىچە قارىدى. شۇڭغىچە دادىسىدىن ۋە ئۇ ئەكېلىپ بېرىدىغان نانىدىن دېرەك بولمىدى. بەختىيار ئوچاققا ئوت قالاپ چاي قاينىتتى، ئاچچىق سېلىپ تۇزىنى سەل ئۆتكۈزۈپ بىر چىنىدىن قۇرۇق چاي ئىچىشتى. ئۇ بەزىدە ئاپىسىنىڭ مۇشۇنداق قىلىدىغانلىقىنى كۆرۈۋالغانىدى. بەختىيار بىر بېسىپ، ئىككى بېسىپ كوچىغا چىقتى، دادىسى كۆرۈنمەيتتى. چوڭ كوچىغا چىقىپ ئۇنىڭ يولىغا تەلمۈرۈپ قارايتتى. ئۇ دادىسىنىڭ ھالىنى بىلىپ تۇرسىمۇ، كېلىپ قالارمىكىن دەپ ئۈمىدلىنىپ ئۇزاق قاراپ تۇردى. يەنە بىر بېسىپ، ئىككى بېسىپ بىرەر يۈز مېترچە ماڭغاندىن كېيىن، كوچىنىڭ ئوڭ تەرىپىدىكى قۇرۇلۇش سېلىۋاتقان يەردىكى

ياپلاق، دۇگلەك تۆمۇرلەرگە كۆزى چۈشۈپ قالدى. شۇ هامان قايسى كۈنى بازاردا ئۆزىدەك بىر بالىنىڭ مەشچىگە خۇددى ئاشۇنداق دۇگلەك تۆمۇرنى سېتىۋاتقانلىقىنى ئېسىگە ئالدى. چۈشتە ئىشچىلار تاماققا كەتكەن بولۇپ، كۆزەتچى بوۋاي دۆۋىلەكلىك قۇم ئۈستىدە ئۇخلاپ ئولتۇراتتى. ئۇ ئېرىقتىن ئاتلاپ ئۇ ياققا ئۆتتى - دە، تېڭىرقاپ، بىردە ئۆزىگە كەينىنى قىلىپ تۇرغان بوۋايغا، بىردە تۆمۇرلەرگە قاراپ تۇرۇپ قالدى. ئۆپكىسى ئاغزىغا تىقىلىپ هاسىرايتتى، تىترەيتتى، ئۈياق - بۇياققا ئاستا قاريدى... ئاخىر قول سوزۇش قارارىغا كەلدى. ئېگىز قىلىپ تىزىپ قويۇلغان قىزغۇچ خىشلارنى دالدا قىلىپ تۇرۇپ، قىسقىراق بىر تال دۇگلەك تۆمۇرنى سۈغۇرۇۋالدى. كۆزەتچى بوۋايغا كۆرۈنۈپ قالماسلىق ئۈچۈن كەينىگە مېڭىپ، بىرنەچچە كوچىلارنى بېسىپ بازارغا كەلدى ۋە ئۇنى مەشچىگە بىر سومغا ساتتى. ئۇنىڭغا بەش نان ئالدى - دە، ئۆيىگە چاپتى. دەرۋازا ئالدىدا ئاكىسىنىڭ نان كۆتۈرۈپ كېلىۋاتقانلىقىنى يىراقتىن كۆرگەن ئىنىلىرى جانلىنىپ، ئاكىسىنىڭ ئالدىغا ئەمەس، ئۆيىگە يۈگۈردى. ئۇلار خۇددى ئالتۇن تېپىۋالغاندەك خۇشال بولۇشۇپ، نانىنى سوغۇق سۇغا چىلاپ هۇزۇر قىلىپ يېيىشتى. ئۇچى ئۇچ نانغا قانائەت قىلىپ، دادىمز نان ئەكەلمەي قالسا، كەچتە يەيلى دەپ ئىككى نانىنى ئېلىپ قويۇشتى.

ئەتىسى ئۇ هېلىقى تۆمۇردىن ئىككىنى ئالدى، ئۆگۈنى ئۈچىنى... شۇنىڭدىن كېيىن بەختىيار ۋە ئۇنىڭ ئىككى ئىنىسى قولۇم - قوشنىلارنىڭ تامىقىنى تەمە

قىلىشتىن، ھەر كۈنى مەست كېلىدىغان دادىسىنىڭ قولىغا تەلمۈرۈپ قاراشتىن قۇتۇلۇپ، قورساق دەردىنى تارتمايدىغان بولدى. ھەر كۈنى ئون — ئون بەش نان كېلىدىغان پۇلغا پەقەت يېرىم سائەتكە يەتمىگەن ۋاقىت كېتىدىغانلىقىدىن ئۇ ئۆزىدە بىر خىل رازىمەنلىك ھېس قىلدى. لېكىن ئارىدىن بىرەر ھەپتە ئۆتكەندىن كېيىن، ئاشۇ دۈگىلەك تۆمۈرنى بىرلا يەردىن ئېلىۋېرىسە چېنىپ قالىدىغانلىقىنى ھېس قىلىپمۇ قالدى. شۇڭا ئۇ بىر كۈن ئايلىنىپ، شەھەردىكى قۇرۇلۇش بولۇۋاتقان ئورۇنلارنى كۆرۈپ چىقتى.

يەنە ئۇ بەزى كۈنلىرى كەچتە كىنوخانىلارنىڭ ئالدىدا بېلەت ئېلىپ، بېلەت سېتىش بىلەنمۇ شۇغۇللاندى. سوقۇش، قىزىقارلىق كىنولارنىڭ بېلەتلىرىنى كۆپ ئېلىپ قويۇاتتى - دە، كاسسىدا بېلەت تۈگەپ كەتكەندە، بىرگە بىر پايدا بىلەن ساتاتتى. تېخى سوقۇش كىنولار بولسا، «سوقۇش چىققاندا ئويغىتىپ قوي» دەپ كىنو كۆرىدىغانلار بىلەن قىزلارنى باشلاپ كەلگەن يىگىتلەرگە ئىككى ھەسسە يۇقىرى باھا بىلەنمۇ ساتقىلى بولاتتى. بەختىيار بۇنىڭ تۆمۈر ئوغرىلىغانغا قارىغاندا تېنچ، ئەندىشىسىز ئوقەت ئىكەنلىكىنى ھېس قىلغان بولسىمۇ، بىراق بۇنىڭدىكى پايدا ئىشەنچلىك ئەمەستى.

چۈش مەزگىلىدە بەختىيار دەسلەپكى تۆمۈر ئوغرىلىغان قۇرۇلۇش مەيدانىغا يەنە كەلدى. ئۇ پەملەپ تۇرۇپ ئۈزۈن تۆمۈردىن بىرنى تارتتى، چىقمىدى، يەنە تارتتى، يەنە چىقمىدى. كۆچەپ تۇرۇپ تارتۋاتقاندا، ھېچ ئويلىمىغان يەردىن كۆزەتچى بوۋاي ئۇنىڭ بىلىكىدىن

«كاپ» قىلىپ تۇتۇۋالدى. بەختيار نېمە قىلىشنى بىلمەي، قورقۇنىدىن كۆزلىرى چەكچەيگەن ھالدا داڭقېتىپ قالدى.

— ھە، ھارىمى... ئەمدى قولغا چۈشتۈڭمۇ، ئېيتە، قانچە قېتىم تۆمۈر ئوغرىلىدىڭ؟ ئېيت...

— ياق، بوۋا، مەن زادى ئوغرىلىمىدىم...

بوۋاينىڭ قاتقان بارماقلىرى بەختيارنىڭ ئىنچىكە بىلىكىنى خۇددى ئامبۇردەك قىسماقتا ئىدى:

— دۆگىلەك تۆمۈر ئازلاپ كېتىۋاتقاندەك قىلۇىدى، سەن ئوغرىلاۋېتىپتىكەنسەن - دە!

— تۇنۇگۈن بىر بالىنىڭ مەشەدىن بىر تال تۆمۈرنى ئوغرىلاپ، بىر سومغا ساتقىنىنى كۆرگەن...

— ئۇ بالىنى تونۇمسەن؟

— كۆرسەم تونۇيمەن.

— يالغان ئېيتما!

— ئەزىزىيى خۇدا، راست... ئاپامدىن پۇل سورىسام بەرمىگەن، پۇل خەجلىگۈم كېلىپ، مەنمۇ بىر تال ساتاي دېگەن...

بوۋاي ئاچچىقىدىن يېنىپ قالدى.

— داداڭ بارمۇ؟

— يوق، ئۆلۈپ كەتكەن.

بەختيارنىڭ كىرپىكىگە ئىككى تامچا ياش ئېلىندى. ھەر كۈنى نامىزىدا كۆپىنىڭ قاتارىدا يېتىم - يېسىرلارنىڭ بەختى ئۈچۈن دۇئا قىلىدىغان بوۋاينىڭ كۆڭلى بىردىنلا يۇمشاپ، ئۇنىڭغا ئىچ ئاغرىتىپ قالدى. لېكىن شۇنداق بولسىمۇ، بالىنى قورقۇتۇپ قويۇشنىڭ زۆرۈرلۈكىنى ھېس

قىلدى - دە:

— بۇنىڭدىن كېيىن ئوغرىلىق قىلىدىغان بولساڭ، ئىككى پۇتۇڭنى چېقىۋېتىمەن،— دېدى ۋارقىراپ.

بەختيار ئۆيىگە سولتىيىپ كىرىپ كەلدى. ئۇنىڭ ياش يۈقى كۆزلىرىدە قورقۇش، ئالاقزادىلىك ئەكس ئېتىپ تۇراتتى. ئىليار ئۇنىڭغا مەيۈسلىنىپ قاراپ ئاستا سورىدى:

— ئاكا، ئالالمىدىڭمۇ؟

— ھەئە... ئالالمىدىم.

— مەن ياردەملىشىپ بەرسەم بوپتىكەن - ھە؟

بەختيار بېشىنى غەمكىنلىك بىلەن ئاستا سىلكىدى:

— ياق، بۇ يولغا سەن كىرمە، مېنىڭ كىرگىنىمۇ يېتەر.

بىرنەچچە كۈندىن كېيىن، بەختيار كەچقۇرۇنلۇقى كىنوخانىنىڭ ئالدىغا باردى. پايدا ئالسىمۇ، زىيان تارتسىمۇ بىلەتچىلىك قىلىشنىڭ تىنچ، ئەندىشىسى يوق ئىش ئىكەنلىكىنى بىلەتتى. بۇگۈن قىزىق كىنو قويۇلسا كېرەك، ئادەملەر قىم - قىم، ئازادىرەك تۇرغۇدەك ئورۇنمۇ يوق. ئۇ قىستىلىپ، تىرىشىپ - تىرمىشىپ يۈرۈپ كاسسىنىڭ ئالدىغا يېتىپ باردى - دە، مىڭ بالالىقتا بەش بىلەت ئاچقتى. بىردەمدىلا كاسسىدىن سېتىلىۋاتقان بىلەت تۇگەپ كەتتى. قىزىق تېمىنلىق بىلەت ھەش - پەش دېگۈچە بىر سومغا ئۆرلىدى. ئۇ بىلەتلىرىنى شۇ باھادا ساتتى - دە، ھېچنېمىگە قارىماي ئۇدۇل ئۆيىگە يېنىپ كەلدى.

بۇ ئىشتىن ئۇمىدلەنگەن بەختيار ئەتىسى ئۇن بىلەت ئالغانىدى، ماۋۇ كاساپەتچىلىكنى قارىمامدىغان،

كاساتچىلىقتا ئالغان بىلەتلىرىنى كىشىلەرگە تېگىپ دېگۈدەك يىگىرمە تىيىندىن ئارانلا سېتىپ تۇگەتتى ئۇنىڭ ئۆيىگە قايتقۇسى كەلمەي تۇرغاندا يېنىغا يۈزى، قاش - كىرپىكلىرى ساپسېرىق، كۆك كۆزلىرى دائىم يېنىپ تۇرىدىغان، بويى قورايدەك ئىنچىكە، ھەربىكتى چاققان، سۆزمەن بالا نىجات كەلدى. ئۇ بەختىيار ئالدىنقى قېتىملىق ئارىلاپ بىلەتچىلىك قىلىش جەريانىدا تونۇشۇپ قالغان كوچا باللىرىنىڭ بىرىنچىسى بولۇپ، ئۆزىدىن ئۈچ-تۆت ياش چوڭ ئىدى.

— بۇ ئىش بىلەن جان باقالمايسەن، ئۇكا، ئىنىلىرىڭ تۇرماق، ئۆزۈڭمۇ ئاچ قالسەن، — دېدى كۆزلىرىنى ئوينىتىپ، — قانداق، بىزگە قوشۇلامسەن، يە گېزىرىپ يۈرەمسەن؟

بەختىيار ئۇن - تىن چىقىرالماي، بېشىنى تۆۋەن سالدى ۋە پۈتىنىڭ ئۇچى بىلەن يەرنى سىجاپ تۇردى.

— قارا، ئۇكا، — دېدى ئۇ قوللىرىنى پۇلاڭلىتىپ،— ئوقەت دېگەن خىلمۇ خىل، ئۇنىڭ ئاسان - قېينىلىرى بولىدۇ، ئوغۇل بالا دېگەن دەت ئىشلىتىپ ئۇنى بايقاش كېرەك، جان بېقىشنىڭ ئاسان يولىنى تېپىش كېرەك، ئۆزۈڭمۇ شۇنىڭغا تازا باب ئىكەنسەن، قارا، — ئۇ بەختىيارنىڭ قولىنى ئالقىنىغا ئالدى، — بارماقلىرىڭ ئىنچىكە ھەم ئۇزۇن ئىكەن، مۇنداق كەلمىكى تەس...

— سەنغۇ بىرنەچچە قېتىم دېدىڭ، راستىمنى ئېيتسام قورقۇۋاتىمەن، نىجات ئاكا، — دېدى بېشىنى كۆتۈرۈپ، — كىشىلەرنىڭ يانچۇقىغا قول سالماق ئاسانمۇ... قويە...

— ئەخمەق، تازا توخۇ يۈرەك نېمكەنسەن، ئۆگىنىسەن ئەمەسمۇ، ياخشى ئۆگىنىپ بىرلا كىرىشىپ قالساڭ، بۇنىڭ نان چاپاشتىنمۇ ئاسان ئىش ئىكەنلىكىنى بىلىپ قالسەن.

— ئەمدى ئوغرىلىق قىلارمەنمۇ؟...

— تۆمۈر ئوغرىلىغىنىڭ ئوغرىلىق ئەمەسمىدى؟

— ئۇ دېگەن تالادىكى نەرسە... كىشىلەرگە ئىچىم ئاغرىيدۇ، نېجات ئاكا، ئۇلارنىڭ قانچە جاپالار بىلەن تاپقان پۇلىنى...

— تازا ئەخمەق نېمكەنسەن، — ئۇنىڭ سۆزىنى بۆلدى نېجات، — ساڭا كىمنىڭ ئىچى ئاغرىغان؟ ئۆزۈڭنى قويۇپ تۇرايلى، ئۆيدىكى كىچىك ئۇكىلىرىڭغا كىمنىڭ ئىچى ئاغرىغان؟... سەن ئالمساڭ، بەربىر، باشقىسى ئالىدۇ.

— بۇ ئەسكى ئىشقا... قانداقمۇ قول سوزارمەن؟

— ئەسكى ئىش دەمسىنا؟... بۇ ئىشلارنى ئويلاپ تېگىگە يېتەلمەيسەن، ئۇكا، بىلىپ قوي، ئادەملەر ھامان بىر - بىرىنى قاقتى - سوقتى قىلىپ ياشايدۇ.

بەختيار كىچىك كۆزلىرىنى پىلدىرلىتىپ، نېمىلەرنىدۇ ئويلاپ تۇرۇپ قالدى. ئۇ ئۆز خىياللىرىنىڭ ئۆزىدە بىردە قورقۇش، ئەندىشە، ئالاقزادىلىك، بىردە غەم، خۇشاللىق، خاتىرجەملىك پەيدا قىلىۋاتقىنىنى ئاستا - ئاستا ھېس قىلىماقتا ئىدى. بىر تۇرۇپ كۆك كۆزلىرىنى ئوينىتىپ بېرىلىپ سۆزلەۋاتقان مۇنۇ نېجاتتىن يىرگىنىپ - سەسكەنسە، بىر تۇرۇپ ئۆيدە تەلمۇرۇپ قالغان ئىنىلىرىنى ئويلايتتى. ئىككى ئىنىسىنىڭ بېقىلىشى مەزگىلسىز ئۆز ئۇستىگە چۈشكەن، تېخى ئەقلى توشمىغان، نېمە قىلىشىنى بىلمەي گاڭگىراپ قالغان بەختيارنىڭ خىياللىرى

ئەنە شۇنداق چىگىش، قالايمغان ئىدى. ئاخىرى ئۇ:
— ئەمسە قانداق ئۆگىنىمەن؟ — دېدى نىجاتقا بىر خىل ئەندىشە بىلەن قاراپ.
— بۇنىڭ يولى ئاسان، — دېدى نىجات، — چاپىنىمنى ئىككى ئاي كۆتۈرسەڭ، كېيىكتەك سەزگۈر، تۇلكىدەك ھىيلىگەر، ئوغلاقتەك ئەپچىل، قاپلاندەك يۈگۈرۈك بولسەن،—ئۇ كۈلۈپ كەتتى،— قارا بۇنىڭغا بار - يوقى بىر ھەپتىلا ۋاقىت كېتىدۇ. ئۆگىنىدىغان ئىشىڭ ئىككى: بىرى، پەي سوزۇش، يەنە بىرى، پۇل سۇغۇرۇش. ئالدى بىلەن مۇنۇ ئىككى بارمىقىڭنى، — ئۇ بەختيارنىڭ بىگىز بارمىقى بىلەن ئوتتۇرانچى بارمىقىنى تۇتتى، — تەپمۇ تەڭ قىلىشىڭ كېرەك، قارا، ئىككىسى تەڭمۇ؟ ھە، ئەلۋەتتە تەڭ ئەمەس، ئەتە مەن ساڭا بىر قۇتا ئات مېيى بېرىمەن، بىگىز بارمىقىڭنىڭ ئۇچلىرىنى مايلاپ تىنماي تارتىپ بېرىسەن، پەي دېگەن سوزۇلىدىغان نەرسە، ماۋۇ ئوتتۇرانچى بارمىقىڭنى پەسكە تىك قىلىپ قۇمغا ئۇرۇۋېرىسەن، شۇنىڭ بىلەن بۇ سەل قىسقرايدۇ، ئاۋۇ سوزۇلىدۇ. تۆت-بەش كۈن شۇنداق قىلساڭ، ئىككى بارمىقىڭ تەپمۇ تەڭ بولىدۇ. ئىككى بارماق تەڭ بولسا، بىر - بىرىگە ئېغىرى چۈشمەيدۇ، شۇنىڭ بىلەن پۇلنى سىلىق، ئەپچىل تارتقىلى بولىدۇ، سىلىق تارتساڭ تۈيمايدۇ. بۇ ئىككى بارماقنىڭ خاسىيىتى ئۇلۇغ، ئادەم بەدىنى ئىچىدە مۇشۇ ئىككى بارماقتەك مۇھىم، ئېسىلى يوق. راست دەيمەن، ساڭا مونەك - مونەك پۇل تېپىپ بېرىدىغانمۇ، جانلىرىڭنى سۆيۈندۈرۈپ ياشىنىتىدىغانمۇ مۇشۇ ئىككى بارماق!

— قاقشتىدىغانمۇ مۇشۇ دېگىنە...

— ئۇمۇ راست، ياخشى ئۆگەنمىسەك، ئەپچىل بولمىساك قاقشاپمۇ قالسەن. ئالدىن پۇل سۇغۇرۇشنى مەشق قىلسەن. يانچۇقلار ئىچىدە كەينى يانچۇق، مەيدە يانچۇق، يان يانچۇقلاردىن پۇل سۇغۇرماق ئاسان، قىيىنى ئىچ يانچۇق. پۇل سۇغۇرۇش قىستا - قىستاڭچىلىقتا بولغىنى يۇخشى، ئاۋۋال تۇيدۇرماي چاپاننىڭ تۆگمىلىرىنى يېشۇۋېتسەن، ئاندىن قىستىلىپ بېرىپ مۇرەڭ بىلەن چاپاننىڭ ئالدىنى قايرىۋالسەن، مۇشۇ ئىككى ئىشنى پۈتتۈرۈۋالساڭ، قايرىلىپ تۇرغان يانچۇقتىن پۇل تارتىسى مەيدە يانچۇقتىن تارتىشتىنمۇ ئاسان ھەم خەتەرسىز. قول سالغاندا بىر قولۇڭنى يېرىم كۆتۈرۈپ ئۇنىڭ كۆزىنى توسۇيسەن، كۆتۈرۈلگەن قولۇڭنىڭ ئاستى (قولتۇق ئاستى)دىن ھېلىقى ئەپچىل ئىككى بارمىقىڭنى سالسەن، كۆزىنى يۇمۇپ - ئاچقۇچە پۇل سېنىڭ بولىدۇ. قانداق، چۈشەندىڭمۇ؟

— چۈشىنىشىنغۇ چۈشەندىم...

— چۈشەنگەن بولساڭ بولدى. مەشقنى ئوبدان قىلساڭ، يۈرىكىڭنى توم تۇتساڭ، خەق مىدىرلاپ بولغۇچە سەن قويۇپ بولسەن، مەشقنى ئوبدان قىلمىساڭ، يۈرىكىڭنى توم تۇتمىساڭ، ئەتىگەندىن كەچكىچە ماڭلاپ يۈرگىنىڭ بىلەنمۇ ئون تېپىن ئالالمايسەن، ئۇنداق لاغايلاپ يۈرگەن ئادەمنى بىز: لاتا، پىپى دەيمىز. مەن، ماۋۇ ئون سومنى خەجلە، بىر ھەپتىدىن كېيىن مەشەدە ئۇچرىشايلى.

بەختيار كىنوخانىنىڭ ئالدىدىكى بوتكىدىن تۆگىگانلار

پشۇرغان ماخۇردىن ئۇچنى ئالدى - دە، ئۆيگە ياندى. ئۇ يول بويى مەيۇسلىنىپ، ئازابلىق خىياللار ئىلكىدە تولغاندى. دادىسى بۇ ئىشنى ئۇقسا نېمە دەر؟ ئۆزۈڭ باقمىغاندىن كېيىن شۇنداق قىلسام بولارمۇ ياكى يالغان ئېيتىش كېرەكمۇ؟ ئاپىسى ئۇقۇپ قالسا نېمە دەر، قورسىقىمىز ئاچۇ قېلىپ ئىلاج يوق شۇنداق قىلدىم دېسەم بولارمۇ؟... ئۇنىڭغا بۇ گەپ ئېغىر كېلىپ تېخىمۇ ئازابلىنارمۇ ياكى ئۇنىڭغىمۇ يالغان ئېيتىش كېرەكمۇ؟... ئۇ ئاپىسىنى كۆرمىگىلى خېلى بولدى. نەۋادا كوچىدا ئۇچراپ قېلىپ ئۆپكىدەپ يىغلاپ كەتكەن، دىلىارنى باغرىغا بېسىپ: «چىرايىڭدىن توپا ئۆرلەپ كېتىپتىغۇ، قوزام... سىلەرنى مەن ئالاي دېسەم، سوت ئۇنىمىغان...» دېگەن. ئاپىسىنى كۆز ئالدىغا كەلتۈرگەن بەختىيارنىڭ لەۋلىرى پىچىرلىدى: «ئاپام ھازىر نېمە ئىش قىلىۋاتىدىغاندۇ، بىزنى ئويلاۋاتامدىغاندۇ، بىزنى ئويلاپ كەتمىسمۇ، دىلىارنى ئويلاۋاتىدىغاندۇ، كىچىك بولغاچقىمكىن، ئۇنى بەك ياخشى كۆرەتتى. ھەي دادا، ياخشى - ياماننى ئىشلارنى پەرق ئېتەلمەس بولۇپ قالغان دادا... سەن ھەغدا تۇرۇپ، سېنىڭدا تۇرۇپ قانداق يوللارغا كىرىپ قېلىۋاتىمىز، بىلەمسەن؟ بۇ يولغا يەنە كىملەر كىرەر...» بەختىيار ئۆپكىدەپ كەتتى ۋە قاراڭغۇدا پۇتلىشىپ يىقىلىپمۇ چۈشتى. ئۇ كۆز ياشلىرىنى سۈرتۈپ بىردەم تۇرۇۋېلىپ ئۆيگە كىردى. دادىسى نەلەردە يۈردىكىن، تېخىچە كەلمەپتۇ. بۇلارغۇ ئۇنىڭ بار يوقىغا كۆنۈپ قالغان، بىراق ئۇكىلىرى ئاكىسى كەلگۈچە قورقۇپ ئۆلەي دەپتۇ. دىلىار ئاكىسىنى كۆرۈپلا ئېسىلىپ يىغلۇەتتى.

ئۇ قولىدىكى ماخۇر بىلەن ئۇنى ئالداپ تېنچلاندۇردىيۇ، ئۆزىمۇ يېغلۇەتتى...

ئەتىسىدىن باشلاپ ئۇ نىجاتنىڭ دېگەنلىرىنى مەشق قىلىشقا باشلىدى. ئاخىرقى ئىككى كۈننى ئىنىسى ئىلياردىنىڭ يانچۇقىغا پۇل سېلىپ ئۇنى تۇيدۇرماي ئېلىش مەشقىگە سەرپ قىلدى. تەپمۇ تەڭ بولغان ئىككى بارمىقى ئىنىسىنىڭ يانچۇقىغا نەچچە يۈز قېتىم كىرىپ چىقتى. چاققان - چەبدەسلىكىگە، سىلىق - ئەپچىللىكىگە قانائەت ھاسىل قىلغاندىن كېيىن، ئۇ كىنوخانىنىڭ ئالدىدا نىجات بىلەن ئۇچراشتى.

— بولىدۇ، — دېدى نىجات كۈلۈپ، — قېنى. بەختيار، ئاۋۇال مېنىڭكىنى ئېلىپ باققىنا، سىناپ باقاي.

— سېنىڭكىنى ئاۋۇ بۇرۇتلۇق ئالمسا، بىز قانداق ئالالايمىز، — دېدى ئۇ. نىجات بېشىنى بۇراپ نېرىدا تۇرغان بۇرۇتلۇققا قارىشىغا، بەختيار ئۇنىڭ مەيدە يانچۇقىدىكى پۇلنى سۇغۇرۇۋالدى. ئۇ يېنىپ بۇ ياققا قارىشىغا:

— ئالە پۇلۇڭنى، — دەپ قولىغا تۇتقۇزۇپ قويدى. نىجات قاقاقلاپ كۈلۈپ كەتتى:

— يارايسەن، يارايسەن، بەختيار!... ماڭا قارا، بۇگۈن بەيگىگە چۈشىسىدىغان ئاتتەك ياراتقان بارماقلىرىڭنى بىرىنچى قېتىم ئىشقا چىقرايلى، ئاۋۇ كۆك چاپانلىقنى كۆردۈڭمۇ؟ — ئۇ قىستىلىپ بېلەت ئېلىۋاتقانلار توپىنى كۆرسەتتى، — كاسسىغا يېقىنلاپ قالغان ئەلتىرە باشىنچۇ؟

— ھەە، كۆردۈم.

— ئاشۇنىڭ يانچۇقىدا ئون سومىلۇق پۇل بار، كەينى

يانچۇقىغا تەگمە، ئۇنىڭدىكسى پارچە پۇل، بىر سومنى كۆتۈرۈپ توپقا قېتىل، چاققان ماڭ، لېكىن قول سېلىشتىن بۇرۇن «بسمللا» دېيىشنى ئۇنتۇپ قالما.

ئاردىدىن ھېچقانچە ۋاقىت ئۆتمەيلا بەختيار قايتىپ كەلدى. ئۇ تامدەك تاتىرىپ، تىترەپ كەتكەنىدى، كۆزلىرىدىن ئالاقزادىلىك ئەكس ئېتىپ تۇراتتى.

— سۇغۇرالماپسەن - دە، لاتا.

— ياق، ئالدىم، — دېدى بەختيار شۇئىرلاپ ھەم ئەترapقا تېز -تېز كۆز يۈگۈرتۈپ.

— نېمانچە تىترەيسەن، بەزگەك، يۈرىكىڭنى توم تۆت دېدىمغۇ، ماڭ، ئاۋۇ تار كوچىغا كىرىپ كەت.

بەختيارنىڭ بىرىنچى قېتىم قول سېلىپ ئالغىنى ئون سوملۇقتىن بەش - ئەللىك سوم ئىكەن. نىجات قىرىق سومنى تاركوچىدىن يېنىپ چىققان بەختيارغا تۇتقۇزۇپ، ئون سومنى ئېلىپ قالدى، — بۇ تېپىپ بېرىش ھەققى، تېخى خەقنىڭ يانچۇقىدىكى پۇللارنى ساتىدىغان ئىشلارمۇ بار، بۇ ھازىر ساڭا غەلىتە تۇيۇلىدۇ، كىرىشپ كەتسەڭ، ئەمدى بولدى قىل دېسەكمۇ ئۇنمايسەن، — دېدى نىجات ئۇنىڭ دولىسىغا قېقىپ، — سەن ئۆگىنىدىغان يەنە ئىككى ئىش بار، قارا، مۇبادا مۇنداق چاغدا چاندۇرۇپ قويساڭ قاچ: قولۇڭدىن «كاپ» قىلىپ تۇتۇۋالسا، مۇلايىم بولۇۋېلىپ «شاپ» قىلىپ قاچ. كەينىڭدىن قوغلىسا تۇز قاچما، كېيىكنى قوغلىغان قاپلان شۇنچە يۈگۈرۈك تۇرۇپمۇ نېمىشقا بەزىدە ئۇنىڭغا يېتىشەلمەيدۇ؟ كېيىك تېز يۈگۈرۈپ كېتىپ بېرىپ بۇرۇلۇشقا ئۇستا. ئەقىللىق كېيىكلەر بۇرۇلۇپ، ئەگرى - بۈگرى

قېچىپ ئۇنىڭ چاڭگىلىدىن قۇتۇلۇپ كېتەلەيدۇ. كالۋالىرى تۆز قېچىپ يەم بولىدۇ. يەنە بىر ئىش: ياخشى ئىشنىڭ يامىنى بولۇپ، ساقچىغا چۈشۈپ قالسا، ئۆزۈڭنىڭكىنىلا ئېيت، باشقىلارنى چاتما. چاتتىڭ چاتاقنىڭ چوڭىغا قالسەن. «بىرلەشكەن گۈرۈھ»، «شېرىكلەشكەن توپ» دەيدۇ - دە، سېنى ھەرگىز بوش قويۇۋەتمەيدۇ، ئۇقتۇڭمۇ؟

— ئۇقتۇم.

بەختيارنىڭ تۇرمۇشى باشقىچە بىر يولغا قەدەم قويدى. قورساق ئۇچۇن گېزىرىش، باشقىلارنىڭ قولىغا تەلمۈرۈش، غەم - ئەندىشە تۇگىدى. ئاشۇ كۈندىن باشلاپ ئۇچ ۋاقلىق قۇرۇق نانغا گۆشلۈك تاماقلار قوشۇلدى. ئىنىلىرىنىڭ چىرايىغا قان يۈگۈرۈپ، مۈڭلۈق، سۆرۈن ھويلا شاۋقۇنلۇق، شادلىق كۈلكىلىرى ياڭراپ تۇرىدىغان ھويلىغا ئايلاندى. بەختيار ئۇن ماگىزىنىدىن ئىككى خالتا ئۇن ئېلىپ ناۋايغا ئۆتكۈزۈۋەتتى. ئەمدى قاچانلا بولسا بەخۇدۇك نان ئەكەلگىلى بولىدۇ. ھازىر ئۇ ئۆزىگە، ئىنىلىرىغا يېگۈ كىيىم ئېلىشنى ئويلاۋاتىدۇ. چۈنكى كىيىملىرى تۆكۈلۈپ كېتىپتۇ. ئۆزى ياخشىراق كىيىنۋالسا، كىشىلەرنىڭ يېنىغا قىستىلىپ بارسىمۇ، ھېچكىم گۇمانلانمايدىغان بولىدۇ - دە. بىراق دادىسى: بۇ يېگۈ كىيىملەرنى نەدىن ئالدىڭ دېسە، نېمە دېگۈلۈك... بىرئاز تەخىر قىلىپ تۇرۇش كېرەك، ئۇنىڭغىمۇ بىرەر باھانە چىقىپ قالار...

بۇنداق توق - بايلىقات كۈنلەرنىڭ بىرىدە، بەختيار ئاپتوبۇسنىڭ ئىچىدە بىر ئادەمنىڭ كەينى

يانچۇقدىن پۇل سۇغۇرۇۋاتقاندا، ئىككىنچى بىر ئادەمنىڭ كۆرۈپ قېلىشى بىلەن قولغا چۈشۈپ قالدى. نىجاتنىڭ ئۆگەتكىنىدەك ئەگرى - بۈگرى قېچىشقىمۇ ئىمكانىيەت بولمىدى. شوپۇر ساقچى ئىدارىسىغلا ئاپتوبۇسنى ھەيدەپ كىرىپ، ئۇنى تاپشۇرۇپ بەردى. ئۇ سولاقتا ھەر خىل سەۋەبلەر بىلەن كىرگەن ئون نەچچە ئادەم بىلەن يىگىرمە كۈن ياتتى. بۇ يەرمۇ ئۆز ئالدىغا ئايرىملا بىر دۇنيا ئىكەن، كۈچلۈكرەك بىرى ھەممىنى ئاغزىغا قارىتىدىكەن، ھەممىنى سورايدىكەن، ھەممىنى بەللەيدىكەن، ئۇنىڭغا چاپارمەنلىككە ئىككىسى چىقىدىكەن، سىرتتىن كىرگەن تاماقلارنىڭ باش بۇرنىنى شۇ يەيدىكەن، نەرسىلەرنى شۇ بۆلىدىكەن. بۇنىڭغا نارازى بولغانلار ئۆلگۈدەك تاياق يەيدىكەن. بۇ يەردە ئادەمنىڭ قىلچمۇ ئېتىبارى بولمايدىكەن. بەختىيار بۇ كوچىغا كىرىپ قالغىنىغا مىڭبىر پۇشايمان قىلدى. ئىنسانلار بېشىغا كەلگەن قىسمەتلەر نېمىشقا ئوخشاشمايدىغاندۇ؟... ئۇ ئىنسانلىرىنى ئويلاپ قالدى. ناۋايخانىغىغۇ خېلى ۋاقىت يەتكۈدەك ناننىڭ ئۇنىنى ئۆتكۈزۈۋەتكەن، قۇرۇق چاي بولسىمۇ ئىچىپ تۇرار. بىراق دادىسى بېشى قايغان يەرلەردىن بەزىدە يېرىم كېچىدە كېلىدۇ، بەزىدە كەلمەيدۇ. مۇنداق كۈنلىرى ئۇلار قورقۇپ تۇزۈكرەك ئۇخلىيالمايۋاتامدىكىن، دىلىيار تېخى كىچىك... ئاۋۇ بۇلۇڭدا ياتقان تاقىر باش بىر ئاغىنىسى بىلەن ھاراقنى كۆپ ئىچۈپتىپ، ئاغىنىسى بولالماي ئۆلۈپ كەتكەن، نەتىجىدە تاقىر باش گۇمان بىلەن بۇ يەرگە كىرىپ قالغان. بەختىيارنىڭ دادىسىمۇ كۆپ ئىچۈپتىپ، بۇرۇقتۇم بولۇپ ئۆلۈپ قالسا قانداق

قىلغۇلۇق؟...

بەختيار قىلغان ئىشلىرىنىڭ ھەممىسىنى سۆزلەپ چىقتى. نېمىشقا مۇشۇ يولغا كىرىپ قالغانلىقىنىڭ سەۋەبلىرىنىمۇ قالدۇرماي دېدى. ئىككىنچى تەكرارلىماسلىققا ۋەدىمۇ بەردى. دادىسىنىڭ ئۇنىڭغا ئېگە بولغۇدەك ھالى بولمىغانلىقى ئۈچۈن مەھەللە ئاساسىي قاتلام كۆمىتېتىنىڭ مۇدىرى ئۇنىڭغا ئېگە بولۇپ سولاقتىن ئاچقتى.

— دادا ئۆيدىن ئۇمىدكۆتمە، بالام، — دېدى مۇدىر، — جېنىڭغا چۈشلۈق ئۇقەت قىلىپ ئىنىلىرىڭغا قارا، مەن ساڭا قۇتۇلدۇرۇش پۈلىدىن ئازراق ھەل قىلىپ بېرەي.

كۆيۈنۈش بىلەن ئېيتىلغان سۆزىدىن تەسىرلىنىپ بەختيارنىڭ كۆزلىرىگە ياش كەلدى.

— موخۇركىچىلىق قىلسام دەيمەن، تۇرداخۇن ئاكا؟

— ئويلىغىنىڭ توغرا، بۇمۇ يېنىك، تىنچ ئۇقەت.

يىگىرمە سومنى دەسمايە قىلىپ، بەختيار تۆت كوچىنىڭ دوقمۇشىدا موخۇركىچىلىق قىلدى. بۇرۇنقى ئاسانلا پۇل تېپىشنى يەنە باشلاشنى دالالەت قىلىپ كەلگەنلەرنى ئۇ بىرنەچچە قېتىم رەت قىلدى. لېكىن ئارىدىن ئىككى ھەپتە ئۆتە - ئۆتمەيلا، ئۇنىڭ تىنچ تۇرمۇشىغا غەم - ئەندىشە، تەھدىت، تىل - ئاھانەت ھەتتا تاياق ئارىلاشقىلى تۇرىدۇ. كىمدە كىم يانچۇقىدىن پۇل يېتىۋېلىپ ساقچى ئىدارىسىگە مەلۇم قىلسا، ساقچىلار دەرھال پەيدا بولۇپ تىپتىنچ ئۇقتىنى قىلمۇاتقان بەختيارنى قىستايتتى:

— يالغان ئېيتما، چوقۇم سەن ئالدىڭ!...

— ئەمسە كىمنىڭ ئالغانلىقىنى سەن بىلسەن،

ئېيتە ! ...

— ئاقۇتتىكىنىڭ نېمە بولۇشىنى ئويلا...

مۇنداق سوئال - سوراق، قىيىن - قىستاق ئۇچ قېتىم يۈز بەردى. ئاچچىق تللارنىمۇ ئاڭلىدى، تاياقمۇ يېدى. تۆتىنچى قېتىمقىسى قاتتىقراق بولدى. ئۇنى تاماكا سېتىۋاتقان يېرىدىن تۇيۇقسىزلا تۇتۇپ كېتىشتى. ئىككى ساقچى سوراق قىلدى:

— ئېيتە، هارىمى، مىڭ سوم قېنى؟... قانداق ئالدىڭ، كىمگە بەردىڭ، ئېيتە!

— جېنىم ئاكا، مەن ئالمىدىم، ئالسام ئۆلەي، مۇنداق ئىشنى ئۆلسەممۇ قىلمايمەن ئەمدى...

— كىمگىنى ئەخمەق قىلسەن، ئېيتامسەن - يوق!...— بىرى كېلىپ پۇتىغا تەپكەندى، ئۇ ئولتۇرۇپ قالدى ۋە پۇتى چىدىغۇسىز ئاغرىپ يىغلۇەتتى. ئىككىنچىسى كېلىپ كەڭ ئالمقىنى بىلەن كاچىتىغا بىرنى سالدى، ئۇ دەلدەگىشىپ يىقىلدى. بېشى پىرقىراپ، كۆزلىرىدىن ئوت يېنىپ كەتكەندەك بولدى. بۇ سوئال - سوراقلار، تىل - تاياقلار بەختيارغا بەك هار كەلدى.

— يالغان يىغلىما، هارامتاماق!... نېمىشقا ئىقرار قىلمايسەن - هە! — ئۇ يەنە ئۇرۇشقا دېۋەيلەپ كەلگەندى، كۆزلىرى ئالاق - جالاق بولۇپ كەتكەن بەختيار:

— ئالدىم، — دېدى.

— ياخشى، ئەمدى ئەقلىڭنى تاپتىڭ، ئوغۇل بالا مۇشۇنداق بولۇش كېرەك... پۇل قېنى؟

— پۇل... پۇل يوق...

— بىردەمدە شۇنچە پۇلنى نېمە قىلدىڭ؟... كىمگە ئۆتكۈزۈۋەتتىڭ؟ ئېيتە!

— مەن راستىنلا ئالمىغان.

— نېمە؟ — ئىككىسى ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى.

— قانداق قىلىمەن. ئالدىڭمۇ دەپ ئۇرۇۋەرگەندىن كېيىن، تاياقتىن قۇتۇلاي دېدىم.

— نېمىشقا يالغان سۆزلەيسەن - ھە!... سېنى كىم يالغان سۆزلە دېدى؟

— تاياق...

بەختىيار ساقچى ئىدارىسىدىن چىقىپ، تاماكا تەنزىسىنىڭ يېنىغا — ئوقەت ئورنىغا كەلگۈچە كۆز يېشىنى زادىلا توختىتىۋالالمىدى. بىچارىلىك، يالا، خورلۇق ئۇنى رەھىمسىزلىك بىلەن قىينىماقتا ئىدى. رەھىمسىز قوللار ئاۋۇال سېنى تۇتۇۋالىدۇ، ئاندىن پاكىت پەيدا قىلىش ئۈچۈن باش - كۆزۈڭگە بەزىدە ئېچىلىپ، بەزىدە تۇڭگۇلۇپ تۇرۇپ تېگىدۇ. يامان ئاتلىق بولۇپ قالغان ئادەم، — دەپ ئويلىدى بەختىيار ئازابلىق تولغىنىپ، — يامان يولدىن قايتقان ۋە ھالال ئىش بىلەن شۇغۇللىنىۋاتقان بولسىمۇ، يەنە گۇماندىن، ئەيىبلىنىش، تىل - تاياقتىن، خورلۇقتىن قۇتۇلالمىسا، بەتنامدىن نېرى بولالمىسا، ئەمدى ئۇ قانداق قىلىشى كېرەك؟...

شۇ ئارىلىقتا نەدىندۇر نىجات پەيدا بولدى. ئۇ بەختىيارنىڭ ياش يۈقى كۆزلىرىگە ۋە خورلۇقتىن پۈچىلانغان چىرايىغا قاراپ:

— سەن بىر ياغلىق قاپاق، قانچىلىك ياخشى ئادەم بولىمەن دېسەڭمۇ، ساڭا ئەمدى ھېچكىم — ساقچىلارمۇ،

مه هه للەگمۇ ئىشه نمه يدۇ. ئەمدى كىمنىڭ پۇلى يىتسه سه ندىن كۆرىدۇ، سېنى تۇتىدۇ، تىللايدۇ، ئۇرىدۇ. بىلىپ قوي، تېخى خەقلەر باللىرىنمۇ سەن بىلەن ئويناتمايدۇ. يېتىم قوزىدەك بوينۇڭنى قىسىپ يۇرگىنىڭ يۇرگەن...

نىجاتنىڭ دەۋاتقىنى يالغان ئەمەس ئىدى. قايسى كۈنى بەختيار قوشنىسى هاشىمجاننىڭ ئوغلىنى: يانچۇقچى بىلەن ئويناماسەن. بىللە يۈرەمسەن... دەپ ئۇرغانلىقىنى ئاڭلاپ قاتتىق ئازابلانغانىدى.

— يالغان سۆزلەۋاتمەنمۇ - يە؟ — دېدى نىجات سۆزىنى داۋاملاشتۇرۇپ، — مۇشۇنداق يېمىگەن مانتىنىڭ پۇلىنى تۆلەپ يۈرگۈچە، مانتىنى يەپ، قەنتىنى چېقىپ، هالاۋىتىنى كۆرۈپ، جاپاسىنى تارتساڭ نېمە ئارمان!...

بەختيار ئۈچ كۈنگىچە قانداق قىلسام بولار، دەپ تېڭىرقاپ يۈردى. ئاخىر: «بەربىر ئىكەنغۇ» دېدى-دە، يەنە نىجاتنىڭ سۆزىگە كىردى. بىر كۈندىن كېيىنلا ئۇنىڭ قولى شاراقلىغان پۇللارنى كۆرۈشكە باشلىدى. ئەمما موخۇركىچىلىقنى تاشلىۋەتمىدى. بۇ ئوبدانلا سوغۇق چۈشۈپ قالغان چاغ ئىدى. ئۇ ئۆيگە بىر هارۋا كۆمۈر چۈشۈردى. بازاردىن بىر قازان، مەش، ئىككى كاناي ئەكەلدى. ئۆزىگە ۋە ئىككى ئىنىسىغا قىشلىق چاپان ئالدى. بۇ يېڭىلىقلار بىر نەچچە كۈن ئۆتۈپ هېچنېمە بىلەن كارى يوق، دۇنيادىن شۇنداق ئۆتۈۋاتقان دادىسىنىڭ كۆزىگە قانداقتۇر چۈشۈپ قالدى.

— شۇنچە نەرسىلەرنى نەنىڭ پۇلىغا ئېلىۋاتسەن، هەي هارىمى، — دېدى ئۇ بىر كۈنى.

بەختيار دادىسىنىڭ خۇنۇك چىرايىغا بىردەم قاراپ

تۇرۇپ:

— ئەمدى سوراۋاتامسەن، دادا؟ — دېدى.

— نەنىك پۇلغا ئېلىۋاتسەن، دەۋاتمەن؟

بەختىيارنىك دادىسىغا بىر تەرەپتىن ئاچچىقى كەلسە، بىر ياقتىن ئىچى ئاغرىيتتى.

— خەقنىك يانچۇقىدىكى پۇلنى ئېلىۋاتمەن.

— ھە، يانچۇقچى بوپسەن — دە، ھارىمى...، — ئۇ سەنتۇرۇلۇپ ئورنىدىن تۇردى، ئۇنىك قارىدىغان لەۋلىرى، قىزارغان كۆزىنىك چۆرىلىرى، كۆكەرگەن قاپاقلىرى ۋە تىترەپ تۇرىدىغان قوللىرى تېخىمۇ تىترەپ كەتتى.

— ھەي دادا، — دېدى بەختىيار يېنىپ كەتكەن كىچىككىنە كۆزلىرىنى دادىسىغا تىكىپ تۇرۇپ، — بىزنىك ئۆيگە ھەر يىلى ئۇۋا سالىدىغان قارلىغاچنى بىلىدىغانسەن؟ ئۇ بالىلىرى ئۇچۇرما بولغۇچە دان توشۇپ، سۇ توشۇپ باقاتتى، سەن ئادەم تۇرۇپ نېمە قىلدىنىك؟... كىيىمىمىز، قورسىقىمىز بىلەن كارىنىك بولمسا، مەن يانچۇقچى بولماي نېمە بولىمەن؟ ئۇكىلىرىمغا كىم قارايدۇ؟... ئاپام كەتكىلى نەچچە ئاي بولدى، بىزگە قارىدىغۇ، باقتىغۇ؟

كېرىم بالىلىرىغا ئۇمچىيىپ قاراپ قالدى. ئۇنىك كىشى يىرگەنگۈدەك بىرقىسما چىرايىدىن ئېچىنىش يا رازىمەنلىك كۆرۈنمەيتتى.

— ماڭا ئېغىرىڭنى سالماي، جان بېقىش...، — دېدى ئۇ ۋە قولىنى بىر سىلكىپ قويۇپ ئۆيدىن چىقىپ كەتتى.

شۇنىڭدىن كېيىن بەختىيار يانچۇقچىلىقنى دادىسىدىن

يوشۇرماي قىلىدىغان بولدى. ئۇنىڭ بۇ ئىشى بەشىنچى ئايغا قەدەم قويغاندا، ئۇ ئۈچىنچى قېتىم تۇتۇلۇپ قېلىپ سوتلاندى. تۆت يىللىق كېسىلدى - دە، ئۆسمۈر جىنايەتچىلەر لاگېرىغا ئەۋەتىپ بېرىلدى.

4

نەچچە مىڭ مولۇق بۇ يەرگە قۇشلارنىڭلا كىرىپ-چىقىشىنىڭ سورىقى بولمايدۇ. بۇ يەردىن ئۆز كۇچىسىنىڭ، ھويلىسىنىڭ دەل - دەرەخلىرى مانا مەن دەپ كۆرۈنۈپ تۇرسىمۇ، ھېچكىم ئۆيۈمگە بېرىپ كېلەيچۇ دەپلا چىقىپ كېتەلمەيدۇ، چىقىپ كەتسە ئەلۋەتتە ئۇنىڭ سورىقى بولىدۇ. چۈنكى بۇ يەر — ئۆسمۈر جىنايەتچىلەر لاگېرى.

ئەمما ئۆسمۈر جىنايەتچىلەر ئۈچۈن بۇ دائىرە ئەركىن ئورۇن، ئۇلار خۇددى تايچاقلاردەك قىيغىتىپ يۈرىدۇ. چۈشكىچە ئوقۇيدۇ، چۈشتىن كېيىن ئەمگەك قىلىدۇ. قىشلىقى ئوقۇش كۆپرەك بولىدۇ، يازلىقى ئەمگەك. باللار چوڭلار تۇرمىلىرىدىكى جىنايەتچىلەرگە ئوخشاشمايدۇ، ئۇلار ئەمگەك قىلسا، چوڭلار نىڭكىدەك تۆت ئەتراپىغا قوراللىق ساقچىلار قويۇلمايدۇ. ئىختىيارىي ھەرىكەت ۋاقىتلىرىدا كىتاب ئوقۇيدۇ، توپ ئويناىدۇ، ساز چالىدۇ، ناخشا ئېيتىدۇ... باللار قاچمايدۇ، قاچسىمۇ ئاسان تۇتۇلىدۇ، بۇنى ئۆزلىرىمۇ بىلىدۇ، ئىپادىسى ياخشى بولسا جازا مۇددىتى قىسقرايدۇ، ئىپادىسى ياخشى بولمىسا، قاچسا، جازا مۇددىتى ئۇزارتىلىدۇ. بۇ ئۇلارغا ئۆتۇلىدىغان سىياسىي - قانۇن دەرسلىكىنىڭ بىر مۇھىم مەزمۇنى.

بالىلار بۇنىڭغا قاتتىق ئېتىقاد قىلىدۇ.

بۇگۈن بۇ ئۆسمۈر جىنايەتچىلەر لاگېرىغا بىر مۇخبىر كەلدى. ئۇ بۆلۈمدە لاگېر باشلىقلىرى بىلەن سۆزلىشىپ بولۇپ، ئەمگەك مەيدانلىرىنى ئارىلاش ئۈچۈن قورۇغا چىقتى. ئۇنىڭغا يېشى يىگىرمە سەككىز - يىگىرمە توققۇزلارغا بېرىپ قالغان، بويى ئېگىز، قېشى قاپقارا، ئەما قىسقا، ئاق - سېرىق يۈزى يېقىملىق كۆرۈنىدىغان، چىرايىدىن ئويچانلىقى بىلىنىپ تۇرىدىغان بالىلارنىڭ سىياسىي تەربىيىسى خەمىت ھەمراھ بولۇپ يۈرەتتى.

ئۇنىڭ بۇ يەردە ئىشلەۋاتقىنىغا توققۇز يىل بولغان بولسىمۇ، ئوتتۇز يىل بولغان ئادەمدەك، بۇرۇنقى ھەم ھازىرقى بالىلارنىڭ روھىي ھالەتلىرى، چىراي - شەكىللىرى، مىجەزىدىكى ئالاھىدىلىكلەر، ھەربىرىنىڭ قانداق ئائىلىنىڭ بالىسى ئىكەنلىكلىرى، ئائىلىنىڭ تەسىرىدىن پەيدا بولغان قىلىقلار ئۇنىڭغا بەش قولدەك ئايان ئىدى ھەم ئۇنى تەمتىرىمەي سۆزلەپ بېرەتتى. ھەتتا بۇ يەردىن مۇددىتىنى تولدۇرۇپ چىقىپ كەتكەن بالىلارنىڭ قانداقلىرى يەنە جىنايەت سادىر قىلىدۇ، قانداقلىرى قىلمايدۇ، بۇنىمۇ پەرەز بىلەن توغرا ئېيتىپ بېرەلەيتتى. ئۇنىڭ پۈتۈن تۇرقىدىن — ئويچان كۆزلىرى، تەمكىن قول ھەرىكەتلىرىدىن، ئۇلارغا قىلغان مۇئامىلىسى، گەپ-سۆزلىرىدىن بالىلارغا مېھرىبانلىق، كۈيۈنىدىغانلىقى چىقىپ تۇراتتى.

ئۇلار كۆكتاتچىلىق مەيدانىغا كەلدى. بالىلار ئىشلەۋاتاتتى. بالىلارنىڭ بىر - بىرىگە ئوخشاشمايدىغان مىجەزى، قىياپەت، روھىي ھالەتلىرى مۇخبىرنى قىزىقتۇرۇپ

قالدى ئېھتىمالىم، ئۇ چەتتىكى ئېتىزدا زوڭزىيىپ ئولتۇرۇپ پەمىدۇرنىڭ تۈۋىگە توپا يۆلەۋاتقان ئورۇق، مىسكىن، خىيالىچان بالىغا دىققەت قىلىپ قاراپ قالدى. باشقا باللار قىزىق گەپلەر، شوخ كۈلكىلەر بىلەن ئىشلەۋاتاتتى. ئاشۇ باللار گەپكە ئارىلاشماي، كۈلكىگە قوشۇلماي، بېشىنى ئېچىگە تىقىپ ئولتۇراتتى. مۇخبىرنىڭ ئېچى ئاغرىدىمۇ، ئۇنىڭغا ئېچىنغاندەك قاراپلا قالغانىدى.

— ئاشۇئورۇق بالىغائېچىڭىزئاغرىپقالدىغۇدەيمەن؟ — دېدى باللارنىڭ سىياسىي تەربىيىچىسى خەمىت.

خەمىت مۇخبىرنىڭ كۆڭلىدىكىنى تاپقانىدى. شۇڭا ئۇ ماقۇللىغاندەك كۈلۈمسىرەپ قويدى.

— ئۇنىڭغا ھەقىقەتەن ئادەمنىڭ ئېچى ئاغرىيدۇ، — دېدى خەمىت بېشىنى لىڭشىتىپ تۇرۇپ، — ئىسمى بەختىيار، مەن سىزگە سۆزلەپ بېرىمەن، ئاڭلىسىڭىز سىزنىڭمۇ ئېچىڭىز سىيرىلىدۇ.

ئىككىسى تاماكا چېكىشىپ ئېرىقنىڭ قىرىدا، دەرەخلەر سايىسە تاشلىغان يەردە ئولتۇرۇشتى. باللار ئۇلاردىن ئوتتۇز - قىرىق مېتر نېرىدىكى ئوتياشلىقتا ئىشلەۋاتاتتى. بەزىلىرى ئۇلارغا يەر تېگىدىن قاراپ - قاراپ قويىدۇ، بەزىلىرىنىڭ ئۇلارنىڭ قاراپ تۇرغانلىقىدىن پەرۋايى پەلەك.

— ئەمما سىزنىڭ غەزەپ - ئۆچلۈكىڭىزنى قوزغاي- دىغانلىرىمۇ كۆپ، — دېدى خەمىت قېشىنى چىمىرىپ قويۇپ، — ئاۋۇ ئوتتۇرىدا ئىشلەۋاتقان چىرايلىق بالىنى كۆردىڭىزمۇ؟ ھە، كۆرگەن بولسىڭىز، ئۇ بىر ھاللىق ئادەمنىڭ بالىسى...

خەمىتىنىڭ قىسقىچە سۆزلەپ بېرىشىدىن ئايان بولدىكى، ئۇ بالا كىچىكىدىنلا پۇل خەجلەشكە، بازاردىن بىرنېمىلەرنى ئېلىپ يېيىشكە ئامراق بولۇپ ئۆسكەن. باشلانغۇچ مەكتەپنى پۈتتۈرەلمىگەندە، دادىسى يول تېپىپ، تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپكە چىقىرىپ قويغان. ئۇ ئۇششاق تىجارەتچىلەرنىڭ مەكتەپ ئالدىغا ئەكىلىپ ساتىدىغان قاق - قۇرتلىرىدىن تارتىپ، گازىر - پۇرچاق، ئالما - نەشپۈتلەرگىچە ئېلىپ يەيدىكەن. دادىسى باشقىلارنىڭ قولىغا تەلمۈرۈپ قالمىسۇن، دەپ پۇل بېرىپ تۇرىدىكەن، دادىسىغا دېمەي ئاپىسىمۇ بېرىدىكەن. بارغانسېرى نەپسى يوغىنىغان بالا سامسىخانا، ئاشخانىلارغا كىرىشنى، پۇڭا ئىچىشنى ئۆگىنىپتۇ. ئۇ ئاتا - ئانىسىدىن يەنىمۇ كۆپرەك پۇل بېرىشنى تەلەپ قىلىدىغان بوپتۇ، ئۇنچىلىك كۆپ پۇل بېرىلمىگەندىن كېيىن، ئۆيدىن بىرنەرسىلەرنى ئوغرىلاپ چىقىپ سېتىپ خەجلەيدىغانمۇ بوپتۇ. شۇنداق قىلىپ ئۇ ئالتىنچى سىنىپتىن ئىككى يىل ئوقۇپمۇ كۆچەلمەي مەكتەپتىن چىقىپ كېتىپتۇ. كوچا بالىسىغا ئۆزگەرگەندىن كېيىن، كىشىلەرنىڭ يانچۇقىغا قول سېلىشقا ئۆتۈپتۇ. ئاخىر تۈتۈلۈپ قاپتۇ. قويۇپ بېرىلىش بىلەن ئۇ ئىشىنى يەنە داۋاملاشتۇرۇپتۇ. ئۇنى كىشىلەرنىڭ يانچۇقىغا قول سېلىشقا مەجبۇر قىلغان باشقا ھېچقانداق سەۋەبمۇ يوق ئىكەن، قورسىقى توق، كىيىمى پۈتۈن ئۇن تۆت ياشلىق بالا كىچىكىدىن ئۆگەنگەن ئادىتى بويىچە بازاردا جىق - جىق پۇل خەجلەش، ئاچكۆز نەپسىنى قاندۇرۇش ئۈچۈنلا شۇنداق قىلغان.

مۇخبىر ئۇنىڭغا سەپسېلىپ قارايدۇ. ئىشلەۋاتقانلارنىڭ

ئىچىده هەممىدىن كۆپرەك گەپ قىلىۋاتقانمۇ، باشقىلارنى كۈلدۈرۈۋاتقانمۇ ئاشۇ چىرايلىق بالا ئىدى. ئۇنىڭ چىرايىدا نومۇس قىلىش، يات ئادەملەرنى كۆرگەندە خىجىل بولۇپ يەرگە قارىۋېلىشتىن ئەسەرمۇ يوق ئىدى. مۇشۇ كۈنلەردە ئانىسى ئۇنى ئەڭ ئېسىل تاماقلار بىلەن پات - پاتلا يوقلاپ تۇراتتى. «كىيىم - كېچەكلىرىڭنى قوي، ئاپا، — دەيتتى ئۇ جېكىلەپ، — پات - پات ياخشى تاماقلارنى ئەكېلىپ تۇرساڭ بولدى.»

— قىزلارنىڭ ئىچىدىمۇ پۇلغا، زىبۇ زىننەتكە بېرىلىش، كىيىمپەرەسلىك قىلىش بىلەن جىنايەت سادىر قىلغانلار بار، — دېدى خەمىت بىرنەرسىدىن سەسكەنگەندەك بېشىنى بۇراپ، — مەن شۇنداق ئويلاپ قالدىم: بالىلار كىيىمپەرەس، قورسىقىغا ئامراق، ئاچكۆز، نەپسى يامان بولسا، ئاتا - ئانىلار قاتتىق دىققەت قىلىشى، تەربىيىلىنىشىگە ئالاھىدە كۆڭۈل بۆلۈشى كېرەك ئىكەن. بۇ ماڭا مەشىگە كىرگەن بىر قىسىم ئوغۇل - قىزلارنىڭ ئەمەلىيەتتى بەرگەن چۈشەنچە. ئەركە چوڭ بولغان، هاللىق، ئەمەلدارلار ئائىلىلىرىدە ئۆسكەن بالىلاردىنمۇ نۇرغۇن جىنايى ئىشلار يۈز بېرىدۇ.

— ئادەملەرنىڭ مىجەز - خاراكتېرىغۇ ئوخشاش بولمايدۇ، — دېدى مۇخبىر يەنە تاماكا يۆگەپ، — بۇ يەردىكى بالىلارنىڭ شوخلىرى بەك شوخ، ياۋاشلىرى بەك ياۋاشتەك قىلىدۇ.

— توغرا ئېيتىسىز، — دېدى ئۇ، — بۇنداق روھىي هالەتلەر تۇرمۇش دەرىجىسىنىڭ ئوخشاشماسلىقىدىنمۇ شەكىللىنىدۇ. مۇنداق دېگىنىم، بىر بالىنىڭ ئۆزىگە خاس

مىجەزىنىڭ شەكىللىنىشىدە شۇ ئائىلە تۇرمۇشىنىڭ بايلىقى ياكى نامراتلىقىنىڭمۇ تەسىرى بولىدىكەن. مەن بۇرۇن بۇنى ئويلاپ باقمىغان، ھېسىمۇ قىلمىغانىكەنمەن. بۇ يەردە بىرنەچچە كۈن تۇرسىڭىز سىزمۇ ھېس قىلىپ قالىسىز. باشلىقلارنىڭ، ھاللىق ئادەملەرنىڭ بالىلىرى بۇ يەردىمۇ شوخ، تېتىك، ئەركىن يۈرىدۇ، گەپنىڭ يوغىنىنى قىلىدۇ. نومۇس قىلىشنى بىلمەيدۇ؛ يوقسۇل - نامرات ئادەملەرنىڭ بالىلىرى ياكى يېتىم بالىلار بۇ يەردىمۇ ياۋاش، مىسكىن، خىيالچان يۈرىدۇ. نومۇسچان كېلىدۇ، ئادەمگە تېكىلىپ قارىيالمايدۇ. ھەممىسى شۇنداق بولمىسىمۇ، كۆپى شۇنداق، بىراق بۇ خىل قېلىپلىشىپ قالغان روھىي ھالەت، مىجەزلەرگە بەزىلەر خاتا باھا بېرىدۇ.

بايىقى گەپدان، شوخ، ئۆزىنى ئەركىن تۇتۇپ يۈرىدىغان بالىنىڭ كىيىم - كېچىكى يېڭى ئىدى. بەختىيار ئىسىملىك ياۋاش، مىسكىن، كەم سۆز بالىنىڭ كىيىمى ئۆگۈپ كەتكەن، يىرتىلغان، ياماق چۈشكەنىدى.

ئىككىسى تاماكا چەككەچ ئەمگەك مەيدانلىرىنى ئارىلىدى. يېنىك ئۇرۇلۇۋاتقان ئىسسىق شامالدىن ياۋا گۈللەرنىڭ، ئوت - چۆپلەرنىڭ پۇراقلىرى كېلەتتى. بىرىدا ئارقانلاپ قويۇلغان ئىككى ئات ئوت چىشلىمەستىن ئۈزۈن قۇيرۇقلىرى بىلەن چۈنىنى قوغلايتتى. چېكەتكىلەرنىڭ چىرىلداشلىرى بىرىنىڭ كەينىدىن بىرى ئۈزۈلمەي ئاڭلىنىپ تۇراتتى.

ئىككىسى توخۇ فېرمىسىغا كەلدى. ئۇلارغا يىراقتىن قارىشىپ تۇرغان ئىككى قىز ئۇلار يېقىن كەلگەندە يەرگە

قارىۋالدى ۋە سۇ قاچىلىرىغا سۇ قۇيۇشنى باھانە قىلىپ كەينىنى قىلىپ تۇرۇۋالدى. يەنە ئىككى قىز ئىككى خالتا توخۇ دېنىنى كۆتۈرۈپ كەلدى. ئۇلارمۇ ئىلاجى بار يۈزلىرىنى كۆرسەتمەسلىككە تىرىشاتتى. بىرنەچچىلەرنى باھانە قىلىپ باشقا ياقلارغا قاراپ تۇرۇۋېلىۋاتقانلىقى بىلىنىپ تۇراتتى. ئۇلارنىڭ يېشى كۆپ بولسا ئون تۆت-ئون بەشلەردە بار ئىدى. قىزلاردىكى بۇ ھالەت - ھەربىر تالەپ مۇخبىرنىڭ ھېسداشلىقىنى قوزغاپ قويدىمۇ، ئۇ يۇرتىكى قىسلىغاندەك بولۇپ چۆكۈر تىنىدى.

— جىنايەتچىگىمۇ نومۇس كېرەك ئىكەن - دە، — دېدى ئۇ خەمىتكە ئاستا پىچىرلاپ، — يۇرۇڭ، بۇ يەردىن كېتەيلى.

— خېلىلا ئېغىر جىنايەت سادىر قىلغان قىزلارنىڭ نومۇسچانلىقىنى قارىڭ، — دېدى خەمىت كەينىگە بۇرۇلۇپ بوش ئاۋازدا، — بۇلارنىڭ بەزىلىرىنىڭ شۇنداق دىلى يۇمشاق، نازۇك، تېخى ئاق كۆڭۈل... ئۇلارنىڭ جىنايەت سادىر قىلغانلىقىغا بەزىدە ئىشەنگۈسىزمۇ كەلمەي قالىدۇ، — ئۇ ئويلىنىپ قالدى ۋە كالتە قېشىنى چىمىرىپ قويۇپ يەنە مۇنداق دېدى، — ئادەم دېگەن راستىنلا مۇرەككەپ نەرسە ئىكەن، ئۇنىڭ قەلبىگە ياخشىلىقمۇ - يامانلىقمۇ، قاراكۆڭۈللۇكمۇ- ئاق كۆڭۈللۇكمۇ، ۋاپالىقمۇ - بىۋاپالىقمۇ، نومۇسمۇ - نومۇسسىزلىقمۇ سىغىدىكەن، يامان ئىش قىلغان ئادەمنى، ئەمدى ياخشى ئىش قىلمايدۇ دېگىلى، ياخشى ئىش قىلغان ئادەمنى، ئەمدى يامان ئىش قىلمايدۇ، دەپ ھۆكۈم چىقارغىلى بولمايدىكەن.

— ئۆز جىنايىتى قاپتىلىغا كەلمەي يۈرگەنلىرى بىلەن

جنايەتتىدىن نەپرەتلىنىدىغانلىرىنى پەرقلەندۈرىدىغانسىلەر؟
— دەپ سورىدىن مۇخبىر.
خەمىت بېشىنى يېرىم بۇراپ، تەنىلىك، مەسخىرىلىك كۈلدى:
— پەرقلەندۈرۈشنى يوق دېگىلى بولمايدۇ، بىراق يوق دېگەنمۇ تۈزۈك. ئىسلاھات ئېلىپ بېرىلىۋاتقىلى نەچچە يىللار بولدى، باشقا ئورۇنلار نۇرغۇن نامۇۋاپىق ئىشلارنى ئىسلاھ قىلدى، بىزدىچۇ؟ قىمىر قىلمىدۇق دېسەكمۇ بولىدۇ. ئۇزۇن يىللاردىن بېرى بىزنىڭ ۋەزىپىمىز سوتلانغان بالىلارنىڭ مۇددىتىنى تولدۇرۇپ، جەمئىيەتكە ئىنتىزىپ چىقىرىۋېتىش بولۇۋاتىدۇ. بىز بۇ ئۇسۇللىرىمىزنى نېمىشقا ئىسلاھ قىلمايمىز؟... بىزنىڭ ۋەزىپىمىز جازا مۇددىتى ئىچىدە ئۇلارنى ھەقىقىي ئۆزگەرتىش ۋە جەمئىيەتكە چىقىش يولىغا ئېگە قىلىپ چىقىرىش. قاراڭ، مۇشۇ بالىلار ئىچىدە مەشھەدە ئىككى يىل تەربىيىلىنىپ چىقىپ كېتىپ، يەنە كىرگەنلىرى بار. نېمىشقا مۇنداق تەكرارلىنىش بولۇۋاتىدۇ؟ مۇددىتى توشۇپ قويۇپ بېرىلگەنلىرى ئىچىدە ئەگەر ئىقتىسادلىق ئائىلىنىڭ، باشلىق ياكى كادىر ئائىلىلىرىنىڭ بالىلىرى بولسا، ئۇلارنى ئىشقا ئورۇنلاشتۇرالايدۇ ياكى بىرەر ئۇقەتكە سېلىپ قويالايدۇ. ئائىلە ئىقتىسادى ناچار ياكى بالىغا ھەقىقىي ئېگە بولىدىغان ئادەمى يوقلىرى بولسا جەمئىيەتكە چىقىپ، بىر مەزگىل گاڭگىراپ-تەمتىرەپ يۈرىدۇ. چىقىش يولى تاپالمىغاندىن كېيىن، يەنە ئىلاجسىزلىقتىن ئاشۇ جىنايى يولغا مېڭىپ قالىدىغانلىرىمۇ بار. توغرا، بىز بۇلارنى ئوقۇتۇۋاتىمىز، لېكىن مۇشۇ ئوقۇش بىلەن بىرەر كەسىپ-ھۈنەرنىڭ ئېگىسى

بولالمايدۇ -دە، جان باقالمايدۇ. ئوقۇشمۇ بولسۇن، مۇھىمى بىرەر ھۈنۈرمۇ ئۆگىتىش كېرەك ئىدى، شۇ چاغدا چىقىش يولىغا ئىگە بولغان بولاتتى. مەسىلەن: ناۋايىلىق، موزدۇزلۇق، ياغاچچىلىق، ساتىراچىلىق، ماشىنىچىلىق ھۈنەرلىرىنى ئۆگىنىپ چىقىپ كەتسە، ئۇنىڭ ھالال تۇرمۇشى ئۆتكۈزۈشىگە ئاساس بولىدۇ ئەمەسمۇ!

خەمىت قوللىرىنى پۇلاڭلىتىپ، قىزىشىپ سۆزگە كىرىشكەنىدى، مۇخبىر:

— بۇنىڭغا پۇل كېتەر، — دەپ قويدى.

— ئەلۋەتتە كېتىدۇ، — دېدى ئۇ دەرھاللا، — يۇقىرىغا دوكلات يازساق ھەل قىلىپ بېرىشى تامامەن مۇمكىن ياكى بۇلارنىڭ كۆكتاتچىلىقتىن، بېلىقچىلىق، توخۇ فېرمىلىرىدىن كىرگەن كىرىمىمۇ بار، شۇنىڭدىن ئىشلەتسەكمۇ بولىدۇ ياكى شەھەردىكى ئاشۇنداق كەسپىي دۇكانلار، كارخانىلار بىلەن ئالاقە قىلىپ، توختام تۈزۈپ ئورۇنلاشتۇرۇپ كەتكىلىمۇ بولىدۇ، قىسقىسى بىزدە قوزغىلىش، جۇرئەت، تەدبىر، كۆيۈنۈش بولۇشى كېرەك. شۇ چاغدا ئۇلارنى جەزمەن ھۈنەرۋەن قىلىپ چىقىرالايمىز.

— خەمىت ئۆزىنىڭ ياشلىقى، بۇ يەردە ئىشلەۋاتقان ۋاقتىنىڭ قىسقىلىقىغا قارىماي، باشقىلارغا قارىغاندا، ئۆسمۇر جىنايەتچىلەرنىڭ كېلەچىكى، ئۇلارنىڭ جەمئىيەتنىڭ ياخشى ئەزاسى بولۇپ قېلىشى توغرىسىدا جان كۆيدۈرۈپ سۆزلەيتتى ۋە كۆڭلىدە ئويلىغانلىرىنى ئېيتاتتى:

— ئويلىغانلىرىڭىز خېلى ياخشى ئىكەن، باشلىقلىرىڭىزغا ئېيتمىدىڭىزمۇ؟ — دېدى ئۇ.

— ئېيتماي قالامدىم، كۆڭۈل بۆلمەيدۇ... كارى

يوق، جاپا تارتىشنى، باش قاتۇرۇپ ئەقىل تېپىشنى، كۆپرەك يول مېڭىشنى خالىمايدۇ. بۇ شەھەرنىڭ سىرتىدىكى خىلۋەت جايدا پېنسىيىگە چىققان كادىرلارنىڭ دەم ئېلىپ يۈرىدۇ. ئەرزان باھالىق كۆكتات، تۇخۇم، مېۋە - چېۋە، قوغۇن - تاۋۇز، بېلىقلاردىن ئېلىپ تۇرسىلا بولىدى. خۇددى ۋەزىپىسى شۇلىدەك. لېكىن ئىسلاھات، يارىلىۋاتقان يېڭىلىقلار بۇلارنىمۇ قىستايدۇ، بۇ يەردىمۇ ئىسلاھات شامىلى چىقىدۇ، لېكىن كېچىكىپ چىقىدۇ. چىقىشنى كۈتۈش، تاقەت قىلىپ تۇرۇۋېرىش كېرەكمۇ؟ ئۆزىمىز چىقىرىشىمىز كېرەك. مۇناسىۋەتلىك يۇقىرى ئورۇنلارغا بېرىپ پىكىرلىرىمنى ئېيتايمىكىن دەۋاتىمەن، ئۇلارغۇ ئاڭلار؟

ئۇ مۇخبىرغا ئۇمىدلىنىپ — تەلمۈرۈپ قارىدى. بۇنىڭدىن ئۇنىڭ كۆڭلىدىكى پىلانلىرى، قىلماقچى بولغان، ئەمما ئۇنى يورۇقلۇققا چىقىرالمايۋاتقان ئىشلىرىنىڭ ئۆزىكە ئارام بەرمەيۋاتقانلىقى بىلىنىپ تۇراتتى. بۇنىڭ ئىلگىرى قەددى ئېگىلىپ، ئاق - سېرىق يۈزى تاتىرىپ، ياشلىقىغا قارىماي بۆرتۈپ چىققان چېكە تومۇرلىرى لىپىلداۋاتاتتى، ئېغىر بۇرۇقتۇرمىلىق ئۇنى قىينىماقتا ئىدى. مۇنداق چاغلاردا ئويچانلىقى بىلىنىپ تۇرىدىغان چىرايىدىن غەزەپ ئۇچقۇنلىرى ئۇچقۇنداپ قالاتتى.

— بەزى باللار گەپنى ئۇتتۇرلا قىلىدۇ، ئۆزىنى ئەركىن تۇتۇپ يۈرىدۇ، — دېدى خەمىت گېپىگە چۈشۈپ، — بىزنىڭ بەزى كادىرلىرىمىز ئۇنداقلارنى ئۆزگىرىش ئىپادىسى ياخشى ئەمەس، دەيدۇ. شۇمۇ گەپمۇ؟... ئۇلارغا ياخشى ئارىلاشمىغان، ئۇلارنىڭ ئالاھىدىلىكلىرىنى بىلمىگەن ئادەم شۇنداق ھۆكۈم قىلىدۇ.

ئۇنداق باللار ئاتايىن شۇنداق يۈرەي، قىلاي دېمەيدۇ، بۇ ئۇلاردا شەكىللەنگەن مىجەز. سىزدەك دىلكەش، كىشىنىك پىكرلىرىگە ئېتىبار قىلىدىغان ئادەمنى كۆرسەم سۆزلۈگۈملا كېلىدۇ: قاراڭ، ھازىر باشلانغۇچ مەكتەپلەرنى تۈگەتكەن باللاردىن بەش-ئون پىرسەنت، تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپنى تۈگەتكەنلەردىن ئەللىك-ئاتمىش پىرسەنت بالا يۇقىرى ئۆرلەپ ئوقۇيالمايدۇ، نېمىشقا دېسىڭىز سىنىپ يېتىشمەيدۇ، تېخى بەزى يەرلەردە ئوقۇتقۇچى كەم دېيىشىدۇ. ئۇلارنىڭ كىچىكلىرى ئون بىر — ئون ئىككى ياش، چوڭلىرى ئون تۆت — ئون بەش ياش. تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپنى پۈتتۈرۈپ جەمئىيەتتە قالسىغۇ بىر نۆرى، ئاق-قارىنى تېخى ئوبدانراق پەرق ئېتەلمىگەن باللار نەچچە مىڭلاپ جەمئىيەتتە قېلىۋاتىدۇ. ئۇلار قانداق قىلىدۇ؟ ئاغزىدىن تېخى ئانا سۈتى كەتمىگەن باللار نېمە ئىش قىلىش كېرەك؟ ئۇلارنىڭ ئىستىقبالى — كېلەچىكىنى كىم ئويلاۋاتىدۇ؟ ئەنە شۇلاردىن بىر قىسمى جىنايەت ئۆتكۈزۈپ بىزگە كىرىۋاتىدۇ. شۇنچە كۆپ باللارنىڭ چىقىش يولىنىڭ چارىسىنى ھۆكۈمەت قىلمىسا، ئاتا-ئانىلارنىڭ قولىدىن كەلمىسە، بۇ باللارنى كىم قۇتۇلدۇرىدۇ؟... ئىسلاھ قىلىشقا تېگىشلىك ئىشلار تېخى نۇرغۇن دېگىنىم مۇشۇ.

خەمىت بۇ گەپلەرنى ئەمگەك مەيدانلىرىنى ئارىلاپ يۈرۈپ ئېيتتى. ھەرخىل كۆكتاتلالار ئۆستۈرۈلگەن چوڭ-چوڭ كەيزىلەرنى، يولنىڭ ئىككى يېقىدىكى بەش قۇرلۇق رەت-رەت كۆچەتلەرنى ۋە چىمەنلىكلەردە ئادەمنىڭ كۆزىنى قاماشتۇرىدىغان قىسما-قىسما چىرايلىق گۈللەرنى

چىرايلىق گۈللەرنى مۇشۇ ئۆسمۈر جىنايەتچىلەرنىڭ يېتىشتۈرگەنلىكىگە كىشىنىڭ ئىشەنگۈسى كەلمەيتتى. ئۇلارنىڭ قولىدىن چىرايلىق، نازۇك، نەپىس، تېخنىكىلىق ئىشلار كەلمەيدىغانەكەنكەلا ھەم گۈزەل ئىشلار ئۇلارغا ياراشمايدىغانەكەنكەلا قىلاتتى. بۇمۇ ئادەمىلەردە بولىدىغان قىزىقىلا ھېسسىيات.

— يۈرۈڭ، — دېدى خەمىت چوڭقۇر تىنىپ، — بۆلۈمگە كىرەيلى، ئەمدى ھېلىقى پەمىدۇرلۇقتا ئىشلەۋاتقان بەختىيار ئىسىملىك ئوروق، خىيالچان بالىنىڭ ئىشلىرىنى سۆزلەپ بېرەي.

5

بىر يىللىق ئۇقۇش ئاخىرلاشقاندا، لاگېر بويىچە **يېغىن ئېچىلىپ**، ئەلاچى بالىلارمۇ مۇكاپاتلاندى. يېغىننىڭ **ئاخىرىدا** سىنىپلار بويىچە تەييارلانغان ئويۇنلار كۆرسىتىلىشكە باشلىدى. قويۇلغان ئويۇنلار بالىلارنىڭ ئەمەلىي **تۇرمۇشىدىن** ئېلىنغان كونىرتلار، بىر پەردىلىك **كومېدىيىلەر** بولۇپ، قىزىق، كۈلكىلىك چىققانىدى. **بەختىيارنىڭ گىتار** بىلەن ئېيتقان ناخشىسى ھەممە قىزىق پاراڭ، كۈلكىلەرنى چېچىپىدە توختىتىپ قويدى. ناخشا لاگېر باشلىقلىرى، خىزمەتچى - تەربىيىچىلەردىن تارتىپ، مەيداندا لەققىدە ئولتۇرغان مۇنۇ ئۆسمۈر جىنايەتچىلەرگە قاتتىق تەسىر قىلدى.

بەختىيار گىتاردا ناخشىنىڭ پائۇزىسىنى چالغاندىلا مەيدان بىردىنلا جىمغانىدى. ئۇنىڭ لىرىك، مۇڭلۇق

ناخشىسى، ناخشا ئېيتىپ يۇقىرىدىن چۈشۈپ كېلىۋاتقان ئادەمنىڭ ناخشىسىدەك، بارغانسېرى ياقىراپ ئېنىق ئاڭلىنىشقا باشلىدى:

ئاتام مېنىڭ، ئانام مېنىڭ،
مېھرىبانىتى ئانام مېنىڭ.
كوچىلارغا تاشلاپ قويۇپ،
باقماي قويغان ئاتام مېنىڭ.

ئارتلىرىمنى سۈغاردىم
چىمەنلىكتە - بۇلاقتا.
ئارزۇلاپ باققان ئوغلۇڭ
ئانا، ھازىر سولاقتا.

بۇ يەردە ئولتۇرغانلارنىڭ ھەممىسى دېگۈدەك بەختىيارنىڭ كەچۈرمىشلىرىنى ئوبدان بىلىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن: «كوچىلارغا تاشلاپ قويۇپ، باقماي قويغان ئاتام مېنىڭ» دېگەن مىسرالار بەزىلەرنىڭ كۆڭلىنى بىرقىسما قىلىپ قويىدى، بەزىلەرنىڭ كۆز چاناقلىرىغا ياش ئۇنچىلىرىنى تىزدى ۋە بەزىلەرنى چوڭقۇر، ئازابلىق ئويلارغا سېلىپ قويىدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە بەختىيارنىڭ ھەمىشە غەمكىن، خىيالچان يۈرۈشى ئۇنىڭ ئېيتقان ناخشىسى بىلەن بىرلىشىپ، باشقىلاردا چوڭقۇر تەسىر قوزغىماقتا ئىدى، شۇنداق تەسىرلىك، مۇڭلۇق مىنۇتلاردا ناخشا داۋام قىلماقتا:

مەلىمزدىن ئايرىلدۇق،
كوچىمزدىن قايرىلدۇق.
ئەسكى يولغا كىرىپ قېلىپ،
ئاتا - ئانىدىن ئايرىلدۇق.

ئورۇق چاچتىم، گۈل ئۈندى،
سۇ قۇيۇپ قورۇتمايمەن.
بۇ يەرگە كىرگىنىمنى
ئۆلسەممۇ ئۇنۇتمايمەن.

ناخشا تەسىر قىلمايدىغان ئادەم بولمسا كېرەك، بولۇپمۇ سازغا تەڭكەش قىلىنىپ ئېيتىلغان ناخشا كىشىلەرگە قاتتىق تەسىر قىلىدۇ، هاياتىدا يۈز بەرگەن بەزى تەسىرلىك ۋەقەلەرنى يادىغا سالىدۇ. ئەنە چەتتە ئولتۇرغان زىلۇا بويلۇق، يۈزى قوشۇقتەك كىچىك، بۇرنى ئېقىپ چۈشكەندەك چىرايلىق، دۈپدۈگىلەك قارا كۆزلۈك قىز — ئارزۇگۈل كۆز ياشلىرىنى توختىتالالماي تۆكۈلۈپ ئولتۇرماقتا. ئۇنىڭ بۇ يەرگە كىرىپ قالغىنىغا بىر يىل بولدى. ئاپىسىنىڭ قورقۇپ كېتىپ تۇغقەپ قالغىنىغمۇ بىر يىل بولدى. ئۇ بىر تەرەپتىن ناخشىنىڭ مەزمۇن، مۇڭى بىلەن ئۆرتىنىپ، ئاپىسىدىن ئايرىلىپ قالغىنىغا يىغلسا، يەنە بىر تەرەپتىن ئاپىسىنىڭ يىل نەزىرىنى بېرەلمىگىنگە يىغلايتتى. ناخشىنىڭ تەسىرىدىن هەرخىل ئىشلار يادىغا يېتىپ كۆڭلى بۇزۇلغانلار كۆپ ئىدى. ئادەم دېگەن شۇنداق سىرلىق، غەلىتە ۋە مۇرەككەپ نەرسىكى، باغرى تاشلىق قىلىپ، هالال ياشاشنى ئۇنتۇپ، كىشىلەرنى قاڭقىر - قاقشاتقانلار مانا ئەمدى باغرى ئېزىلىپ،

رەھمدىل بولۇپ ئۆپكىدەپ يىغلىماقتا ئىدى...

ئۇنىڭدىن كېيىنكى ئويۇنلار مەسخىرىلىك، قىزىق بولسىمۇ، كىشىلەر ئانچە كۆلۈشۈپ كەتمىدى.

ئويۇن ئاخىرلاشقاندىن كېيىن، باللار يېرىم كۈن ئىختىيارىي ھەرىكەت قىلىشقا قويۇپ بېرىلدى. بەختيار بىلەن بايىقى ئارزۇگۈل ئىسىملىك قىز يولنىڭ چېتىدە — دەرەخلەر قويۇق سايە تاشلىغان يەردە پاراڭ بىلەن ئولتۇرۇپ قالدى. توغرىسى ئارزۇگۈل كۆپرەك يىغلاۋاتاتتى.

— بولدى يىغلىماڭ، ئاشپەز ئۇستام ماقۇل بولدى، — بەختيار كىچىككىنە كۆزلىرىنى مۆلدۈرلىتىپ ئۇنى يەزلەيتتى، — ئۇستام، نەزىر دېگەن تەلمۈرۈپ قالغان ئەرۋاھلارغا ياغ پۈرتىش دېگەن سۆز، خەقلەرگە نەزىر بەرسىمۇ، بەرمىسىمۇ بولۇۋېرىدۇ، سەل تۇرۇپ كېلىڭلار دېدى.

سەل تۇرۇپ بەختيار بىلەن ئارزۇگۈل ئاشخانىغا ئاستا كىردى.. چوڭ - چوڭ كۆزلۈك، پارقىراپ تۇرىدىغان شاپ بۇرۇتلۇق ئاشپەز يىت سىلىپ قويغانكەن. ئاشپەزنىڭ ئۆگىتىشى بىلەن ئىككىسى ئۇنىڭ ئالدىدا يۆكۈنۈپ ئولتۇردى. ئۇ ئۇششاق سۈرىلەردىن ئۇچ - تۆتنى ئوقۇغاندىن كېيىن، دۇئاغا قول كۆتۈردى، ئۇلارمۇ قول كۆتۈردى. ئۇستام ئىچىدە پىچىرلاپ بىرنېمىلەرنى دەپ ئاخىرىدا: رەھمەتلىكنىڭ ياتقان يېرى جەننەتتە بولسۇن، ئاللاھۇ ئەكبەر، دېگەن سۆزلەرنى ئۇنلۇك دېدى. شۇنىڭ بىلەن ئارزۇگۈلنىڭ قايغۇلۇق كۆڭلى بىرئاز ئېچىلىپ، ئۇستىدىن ئېغىر تاشنى ئېلىۋەتكەندەك، يېنىكلەپ قالدى.

ئىككىسى ئاشخانىدىن يېنىپ چىقىپ، يەنە بايىقى يەردە ئولتۇرۇشتى. ئارزۇگۈلنىڭ دۈپدۈگىلەك كۆزلىرىدىن

بىر خىل مەيۈس ئۇچقۇنلار چېچىلىپ بەختيارنىڭكىدەك ئېگىز بويىدىن، ئورۇق يۈزىدىن مۇلايىملىق چىقىپ تۇراتتى. بەختيارنىڭمۇ يېقىملىق قارا كۆزى، بۇغداي ئۆڭ چىرايى غەمكىن ئىدى. ئۇ تىزى ئۈستىگە قويۇلغان ئورۇق، ئىنچىكە بارماقلىرىنى گىرەلەشتۈرۈپ ئولتۇراتتى.

— ئۇھ... خۇدايىم... — ئۇلۇغ - كىچىك تىندى ئارزۇگۈل، — ئون بەش ياشقا كىرىپتىمىز...

— يېشىمىزدىنمۇ نۇرغۇن ئىشلارنى كۆرۈپتىمىز...

— راست، بەختيار، خىيالىمىزغىمۇ كەلمىگەن ئىشلارنى كۆردۇق، تووا... بىر ھېسابتا مېنىڭ مەشەگە كىرىپ قالغىنىمغۇ ياخشى بوپتىكەن...

— نېمىشقا مۇنداق دەيسىز؟

— بولمىسا ئون تۆت ياشلىق قىز بېشىم بىلەن كىم بىلەن تۇراتتىم، كىم ماڭا ئاتىدارچىلىق قىلاتتى؟...، — قىزنىڭ كۆزىگە ياش ئەگىدى، — سىز بىلمەيسىز، بەختيار، مېنىڭ ھېچنېمەم يوق...

— مېنىڭمۇ بار بولغان بىلەن يوقنىڭ ئورنىدا، — دېدى بەختيار قولىنى تىزىدىن ئېلىپ مۇلايىملىق بىلەن، — دادامنىڭ ئەھۋالى ئاۋۇ، ئاپام ئەرگە تېگىپ كېتىپتۇ.

— سىزنىڭ نېمىلا بولسا بار، مېنىڭ يىراقراق بىر - ئىككى تۇغقىنىم بار، بىراق ئۇلار مېنى يوقلمايدۇ، تۇغقان دېگەنىنىڭ كۆيۈمى بولمىسا بىكار ئىكەن...، — ئۇ بىرقىسما بولۇپ تۇرۇپ قالدى - دە، خۇددى ياشانغان ئادەملەردەك بېشىنى لىڭشىتىپ تۇرۇپ ھەسرەت بىلەن قوشۇپ قويدى، — بەلكى مەندىن نەپرەتلىنىدىغاندۇر...

— تۇغقىنىم دېيىشتىن نومۇس قىلىشى مۇمكىن.

— توغرا، بەختيار، بىز ئۇرۇق - تۇغقانلار كېچىپ كەتكۈدەك ئىش قىلىپ قويدۇقتە...

ئىككىسى جىمىپ كەتتى. شۇ تۇرقىدا بۇ يەر ۋاك-چۇڭلۇق ئىدى. بەزىلەر گۈللۈكلەرنى ئايلىنىپ يۈرەتتى، بەزىلەر دەرەخلەر ئارىلىرىدا ناخشا ئېيتىشىپ ئولتۇراتتى، بەزىلەر توپ مەيدانىدا ۋاسكېتبول ئوينىشۋاتاتتى.

ئارزۇگۈل ئەمدى باشقا گەپ باشلىدى:

— سىز بىلەن پاراڭلاشمايدىغان چاغلاردىلا مەن سىزگە دېققەت قىلغان، بەختيار، ئەمما نېمىشقىدۇر سىزنى كۆرسەملا بەدەنلىرىم تىكەنلىشىپ كېتەتتى، سىزگە غەزەپلەنگەنلىكىمدىن شۇنداق بولامدىم ياكى ئىچ ئاغرىتقانلىقىمدىن شۇنداق بولامدىم، بىلمەيمەن...

— ئەسكىلىكىمنى ئۇقماي تۇرۇپلا ئۆچلۈكىنىز قوزغالغان ئىكەن - دە؟

— ياق، سىزنىڭ ئۆزىنىزنى تۇتۇشىنىز، مېجەزىنىز ماڭا شۇنداق ياقتى، شۇنداق ياخشى بالا نېمىشقا مۇشۇنداق ئەسكى ئىشلارنى قىلغاندۇ، دەپ ئويلاپ كېتەتتىم، توۋا، خۇددى ئۆزۈم ئۇنداق ئادەم ئەمەستەك... مەن سىزنىڭ ھەممە ئىشلىرىڭىز، بۇ يەرگە قانداق سەۋەبلەر بىلەن كىرىپ قالغانلىقىڭىزنى بىلىپ بولغان. بىراق مېنىڭكىنى تېخىچە سىز سورىمايسىزغۇ؟

— مەنمۇ سورايدەپ نەچچە تەمشەلگەن، ئەمما لېكىن... نېمىشقىدۇر تىلىم بارمىدى.

— سىزنىڭ تىلىڭىز بارمىغان بولسا، مېنىڭ بارىدۇ، سىزمۇ مېنىڭ بۇ يەرگە قانداق كىرىپ قالغانلىقىمنى

بىلىپ قېلىڭ. مەن ئاۋۇ ناياقتەك، — ئۇ ۋاسكېتبول مەيدانىنىڭ بىر چېتىدە بىر بالا بىلەن پاراڭلىشىپ تۇرغان ئۇن ئالتە - ئون يەتتە ياشلار چامىسىدىكى ئاق يۈزلۈك چىرايلىق بىر قىزنى كۆرسەتتى، — ئاتا - ئانىسىنىڭ تېپىپ بەرگىنىگە قانائەت قىلماي، نەپسىنىڭ كەينىگە كىرىپ، بۇ يەرگە كىرىپ قالمىغان، — ئارزۇگۈل- نىڭ يەنە كۆڭلى بۇزۇلدى، لېكىن يىغلىمىدى. ئۇنىڭ ئورۇق يۈزى تاتىرىپ، لەۋلىرى سۈس تىترىدى. ئۇ گېپىنى نەدىن باشلاشنى، نېمىلەرنى سۆزلەشنى بىلمەيتتى. بەختىيار ئۇنىڭ قېينىلىۋاتقانلىقىنى سېزىپ، ئىچ ئاغرىتىپ قاراپ قويدى. خېلى ۋاقىت ئۆتكەندىن كېيىن ئۇ گېپىنى مانا مۇنداق باشلىدى:

— مەن تۇرمۇشىمىز ئارانلا كېتىپ بارغان ياماقچىنىڭ يالغۇز قىزى ئىدىم. ئاپام ئۇزاق يىل تۇغماي، كېيىن تۇغقان باللىرى تۇرماي، بالىنى تازا ئارزۇلاپ زار بولۇپ تۇرغاندا، مەن تۇغۇلۇپتىكەنمەن، شۇڭا ماڭا «ئارزۇگۈل» دەپ ئىسىم قويۇپتىكەن. كەمبەغەل بولساقمۇ غېمىم يوق چوڭ بولدۇم. بىراق مەن باشلانغۇچ مەكتەپنى تۈگەتكەن يىلىم دادام تۈيۇقسىزلا قاتتىق ئاغرىپ تۈگەپ قالدى. شۇنىڭدىن باشلاپ بىزنىڭ كۈنلىرىمىزنىڭ ئۆتمىكى قىيىنلاشتى. ئاپام بەزىدە مانتا، سامسىلارنى ئۆيدە پىشۇرۇپ، بازارغا ئاچقىپ سېتىپ، بەزىدە ئۆيدە ئىش قىلىدىغان ماشىنىچىلارنىڭ تىككەن كىيىم - كېچەكلىرىنى سېتىپ بېرىپ، بىر - ئىككى سوم پۇل تېپىپ تۇرمۇشىمىزنى قامدايتتى. ئەمما بەزى كۈنلىرى بىر تىينىمۇ پۇل تاپالماي بازاردىن قۇرۇق قول يانىتتى. تۇرمۇش غېمى، قېينىچىلىق،

ئاچ - توق قېلىشلار ئاپامنىمۇ، مېنىمۇ خىيالچان، ھەسرەت-لىك قىلىپ قويىدى. ئاپامنىڭ كۆزلىرىنى كۆپ ھاللاردا غەمكىن، ياش يۇقى كۆرەتتىم. تېخى ئەللىك ياشقا كىرمەيلا چاچلىرى ئاپئاق ئاقىرىپ، يۈزلىرى پۈرلاپ تاشلۇەتكەن قەغەزدەك بولۇپ كەتتى.

تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپتە ئوقۇۋاتقان چاغلىرىم ئىدى. ھېيت كېلىپ قالدى. ھېيتتا ھەممە ئادەمنىڭ يېڭى كىيىملەرنى كىيگۈسى كېلىدۇغۇ، بىراق مەن ئاپامغا ھەرگىز يېڭى كىيىملەرنىڭ گېپىنى قىلمىدىم. سىنىپتا قىزلار دادام ماڭا ئۇنداق ئېسىل كۆڭلەك، مۇنداق چىرايلىق توپلەي ئېلىپ بەردى، دېيىشىپ سۆزلىشەتتى. مەن ئۇلارنىڭ گەپلىرىنى ئاڭلىماسقا سېلىپ يۈرەتتىم. ئايەم كۈنى ئاپام بازاردىن ماڭا قات - قات يوپكا، چرايلىق ئەت رەڭ توپلەي ئېلىپ ئاچقىپتۇ. يۈرىكىم «جىغ» قىلىپ قالدى. ئىنتىك ئۆيگە كىرىپ ساندۇقنى ئېچىپ قارىسام، ئاپامنىڭ بىرنەچچە يىل بۇرۇن سېلىپ يۈرىدىغان، ھازىر سالماس بولۇۋالغان ئۇزۇكى يوق تۇرىدۇ.

— ئاپا، — دېدىم مەن، — ماڭا ھېيتلىق كىيىم دېمسەم، نېمىشقا ئالتۇن ئۇزۇكۈڭنى ساتتىڭ؟

— باشقىلارنىڭ ئالدىدا سېنى بوينىنى قىسىپ قالمىسۇن دېدىم، قىزىم... داداڭ بولسىغۇ، ھەممە نېمەڭ يېڭى بولاتتى.

ئاپامنىڭ كۆز چاناقلىرىدا ياش تامچىلىرى پارقىرىدى، كۆندىلىك تۇرمۇشىمىز ئۈچۈن ئاپامنىڭ قانداق قېينىچىلىقلارنى تارتىۋاتقىنىنى بىلەتتىم. بىراق مېنىڭ كۆز ئالدىمدا زادىلا

كۆز يېشى قىلمايتتى. ئۇنىڭ مەڭزىلىرىدە بەزىدە ياش دېغىنى كۆرۈپ، مەن يوق چاغلاردا يىغلايدىغانلىقىنى پەملەيتتىم. بۇ قېتىم ئالدىمدىلا يىغلۇەتتى.

— ئاپا، — دېدىم يىغلىماسلىققا تىرىشىپ، — ھېيت تۇرماق، ئۇنىڭدىن چوڭى كەلسىمۇ، كىيىمنىڭ جېدىلىنى ھەرگىز قىلمايمەن، يېڭى كىيىم كىيمىسەم بىر يېرىم كەم بولۇپ قالمايدۇ... يەيدىغانغا ھېچنېمە قالمىغاندا، ئاشۇ ئۇزۇكۆڭنى ساتساڭ، نەچچە ئايغىچە قىسلىماي ئۆتەتتۇق ئەمەسمۇ؟... بولدى، بۇلارنى قايتۇرۇۋەت، مۇئەللىمەرمۇ ئاددىي - سادىدا يۇرۇڭلار دەۋاتىدۇ، بىزگە ھازىر مۇھىم نەرسە كىيىمىتى...

— ئەقلىڭدىن ئايلىناي، قىزىم...، — ئاپام شۇنداق دېدى - دە، تېخىمۇ ئۆپكىدەپ يىغلاپ كەتتى، ئاران تۇرغان مەنمۇ يىغلۇەتتىم...

غەمسىز ساۋاقداشلىرىمنى كۆرسەم كۆڭلۈم يېرىم بولاتتى. ئاپامغا سەزدۈرمىگىنىم بىلەن مەنمۇ كۆپ نەرسىلەرنى ئويلايتتىم، سىنىپتا ئولتۇرۇپ ئەتىكى كۈنىمزنى قانداق ئۆتكۈزۈشنى ئويلاپ كېتەتتىم. كىشىلەر پىشانىسىنى تەرلىتىپ ئولتۇرۇپ كۈندە بىر ۋاخ تاماق يەيدىغاندۇ، بىز نەچچە كۈندىمۇ بىر ۋاخ تاماق ئېتەلمەي، قۇرۇق چايلا ئىچەتتۇق، بۇنىڭغىمۇ شۈكرى دەيتتۇق. تەنەپپۇس ۋاقىتلىرىدا باشقا قىزلاردەك مەكتەپ ئالدىغا يۈگۈرۈپ چىقىپ، بىرنەرسىلەرنى يېيىش، پۇل خەجلەش ماڭا زادىلا نېسىپ بولمايتتى. شۇنداق قىلىپ دەرستىمۇ چېكىنىپ كەتتىم. ئاپام پات - پات ئاغرىپ قالىدىغان، بۇ قېتىم بىراقلا يىقىلدى. ئۇنىڭغا يونىغاندەك تېخى

يۇرەك ئاغرىقى ئىكەن. يامان يېرى ئاپام ئورۇن تۇتۇپ يېتىپلا قالدى. سەللا كۆپرەك ھەرىكەت قىلسا، يېرىم بىھوش بولۇپ سۇنايلىنىپ ياكى تۇگۈلۈپ يېتىپ قالاتتى. يەتتىنچى سىنىپتا ئوقۇۋاتقان چاغلىرىم ئىدى. مەكتەپتىن چىقىپ ئاپامغا قاراشقا، كېچە - كۈندۈز يېنىدىن ئايرىلماسلىققا مەجبۇر بولدۇم. لېكىن تۇرمۇشىمىزنى قانداق ئۆتكۈزىمىز؟ ساق ئادەم تۇرماق ئاغرىق ئادەمنۇ قورسىقىغا بىرنېمە يېيىشى كېرەك - دە. قولۇم - قوشنىلار ماڭا يول كۆرسەتتى. مەھەللە ئاساسىي. قاتلام كومىتېتىغا بېرىپ قېينىچىلىقلىرىمىزنى ئېيتتىم. كىشى بىرىگە ھالىنى ئېيتسا ئاسان يېغلاپ قالىدىكەن. يېغلاپ كەتكىنىمنى ئۆزۈمنۇ سەزمەي قاپتىمەن... ئاساسىي قاتلام مۇدىرى ئۆيىمىزگە كېلىپ ئەھۋالىمىزنى بىلدى. ئورۇن تۇتۇپ ياتقان ئاپامنى كۆرۈپ چۆچۈپ كەتتى. ئەتىسى «قۇتۇل-دۇرۇش پۇلى» دەپ ئوتتۇز سوم ئەكېلىپ بەردى ۋە بۇنىڭدىن كېيىن ھەر ئايدا ئاپام ئىككىمىزگە يېگىرمە بەش سوم تۇرمۇش يارىدەم پۇلى بېرىلىپ تۇرۇلىدىغانلىقىنى ئېيتتى. تېخى بىزنىڭ ئالدىمىزدا سەۋەنلىكى بار ئادەمدەك بىزدىن كەچۈرۈم سورىدى:

— يېگىرمە بەش سوم بىلەن ئوتتۇز كۈننى ئۆتكۈزمەك قىيىن، لېكىن تەۋەيىمىزدە يېتىم ئوغۇل، تۇل خوتۇن، ئاجىز - مېيىپلار كۆپرەك، يۇقىرىدىن بەرگەن پۇل ئازراق، ھەممىگە بەرمەسلىك بولمايدۇ، رەنجىمەي، بىر ئىلاجى قىلىپ، يەتكۈزۈپ تۇرۇڭ، پۇل كەلسە يەنە كۆپەيتىپ بېرىمىز.

ئاپامنىڭ ماشىنىچىلارنىڭ بازارغا تىككەن كىيىملىرىنى

سېتىپ بېرىپ، يىگىرمە، بەش سومۇ تاپالماي قالىدىغان ئايلىرى بولاتتى. ئۇنىڭغا قارىغاندا، بۇ نەق پۇل كۆپ پۇلدەك قىلاتتى. رايونلۇق ھۆكۈمەت دوختۇرخانىسىدىكى بىر ياش ئايال دوختۇرنىڭ بىزگە ئىچى ئاغرىپ قالدىمۇ، پۇل ئالماي دورا بېرىپ تۇردى. ئاپام پات - پات: يېتىمنىڭ ئاتىسى يەتتە، دېگەن گەپ بىكار چىقمىغان دەپ قويياتتى. ئەمما شۇ كۈنلەردە، بۇرۇن ئانچە - مۇنچە يوقلىشىپ قويىدىغان شىرەم تۇغقانلار بىرەر نەرسە تەلەپ قىلىدۇ دەمدىكىن، قارىسىنى كۆرسەتمەيدىغان بولدى. مەيلى يوقلىمسا يوقلىماس، بىز ئۇلارنىڭ قولىغا قاراپ قالغىنىمىز يوققۇ، يىگىرمە بەش سوم بىلەنمۇ كۈنىمىز كېتىپ باردۇغۇ، كۆپ بولسا كېتىدۇ، ئاز بولسا يېتىدۇ، دېگەن راست ئىكەن، دەپ ئويلاپ قالدىم.

ئارزۇگۈل ئۇلۇغ - كىچىك تىنىپ، كەچۈرمىشلىرىنى سۆزلەشتىن توختاپ قالدى. بەختيار بىر قولى بىلەن ئېڭىكىنى تىرەپ، چوڭقۇر خيال بىلەن ئولتۇراتتى. ئۇنىڭ كۆز ئالدىغا ئۆيدىكى چاغدا ئىنىلىرى بىلەن كىملەرنىڭدۇ بىرەر چىنە تاماق كۆتۈرۈپ كىرىشىنى تەقەززالىق بىلەن كۈتكەن چاغلىرى كەلگەندى. ھايات سەرگۈزەشتىلىرى ئۆزى بىلەن ئوخشىشىپ كېتىۋاتقان مۇنۇ قىز ئۇنىڭغا ھەر قېتىمدىكىدىنمۇ يېقىملىق ھەم يېقىن تۇيۇلماقتا ئىدى.

ئارزۇگۈل سۆزىنى داۋاملاشتۇردى:

— شۇنداق كۈنلەرنىڭ بىرىدە، ئاپام تۇيۇقسىزلا ئوسالىلاپ، كۆزىنىڭ قارىسى كەينىگە كېتىپ يېتىپ قالدى. مەن نېمە قىلارىمنى بىلمەي، تىپىرلاپ يىغلاپ كەتتىم. ئاڭغىچە قولۇم-قوشنىلار كىرىپ ئاپامنىڭ ئەھۋالىنى

كۆرۈپ، ئۇلارمۇ ئوپۇر-توپۇر بولۇشۇپ كەتتى. بىرى نەدىندۇ ئېشەك هارۋا تېپىپ كەلدى. ئاپامنى شۇنىڭغا سالدۇق-دە، دوختۇرخانىغا ئاپاردۇق. ئۇلارمۇ جىددىيلىشىپ، چوڭ دوختۇرلارنى چاقىرىشىپ تەكشۈرۈشتى - دە، ئاپامنى بالنېتسىدا يېتىشقا بۇيرۇدى. بىراق يېتىشتىن بۇرۇن ئۇچيۇزسوم تاپشۇرۇشنى، ئەگەر ئۇنى ئالدىن تاپشۇرمسا بالنېتسىغا ئالمايدىغانلىقىنى ئېيتتى. ئاپامدىن مەنلا ئەمەس، دوختۇرخانىغا بىللە كەلگەن قولۇم-قوشنىلار-مۇ ئەنسىرەيتتى. چۈنكى ئۇ هوشسىز ئىدى، گەپمۇ قىلالمايتتى. شۇڭا ئاۋۋال بالنېتسىدا ياتسا، بىز ئەتىگىچە پۇل ئەكېلىپ بېرەيلى، دەپ ئۇلارغا قانچە يالۋۇرساقمۇ، زارلىنىپ قاقشىساقمۇ ئاپامنى ياتاققا زادىلا ئالمىدى. «كۆرۈۋاتسىلەر، ئاغرىقنىڭ هاياتى قىلنىڭ ئۈستىدە تۇرۇۋاتىدۇ، بىز پۇل تېپىپ كەلگىچە، ياخشى كۈننىڭ يامىنى بولۇپ قالسا، قانداق قىلىمىز» دېسەك، ئۇلار: «ئۇنىڭ بىلەن بىزنىڭ ئىشىمىز يوق، ئالدىن پۇل ئېلىپ ياتقۇزۇش بۇ بىر تۈزۈم» دېدى.

— قالتىس تۈزۈم ئىكەن، — دېدى ئارىمىزدىكىلەردىن بىرى، — جىددىي ئاغرىقلارنىڭ جېنىنى بۇرۇنراق ئېلىپ بېرىدىغان تۈزۈم ئىكەن - دە بۇ، سىلەر ئادەم قۇتۇلدۇرامسىلەر يە ئۆلتۈرەمسىلەر؟

— مۇنداق گەپلەرنى بىز جىق ئاڭلىغان، سۆزلىگىنىڭلار بىكار، تېزرەك پۇل ئەكېلىڭلار.

— يائاللا، — دېدى يە نە بىرى ياقىسىنى تۈتۈپ، — دوختۇرخانا دېگەن ئادەملەرنى ئەڭ ئېغىر ئاغرىقلاردىن، دەھشەتلىك ئۆلۈملەردىن قۇتۇلدۇرىدىغان. سىلەرگە

ئەمدى ئادەمدىن كۆرە، پۇل كېرەك ئىكەن...

ئاچچىق بىلەن ئېيتىلغان گەپلەر، تاپا - تەنىلەر بۇلارغا قىلچە تەسىر قىلمىدى. مەھەللە ئاساسىي قاتلام مۇدىرىنىڭ ئالدىغا بېرىپ، ھەممە ئەھۋاللارنى يىغلاپ تۇرۇپ ئېيتتىم. مۇدىر بىردەم شۇك بولۇپ كەتكەندىن كېيىن:

— بىز مۇنچە كۆپ پۇلنى بېرەلمەيمىز، قىزىم، ھەم مۇنچىلىك پۇلمۇ يوق، شەھەرلىك ھۆكۈمەتنىڭ خەلق ئىشلىرى بۆلۈمىگە ئەھۋالنى تونۇشتۇرۇپ خەت يېزىپ بېرەيلى، ئۇلار يەنە قانچە پۇل بېرىدۇ، يەنە داۋالاش پۇلىغا بىز ئىگە دەپ كېپىللىك قىلىشى مۇمكىن، — دېدى.

ئاساسىي قاتلامنىڭ خېتىنى ئېلىپ، خەلق ئىشلار بۆلۈمىگە كەلدىم. ئاللىقاچان چۈش بولۇپ كېتىپتىكەن، شۇنىمۇ بىلمەي قاپتۇمەن. تىت - تىت بولۇپ كەينىمگە ياندىم. ئاپام قانداق بولۇپ قالغاندۇ؟ مېنى قاتتىق ئەنسىزلىككە سالىدىغان سوئال مۇشۇ ئىدى. ئىتتىك كېتىپ بارسام بىزنىڭ مەھەللىلىك، مەندىن ئۇچ - تۆت ياش چوڭ ئوبۇل ئىسىملىك بىر بالا ئۇچرىشىپ قالدى. ئۇ ماڭا بىرنەچچە قېتىم خەجلەڭ دەپ پۇل تەڭلىگەن، مەن ئالمىغان، بىراق ئاپىڭىزغا تاماق ئېتىپ بېرىڭ دەپ ئىككى قېتىم گۆش ئېلىپ بەرگەن، بىزنىڭ نامراتلىقىمىزغا ئىچى ئاغرىپ شۇنداق قىلىۋاتىدۇ، دەپ ئۇنى ئالغانىدىم.

— ئىككىمىز ئويناپلى، — دېدى ئۇ قولۇمنى تۇتۇپ،— سىز بەك جاپا تارتىپ كېتىۋاتىسىز...

— گېپىڭىزنى چۈشىنەلمىدىم، ئويناش دېگەن قانداق

بولىدۇ؟ — دېدىم مەن ئەجەبلىنىپ.

— قانداق بولاتتى، ئىككىمىز بىللە بولمىز، بىللە يۈرىمىز، بىللە ياتىمىز، بىللە قوپىمىز، — دېدى ئۇ كۈلۈپ.

شۇنداق ئاچچىقىم كەلدىكى، كېلىشتۈرۈپ كاچىتىغا بىرنى سالغۇم كەلدى.

— ھەر كۈنى سىزگە پۇل بېرىمەن، ياخشى كىيىملەرنى ئېلىپ بېرىمەن، ئاپكىزغا قىسلماي قارايسىز...

ئۇنىڭ گېپىنىڭ ئاخىرىنى ئاڭلاشقا تاقەت قىلالمىدىم، ئۆزۈمنى باسالماي يۈزىگە «تۈفى!» دەپ بىرنى تۈكۈردۈم - دە، كېتىپ قالدىم. ئاپامنى ئۇنداق ئىپلاسلىشىپ باققۇچە، ئەكۈ بولمىسا، ئوغرىلىق قىلىپ باقارمەن، دەپ ئويلىدىم ۋە ئۇنىڭ بىزگە ئىچ ئاغرىتىپ كېتىشلىرىنىڭ سەۋەبىنى چۈشەندىم.

چۈشتىن كېيىن خەلق ئىشلار بۆلۈمىگە كەلدىم. ماڭا ئوخشاش ئەرز، ئىلتىماس كۆتۈرۈپ كەلگەنلەر كۆپ ئىكەن. بىرەر سائەتتىن كېيىن ئاساسىي قاتلام قىلىپ بەرگەن ھېلىقى خەتنى كىشلەرگە قوپال - قوپال تېگىپ تۇرىدىغان كادىرغا ئۇزاتتىم. ئۇ خەتنى بىر قۇر ئوقۇپ چىقىپ:

— بۆلۈم باشلىقى يوق، سىرتقا چىقىپ كەتكەن، ئۈچ كۈندىن كېيىن كېلىڭ، — دېدى.

— ئاپامنىڭ ئەھۋالى ئېغىر، بالىنېتسىنىڭ ئىشكىدىلا قالغان... يەنە ئۈچ كۈنگىچە...

— ئەلۋەتتە، يېنىڭ بولسا، ئاساسىي قاتلاممۇ بۇ خەتنى قىلىپ بەرمەيدۇ، سىزمۇ كەلمەيسىز - دە، ئۈچ

كۆنده پۈتسه چوڭ گەپ.

مەن هازىرغىچە بىر ئادەم بىلەن تاكاللىشىپ باقمىغان، جىلىلقتا ئاغزىمدىن قانداق گەپ چىقىپ كەتكەنلىكىنىمۇ تۈيماي قالدىم:

— قانداق ئادەمسىز!... ئۇچ - تۆت كۈنگىچە ئاغرىق ساقلاپ تۇرامدۇ! كېسەل ئېغىرلاپ كەتسە سىز ئىگە بولامسىز؟

— ئۇنداق دەپ بىزنى قورقۇتالمايسىز، ئاپئىزنى بىز ئاغرىتىپ قويمىدۇق، ئېغىرلىشىپ كېتەمدۇ، ئۆلۈپ كېتەمدۇ، چاتىقمىز يوق!... مۇزاكىرە قىلىدىغان گەپ، باشلىق قول قويىدىغان گەپ، ئاندىن پۇل بېرىدىغان گەپ، ئاسان ئىش يوق.

بۇ گەپلەر ماڭا شۇنچىلىك ئېغىر كەلدىكى، كۆزلىرىم قاراڭغۇلىشىپ، ئارقامغا ئۆچۈپ كېتىشكە ئاز قالدىم. ئاچچىق - غەزەپلىرىم كۆزۈمدىن ئېتىلىپ چىقىپ كەتتى.

— يىغلىسىڭىز يىغلاۋېرىڭ، بۇ يەرگە كېلىپ يىغلايدىغانلار يالغۇز سىز ئەمەس.

ئۇ يەردىن قانداق يېنىپ چىققانلىقىمنى بىلمەيمەن... قانداق قىلغۇلۇق، ئاپام كۆز ئاچماي ياتسا؟... ئاغرىق دېگەن سەن پۇل تېپىۋالغۇچە، مەن تۇرۇپ تۇراي دەمدۇ؟ ئاپامنى تېز قۇتۇلدۇرۇش كېرەك، ياخشى كۈننىڭ يامىنى بولۇپ قالسا، يالغۇزلۇقۇمدا، ئون تۆت ياشلىق قىز بېشىم بىلەن قانداقمۇ قىلارمەن... ئاھ، خۇدا!... نېمىشقا ئاشۇ ئادەملەرنى ئاغرىق - سىلاقنىڭ،كەمبەغەل-ئاجىزلارنىڭ ھالىغا يەتمەيدىغان قىلىپ يارىتىپ قويغانسەن، ئاشۇ ئادەملەرنىڭ يۈرىكى مۇزمىدۇ، مېھىر - ۋاپا،

ياخشىلىق، شەپقەت، كۆڭۈل بۆلۈش دېگەنلەر نەلەرگە كەتكەندۇ؟... ئەي خۇدا، مېنى كۆرۈۋاتامدىغانسەن، ئاپامنىچۇ؟ پۈلى بارلارنىڭ داۋالىنىپ ساقىيىۋاتقىنىنى، پۈلى يوقلارنىڭ ئىلاجسىزلىقتىن ئۆلۈۋاتقىنىنى كۆرۈۋاتامسەن؟... بىزگە كۆيۈنۈپ ئۇچ يۈز سوم تاشلاپ بەرسەڭ نېمە بولار...

گاڭگىراپلا قالدىم. بېشىم تۆرەپ قاياقتىن كەلگىنىمنى، قاياققا ماڭىدىغانلىقىمنى بىلەلمەيلا قالدىم... بىر چاغدا قارىسام ماگىزىنىدا يۈرۈپتىمەن. بىر ئادەم ئالتۇن ھالقا ئېلىۋېتىپتۇ. بىردىنلا يۈرىكىم دۈپۈلدەپ ئۇرۇپ، ئۆپكەم ئاغزىمغا تىقىلىپ قالدى، ھاسىراپ كەتتىم، چۈنكى كاللامغا ئاشۇ ھالقىدىن ئېلىۋالسام، ئاپامنى دەرھال بالنېتسىدا ياتقۇزغىلى بولاتتى دېگەن ئۇي كېلىپ قالغانىدى. پوكەينىڭ يېنىغا باردىم، ماگىزىنچى ئايال پۇل پارچىلىغىلى نېرى كەتتى، ھالقا ئالغۇچى ئادەم ماڭا كەينىنى قىلىپ، بىر ئادەم بىلەن قىزغىن پاراڭغا چۈشكەنىدى، پوكەينىڭ ئەينەك قاپقىسى ئوچۇق تۇراتتى، ئېڭىشىپ تۇرۇپ قولۇمنى سوزۇپ ھالقىدىن ئىككى جۈپ ئالدىم - دە، ماگىزىنىدىن ئىنتىنىڭ چىقىپ كەتتىم، خۇداغا شۈكرى، مېنى ھېچكىم كۆرمىدى.

ھالقىنى ساتتىم. ئاپامنى شۇ كۈنىلا بالنېتسىدا ياتقۇزدۇم. ئۇچ بوتۇلكا ئاسما ئوكۇل تۇگىگەندە ئاپام كۆزىنى ئاچتى. بۇ يەرگە كىرىپ بەشىنچى كۈنى خەلق ئىشلار بۆلۈمى ئۇچ يۈز سومنى ھەل قىلىپ بەردى. ئەمدى ھالقىنىڭ پۇلىنى بېرىۋېتەي، ئىلاجىنىڭ يوقلۇقىدىن مۇشۇ ئەسكى ئىشنى قىلدىم دەي، دەپ

نەچچە كۈن ئويلاندىم، بىراق دوختۇرخانىنىڭ تامىقىنى يېسەكمۇ، بازاردىن يېسەكمۇ، ئۆيدە ئەتسەكمۇ ھەممىسگە پۇل كېتىدىغان، دوختۇرخانىدا ئۆيدىكىدەك كۈندە قۇرۇق چاي ئىچكىلى بولمايدىكەن. ھۆكۈمەت يەنە قۇتۇلدۇرۇش پۇلى بەردى دەپ، ئۈچ يۈز سومنى خەجلەۋەردىم.

بىر ئاي يېتىپ ئاپام خېلىلا ياخشى بولۇپ قالدى. دوختۇر: دورا ئىچىپ، ئەمدى ئۆيدە دەم ئالسۇن، دېدى. قايتىپ چىقتۇق. پۇللار تۈگىدى، يەنە ئاچ - زېرىنلىق كۈنلەر باشلاندى. كەمپۈت زاۋۇتىغا قىزلارنى ئالدىكەن دېگەن خەۋەرنى ئاڭلىغانىدىم، بارسام ئېلىپ بوپتۇ. سۈلتىيېپ قايتىپ كېلىۋاتسام، ئازگال ماگىزىنىنىڭ ئالدىغا كىشىلەر توپلىشىپ كېتىپتۇ، سېرىق ماي سېتىۋاتقانكەن، بىر ئادەم يوغان قارا سومكىسىنى ئېرىقنىڭ قېرىغاقويىدى- دە، سۈلياۋ خالتىنى كۆتۈرۈپ توپنىڭ ئىچىگە كىرىپ كەتتى. مەن ئىتتىك بېرىپ، سومكىنى ئالدىم -دە، كەتتىم. ھېلىقى چاغدا ئاغزىمدىن سائەت چىققانمىكىن، شۇنىڭ بىلەن ئوغرىلىقىم رەسمىي باشلىنىپ كەتتى. ئاپامغا بىرەم كەمپۈت زاۋۇتىدا، بىرەم باسما زاۋۇتىدا ئىشلەۋاتىمەن دەپ قويدۇم. ئەڭ ھارام، نومۇسسىز، يىرگىنچلىك ئىش قىلىۋاتقانلىقىمنى بىلەتتىم، كىشىلەرنىڭ نەرسىلىرىنى ئالاتتىم - دە، شۇ ھامان ئىچ ئاغرىتاتتىم، بولدىلا مۇشۇ نەپرەتلىك ئىشنى ئەمدى قىلمايلا دەيتتىم. لېكىن ھېچكىمنىڭ بىزگە ئىچى ئاغرىمىدىغۇ، ھەتتا خۇدايىمىنىڭمۇ ئىچى ئاغرىمىدىغۇ، مەن نېمىشقا ئىچ ئاغرىتىمەن... دەپ ئويلايتتىم.

ئاخىر قولغا چۈشتۈم، بىر كىچىك ماگىزىنىنىڭ ئالدىدا

ۋېلسىپىتنىڭ كەينىگە چىگىپ قويغان چېتكىنى ئېلىۋاتقان چېغىمدا تۇتۇلۇپ قالدىم. تۇتۇلغاندىمۇ تازىمۇ سەت تۇتۇلدۇم، بىلىكىمدىنلا تۇتۇۋالدى. ۋېلسىپىتنىڭ ئىگىسى يېقىملىقىنە ئايال ئىكەن، ئەمما شۇ چاغدىكى سۆزلەر جان - جېنىمدىن ئۆتۈپ كەتتى:

— كىيىمنىڭ پۈزۈرلۈقى، قىلىقىنىڭ سەتلىكىنى قارىمامدىغان، كىچىككىنە تۇرۇپ بۇ رەسۋا ئوغرىنىڭ! ...، — ئۇ كاچىتىمغا بىرنى سالدى ۋە يۈزۈمگە تۆكۈردى.

— نەدىكىنى كىچىككىنە بولىدۇ، نەچچە ئەرنى يولغا سالغان جاغدا بۇ...

ئۆپكىسى ئۆرۈلگەن ئارزۇگۈل سۆزلىيەلمەي توختاپ قالدى. شۇ توختاپ قالغانچە خېلى ۋاقىت جىمجىت كەتتى، بەختسىزلىرىمۇ ئۇنىڭدىن كۆزىنى ئېلىپ يەرگە قاراپ تۇرۇۋالدى.

— مېنى ساقچىلار تۇتۇپ كەتكەنىنى ئاڭلاپ، ئاپام يەنە ھوشىدىن كېتىپتۇ ۋە ئۆچ كۈندىن كېيىن ئالەمدىن ئۆتۈپتۇ، — دەپ سەرگۈزەشتىسىگە چۈشتى ئارزۇگۈل يىغلامسىرىغان ئاۋازدا، — ئۆچ ۋاخلىق قۇرۇق چايغا قانائەت قىلىش كېرەك ئىدى... ئاخىر ئاپامدىنمۇ ئايرىلدىم، قارا يېتىم بولۇپ تىكەندەك يالغۇز قالدىم. قىز بېشىم بىلەن ياتقان يېرىم مانا — تۇرمە. ئاپامنىڭ ئارزۇلۇق گۈلى ئىدىم، نېمە تەقدىركىن، لەنەتلىك كۈلگە ئايلاندىم. ئاپام مۇشۇنداق كۈنلەرگە قالدىغىنىمنى ئويلىمىغان بولغىتتى... بىلمەيمەن، يەنە قانداق كۈنلەرگە قالمەن، قايسى يوللارغا كىرىمەن، نېمىلەرنى كۆرىمەن... بەلكى سۈپۈرۈندى — ئەخلەتلەرگە ئايلىنىپ كېتەر-

مەن...، — ئارزۇگۈل تاراملاپ تۆكۈلۈپ كەتتى.

— مېنىڭمۇ خاتالىقىم شۇ، — دېدى بەختيار مەيۈس هالدا، — بىرىنچى قېتىم نەسىھەت بىلەن چىقىرىۋەتكەندە، تاماكىچىلىقىمنى قىلىۋەرگەن بولسام، بەزى نەرسىلەرنى مەندىن گۇمان قىلىپ قىستىسىمۇ، ئۇرسىمۇ، مەيلى دەپ يۇرۇۋەرگەن بولسام، ئاخىر يامان يولدىن قايتقانلىقىمغا ئىشىنىپ قالار ئىدى... بوپتۇ، ئۆتكەن ئىشلارنى ياندۇرۇۋەتكىلى بولمايدۇ... ئەمدى ئۆزىمىزگە ئىشەنسەك بولىدۇ، سىزمۇ ئون بەش ياشقا كىرگەنسىز؟

— ھەئە، ئون بەش ياشقا كىردىم.

— ئون سەككىز ياشقا كىرگەندە مۇددىتىمىز توشۇپ بۇ يەردىن چىقىمىز، — دېدى بەختيار، — خەمىت ئەپەندى ئېيتقىنىغۇ: سىلەر ئۆزۈڭلارغا ئىشىنىشىڭلار، ئۈمىدۋار بولۇشىڭلار كېرەك دەپ. بىر ئادەم مەن ئىككى-ئۈچ يىلدىن كېيىن بولامدىم، بولمامدىم، ئەخلەتكە ئايلىنىپ قالامدىم دەپ ياشىمايمۇ، ئىككى - ئۈچ يىلدىن كېيىن ئۇنداق بولمەن، مۇنداق بولمەن، ئاۋۇ نىشانغا يېتىمەن، ماۋۇ پەللىگە چىقىمەن، دەپ ياشىشى كېرەك.

— ھەي تاڭەي، بەختيار، بۇنىڭدىن كېيىن قانداق بولۇشۇمنى ھېچ قىياس قىلالمايمەن.

— نېمىشقا قىياس قىلالمايسىز، ئارزۇگۈل، سىز شۇنداق ئەقىللىق، ئۆتكۈر تۇرسىڭىز، بۈگۈن ئەلاچى بولۇپ مۇكاپاتلاندىڭىز، مەشھەدىن چىقىپلا ھۇنەر ئۆگەنسىڭىز، شۇنداق تېز ئۇستا بولسىز، ئون سەككىز ياش ئادەمگە ھەرقانداق قارا ئىشمۇ ئېغىر كەلمەيدۇ. ئەمدى ھەرقانچە تۆۋەن، مەينەت ئىشلار بولسىمۇ، ھالال ئىش قىلىمىز.

مەن بۇ يەردىن بېرىۋاتقان تۇرمۇش پۇلىنى يىغىۋاتىمەن، مېنىڭچە، سىزمۇ يىغىك، ھەر ئايدا بەش سومدىن بېرىۋاتىدۇ، ئۇچ يىلدا قانچە بولىدۇ، قېنى ھېسابلاپ بېقىڭا، ئەلاچى ئوقۇغۇچى؟

بەختيار كۇلۇمسىرىدى، ئارزۇگۇل سەل ئويلىنىۋېلىپ جاۋاب بەردى:

— بىر يۈز سەكسەن سوم.

— بىر يۈز سەكسەن سومنى دەسمايە سېلىپ ئوقەت قىلغىلىمۇ بولىدۇ، بىز دادام بىلەن كاۋاپچىلىق قىلغاندا، دەسمايىمىز ئون كىلوگرام گۆش ئىدى، كېيىن ئۇچ - تۆت كىلوگرامۇ بولغان. ئەڭ بولمىغاندا كاۋاپچىلىق قىلىسىڭىزمۇ بولىدۇ، ھازىر ئاياللارمۇ چوڭ - چوڭ ئوقەتلەرنى قىلىۋاتىدىغۇ، ھالال ئىشىنىڭ نېمە يامىنى بار!

كېيىنكى پاراڭلار ھەر ئىككىسىدە زوق قوزغىدى. ئەترايتكى ۋاڭ - چۆڭلار ئۇلارنىڭ قۇلىقىغا كىرمەيتتى. يۈرەكلەردە نېمىدۇر بىر نەرسىگە تەلپۈنۈش ئويغىنىپ، ئۇمىدلىك خىياللاردىن يۈزلەرگە ھاياجان ھېسلىرى ئوخچۇپ چىقىانىدى. ئارزۇگۇل ئۇنىڭغا قانداقتۇر بىر رازىمەنلىك بىلەن تىكىلىپ:

— كۆڭۇللىرىم يايراپلا كەتتى، بەختيار، سىز بىلەن بۇرۇنراق سۆزلەشكەن بولسام، بۇ چاغقىچە مۇنچىلىكمۇ ئازابلىنىپ يۈرمەس ئىكەنمەن، سىز بىلەن پاراڭلاشقۇملا كېلىپ تۇراتتى، بايا يۈرىكىم تۇيۇپتىكەن - دە.

— كىشى ئۇمىدۋار بولۇشى كېرەك ئىكەن، ئارزۇگۇل، ئۇمىدۋار بولسا غەممۇ يوقلىدىكەن.

ئارزۇگۈلنىڭ قوشۇقتەك كىچىككىنە يۈزىدە تەشۈىش، مەيۈسلۈك ئالامەتلىرى تۇگەپ تەبەسسۇم جىلۋىلەندى ۋە مەگزىلىرىدە ئەمدىلا بىلىنىشكە باشلىغان زىناقلىرى كۆرۈندى. ئۇ دەرەخ شاخلىرى ئارىسىدا ۋىچىرلىشۋاتقان قۇشقاچلارغا زوقلىنىپ قاراپ:

— ئادەم بولۇپ قالغۇچە قۇش بولۇپ قالسامۇ بوپتىكەن، — دېدى.

— قانداق دەيسىز؟

— غەمسىز سايراپ، ئۇچسامۇ، قونسامۇ، يىراقلارغا كەتسەمۇ سورىقى يوق، غېمىمۇ يوق يۈرەر ئىدىم.

— ئەخمەق قىز، ئۇنىڭ غېمى يوق دەمسىزا، ئۇ مېنى قاچان لاچىن سوقۇۋېتەر دەپ ئەنسىرەپ يۈرىدۇ.

— مۇنداق دەڭ... ۋاي خۇدايىم، دۇنيادا غەمسىز نېمە يوق ئىكەن - دە...

— يوق ئەمەس.

— نېمىنىڭ غېمى يوق؟

— ئۆلۈكىنىڭ.

ئارزۇگۈل قاقاقلاپ كۈلۈپ كەتتى:

— قىزلار بەختىيار نېمانچە خىيالچاندۇ، دېيىشەتتى، سىز قۇرۇق خىيال قىلمايدىكەنسىز، نۇرغۇن نەرسىلەرنى ئويلايدىكەنسىز - دە.

— ھەممە ئادەم ئويلايدۇ.

ئىككىسى جىمىپ ئانچە ئۆتمەيلا ئارزۇگۈل سۆس تىترەشكە باشلىدى... قولىنى ئاستا يانچۇقىغا سېلىپ، نېمىشقىدۇر تۇرۇپ قالدى ۋە قىزىرىپ كەتتى. قىزارسىمۇ، يانچۇقىدىن چۆرىسىگە كۆچىك چىش چىقىرىپ ئىشلىگەن

چىرايلىق قول ياغلىقنى ئالدى - دە، مۇلايىملىق بىلەن بەختيارغا ئۇزاتتى:

— مەك... تۇتۇك...

بەختيار ئارزۇگۈلنىڭ تىترەڭ قولىدىكى ياغلىققا ۋە مۇلايىم ئۇچقۇنلار چاقنىغان كۆزىگە بىر قارىدى - دە، ئېيتتى:

— ياق، يانچۇقىڭىزغا سېلىپ قويۇڭ، مەن تېخى مۇنداق چىرايلىق ياغلىقلارغا لايىق ئەمەس.

6

بۇ ياتاقلاردا ھەر كۈنى كەچتە ئىختيارىي دەرس تەييارلاش، كىتاب ئوقۇش، ناخشا - ساز، كۈلكە - چاقچاقلار بولۇپ تۇرسىمۇ، ھېچكىم ئۆزىنى ئۆزى خالىغىنىنى قىلالايدىغان دەرىجىدە ئەركىن سېزەلمەيدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن بەزى كۆڭۈل خالىغان ئىشلارنى يوشۇرۇنچە قىلىدۇ، چۈنكى يوشۇرۇن ئىش ئۇلارنىڭ قىسلىغان، ئەركسىز كۆڭۈللىرىنى ئاچىدۇ.

بەختيار كىتاب ئوقۇپ ئۇزاق ئولتۇرغاندىن كېيىن، كۆزلىرىنى ئۇۋۇلاپ ئورنىدىن تۇردى. ئۇنىڭ كۆڭلى ھېچنېمىنى خالىمايلا قالغانىدى. ئۇ ئويچان كۆزلىرىنى بىر نۇقتىغا تىكىپ خېلى تۇرۇپ قالدى. مەقسەتسىزلا ئاستا زالغا چىقتى. قەيەرگە بارىدۇ؟ نەگە كىرىدۇ؟ بەلگىسز. ئاخىرى تېپتېنچ، ئاۋازمۇ ئاڭلانمايۋاتقان بىر ياتاقنىڭ ئىشىكىنى بېرىپ ئاچتى ۋە شۇ ھامان بۇ ياتاقنىڭ ئىشكىنى ئاچقانلىقىغا پۇشايمان يەپ قالدى.

— كه ، بەختيار ، كه ، پەيزنك بار...
— بۇرنۇڭغا پۇراپتۇ - دە...
تۆت - بەش بالا ياتاققا يغىلىپ هاراق ئىچىشۋاتقانلىكەن. قارا قاش، چىرايلىق بالا ئىشك ئېچىلىش بىلەنلا كارىۋاتنىك ئاستىغا تىققان بوتۇلكىنى ئۇستەل ئۇستىگە ئالدى. بۇلارنىك نە رومكىسى، نە بىرەر چىشلەم زاكۇسكىسى يوق ئىدى. هاراقنى داتلىشىپ كەتكەن كىچىك تۆمۇر قوتىدا ئىچىۋاتاتتى. قايتىپ چىقىپ كېتىش ئەپسىز، نېمىلا بولمىسۇن بىللە ئولتۇرۇش كېرەك. بەختيار ئۇلارنىك يېنىغا بېرىپ ئولتۇرۇشىغىلا هېلىقى قارا قاش بالا ئۇنىڭغا هاراق سۇندى:
— تەلىيىك بار ئىكەن، تۇغقەي دەپ قالغان.
— ئىچمەيمەن.
— نېمە دەيدۇ ماۋۇ، قىز بالىدەك ناز قىلىپ...
— ئىچىپ باقمىغان.
— يوق گەپنى قىلما، يانچۇقچىنىك ئىچمەيدىغىنى بارمۇ، ئالە قولۇڭغا.
بەختيار ئۆڭدى:
— ئىچمەيمەن دېدىم ئىچمەيمەن!
— ئىشپيونلۇق قىلىپ كىرىپسەن - دە، ئاكتىپ... ئەمدى كىرىپ چاقمەن دېگىنە؟...
— ئۆتكەن قېتىمۇ مۇشۇنداق ماراپ كىرىپ ئىچمەي ئولتۇرۇۋالغان بۇ، — دېدى يەنە بىرى، — مۇشۇ كىرىپ چاققان ئوخشايدۇ، ئەتىسى بىز تازا تاياق يېمىدۇقمۇ؟
— ئوقۇشتا ياخشى، ئەمگەكتە ياخشى دەپ قويسا، ئاياغلىرىك يەرگە تەگمەي قالدىمۇ، يەلتاپان!

— ئېيتە ، چېقىمچى ، — دېدى كۆزلىرى پارقىراپ تۇرىدىغان ، ئۇستۇنكى كالپۇكى ئوتتۇرىسىدىن يېرىق ، بۇرۇتى ئەمدى خەت تارتىشقا باشلىغان يەنە بىرى ئۇنىڭ ياقىسىدىن ئېلىپ ، — قانچىمىزنى چاقتىڭ ، قانچىمىزنى تىل - تاياقتا قويدۇڭ ، ئېيتە ، ئەرۋاھ ، — ئۇ بەختيارنىڭ ئورۇق گەۋدىسىنى سىلكىپ - سىلكىپ بىگىز بارمىقى بىلەن پېشانىسىگە نوقۇشقا باشلىدى .

— رەخمى ، ئۇنداق تۆھمەت قىلما ، — دېدى بەختيار غەزەپتىن تىترەپ ، — سىرتتا قىلغان ئەسكىلىكلىرىمىزنى تۆگىتىدىغان ئورۇن بۇ ، ھاراقنى چەكلىگەندىكىن ئېچمىسەك بولاتتى ...

— ئاكتىپ دەپ قويسا ، ماۋۇ قوڭالتاقنىڭ سىياسەتچى بولۇپ كەتكىنىنى ، — دېدى يەنە بىرى ، — ئۇر ، ئېغىز - بۇرنىنى قان قىلىۋەت بۇ كاسكىنىڭ ! ...

— ئۆلتۈرۈۋەت ! — دەپ ۋارقىرىدى بايىقى قارا قاش چىرايلىق بالا ، — سورىقى بولمايدۇ .

بۇغداي ئۆڭ يۈزى تاتىرىپ ، يېقىملىق قارا كۆزى يېنىپ كەتكەن بەختيار ئۇنىڭغا ئالىيىپ قارىدى :

— مېنى ئۆلتۈرەلەمسەن ؟ ... مېنى ئۆلتۈرۈۋەتسەڭ ، سېنى ئۆلتۈرىدىغانلار چىقمايدىكەن - دە .

— سەندەك چېقىمچىنى ئۆلتۈرۈپ ئۆلۈپ كەتسەك ئارمان يوق ، — ئۇ شۇنداق دېدى - دە ، ئىنتىك كېلىپ ، بەختيارنىڭ ياگىقىغا بىر مۇشت سالدى .

— ئۇر ، قان چىقمايدىغان يېرىگە ئۇر !

— ئۇر ، كۆكەرمەيدىغان يېرىگە ئۇر !

— ئۇر ، كۆرۈنمەيدىغان يېرىگە ئۇر !

شۇنىڭدىن كېيىن تەرەپتىن ئۇنىڭ دۇمبە-مەيدىسىگە، يوتا، بېقىنلىرىغا تېپىك، مۇشت كەينى-كەينىدىن تاراسلاپ تېگىشكە باشلىدى. بولۇپمۇ ئاچ بېقىنلىرىغا تەگكەن مۇشت زەربىدىن بەختيارنىڭ دېمى ئىچىگە چۇشۇپ هوشىدىن كەتتى. خېلىدىن بېرى مۇشتلىشىشنى سېغىنىپ كەتكەندەك ئۇنىڭغا يوپۇرۇلۇپ كېلىپ مۇشت ئاتقانلار، تەپكەنلەر بىردىنلا چېچىپدە توختاپ قېلىشتى. بەختيار سۇس تىنىپ سۇنايلىنىپ ياتاتتى.

— قورقۇشما، قورقۇنچاقلار، — دېدى هېلىقى كالپۇكى يېرىق بالا كۆزلىرىنى پارقىرىتىپ، — ئىككى-ئۈچ مۇشتقا ئۆلۈپ قالىدىغان يانچۇقچىنى كۆرۈشكە نىمدىك... ياتقىغا ئەكىرىپ ياتقۇزۇپ قويايلى، هېلى ئوڭلىنىپ قالىدۇ، ئەمما مۇشت هالال تەگدى.

ئۇلار بەختيارنى كۆتۈرۈپ، ياتقىغا ئەكىرىپ ياتقۇزۇپ قويۇشتى. راست دېگەندەكلا ئۇ، ئون-ئون بەش مىنۇتلاردىن كېيىن هوشىغا كېلىپ ئاچتى. كۆزىنى ئېچىپلا: ئۇلار مېنى نېمىشقا چېقىمچى دەيدىغاندۇ؟ دەپ ئويلاپ قالدى. ئۇنىڭ ئېسىدە مۇنداق بىر ئىش قالغانىدى:

بۇنىڭدىن بىرەر ئاي ئىلگىرى مۇشۇ ئولتۇرغانلار ياتاقتا يوشۇرۇنچە هاراق ئىچىشۋاتقاندا بەختيار كىرىپ قالىدۇ. بەختيار بۇ ئەهۋالنى كۆرگەندىن كېيىن، مېنىمۇ هاراق ئىچىشكە زورلىمىسۇن دەپ، ئىچىش نۆۋىتى كەلگۈچە ياتاقتىن چىقىپ كېتىدۇ. ئۇلار بىر بوتۇلكا ئاق هاراقنى ئىچىپ بولۇپ، ۋارقىراپ-جارقىراپ ناخشا ئېيتىشىپ ئۇخلاپ قالىدۇ. ئەتىسى ئۇلار رەهبەرلىك ئالدىغا

چاقىرىلىپ، ئاخشامقى ھاراق ئىچىش ۋەقەسى سۆرۈشتۈرۈلىدۇ. ئۇلارنىڭ ھەممىسى: ئىچمىدۇق، بىرنى بىرى يالغاندىن چىقىپتۇ، دەپ تۇرۇۋالىدۇ. چۈنكى بۇلار ھاراق ئىچىشنىڭ ئالدىدا، ئەگەر پاش بولۇپ قالساق، پەقەت ئىقرار قىلمايمىز، دەپ قەسەم ئىچىشكەنىدى. بۇ ئىشنى ئەسلىدە ئۇلار تەرىپىدىن دائىم «خور - خور» دەپ كەمسىتىلىپ، بوزەك قىلىنىدىغان ئون ئىككى ياشلىق، پاكار بويلۇق سالى ئىشك يوچۇقىدىن كۆرۈپ قېلىپ ئىپتىپ قويغان، بۇنى ئۇلار ئۇقمايدۇ، ئۇلار تاياق يەيدۇ، بەزى تاكاللاشقانلىرى خېلى ئوبدانلا يەيدۇ. بۇ ئىشنى ئۇلار ھاراق ئىچمەي چىقىپ كەتكەن بەختيارىدىن كۆرىدۇ...

بەختيار تاياق يېگەن كۈنىنىڭ ئەتىسى دەرسكىمۇ چىقالمىدى. چىققان بولسىمۇ، ھويلىدىلا بېشى قېيىپ، كۆزى قاراڭغۇلىشىپ قايتىپ كىردى. ئۇ ياتقىدا يېتىپ ئۇلارنىڭ ھاراق ئىچكىنىنى كىمنىڭ ئىپتىپ قويغانلىقىنى ئويلىدى. قانچە ئويلىسىمۇ، بىرەرىنى قىياسىمۇ قىلالمىدى. ئۆزىنىڭ تاياق يېگىنىنى ئۇنتۇپ، ئۇلارنىڭ شۇ چاغدا تاياق يەپ چىققاندىن كېيىنكى روھىي ھالەتلىرىنى، زارلاشلىرىنى ئويلاپ، ئۆزىدە بىئارامىلىق، ئازاب ھېس قىلدى.

ئەتىگەنلىكى بەختيارنىڭ دەرسكە چىقالمىغانلىقىنى بالىلار سىياسىي تەربىيچى خەمتكە ئاغرىق دەپ دوكلات قىلدى. دەرستىن كېيىن ئۇ بەختيارنى يوقلاپ كىردى.

— نەرىڭ ئاغرىۋاتىدۇ؟ — دېدى خەمىت ئۇنىڭ پېشانىسىگە ئالقىنىنى قويۇپ، — قىزىتماڭ ئانچە يۇقىرى ئەمەستەك قىلىدۇ.

— بېشىم قېيىپ، كۆزۈم قاراڭغۇلىشىپ كەتكەندەك بولۇپ قالدىم.

— قاچاندىن بېرى؟

— تۈنۈگۈن كېچىدىن باشلاپ...، — ئۇ سەل دۈدۈقلاپ توختاپ قالدى، يۈرىكى دۈپۈلدەپ ئۇرۇپ كەتتى - دە، ئوڭايسىزلىنىپ يەرگە قارىۋالدى. نۇرغۇن قېيىاسلىرى توغرا چىقىدىغان خەمىت بىرنەرسىنى سەزگەندەك سورىدى:

— ئاخشام ياتاقتا مۇشتلىشىپ تاياق يېدىڭمۇ - يە؟

— ياق - ياق، — ئىنتىك جاۋاب بەردى ئۇ، — ئۆزۈمنىڭمۇ ئاخشاملا ئەمەس، ئىككى - ئۈچ كۈندىن بېرى بېشىم قېيىپ يۈرەتتى، ھازىر خېلىلا ياخشى بولۇپ قالدىم.

— نېمىشقا دوختۇرغا چىقمىدىڭ؟ — خەمىت مېھرىبانلىق بىلەن ئۇنىڭغا تىكىلدى.

— ياخشى بولۇپ قالارمەن دەپ.

— بولمايدۇ، بىر يېرىڭ ئاغرىسا، دەرھال دوختۇرغا كۆرۈنسەڭ بولىدۇ، مەن دوختۇرنى باشلاپ چىقاي.

خەمىت چىقىپ كەتتى. ئاخشام شۇنچە تاياق يەپ مىت قىلىپ يىغلىمىغان بەختىيارنىڭ كۆڭلى بۇزۇلۇپ قالدى. كۆز چاناقلىرى ياش تامچىلىرى بىلەن لىق تولدى. ئۇنىڭ كۆز ئالدىغا دادىسى بىلەن ئاپىسى ۋە مۇئەللىمى خەمىت ناھايىتى ئېنىق گەۋدىلىنىپ كەلدى. ئۇ ھەربىرىنىڭ مىجەز - خۇلقلىرى، پەزىلەت - خىسلەتلىرى ھەم ئىشلىرىنى كۆز ئالدىدىن بىر - بىرلەپ ئۆتكۈزەتتى. ياخشى مۇئامىلە، كۆيۈمچانلىق ئادەم تۇرماق يىرتقۇچ

هايۋانغىمۇ تەسىر قىلىدۇ. ئۇ بۇ يەرگە كىرگەندىن تارتىپ ھازىرغىچە تەربىيىچىسىنىڭ ئۆزىگە قىلغان مۇئامىللىرىنى، بېشىنى سىيلىغانلىرىنى ئەسلەپ ئازابلاندى. بىراق ئۇنىڭغا يالغان ئېيتقانلىقىغا ئۆكۈندى.

چۈشتىن كېيىن بەختىيارنى ئارزۇگۈل يوقلاپ كىردى. قىزنىڭ چىرايى تەشۋىشلىك ئىدى.

— ئاخشام سىزنى رەخى يېرىقلار ئۇرۇپ كېتىپتىغۇ، شۇنچىمۇ ئۇرامدۇ؟

— كىمدىن ئاڭلىدىڭىز؟

— ھەممىسى سۆزلەپ يۈرسە... يېتىپ قالغۇدەك شۇنچىۋالا ئۇرۇپ نېمە بولغان؟

— ھاراق ئىچمىدىك دەپ.

— تەشكىل ھاراق تۇرماق، تاماكىنىمۇ چەكلىگەن تۇرسا، شۇنچە يولسىزلىقىغا گەپ قىلمىدىڭىزما؟ — قىزنىڭ دۇپدۇگلەك قارا كۆزلىرى يېنىپ كەتكەندى. بەختىيار گەپ قىلمىدى.

— نېمىشقا تەشكىلگە دېمەيسىز؟

— بولدى، دەپ نېمە قىلاي.

— ئەدىبىنى بېرىپ قويمىسا، ئەدەۋېرىدۇ - دە، سىز دېمىسىڭىز ئەمىسە مەن دەي.

— ياق، دېمەك.

— نېمىشقا؟

— تاياق يەيدۇ.

— يېسە ھارام تاياق يەيتتىمۇ، ھالال تاياق يەيدۇ. تاياق دېگەن ئۆتەمدىكىن، ئۇلارمۇ كۆرۈپ باقسۇن، ئايايدىغان نېمىلەرمىدى ئۇلار، — ئارزۇگۈل تېرىكىپ،

بوغۇلۇپ سۆزلەيتتى. بەختيار ھېچنېمە بولمغاندەك شۇنداق تەمكن ئولتۇراتتى.

— ئۆتكەندە ئۇلار ھاراق ئىچىشكەندە، كىمدۇر بىرى تەشكىلگە كىرىپ ئېيتىپ قويۇپتۇ، — دېدى بەختيار چۈشەندۇرۇپ، — ئۇلارنى ئەكىرىپ سوراپسا، ئىقرار قىلماپتۇ، شۇنىڭ بىلەن تازا تاياق يەپتۇ. رەھىمسىز پۈتىغا شۇنداق قاتتىق تېپىپتىكەن، بېچارە ئىككى كۈنگىچە يەر دەسسىيەلمەي يۈردى. بىرىنىڭ كۆزى ئىششىپتۇ، بىرىنىڭ كالپۇكى... شۇ چاغدا ئۇلارغا تەگكەن تاياق ماڭا تەگكەندەك بىلىنگەن. ھازىر كىرىپ دېسەم نېمە بولىدۇ؟ تاياق يەيدۇ، بەلكى ئۆتكەنكىدىنمۇ قاتتىقراق يەيدۇ. مەن مۇنداق ئىشلارغا چىدىيالماي قالمەن، ئارزۇگۈل، ئۆرتىنمەن، ئازابلىنمەن...

چاڭىلداپ سۆزلەۋاتقان ئارزۇگۈل شوڭ بولۇپ قالدى.

ياتاقنىڭ ئېغىر جىملىقىنى، ئىككىسىنىڭ غەمكىن روھىي ھالىتىنى مەڭگۈ قىزىرىپ پىشقان بىر تال ئالما بۇزدى. ئارزۇگۈل بەختيارنى يوقلاپ كىرگەندە، دوستى بەرگەن ئاشۇ بىر تال ئالمىنى ئالغاچ كىرگەنىدى. ئالما تەڭلىنىش بىلەن گەپنىڭ ماۋزۇسى يۆتكەلدى.

7

بەختيارنىڭ ئاپىسىغا خېلىلا خاپىلىقى بار ئىدى، بىراق ئانىنىڭ يىللىق باغرى ھەممە نەرسەت - خاپىلىقلارنى كۆتۈرۈۋېتىپ، ئۇنىڭ كۆڭلىنى بۇزۇپ قويدى. ئۇ ھېچقاچان ئۆزىنى تۇتۇۋالالماي مۇنداق ئۆكسۈپ - ئۆكسۈپ قاتتىق

يىغلىمىغان. ئانا سۈتىدەك ھەم مەززىلىك، ھەم يىللىق ئانىلىق پۇراق يا ئاتا مېھرىگە، يا ئانا مېھرىگە قانمىغان بالىنى يېرىم بېھوش ھالغا كەلتۈرۈپ قويغانىدى. ئۇ سۈت ئىزدەۋاتقان بوۋاقتەك ئانىسىنىڭ كۆكسىنى پۇراپ، تۈرۈپ - تۈرۈپ ئەندىككەندەك قىلاتتى.

تاجىگۈل ئوغلىنى يوقلاپ چىقىپ، ئۇنى چاقىرغىلى كىرىپ كەتكەندە، بالام قانداق بولۇپ كەتكەندۇ، دەپ بىئارام بولدى ۋە ئۇنى چاچلىرى ئۆسۈپ گەدىنىگە چۈشكەن، چىرايى تېگى - تېگىدىن سېرىقلاپ، بۇرۇنقىدىنمۇ جۈدەڭ ھالدا كۆز ئالدىغا كەلتۈردى. مېنى كۆرسە ئۆزىنى ئېتىپ يىغلاپ كېتىدۇ، دەپ ئويلىدى. ئەمما بەختىيار ئۇنداق قىلمىدى، ئاپىسىنى كۆرۈپ خۇددى ناتونۇش بىر ئادەمنى كۆرگەندەك يەر ئاستىدىن قاراپ تۈرۈپ قالدى. تاجىگۈل: جېنىم بالام، مېنى تونۇمايۋاتام- سەن، دەپ ئۆزىنى ئوقتەك ئېتىپ، ئۇنى باغرىغا باستى، قۇچاقلىدى، مەڭزىلىرىگە يېنىش - يېنىشلاپ سۆيدى ۋە ئۇنىڭغا كۆز ياشلىرىنى مۆلدۈرلىتىپ تويماي قارىدى. ئانىلىق مېھرى بەختىيارنى ئېزىتتى... بەختىيار ئاپىسى ئويلىغاندەك ئەمەس ئىكەن، ئۇنىڭ چىرايى دادىسى بىلەن كاۋاپچىلىق قىلغان چاغدىكىدىنمۇ تۈزۈلۈپ قاپتۇ.كېيىم- كېچەكلىرىمۇ بىر ئوبدان پاكىز ئىكەن، ئەمما ئويچان بولۇپ قالغاندەك تۇرىدۇ. ئۆزىغۇ بىر ئوبدان تۇرۇپتۇ، — دەپ ئويلىدى ئاپىسى، — ئەمما مۇشۇنداق بولۇپ قالغانلىقىنى قانچە- قانچە ئويلاپ كېتىدىغاندۇ...

— ۋاي جېنىم بالام...، — تاجىگۈل كۆز ياشلىرىنى ئېرتىپ بالىسىنى بەزلەيتتى، — بولدى، يىغلما، ئالتۇن

قوزام... داداك ئىچكۈلۈككە مۇنچە بېرىلىپ كەتمىگەن بولسا، سەن بۇ كۈنلەرگە قالمىغان بولاتتىك، بىزمۇ تىرىپىرەن بولمىغان، بۇ سەرسانچىلىقلارنى تارتمىغان بولارئىدۇق... قايسى قىلغان گۇناھلىرىمىز ئۈچۈن مۇشۇ كۈنلەرگە قالغاندىمىز...

بەختىيارنىك يىغىسى خېلىدىن كېيىن بېسىلدى. تاجىگۈل ئوغلىنىك مەكتىلىرىدىكى ياش داغلىرىنى ياغلىقىنىك ئۇچى بىلەن پاكىز سۈرتتى. ئىلىپ چىققان نەرسىلىرىنى — قارا كۆك دېجەندىن بىر بۇرۇلكا، ئاق خەسە كۆڭلەك، ئىككى بولاق قەنت، ئاغزى يوغان ئەينەك بوتۇلكىدا ھەسەل، ئون سوم پۇل ھەم يوغان ئىككى گۆش نانىنى ئوغلىغا بەردى. گۆش نانىدىن تارقالغان يېقىملىق پۇراق بەختىيارغا ئۆيىنىك تەملىك تاماقلىرىنى، قازان باشلىرى، ئاپىسىنىك تاماق ئەتكەن چاغدىكى چاققان ھەرىكەتلىرىنى ئەسلەتتى.

ئۇ ئاپىسىنىك ئاچچىقىان نەرسىلىرىنى ئالغىلى ئۇنىمىدى، بۇ يەردە يازلىق، قىشلىق كىيىملەرنى بېرىپ تۇرىدىغانلىقى، ھەر ئايدا بەش سوم تۇرمۇش پۇلى بېرىدىغانلىقى، تاماق ئېتىلمەيدىغان كۈننىك يوقلۇقى ۋە بۇ يەردىكى تۇرمۇشنىك بايلىقلىرى ئۆتۈۋاتقانلىقى، ئوقۇش، كۆڭۈل ئېچىشلارنىك كۆڭۈللۈك ئىكەنلىكىنى سۆزلەپ:

— گۆش نانىنى ئالاي ئاپا، ئۆي تامىقىنى سېغىنىپ قالىدىكەن كىشى، قالغان نەرسىلەرنى ئىلىيارلارغا ئاپىرىپ بەر، — دېدى ئۇ.

— ئۇلارغىمۇ قىلىپ بېرىمەن، بالام، بۇلارنى ساڭا ئاتاپ ئاچقىتىم، ئال، قوزام...

— ئۆتكەندە ئىلياردىنى يېتىلەپ چىقىپتۇ، ئاپا، كىيىملىرى بەك ئوسال، ئىلياردىنىڭ كۆڭلەكلىرى يىرتىلىپ ساق يېرى قالماپتۇ، — بەختيارنىڭ ياشلىرى تارامىلاپ تۆكۈلۈپ، سۆزىنىڭ ئاخىرىنى ئېيتالماي قالدى. تاجىگۈل ئوغلىنى باغرىغا بېسىپ، بېشىنى سىيلاپ ئۆزىمۇ يىغلۇۋەتتى.

بەختيار كۆز ياشلىرىنى يېگى بىلەن سۈرتۈپ قويۇپ:

— ئىككىسى تېخى ماڭا كاۋاپ، ئالما ئاچقىپتۇ، ئاكامنى يوقلاپ كېلىمىز دەپتىكەن، گۈلشەربانۇ مومايى بىر بولاق قەنت بېرىپتۇ. مەن ئىلياردىنىڭ قولىغا بەش سوم تۇتقۇزۇپ قويدۇم. سەن بۇ كىيىملەرنى، ماۋۇ قەنتلەرنى شۇلارغا بەرگىنىڭ ياخشى، ئاپا، — دېدى.

— ئىلىيار... بىچارە بالام... مۇشتتەك جېنى بىلەن تاماكا سېتىپ ئوقەت قىلىۋېتىپتۇ.

— قانداق قىلدۇ، ئاپا، دادامنىڭ ئەھۋالى تېخىمۇ ئېغىرلىشىپ كېتىپتۇدەك، شۇنداق بولغاندىن كېيىن بىر ئۆيى شۇنىڭ بېشىغا قالدى.

ئىككىسى — ئانا يىغلاپ، بالا كۈلۈپ خوشلاشتى.

— ۋاي، جېنىم ئۇكام، — دېدى بۇغداي ئۆڭلۈك، مۇلايىم، قوي كۆزلۈك، قېشىمۇ، كىرپىكلىرىمۇ قاپقارا، ئوتتۇز بەش - ئوتتۇز ئالتە ياشلار چامىسىدىكى تاجىگۈل بالىلار تەربىيىسى خەمىتنىڭ بۆلۈمىگە كىرىپ ئولتۇرغاندىن كېيىن، — كۆرسىمۇ دەرد ئىكەن، كۆرمىسىمۇ دەرد ئىكەن، خۇدايىم بۇ كۈنلەرنى ھارام قىلسۇن... ئوغلۇمنىڭ ئەھۋالىنى سىزدىن ئۇقۇپ باقاي دەپ كىرىشىم...

— ئوغلىڭىز ياخشى، هەدە، باشقا باللاردىن ئالاهىدە پەرقلىنىپ تۇرىدۇ، — دېدى خەمىت، — ماختىغانغا يا ئەيىبلىگەنگە يۈزى قىزارمىغان ئادەمدىن قورقسا بولىدۇ، ئوغلىڭىزنىڭ بۇ يەردىن ياخشى ئادەم بولۇپ چىقىشىغا ئىشىنىڭ، چۈنكى ئوقۇشتىمۇ، ئەمگەكتىمۇ، ئەخلاقتىمۇ ياخشى بولۇپ باھالاندى.

— باللار مېنىڭ تەربىيەمدىن ئاجرىغاندىن كېيىن، بەختىيار مۇشۇ مەرەز يولغا كىرىپ قالدى، — دېدى تاجىگۈل ئۇلۇغ - كىچىك تىنىپ، — دادىسىنىڭ ئەھۋالى ئاۋۇ، كېچە يۇكۈندۈز خۇدىنى بىلمەي يۈرىدۇ... ئەمدى پۇشايمان قىلغان بىلەن ئۇنى ئالىدىغان قاچا يوق، ئۇكام، ھەرقانچە جاپا تارتسامۇ، ئازابلانسامۇ، ئاچ- توق قېلىپ، قەلەندەرچىلىك قىلسامۇ ئاشۇ ئۆيۈمدىن كەتمىسەم بوپتىكەن...

— دادىسىنىڭ ئەھۋالى شۇنداق بولغاندىكىن، باللارنى ئۇنىڭ قولىدا قويمىسىڭىز بوپتىكەن...

— ۋاي جېنىم ئۇكام، مېنىڭ مەيلىم دەمسىز، سوتتىكىلەر ئۇنىمىدى، سىزنىڭ ئىش ئورنىڭىز بولمىسا بۇ ئۇچ بالىنى قانداق باقسىز، دەپ تۇرۇۋالدى. بوپتۇ دەپتىمەن، ئەمدى باللارنى كۆرسەم، كۈندە مىڭ ئۇلۇپ، مىڭ تىرىلمەن، — ئۇنىڭ مۇلايىم قوي كۆزلىرىدە ياش ئەگىدى، يۈزىدە پەرىشان ئۇچقۇنلار غىل - پال كۆرۈنۈپ قالدى، — راستىمنى ئېيتاي، بالامنى تەربىيىلەۋاتقان ئادەمسىز، يوشۇرۇپ نېمە قىلاي، باللىرىمنىلا ئەمەس، كېرىمنى كۆرسەمۇ يۈرىكىمنىڭ بىر يەرلىرى ئېچىشىدۇ ئۇكام، كوچىلاردا دەلدەڭشىپ كېلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ قالسام، ئۆزۈمنى دالدىغا ئېلىپ ئېچىنىپ قاراپ كېتىمەن،

قىز تەگكەن ئېرىم ئەمەسمۇ، ئېچىم ئاغرىيدۇ، ئازابلىنمەن... توۋا، بىز قانداق ئەر - ئايال ئىدۇق؟ نېمە بولۇپ كەتتۇق؟ باللار نېمە بولۇپ كەتتى، دەپ ئۆز - ئۆزۈمگە سوئال قويۇپ ئويلاپ كېتىمەن. ئىشەنسىز، ئۇكام، بىزچۇ بىر - بىرىمىزگە كۆيۈپ - پىشقان، كىشىلەر ئاڭلىسا زوقلانغۇدەك شوخلۇقلارنى قىلىپ، چىرايلىق ئۆي - ئوچاقلىق بولۇشقان، خېلىغا خال، گۈلىگە گۈل كەلگەنلەردىن ئىدۇق... نېمە تەقدىركىن، كۆز تەگكەندەك ۋەيران بولۇپ كەتتۇق...

ئايال يىغلۇۋەتتى.

راست، ئۇلار بىر چاغلاردا بىر - بىرىگە شۇنچىلىك ئامراق، غېرىپ - سەنەمدەك ئاشىق - مەشۇقلار ئىدى. كېرىم ئەسلىدە شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ ئوقۇغۇچىسى ئىدى. ئۇ ئۇچىنچى يىللىقتا ئوقۇۋاتقان چېغىدا موزدۇزلۇق قىلىدىغان دادىسى تۇڭەپ كېتىپ، ئوقۇشىنى داۋاملاشتۇرالمىغان. ئۇ دادىسىنىڭ ھۇنىرىنى داۋاملاشتۇرۇپ ئۇكىلىرىغا قاراشقا مەجبۇر بولغان. ئۇ ئىشقا بېرىپ - كېلىشتە قورۇلىرى باغلىق بىر خىلۋەت كوچىدىن ئۆتەتتى. شۇ كۈنلەرنىڭ بىرىدە، ئۇ ئىككى تەرىپى قويۇق دەرەخلىك بىر دەرۋازىنىڭ ئالدىدا ئۇچسىغا شاپتۇل چېچىكى رەڭلىك، قىسقا يەڭ كۆڭلەك كىيگەن، زىلۋا بويلۇق، ئانچە چىرايلىق بولمىسمۇ، يېقىملىق كۆرۈنىدىغان بىر قىزنى كۆرۈپ قالدى. يېقىنراق كەلگەندە قىز مۇلايىم قوي كۆزلىرى بىلەن ئاق يۈزلۈك، قاش - كىرپىكىنىڭ تاينى بولمىسمۇ، ئۇيناپ تۇرىدىغان قارا كۆزلۈك بۇ يىگىتكە تىكىلىپ قاريدى. كۆزلەر ئۇچراشتى، كېرىم بەش-ئالتە قەدەمگىچە ئۇنىڭدىن كۆزىنى ئالالماي، ئەجەب

يللىق چراي، نازۇك قىزكىنا، دەپ ئويلىدى؛ قىزمۇ: ئەجەب كۆزى ئىتتىككەن، يۈرىكىمگىلا تەگدا، دەپ قالدى. ئويلاش شۇنىڭ بىلەن ئاخىرلاشمىدى، كېچە بىر ۋاقىتلارغىچە داۋاملاشتى. بىرى: ئەتە يەنە مەشەدىن ئۆتەرمۇ دېسە، يەنە بىرى: ئەتە يەنە ئەشەدە تۇرارمۇ، دەيتتى. ھەر ئىككىسى بىر - بىرىنىڭ قاش - كۆزى، رەڭگىروھى، قىياپەت - ئىسكەتلىرىنى كۆز ئالدىغا ئېنىق كەلتۈرۈشكە تىرىشاتتى. ئەتىسى كېرىم ئىشتىن قايتىپ قىزنى يەنە شۇ يەردە — دەرۋازا ئالدىدا كۆردى. ئۇنىڭ ئۈچىسىدا تۇنۇگۈنكى كىيىم، بۇگۈن قۇلىقىغا گۈل قىستۇاپتۇ. كېرىم خۇشال بولدى. قىز ئىزا تارتىپ قىزاردى. مەيلى نېمە بولسۇن، ئىككىسى بىر - بىرىگە بەزىدە تىكىلىپ، بەزىدە كۈلۈمسىرەپ قارىشىپ بىر ھەپتە ئۆتتى. ئىككىسىنىڭ بىر - بىرىگە مەيلى بارلىقىمۇ ئايان بولۇپ بولدى. بىراق مەيلىنىڭ بارلىقىنى ئىزھار قىلىپ سۆز ئېچىشقا ھېچقايسىسى جۈرئەت قىلالمايۋاتاتتى.

— تونۇشۇپ قويايلى، مېنىڭ ئىسمىم كېرىم، — دېدى ئۇ ئاخىر بىرىنچى بولۇپ سۆز ئېچىپ دەرۋازىسىنىڭ ئالدىدا گۈل قىستۇرغان قىزنىڭ يېنىغا بېرىپ، — سىزنىڭ ئىسمىڭىز نېمە؟

— مېنىڭ ئىسمىم...، — قىز ھاياجانلىنىپ تىترەپ، يەردىن بېشىنى ئالالماي قالغانىدى، — تاجىگۈل...

— ئىسمىڭىز چىرايلىق ئىكەن، بىراق قۇلىقىڭىزدىكى گۈل ئىسمىڭىزدىنمۇ چىرايلىق ئىكەن، ماڭا بېرەمسىز؟

— نېمە قىلىسىز؟

— قىسۇالمەن.
— ۋىيەي... سىزنىڭ بېغىڭىزدا گۈل يوقمۇ؟
— بىزنىڭ باغدا ھەممە نېمە بار، گۈللا يوق.
— مەيلى... ئېلىڭ...

كۆكۈل مەيلىنى، ئۆز مۇھەببەتلىرىنى ئىزھار قىلىشنىڭ بىرىنچى قەدىمى ئەنە شۇنداق بېسىلدى. ئۇنىڭدىن كېيىنكى قەدەملەرنى بېسىش ئۇچۇن، ئۇلار ئىستراھەت باغلىرىغا باردى، كىنوخانىلارغا كىردى، كوچىلارنى ئايلاندى. بارا - بارا ئىككىسى بىر - بىرىگە شۇنچىلىك ئېچىكىشىپ كەتتىكى، بىر كۇن كۆرۈشمىسە چىدىمىغۇدەك ھالغا كەلدى. بۇ مۇھەببەتنىڭ سېھرىلىك كۇچى تاجىگۇلنى نۇرغۇن يالغان گەپلەرنى قىلىشقا مەجبۇر قىلدى: «ئاپا، ئايشەنىڭ ئۆيىگە بېرىپ كېلەي»، «ئاپا، رۇقىيەنىڭكىدە قونۇپ كېلەي»، «ئاپا، ئەتە ئاسىيەنىڭ تويى، بۇگۇن بېرىپ قارىشىپ بېرەي»... شۇنداق قىلىپ تاجىگۇلنىڭ ئۆيىدە قونمىغان، تويى بولمىغان دوستلىرىمۇ ئاز قالدى. ئۇلار بىللە بولۇشسا، بىر - بىرىگە قانماي، ئايرىلغۇسى كەلمەي، تالاي - تالاي كېچىلەرنى باغلاردا، خىلۋەت كوچىلاردا تاڭغا ئۇلىشىپ تەكەن.

كېيىنىنىڭ ئۆيى دەريا‌غا يېقىن مەھەللىلەرنىڭ بىرىدە بولۇپ، ئۇ پات - پات قولۇاق بىلەن دەريانىڭ ئوتتۇرىسىدىكى قويۇق توقايلىق ئارالغا ئۆتۈپ بېلىق تۇتاتتى. بىر كۇنى ئۇ كۆز باغلانغان چاغدا، تاجىگۇلنى ئېلىپ ئارالغا ئۆتتى. قارماق تاشلاپ بېلىق تۇتتى. مەززە قىلىپ بېلىق شورپىسى ئىچىشتى - دە، ئوڭدا يېتىشىپ يۇلتۇزلار ئالمىنى تاماشا قىلدى. ئالتۇن كىرپىكلىك

يۇلتۇزلار بىلەن كۆز قىسىشتى. بىر چاغدا تولۇن ئاي تاغلار كەينىدىن چىقىپ كېلىپ، ئۆزىنىڭ ئاقۇچ نۇرلىرىنى ئۇلارنىڭ ئۇستىگە سېخىيلىك بىلەن سەپتى. ئوت - چۆپلەر، دەل - دەرەخلەر، تۇرلۇك - تۇمەن گۈللەرنىڭ يىللىق پۇراقلىرىنى ئەكەلگەن ئارامبەخش سالقىن شامالار ئۇلارنىڭ يۈزلىرىنى، چاچلىرىنى سۆيۈشكە باشلىدى. دەريا شاۋقۇنى، چاكىلداپ سايراۋاتقان قۇشلار ئاۋازى — گويا تۇغمەس، بىقىملىق مۇزىكىنىڭ چېلىنىۋاتقانلىقىدىن دېرەك بېرىپ، كىشى كۆڭلىنى ئاللىقاياقلارغا ئەكېتەتتى.

تەبىئەتنىڭ نازۇك ھەربىكەتلىرى، بىقىملىق كۈيلەردىن تامامەن مەست بولغان قىز ئاستا پىچىرلىدى:

— دۇنيانىڭ مۇنداقمۇ گۈزەللىكلىرى باركەن... مەن تېخى ھېچنېمە كۆرمەپتىمەن...

— شۇنداق، — دېدى تاجىگۈل بىلەن تەڭ ھايا‌جانلانغان كېرىمۇ شۇنىڭلاپ، — ھاياتتا ئىنسانلار تېخى پەيزىنى سۈرەلمىگەن نۇرغۇن ئىشلار بار...

شۇنداق چىرايلىق ئۆتۈۋاتقان كۈنلەردە ئۈچ كۈن، تۆت كۈن، بەش كۈن، ئالتە كۈنگىچە كېرىم كۆرۈنمەي قالدى. تاجىگۈلنىڭ كۆڭلىگە يەتمىگەن ئىشلار يەتتى: يىراق بىر يەرلەرگە كەتكەنمىدۇ؟ تۇيۇقسىز ئاغرىپ قالغانمىدۇ؟ ئىككى كۈن كۆرمىگەنگە چىدىمايتتى، نېمە بولغاندۇ؟ ياكى مېنى تاشلاپ... ئۇ خىيالىنى داۋام-لاشتۇرۇشقا بەرداشلىق بېرەلمەي قالدى. ئۇنىڭ پۈتۈن بەدەنلىرىدىن ئەنسىزلىك، ئالاقزادىلىك، ئۈمىدسىزلىك چىقىپ تۇراتتى. ئەنسىز خىياللار تۇيدۇرماي ئۆمۈرنى

يەيدۇ. بىرنەچچە كۈن ئىچىدە تاجىگۈلنىڭ نۇرلۇق چىرايى يىلتىزىدىن قۇرۇۋاتقان گۈلدەك سولغۇن تۇسكە كىرىپ قالدى. ئاخىر ئۇ ئۇنى ئىزدەپ تېپىش قارارىغا كەلدى - دە، ئۇلارنىڭ ھويلىسىغا كىرىشكە جۈرئەت قىلدى:

— مەن كېرىمنىڭ ئۇنىۋېرسىتېتتىكى ساۋاقدىشى، — دېدى تاجىگۈل ئالدىغا چىققان كېرىمنىڭ سىڭلىسىغا، — يوقلاپ كېتەي دەپ كەلگەن.

سىڭلىسى تاجىگۈلنى ئۆيگە باشلاپ كىردى. كېرىم راستىنلا تۇيۇقسىز ئاغرىپ يېتىپ قالغانىدى، ھازىر بىرئاز ياخشى بولۇپ قاپتۇ. ئۇنى كۆرۈپ قىزنىڭ كۆڭلى تىنىدى.

كۆز كۆنلىرىنىڭ بىرىدە ئۇلار توي قىلىپ مۇراد - مەقسىتىگە يېتىشتى. شۇنىڭدىن كېيىن ئىككىسىنىڭ مېھرىبان-كۆيۈمچانلىقى، سەممىي - سادىقلىقىدىن ۋە بىر - بىرىنىڭ كۆڭلىنى ئايايدىغان مۇناسىۋەتلىرىدىن ئىناق بىر ئائىلە دۇنياغا كەلدى. تاجىگۈل ھەربىر كۈننى چۈشنى كۆتۈش، چۈشتىن كېيىن كەچنى كۈتۈش بىلەن ئۆتكۈزەتتى. ئەگەر كېرىم چۈش ۋە كەچلىكى ئىشتىن ۋاقتىدا قايتالماي قالسا، تاجىگۈل ئاچ قالسا قالاتتىكى، تامىقنى يېمەيتتى. چۈنكى ئۆزى يالغۇز ئولتۇرۇپ يېگەن غىزا ئۇنىڭ گېلىدىن ھەرگىزمۇ ئۆتمەيتتى. بەزىدە ئۇنىڭ ئەتكەن تاماقلىرى ئوخشمايمۇ قالاتتى، لېكىن كېرىم ئۇنى ماختاپ، قالتىس ئوخشاپتۇ، دەپ يەيتتى. ئۇلار كىشلەر زوقلانغۇدەك ئىناق ئۆتۈشۈپ ئۆچ بالىلىق بولۇشتى. چېچەن خوتۇننى بۆشۈك ئاستىدا

باشلاپ كېلىپ، ئاچچىق-چۈچۈك سىنا دېگەن گەپ بار، تاجگۈل چاققان-چېچە نلىكىدىن، باللىرىنى پاكىز بېقىشتىن، ئۆيىنى رەتلىك، سەرەمجان تۇتۇشتىن قالمىدى. كېرىمنىڭ ياقىسىنى كىر قىلمىدى. ئۇ ھەممە ئىشقا ئاۋۋالقىدەكلا ئۇلگۈرەتتى. كېرىم ئىلاجى بار ئۆيگە كېچىكمەي كېلىشكە ئالدىرايتتى. تاجگۈلنى ئاياپ، تالا-تۇزنىڭ، ھويلىنىڭ ئىشلىرىدىن سىرت، ئۆي ئىشلىرىغمۇ قارىشاتتى. كەچقۇ-رۇنلۇقى تاماقلىرىنى يېيىشپ، باللىرى ئۇخلاپ كەتكەندىن كېيىن، ئۆي-ئوچاقلىق بولۇشتىن ئىلگىرىكى بەختىياشلىق چاغلىرىنى ئەسلىشپ، لەززىتى تەڭداشسىز سۆھبەتلەرگە چۈشۈپ كېتىشەتتى، كۈلۈشەتتى، ھۇزۇرلىناتتى ۋە ئاشۇ چاغلارنى ئەتىۋارلايتتى. خۇددى يېڭىدىن تېپىشقان، يۇرۇشكەن چاغلاردىكىدەك ھېسسىياتلىرى قوزغىلىپ، ھاياجانلىنىپ بىر-بىرىگە مۇھەببەتلىك سۆزلەرنى قىلىشاتتى. تەقدىرنىڭ ئىككىسىنى قوشقانلىقىدىن رازى بولۇپ، ئۆزلىرىدە چەكسىز بەخت، خۇشاللىق ھېس قىلىشاتتى. مەھەللىدە ئۇلارنى ئەڭ بەختلىك ئائىلە، ئەڭ بەختلىك ئەر-خوتۇن، دېيىشەتتى.

ئەمما كېرىمنىڭ ئارىلاپ-ئارىلاپ ئىچىپ قويىدىغان ئادىتى بار ئىدى، ئۇ بارا-بارا كۆپىيىشكە باشلىدى. تاجگۈل بۇنى تۇرمۇشتا يۈز بېرىپ تۇرىدىغان ئادەتتىكى ئىش دەپ، مۇئامىلىسىنى قىلچە ئۆزگەرتمىدى. بىراق كېرىمنىڭ تۇرمۇش ئادەتلىرى، قىلىقلىرى، ھەۋەسلىرى ئۆزگىرىشكە باشلىدى. ھاراقنىڭ تەمىنى ئالايىتە نلا تېتىپ، ئۇنىڭ خۇمارى، ئۇلپەتچىلىك خۇمارى پات-پاتلا تۇتىدىغان بولدى. بارغانسېرى ياشاشنىڭ پەيزى

يىرگىنىدىغان بولدى. ئاشۇ نەپرەت، يىرگىنىچ ئىككىسىنى ئۇنىڭغا ئاشپۇزۇللاردا، مەيخانىلاردا قالغاندەكلا، باشقا ئىشلارنىڭ ھېچبىر مەززىسى يوقتەك بىلىنىدىغان بولدى. شۇنىڭ بىلەن تاجىگۈلنىڭ ھەۋەسلىرى، ئارزۇ-ئىستەكلىرىگە ئېتىبار قىلمايدىغان بولۇپ قالدى. ئەسلىدە ئۇلار پارا كېيىملەرنى كىيىپ پات-پاتلا كىنو-تىياتىرلارغا باراتتى، باللىرىنى يېتىلىشىپ سەيلىلەرگە چىقاتتى. ھېسسىيات، ھاياجان قوزغايدىغان مۇھەببەتلىك سۆزلەرنى قىلىشاتتى، بولۇپمۇ كېرىم شۇنداق ئىدى، ھازىر ئۇنىڭدىن ئەسەرمۇ قالمىدى. يۈز بېرىۋاتقان بۇ ئالامەتلەردىن تاجىگۈلنىڭ دېمى ئىچىگە چۈشۈپ ھاڭۇبقىپلا قالدى ۋە: تۇرمۇشنىڭ يۈرەكنى زېدە قىلىدىغان مۇناقىمۇ نەشتەرلىرى، دەردلىرى بولىدىكەن-ھە، دەپ تولغاندى. بۇنى تۇزىتىشنىڭ يوللىرىنىمۇ ئويلىدى. كېرىمگە ھاراقنى يولى بىلەن ئىچىش، ئائىلىگە، باللارغا، ئۆزىگە بۇرۇنقىدەك كۆيۈنۈش، ئېتىبار بېرىش، ئائىلىنىڭ مېھرىلىك قوينىنى ھەممىدىن ئەتىۋار بىلىش ھەققىدە بىرنەچچە قېتىم تەسىرلىك گەپلەرنى قىلدى، بەزىدە سۆزلەۋېتىپ يىغلاپمۇ تاشلىدى. يۈرۈۋاتقان ۋاقىتتىن تارتىپ ھازىرغىچە بېسىپ ئۆتكەن يوللارنى ئەسلەتتى، كېرىم ماقۇل دەيتتى، تەسىرلەنگەندەك قىلاتتى، بىرنەچچە كۈندىن كېيىن يەنە «ئاتام ئېيتقان بايىقى» بولاتتى. ھەربىر كۈن تىنچ ئۆتكىنى يوق، ئۇنىڭ ھەسرىتى، ئازابلىرى جانغا پاتتى. كېرىم تاپقان پۇلىنىڭ يېرىمىنى، بەزىدە ھەممىسىنى ھاراقتا، ئۇلپەتچىلىككە خەجلەۋېتىدىغان، يەنە بەزى كۈنلىرى ئۆيگە دەلدەڭشىپ ئارانلا ماڭىدىغان مەست ئۇلپەتلىرىنى

سۈيۈقئاش ئېتىپ بەر دەيدىغان قىلقلار ئەۋج ئالغىلى تۇردى. ئاچچىق-چۈچۈك سۈيۈقئاش ئېتىدىغان نەرسە ئۆيدە بارمۇ، يوقمۇ ئۇنىڭ بىلەن كارى بولمايتتى. كۈندىلىك تۇرمۇشنى — يېمەك-ئىچمەكنى قامداش ئۇنىڭ ئېسىگە كەلمەيدىغان بولدى. شۇنىڭ بىلەن ھازىرغىچە قاتتىق-يېرىڭ گەپلەر بولۇنمىغان ئائىلىدە تىللىشىش، ئۇرۇشۇشلار، ئائىلە جابدۇقلىرىنى بىر-بىرىگە ئېتىشلار يۈز بەردى. بارا-بارا كېرىمنىڭ ئىچمەيدىغان كۈنى قالمىدى. ئۇ ئۆيدىن بىر چىقىپ كەتسە، بەزىدە يېرىم كېچىدە، بەزىدە تاڭ ئاتقاندا كېلىدىغان، يەنە بەزىدە كۈنلەپ-كۈنلەپ يوقلىپ كېتىدىغان، ئائىلىنىڭ كۈندىلىك تۇرمۇشى، باللارنىڭ كىيىم-كېچىكى بىلەن كارىمۇ بولمايدىغان بولدى. ياخشى گەپ-نەسىھەتلەرنى ئاڭلىمىدى. كۈنلەپ-كۈنلەپ ئاچ قېلىشلار بۇ ئائىلىدە ئادەتتىكى ئىشقا ئايلىنىپ قالدى. تاجگۈل ئۆيدىكى پۇلغا يارىغۇدەك نەرسىلەرنى سېتىپ بولدى. ئۆيلىنىپ، بالا تېپىپ ئۇنىڭ بىلەن كارى بولمايدىغان تۇخۇمنى ئۆزى باسماي تاشلۇېتىدىغان كاككۇكتەك مۇنداق ئەردىن ئۇ يىرگىنچىكە باشلىدى. ئىتمۇ باللىرى بىر نېمە تېپىپ يېيەلەيدىغان بولغۇچە ئۇنى باقىدىغۇ، — دەپ ئويلىدى ئاخىر تاجگۈل، — بۇنىڭ نەرى ئادەم!...» شۇنچىلىك ئىناق، مېھرىبان، مېھماندەك ئۆتۈشكەن بۇ ئائىلىنى شۇ ھالغا كېلىدۇ دەپ كىمۇ ئويلىغان؟!... تۇرمۇش شۇنداق تاسادىپ، غەلىتە ئەھۋاللارغا بايكى، كىشىلەر تېخى ئۇنىڭ ئاچچىق تەمىنى تېتىمىغان ئىشلار كۆپ ئىكەن، مانا ئەمدى ئۇلار بىر-بىرىدىن نەپرەتلىنىدىغان،

ئاجرىشىشقا ئېلىپ كەلدى. تاجگۈل ئۆيدىن قۇرۇق بويىنى ئېلىپلا چىقىپ كەتتى.

— شۇنداق قىلىپ، ئۇكام، — دېدى تاجگۈل ئوغلىنىڭ تەربىيىسى خەمتىكە تارتىنماي، نومۇسلانماي سۆزلەۋاتقان سۆزىنى داۋاملاشتۇرۇپ، — دۇنيادا ئەڭ ۋەھشي، يىرتقۇچ ھايۋانمۇ باللىرىنى باقىدىغۇ، ئۇلارغا كۆيۈنىدۇغۇ، چىدىمايدۇغۇ، يولى كەلسە جېنىنى ئاتىۋېتىدۇغۇ... سوت ماڭا: سىزنىڭ ئىش ئورنىڭىز يوق، باللارنى بېقىشتا قىينىلىپ قالسىز، دېسە، ماقۇل دەپتىمەن، نېمىشقا تاشلاپ كەتكەندىمەن؟... بىزمۇ ئادەم بولغاندىكىن، تۇرمۇشنىڭ يولىنى قىلار ئىدۇق، كەچ قويغان خۇدايىم، ئاچ قويماپتۇ دېگەندەك، رىزقىمىزنى بېرەر ئىدى. بالامنىڭ مۇشۇنداق بولۇپ كېتىشىگە بىر تۇرۇپ ئۆزۈم سەۋەبچى بولدۇممىكىن، دەپ ئويلاپ كېتىمەن... سىزدىن نېمىنى يوشۇراي، كىشلەرنىڭ كۆزى چۇشكەن، كېلىشكەن قىز ئىدىم، ئۆزۈم يارىتىپ كېرىمگە تەگدىم. ياشلىقىم، گۈزەللىكىم، پۈتۈن ئىشقى - مۇھەببەتلىرىمنى ئۇنىڭغا، باللىرىمغا بەردىم. ئاخىر ئايىغىدا قاراڭا، ئۇنىڭدىن، باللىرىمدىن، چاقناپ تۇرغان ياشلىقىمدىن، ھۆسن - جامالىمدىن ئايرىلىپ، خۇددى ياغاچقا ئويۇپ قويغان ئادەمدەك بولۇپ قالدىم. مېنى ئوتتۇز بەش ياش دېسە كىم ئىشىنىدۇ؟... ئادەملەر نېمىشقا دۇنياغا كېلىدۇ؟ نېمىشقا ياشايدۇ؟... مۇشۇنداق سورۇقچىلىق، ۋەيرانچىلىقلارنى تارتىشنى كىم ئويلىغان؟!... ئويلىرىم، ئارزۇلىرىم، ئۈمىدلىرىم نەگە كەتتى؟...

ئۇ كۆكسىنى كۆتۈرۈپ چوڭقۇر تىندى - دە، توختاپ قالدى. ئۇنىڭ مۇلايىم قوي كۆزلىرى جىددىي تۇسكە كىرىپ،

ئېچىنىش، پۇشايماندىن ياندى. قاپقارا كىرپىكلىرىمۇ ئەلەمدىن تولغاندى. خەمىتنىڭ تاجگۈلگە ئېيتىش ئۈچۈن كۆڭلىگە پۈكۈپ قويغان خېلى گەپلىرى بار ئىدى، بىراق ئۇنىڭ ئازابلىق دەردلىرىگە، سولغان چىرايىغا، بىردە يېنىپ، بىردە مەيۈسلىنىپ تۇرغان كۆزلىرىگە قاراپ ئۇنىڭدىن كەچتى ۋە تاجگۈلگە ئوخشاشلا ئازابلىنىپ دېمى ئېچىگە چۈشۈپ كەتتى.

— قانداق قىلاي، — غەمكىن ئاۋاز، ئېچىنىشلىق ھېسسىياتتا سۆز باشلىدى ئۇ، — ئۆمۈر يولى، تۇرمۇش غېمى ئادەمنى ھەر كويغا سالىدىكەن، تۇرمۇشقا چىقتىم، بۇ ئېرىم بىلەنغۇ ھازىرچە يامان ئەمەسمەن، ئۇكام. بىراق ئەر يەتكەن ئوغۇللىرى، بويىغا يەتكەن قىزلىرى بار ئىكەن، كۆردىكىزمۇ ئەمدى ماڭۇ دەردنى، شۇلار مېنى پاتقۇزمايۋاتىدۇ. ئەسلىدە ئۆگە يلىكنىڭ دەردىنى بالىلار تارتىدۇ دەيدىغان، ياق، مەن تارتىۋاتىمەن، قاراڭ جېنىم ئۇكام، بالىلىرىم نېمىلەرنى كۆرۈۋاتىدۇ، مەن قانداق كۈنلەرگە قېلىۋاتىمەن؟ كېرىم نە ھالدا قالدى؟... ئۇھ، خۇدايىم، قىسمەتلىرىكىزدىن ئايلىناي...

خەمىت تاجگۈلنى ئۇزىتىپ دەرۋازىدىن چىقتى. خۇددى ماتەمدار كىشىدەك بېشىنى ساڭگىلاتقان پېتى ئۇنىڭ بىلەن خېلى يەرگىچە بىللە يۈرۈپ كەتكەنلىكىنى تۇيماي قالدى.

× ×

قىزىق ئىش: ئارىدىن بىرمەر سائەت ئۆتە - ئۆتمەيلا بەختىيارنى دادىسى يوقلاپ چىقىپ قالدى. ئۇنىڭ قاچانلا چىقسا مەست چىقىدىغانلىقىنى بۇ يەردىكىلەر ياخشى

بىلەتتى. بۇگۈنمۇ ئۇ پۇلاڭلاپ خۇددى يەقلىپ چۈشىدىغان-دەك بىر ئۇياققا، بىر بۇياققا تاشلىنىپ چەقىپ كەلدى.

— كە، ساقا... بالام...، — دېدى ئۇ ئالدىدا ئۆزىگە تىكىلىپ قاراپ قالغان ئوغلىغا. بەختىيارنىڭ يا ئېچىنىۋاتقانلىقىنى، يا غەزەپلىنىۋاتقانلىقىنى بىلگىلى بولمايتتى.

— مەن ساڭا سامسا... ئوخشىغان سامسا ئاچقتىم، مە، — ئۇ تىترەپ تۇرغان قولى بىلەن يانچۇقىدىن ئىككىسى پۈتۈن، بىرى يېرىم ئۇچ سامسا ئالدى، — يېۋال بەختى، ئىسسىقىدا...، — يېرىم سامسىنىڭ قېيىسى يانچۇقىغا تېرىلىپ كەتكەنمۇ، ئىچىدە بىر تالمۇ گۆشى قالمىغانىدى.

كېرىمنىڭ نۇرى ئۆچكەن ياشاڭغىراپ تۇرغان كۆزلىرىنىڭ چۆرىسى كۆكىرىپ كەتكەن، چىرايى ئۇزۇن يىل كېسەل تارتقان ئادەمدەك تېگى - تېگىدىن سېرىقىدىغان ۋە ئۇ يەر - بۇ يېرىگە داغ چۈشكەن بولۇپ، ئۇ ئارانلا پۈت دەسسەپ تۇراتتى. تويغۇدەك ئىچىۋالغان بولسىمۇ، نېمىشقىدۇر گەپلىرى قولاشمايتتى. ئۇنىڭ كۆندىن - كۈنگە ئوسالىلاپ كېتىپ بارغانلىقى مانا مەن دەپ بىلىنىپ تۇراتتى. بەختىيارنىڭ دادىسىغا بىردىنلا ئىچى ئاغرىپ قالدى ۋە مۇلايىملىق بىلەن سورىدى:

— يارىڭ قانداق بولۇپ قالدى، دادا؟

— ياخشى، ياخشى... ساقايدى.

— ئەكەلگىنە كۆرۈپ باقاي، — ئۇ دادىسىنىڭ كىر ھەم تەردىن قېتىپ كەتكەن بۇرۇلكىسىنىڭ پۇچقىقىنى

قايىردى، — نەدە، ساقايماپتۇغۇ، دادا؟

— ساقايماپتۇما...

— مېنىڭمۇ پۇتۇمغا يارا چىقىپ، دوختۇر دورا بەرگەن، ئىككىلا قېتىم سۈركىسەم ساقىيىپ كەتتى. شۇ دورىنى ساقا ئاچىقىپ بېرەي، تۈرۈپ تۇر دادا، — بەختيار يۈگۈرگىنىچە ياتقىغا كىرىپ كەتتى ۋە هايال قىلمايلا چىقتى، — مانا، پۇتۇڭنى يىلمان سۈدا پاكىز يۇيۇپ ئاندىن سۈر.

بەختيارنىڭ كۆزى لىپ قىلىپ ئۆزلىرىدىن يەتمش-سەكسەن مېتر نېرىدا، ئېرىق قىرىنى جەينەكلەپ، يېنىچە ياتقان ئىككى مەست ئادەمگە تاشلىنىپ تۇراتتى.

— بۇنىڭدىن كېيىن ئۇنداق ئادەملەر بىلەن چىقمىغىنە، دادا، مەن ئىزا تارتىدىكەنمەن، — دېدى بەختيار.

— ئۇلارمۇچىقتى...ئۇلارمۇ...سېنىيوقلاپ...، — ئۇ دۇدۇقلاپ شۇنداق دېدى - دە، ئۇلارنى بۇياققا كېلىڭلار دېگەندەك قىلىپ قولىنى پۇلاڭلاتتى.

— بولدى، دادا، ئادەمنىڭ نومۇسىنى كەلتۈرۈپ نېمىگە چاقىرسەن ئۇ مەستلىرىڭنى.

بۇگۈن كېرىم ئاشۇ ئىككىسى بىلەن ئاشخانىدا بىللە هاراق ئىچىشكەن. راسا قاينىغان چاغدا بىردىنلا ئۇ: مېنىڭ بالام تەربىيىدە... تېخى مۇشتىتەك تۈرۈپ... تەربىيىگە چۈشۈپ قالدى، مەن قانداق چىدايمەن... جېنىم بالام... ساقام بالام... دەپ يىغلاپ كەتكەن، باشقىلىرى تەسەللى بەرسىمۇ، ئۇنىڭ يىغىسى بېسىلمىغان. شۇنىڭ بىلەن ئۇلارمۇ: سېنىڭ بالاڭ بىزنىڭ بالىمىز،

يۈره يوقلايمىز، دەپ ۋارقىرىشىپ، ئېشىپ قالغان سامسىلارنى ئېلىشىپ بۇ يەرگە چىقىشقان. ئۇ ئىككىسىمۇ كىچىمنىڭ ئىچىمسە يۈرەلمەيدىغان ئۇلپە تلىرى.

— ھەي دادا، جېنىم دادا، — دېدى بەختيار يالۋۇرۇش ھەم ئېچىنىش بىلەن، — ھاراقنى بۇنداق بىرىلىپ كەتمەكەن بولساڭ، ئاپامۇ كەتمەكەن، بىزمۇ مۇنداق كۈنلەرگە قالمىغان بولاتتۇق...

— بەختى، سەن بىلمەيسەن...، — كىچىم بىرئاز تېتىكلىشىپ ياشاڭغىرىغان كۆزلىرى بىلەن ئوغلىغا تىكىلدى، — بىلمەيسەن... ئاپاڭچۇ، ئاپاڭ مېنىڭ يۈز - خاتىرەمنى قىلمىغان... سەن بىلمەيسەن... ئوغلۇم... بولمىسا مەن بۇنچىلىك بولۇپ كەتمەكەن بولاتتىم، بالام...، — كىچىم بەختىيارنى ھاڭ - تاڭ قالدۇرۇپ بىردىنلا يىغلاپ كەتتى، ئۇ دادىسىنىڭ يىغلىغىنىنى زادىلا كۆرمىگەن. ئۇنى ئويلاندۇرىدىغىنى، دادىسىنىڭ ئىچىمسە يۈرەلمەيدىغان ھالغا قېلىشىدا ئاپىسىنىڭ بىرەر مۇناسىۋىتى بارمىكىنە؟ ئۇ نېمىشقا شۇنداق دەيدىغاندۇ؟

كىچىمنىڭ ئىچكۈلۈككە قاتتىق بىرىلىشى سەۋەبىدىن ئەر - ئايال ئىككىسى يىرىكلىشىپ تىللىشىدىغان، ئۇرۇشىدىغان ھالغا كەلگەنده، كىچىم تېخى ئىش — ئوقەتتىن قالمىغان، كۆپ ۋاقىتنى ئاشپۇزۇل - مەيخانىلاردا ئۆتكۈزسىمۇ، قالغان ۋاقىتدا موزدۇزلۇق قىلىپ يۈرگەن چاغلار ئىدى. بىر كۈنى ئۇ بەش - ئالتە چالا مەست ئۇلپىتىنى ئاچچىق - چۈچۈك سۆيۈقئاش ئىچىمىز دەپ ئۆيگە باشلاپ كەلدى. ئۇلارنىڭ قوللىرىدىكى، يانچۇقلىرىدىكى بوتۇلكىلاردا تېخى يېرىم - يارتا ھاراقلارمۇ

بار ئىدى. بۇ ھالنى كۆرگەن تاجىگۈلنىڭ يەنە چىدىغۇچىلىكى قالماي قەھرى بىلەن ۋارقىرىدى:

— يوقلىش! ... ھارىقىڭنى قەيەردە ئىچىشكەن بولساڭ، ئاچچىق - چۈچۈكۈڭنىمۇ شۇ يەردە ئىچىش! مېنىڭ ئۆيۈم قاۋاقخانا ئەمەس! ... بېزىرىپ تۇرۇشسەنغۇ، يوقلىش دەيمەن!

شۇنىڭدىن كېيىن كېرىمنىڭ ئۆيگە ئادەم باشلاپ كېلىدىغان كۈنىمۇ بولمىدى، ھاراق ئىچمەيدىغانمۇ كۈنى بولمىدى....

كېرىم قايتتى، بەختيار خۇددى بوراندا قالغان قامغاقتەك كېتىپ بارغان دادىسىنى ئۇزىتىپ قالدى. بىردىنلا كۆڭلى بۇزۇلغان بالا كەينىگە بۇرۇلۇپ، ياتقىغا ئىتتىك كىردى - دە، ئۆزىنى كارىۋاتقا تاشلىدى ۋە دۇم يېتىۋېلىپ ئۆكسۈپ - ئۆكسۈپ ئۇزاق يىغلىدى.

8

باسقان قەدەمنىڭ ھەممىسى ئوڭۇشلۇق بولىۋەرمەيدۇ، ئىنسانلارنىڭ بېسىپ ئۆتكەن قەدەملىرىدىن تۆپتۈز ئىزلارمۇ، ئەگرى ئىزلارمۇ قالىدۇ، قالغان ئىزلارنىڭ ئەگرى بولۇپ قالغانلىقىدىن ئۆكۈنگەن ھەم نەپرەتلەنگەن ئادەم ئەمدىكى ئىزلىرىنىڭ قانداق چۈشۈشىگە قاتتىق دىققەت قىلىشى مۇمكىن. بەختيارنىڭ بۇ يەردىن چىقىپ كېتىشىگە ئاز قالدى، ئۇ ئەمدىكى ئۆمۈر يولىدا قانداق ئىزلارنى قالدۇرىدۇ؟ بۇنى كىتابخانلار قىياس قىلغان بولۇشىمۇ مۇمكىن.

— بىر ھەپتىنىڭ ئالدىدا تاغام چىقتى، — دېدى بەختيار ئارزۇگۈلگە. ئىككىسى گۈللۈكنىڭ يېنىدا پاراڭ بىلەن ئولتۇرۇشاتتى، — دادام ھاراقتا بۇرۇقتۇرما بولۇپ تۇگەپ كېتىپتۇ، ئاپام ئۆيىمىزگە قايتىپ كەپتۇ.

راست، بەختيارنىڭ ئانىسى تاجگۈل بۇرۇنقى ئۆيىگە قايتىپ كەلدى. ئۇنداق بولۇشى تاجگۈلنىڭ موخۇركىچىلىق قىلىۋاتقان ئىككىنچى ئوغلى ئىلياز موخۇركا ساتىدىغان تەنزىلىرىنى ئۆيگە ئەكېلىپ قويۇپ، بىر كۈندىلا يوقىلىپ كەتتى. ئاڭلاشلارغا قارىغاندا، ئۇ ئۆزىدىن چوڭ ئىككى بالا بىلەن گۇاڭجۇغا كېتىپتۇدەك. ئۇنى ئەگەشتۈرۈپ كەتكەن ئىككى بالا كىشىلەرنىڭ يانچۇقلىرىغا سەپسېلىپ يۈرىدىغان باللار ئىمىش. ئۇنداق بولسا ئىلیارنىڭ ئۇ ياقتا كېتىشى ياخشىلىقتىن دېرەك بەرمەيدۇ. بۇنى ئاڭلىغان تاجگۈل يەنە بىر قېتىم ئازابلىنىپ ئولتۇرالماي قالدى. كەينىدىن كېرىمنىڭ تۇيۇقسىزلا كوچىدا ئۆلۈپ قالغانلىق خەۋىرى تارقالدى. ئىككىنچى سىنىپتا ئوقۇۋاتقان كەنجى ئوغۇل دىلیار يالغۇز قالغانلىقى ئۈچۈن، مەھەللە ئاساسىي قاتلام كومىتېتى ئۇنى گۈلشەربخان مومانىنىڭ ئۆيىگە ئورۇنلاشتۇرۇپ، ئايدا ئون بەش سوم بېرىدىغان بوپتۇ. شۇنداق قىلىپ، بەش كىشىلىك بۇ ئائىلە توزغاقتەك توزۇپ كەتتى. بۇ خەۋەرلەرنى ئاڭلىغان تاجگۈل باللىرىمدىن ئايرىلىپ بولىدىغان ئوخشايمەن دېدى - دە، كېيىن تەككەن ئېرىدىن ئاجرىشىپ كېتىشكە ئۆتتى. ئۆزىمۇ پاتماي تۇرغان بۇ ئائىلىدىن ئاجرىشىپ چىقىش ئانچىمۇ تەسكە چۈشمىدى. كونا ئۆيگە تېزلا قايتىپ كەلدى. دىلیارنى ئۆز باغرىغا ئېلىپ، ئاساسىي قاتلامنىڭ

ئارغىنىنە قوتۇلدۇرۇش پۇلىغا قانائەت قىلىپ تۇرمۇش ئۆتكۈزۈشكە باشلىدى. ناچار تۇرمۇشقىمۇ قانائەت قىلسا‌ق، يۇرىكىگە چۈشكەن يارىلار ساقىيىشقا باشلايدۇ.

— دادام مۇلايىم، ياۋاش ئادەم ئىدى، — دېدى بەختىيار ئۆزىنىڭ مۇلايىم ئاۋازىدا، — بىزنى بىرەر قېتىم ئۇرغىنىنى بىلمەيمەن، — ئۇ مەيۈسلىنىپ بىردەم جىمىپ كەتكەندىن كېيىن قوشۇپ قويدى، — ھاراق دادامنى ئەكەتتى، بىزنىڭ ۋەيران قىلىپ تۇگەشتۇرۇۋەتتى.

— سىز نېمىگە مەيۈسلىنىۋاتىسىز، سىزنىڭغۇ ئاپىڭىز بار، ئۆيۈڭلارغىمۇ قايتىپ كەپتۇ، ئۆكىلىرىڭىزمۇ بار، مېنىڭ نېمەم بار؟... قىز بېشىم بىلەن تىكەندەك يالغۇزمەن،— ئارزۇگۈل يىغلۇۋېتىشكە ئاز - ئاز قالدى ۋە بىگىز بارمىقى بىلەن يەرنى سىجاپ ئولتۇرۇپ كەتتى. ئۇنىڭ دۇپدۇگلەك كۆزلىرىگە ياش ئەگىپ توختاپ قالدى.

غويۇلداپ ئۆتكەن يىللار بەختىيارنىڭمۇ، ئارزۇگۈلنىڭمۇ يېشىنى ئون يەتتىدىن ئاشۇرۇپ، ئۇلارنىڭ يىگىتلىك، قىزلىق قۇرامىنى يېتىلدۇرۇشكە باشلىدى. بەختىيارنىڭ ئېتىگە ئەت قوشۇلۇپ، بويى ئۆسۈپ، بۇرۇتى خەت تارتتى. ئارزۇگۈلنىڭ كۆكسى كۆتۈرۈلۈپ، بوي - تۇرقىغا سىن كىرىپ، ئىزا تارتىش، نومۇسلىنىش ھېسلىرى ئوبدانلا ئويغىنىپ، ئىشقى - مۇھەببەت گەپلىرى بولسا، يۈزى قىزىرىدىغان، يەرگە قارىۋالىدىغان بولدى.

— بەختىيار، — دېدى قىز ئۇنىڭدىن يارىدەم تىلىگەندەك تەلمۈرۈپ قاراپ، — مۇددىتىمىز ئالتە ئاي

قىسقاردى، چىقىدىغان ۋاقتىمزغىمۇ ئاز قالدى، سىزغۇ ئاپپكىزنىك يېنىغا چىقسىز، مەن نەگە چىقارمەن.

— قورقماڭ، بىر ئىلاجىنى قىلىمىز.

— شۇنى ئويلىسام، بېشىمنىڭ ئىچىمۇ، تېشىمۇ قېتىپ كېتىدۇ... توۋا، نېمانداق ئادەمنىڭ غېمى تۆگىمە يىدىغان-دۇر...

— بۇنى ئۇنچىۋالا ئويلاپ كەتمەڭ، ۋاقتى كەلگەندە خەمىت مۇئەللىمگە ئېيتىمىز، بىز ئۇچۇن ئۇ ئاز ئەجىر قىلمىغان، ھېلىمۇ ئۇ يەنە بىر ئىلاجىنى قىلىدۇ. راست، ئۇستىكىزچۇ؟

— ئۇستام مېنى ھازىر ئانچە ياخشى كۆرمەس بولۇپ قالدى. مېنىڭ غېمىمنى قىلمايدۇ.

— نېمىشقا؟ مېنى ماختىدى دەۋاتاتتىكىزغۇ؟

— يېقىندىن بېرى دېگىنىنى، كۆرسەتكىنىنى شۇنداق توغرا، شۇنداق چاققان قىلىدىغان بولۇۋېدىم، خوتۇن كىشىنىڭ قورسىقى تار بولىدۇ دېگەن راست ئىكەن، تۇرۇپلا ماڭا ئۆچ بولۇپ قالدى.

— ئەنسىرىمەڭ، — دېدى بەختيار، — باشقا ئىلاجىنى قىلالمساق، بىزنىڭكىگە چىقارسىز، ئاپام بىلەن تۇرارسىز.

ئارزۇگۈل ھۆپپىدە قىزىرىپ، قانداقتۇر بىر مۇلايىم قىياپەتتە بەختيارغا ئاستا قاراپ قويدى، بەختيار بولسا بېپەرۋا ھالدا قاراپ تۇراتتى.

ئىككىسى يېقىنلاپ كېلىۋاتقان ئەركىن - بەھۇزۇر

كۆنلەر ھەققىدە كەچكى تاماقتا قوڭغۇراق چېلىنغانغا قەدەر شۇ يەردە پاراڭلىشىپ ئولتۇرۇشتى.

× ×

مۇخبىر ئۆسمۇر جىنايەتچىلەر لاگېرىغا يەنە چىقتى. بۇ، ئاۋغۇست ئېيىنىڭ ئاخىرقى مەزگىلى ئىدى. ئۇنىڭ دىمىقىغا قوغۇننىڭ مەززىلىك پۇرىقى ئۇرۇلۇپ، ئېغىزىغا سېرىقسۇ كەلدى. قوغۇنلۇقتىن ئۆزۈلۈۋاتقان قوغۇنلار كەڭرى لاپاسىنىڭ ئاستىغا تىزىلىۋاتاتتى. ئىشچى - خىزمەتچىلەرگە قوغۇن سېتىپ بەرسە كېرەك، ئىككىيلەن تاراز بىلارنى جۆندەۋاتىدۇ، بىرنەچچىسى قوغۇنلارنى سورتلارغا ئايرىۋاتىدۇ.

مۇخبىر شۇ يەردە خەمىت بىلەن ئۇچرىشىپ قالدى. ئۇ بۇ قوغۇنلارنى باللارنىڭ يېتىشتۇرگەنلىكىنى، ئۇلارنىڭ ياراتقان باشقىمۇ بايلىقلىرى بار ئىكەنلىكىنى ئېيتىپ بەردى. ئۇ يەنە مۇخبىرنىڭ ئۇزاق يوقلىپ كەتكەنلىكىنى، ئۆسمۇر جىنايەتچىلەرنى تەربىيىلەشتە بەزىبىر يېڭىلىقلارنىڭ بولۇۋاتقانلىقىنى ۋە ئۇنى سۆزلەپ بېرىشنى كۆڭلىگە پۈكۈپ قويغانلىقىنىمۇ ئېيتتى.

شۇ چاغدا ئېتىزدا ئىشلەۋاتقان باللارمۇ قايتتى. ھەممىسىنىڭ قولىدا بىردىن قوغۇن، يۈز - كۆزلىرى تەرلەپ، قىزىرىپ كەتكەن، چىرايلىرىدا شادلىق ئەكس ئېتىپ تۇرىدۇ. مۇخبىر ئۇلارغا سەپسېلىپ قارىدى، ئۇلار قىزىق گەپلەر، كۈلكىلەر بىلەن كېلىشمەكتە ئىدى، قىزلار ئۇنى كۆرۈپ يەرگە قارىۋېلىشتى. ئۇ بۇ يەردىكى

نازارەتچىلەر ئۇلارنىڭ قولىدىكى قوغۇنلارنى تارتىۋېلىشى مۇمكىن، دەپ ئويلىغانىدى، ياق، ئۇنداق قىلمىدى، ئۇلار قوغۇنلىرىنى كۆتۈرۈشكەن پېتى كۈلكە - پاراڭلىرى بىلەن ياتاقلىرى بار قورۇغا يوغان تۆمۈر دەرۋازا ئارقىلىق كىرىپ كېتىشتى.

خەمىت تورلىشپ پىشقان كۆكچىدىن بىرنى ئالدى-دە، مۇخبىرنى باشلاپ بۆلۈمگە كىرىپ كەتتى. قوغۇنغا پېچاق تېگىشى بىلەنلا يېرىلىپ كەتتى، ئىككىسى ئۇنى تۆگەپ كەتكۈچە ماختاپ يېيىشتى. مۇخبىر بۇ قوغۇنلارنى يېتىشتۈرۈشتە باللارنىڭ نۇرغۇن ئەجىر قىلىپ تەر تۆككەنلىكىنى ھېس قىلدى. خەمىت قوغۇننىڭ ئۇرۇقىنى ئالايىتەن ئېلىپ قويدى.

— شۇنچە سەپسېلىپ قارايمۇ ھېلىقى ئويچان بالىنى چېلىقتۇرالمىدىمغۇ؟ — دېدى مۇخبىر.

— ھە، بەختىيارنى دەمسىز، ھېنىڭمۇ سىزگە سۆزلەپ بەرمەكچى بولغىنىم شۇلار توغرۇلۇق ئىدى، — خەمىت ئولتۇرۇپ يېنىدىن تاماكا ئالدى، ئىككىسى قوغۇندىن كېيىن پەيزى قىلىپ چېكىشتى، — ئىسلاھات شامىلى بىزنىڭ باشلىقلارنىمۇ تەۋرەتتى، ئۇلارمۇ قوزغالدى. بۇ يەردىن مۇددىتىنى تولدۇرۇپ چىقىدىغان باللارنىڭ ئىستىقبالىنىمۇ ئويلىدى، ئىزدەندى...

خەمىتنىڭ نەزەردە كېسىلگەن باللارنىڭ مۇددىتىنى تولدۇرۇپ چىقىپ كېتىشى ئۇلارنىڭ چىققاندىن كېيىنكى ھاياتىنى قانداق ئۆتكۈزۈشىنى ھەل قىلىپ بېرىش، ئۇلارنىڭ ئىستىقبالى بىلەن كارى بولماسلىقنى ئىسلاھ قىلىش كېرەك ئىدى. ئەڭ ياخشىسى ئۇلار بۇ يەردىن جەمئىيەتكە

هۇنەرۋەن بولۇپ چىقىپ كېتىشى كېرەك. شۇ چاغدا جەمئىيەتكە چىققاندا تەمتىرىمەي، ھالال ياشاشقا ئىگە بولىدۇ. يەنە جىنايەت ئۆتكۈزۈشتىن ساقلىنىپ قالىدۇ. بۇنىڭدا مۇنۇ ئىككى خىل ئۇسۇل بار: بىرى، مەشھۇر ھۇنەرۋەن - ئۇستىلارنى تەكلىپ قىلىپ بالىلارغا ھۇنەر ئۆگىتىش؛ يەنە بىرى، جەمئىيەتتىكى ھەرخىل كەسىپىي كارخانىلار ۋە ھەرخىل ھۇنەرۋەنلەر بىلەن سۆزلىشىپ توختام تۈزۈپ، ئىپادىسى ياخشى بالىلارنى شۇلارغا شاگىرتلىققا بېرىش.

— بىرنەچچە يىل بۇرۇن يۇقىرىغا بەرگەن پىكرىم ماقۇل تېپىلغان، — دېدى خەمىت، — ھازىرچە ئىككىنچى خىل ئۇسۇلنى قوللىنىپ، ئىپادىسى ياخشى بالىلاردىن ئىككى قىز، ئالتە ئوغۇلنى ئاجراتقان، ئىككى قىزنى تىككۈچىلىك كارخانىسىغا، تۆت ئوغۇلنى ئايىغ كىيىم كارخانىسىغا، يەنە ئىككى ئوغۇلنى شەخسىي ناۋايلارغا شاگىرتلىققا بەردۇق. بۇ بىرىنچى قېتىملىق سىناق رېتىدە قوللانغان ئىش، ئەمما ئۇنۇمى ياخشى بولىدىغاندەك تۇرىدۇ.

بۇ سەككىز بالا ئوقۇش، ئەمگەك ھەم باشقا ئىشلاردا ئىپادىسى ھەقىقەتەن ياخشى بالىلار ئىدى. ئۇلار ئەتىگەنلىكى بۇ يەردىن يولغا چىقىپ، ئىككى كىلومېتر ماڭغاندىن كېيىن، ئاپتوبۇسقا چىقاتتى - دە، يەنە ئۈچ كىلومېتر يول بېسىپ شەھەرگە كىرىپ، ھەرقايسى ئىش ئورۇنلىرىغا تارقىلاتتى. چۈشتە ئەكەلگەن نېنىنى بىلەن چاي ئىچىپ، كەچتە تاماقتا ئۇلگۇرۇپ لاگېرغا قايتىپ چىقاتتى. ئۇلارنىڭ بىر يىللىق توختام بىلەن

ئۆگىنىۋاتقىنىغا ئون ئاي بولۇپ قالغانىدى.

— سىز سورىغان ئويچان بالا — بەختيار شۇلارنىڭ ئىچىدىكى ئەڭ تېز، ئەڭ ياخشى ھۇنەر ئۆگىنىۋاتقىنى،— دېدى خەمىت ئىپتىخار بىلەن، — ھازىر ئۇستىسى دۇكان ئايرىپ بەرسەم ناۋايىلىقنى ئۆزى پۈتۈنلەي مۇستەقىل قىلىپ كېتەلەيدۇ، دەۋاتىدۇ. ئۇنىڭ ئويچان ھاياتىغا ئەمدى شادلىقمۇ قوشۇلىدۇ.

خەمىتنىڭ ئاق - سېرىق، يېقىملىق چىرايىدىن قەتئىيلىك، جاسارەتلىك روھ ئەكس ئېتىپ تۇراتتى. ئۇ ئۆز پىكرىنىڭ، تۇرلۇك چارە - تەدبىرلىرىنىڭ ياخشى نەتىجە بېرىۋاتقانلىقىدىن خۇشال ئىدى ۋە ئاشۇ خۇشاللىقنى مۇمكىنقەدەر شەرھلەپ سۆزلەپ چۈشەندۈرۈشكە تىرىشاتتى. ئۆتكەن قېتىمقى كۆچەپ سۆزلىگەن سۆزلىرىدىن ئۇنىڭ نوقۇل قارا ئەمگەكلا قىلىشقا قارشى ئىكەنلىكىنى ھېس قىلىشقا بولاتتى. ئۇ ئەمدى يەنە كىچىككىنە بالىلارنى دېھقانچىلىق، كۆكتاتچىلىققا سالغاندىن كۆرە، بىر ياقتىن ئوقۇش، بىر ياقتىن مەشەدە ھۇنەر ئۆگىنىش، مەسلەن، ياغاچچىلىق، موزدۇزلۇق، تىككۈچىلىك، ساتىراشلىق سېخىلرىنى قۇرۇش، ئۇستىلارنى سىرتتىن تەكلىپ قىلىش، ئاستا - ئاستا ئۆز ئىچىدىن ئۇستا يېتىشتۈرۈش ھەققىدە يەنە بىرمۇنچە پىلانلىرى ھەققىدە سۆزلەپ بەردى.

— بىز ھازىر بالىلارنى تەربىيەلەشتىكى تەن جازاسى بېرىش، قوپاللىق قىلىش، ئۆزۈمنىڭكى توغرا دەپ ئۇلارنى مەجبۇر كۆندۈرۈش، ئۇلارنىڭ ھالىغا يەتمەسلىكىگە ئوخشاش ئۇسۇللىرىمىزنى دەسلەپكى قەدەمدە ئىسلاھ

قىلىپ ئۆزگەرتتۇق، — دېدى خەمىت يەنە بىر مەسىلىگە ئۆتۈپ، قىسقا، قارا قاشلىرىنى چىمىرىپ قويۇپ، — ئاتنىمۇ تېز ماڭمىدى، دەپ ئۇرۇۋۆرسەك چىچاڭشيدۇ، تېپىدۇ، چىشلەيدۇ؛ باش - كۆزىنى سىيلاپ، سىلىق مۇئامىلە قىلساڭ، بولدۇرۇپ قالغىنىمۇ ماڭىدۇ. خاتالىق - سەۋەنلىك ئۆتكۈزگەنلەرنى تىللىدۇق، ئۇردۇق... ئادەم دېگەنمۇ قىزىق نەرسە ئىكەن، بىز بىلەن قېرىشىپ، خاتالىقىنى داۋاملاشتۇرۇۋەردى. سىلىق مۇئامىلە قىلىپ، خاتالىق - سەۋەنلىكلىرىنىڭ ئاقىۋىتىنى چۈشەندۇرۇپ، ئۇلارغا كۆيۈنۈپ، مېھرىبانلىق كۆرسىتىۋىدۇق تەسىرلەندى، پەيلدىن ياندى، ئۆزگەردى. ئۇلارنىڭ كۆپچىلىكى ھازىر ئىشەنچلىك ئادەملەرگە ئايلىنىۋاتىدۇ.

خەمىت سۆزلىرىنى ئاخىرلاشتۇرۇپ يەنە مۇنۇلارنى قوشۇپ قويدى:

— ئىككى ئايدىن كېيىن بىر چىقىڭ، مۇددىتى توشقان سەككىز بالىنى يەنى سىرتتا ھۈنەر ئۆگىنىۋاتقانلارنى قويۇپ بېرىمىز، ئۇلارغا ھۈنەر ئۆگەتكەنلەر بىلەن تۇزگەن توختاممۇ شۇ كۈنى توشىدۇ. شۇڭا بىز بۇ يېڭىلىقنى ئالاھىدە داغدۇغا بىلەن نامايىش قىلماقچىمىز، چىقىڭ، شۇ كۈنى بالىلارنىڭ چىرايىغا سەپسىلىڭ، ھېسسىياتىنى بايقاڭ، كۆزىتىڭ...

مۇخبىر ئىككى ئايدىن كېيىن چىقتى. بىراق ئۇ كېچىكىپ قالدى، ئۇلارنى ئۇزىتىش ئاخىرلاشقانىدى. خەمىتكە ئۆزىنى ئاھلىق قويدى. خەمىتنىڭ پېنىدا بەختىيار بىلەن يەنە بىر قىز، ئىككى ئوغۇل بالا تۇراتتى. بۇلار

بۇ يەردىن ئۆزىتىلغانلار ئىدى. بەختيارنىڭ چىرايى ئېچىلىپ، هېلىقى خيالچانلىقلاردىن ئەسەرمۇ قالمىغان، بۇغداي ئۆڭ يۇزىدە، يېقىملىق قارا كۆزلىرىدە ۋە قىزلارنىڭكىدەك نېپىز لەۋلىرىدە خۇش تەبەسسۇم جىلۋىلىنىپ تۇراتتى.

— بۇلار ئەتە ئەتىگەن بۇ يەردىن ئايرىلىدۇ، — دېدى خەمىت كۈلۈپ، — بەختيارغا ئۇستىسى ئەتىلا دۇكان ئايرىپ بەرمەكچى، بىرقۇر دۇكان سايمانلىرىنى تەييارلاپ قويۇپتۇ. مۇنۇ قىزىمىز — ئارزۇگۈل ئۇستا ماشىنىچى بولۇپ يېتىشتى. بىر ئاياغ ماشىنىسى بىلەن بۇ قىزىمىزنى ئۆزىنىڭ هۇنەر ئۆگەنگەن دۇكىنىغا ئورۇنلاشتۇرۇپ بولدۇق.

بۇلارنىڭ هەممىسى ئەمدىكى تۇرمۇش يولىغا مۇستەقىل، ئەركىن قەدەم بېسىش ئۈچۈن تەييارلانغان قىز - يىگىتلەر ئىدى. ئۇلارنىڭ چىرايلىرىدا خۇشاللىق، رازىمەنلىك ئالامەتلىرى ئىپادىلىنەتتى. ئۆمۈرنىڭ شۇنداق خۇش خۇي، شادچاغلىرى بولىدىغانلىقىنى ئۇلار ئەمدىلا هېس قىلىشقانىدى. ئەتىنىڭ يېتىپ كېلىشىنى خۇددى هېيتنى كۈتۈۋاتقان بالىلاردەك كۈتمەكتە ئىدى.

مۇخبىر كۈن ئولتۇراي دېگەندە قايتتى. بەختيار بىلەن ئارزۇگۈلمۇ ئۇنىڭ بىلەن شەهەرگە ماڭدى.

— ئاپامنى كۆرۈشكە ماڭدىم، — دېدى بەختيار ئۇنىڭغا كۈلۈپ قاراپ، — ئەتىگىچە تاقەت قىلالمىدىم.

— سىزچۇ؟ — دېدى ئۇ ئارزۇگۈلگە، — سىزنىڭمۇ تاقەت قىلالماي مېڭىشىڭىزمۇ؟

— ياق، مېنىڭ ئاتا - ئانام يوق...، — دېدى

قىز مەيۈسلۈك بىلەن، — بەختيارنىڭ ئاپىسىنى بولسمۇ كۆرۈپ كېلەي دەپ كېتىۋاتىمەن.

— مۇنداق دەڭ... مەيۈسلەنمەڭ، قىزچاق، — دېدى ئۇ، — بەختيارنىڭ ئاپىسىنى ئاپا قىلىۋالسىزمۇ بولىدۇ...

ئاۋۋال ئارزۇگۈل، ئاندىن بەختيار ئۇلارنىڭ ئالدىدا ئوچۇق كۆرۈنۈپ تۇرغان شەپەق قىزىللىقىدەك قىزىرىپ كەتتى ۋە يەرگە قارىۋالدى. بۇ گەپنى ئۇ ئاتا - ئانىسىز يېتىم قىزغا ئىچى ئاغرىپ مۇنداقلا دەپ قويغان، ئۇلارغا باشقىچە تەسىر قىلىدىغانلىقىنى ئويلاپمۇ قويمىغان ئىدى.

— گۈلشەربخان موما!...

ئۇلار تەرەپكە كېلىۋاتقان مومايغا قاراپ بىردىنلا ۋارقىرىۋەتتى بەختيار.

— ۋاي، جېنىم بالام، چوپچوڭلا يىگىت بولۇپ كېتىپسەنغۇ،... — پاپپاسلاپ يېتىپ كەلگەن موماي ئۇنىڭ پىشانىسىغا يېنىش - يېنىشلاپ سۆيدى، — سېنى تاجىگۈل ئەتە چىقىدىكەن، ئالدىغا چىقايلى دېۋىدى، ئەتەڭنى قوي، ھازىرلا چىقمەن، دېدىم - دە، بۇ ياقتا چاپتىم... پاھ، كاتتا ئادەم بولۇپ كېتىپسەنغۇ بەختيار، قارا سېنى... ئاشۇ يىللىرى كىچىككىنە بالا ئەمەسمىدىڭ...، — موماي بىرنېمىنى ئەسلىگەندەك كۆزلىرىنى چىمچىقلىتىپ تۇرۇپ قالدى، — ئاشۇ يىللار... بوپتۇ، سەن گۆدەكتىڭ، ئۇنىڭ ئۈستىگە شۇ يىللارنى رەنجىتىپ قويۇش ئۆز مەيلىڭمۇ ئەمەستى...

— شۇنداق موما، ئاشۇ يىللار مەندىن رەنجىپ

ئۆتكەن، ئەمدىكى يىللار كۈلۈپ ئۆتىدۇ.

— يارايسەن، ئوغلۇم، كۈلگەندىمۇ قاقاقلىتىپ كۈلدۈرۈۋەت!

مومايىنىڭ گېپىگە ھەممىسى قاقاقلاپ كۈلۈپ كەتتى.

1988 - يىل دېكابر، غۇلجا.

ئادەملەر، ماڭا رەھىم قىلماڭلار

ئۇنىڭ كېسىم-كېچەكلىرى كىر ھەم يىرتىلغان، كۆزلىرى ياش يۇقى، بېشىدىكى ئۆڭۈپ كەتكەن سوكنا شەپكە-سىنىڭ چەت-چۆرىلىرى قىرقىلغانىدى، قەددى-قامىتىدىن ئەسلىدە كېلىشكەن ئادەملىكى بىلىنىپ تۇرسىمۇ، ھازىر پۈتۈنلەي مۇكچىيىپ قاپتۇ.

— گېزىتخانىنىڭ مۇخبىرى سىز بولامسىز؟— دېدى ئۇ.

— شۇنداق، — دېدىم مەن ۋە سەل ئەيمىنىپراق ئورۇن كۆرسەتتىم، — كېلىڭ، ئولتۇرۇڭ.

ئۇ يۇمشاق ئورۇندۇقتا ئولتۇردى-دە، كۆكسىنى تولدۇرۇپ چوڭقۇر تىندى. ئۇنىڭ چىرايى بەكمۇ قايغۇلۇق ئىدى.

— بېشىمدىن ئۆتكەن ۋەقەلەرنى يازامدىكىن دەپ كىرىۋىدىم، — دېدى ئۇ ماڭا تەلمۈرۈپ قاراپ، ئۇنىڭ كۆزلىرىدىن پەرىشان ئۇچقۇنلار كۆرۈندى.

— قانداق ۋەقەلەر؟

— سۆزلىگىنىدە بىلىسىز.

— مەيلى...، — مەن سەل ئارىسالدى بولۇپ

جاۋاب بەردىم، — سۆزلەڭ، ئاڭلاپ باقاي.

ئۇ تىترەۋاتقان قوللىرى بىلەن تاماكا يۆگەشكە كىرىشتى، لېكىن ئۇنىڭ تاماكا ئىسسىدا سېرىقداپ كەتكەن قوللىرى زادىلا قولاشمايتتى.

ئۇ سۆزلەشكە كىرىشتى، مەن يېزىۋاتقانلىرىمنى سەل نېرىراق سۈرۈپ قويۇپ، ئۇنىڭ سۆزلىرىگە قۇلاق سالدىم.

ئۇ سۆزلىگەنسېرى مەن بېرىلىپ كەتتىم، ئاۋۋال رايىنى ياندۇرماي، ئاڭلاپ قويمامدىم، دەپ ئويلىغان بولساممۇ، مانا ئەمدى ئۇنىڭ ئاشۇ سۆزلىرى ئىختىيارىمنى پۈتۈنلەي ئۆزىگە تارتىۋالدى. ۋەقەلىك تازا جىددىي يېرىگە كەلگەندە چۈش ۋاقتى بولۇپ قالدى. ئاشخانىغا كىرىپ تاساق ئاچقىتىم، ئۇ تاماقتىن ئازراقلا يېدى-دە، كۆڭلۈم تارتمايدۇ، دەپ قالغىنىنى يېگىلى ئۇنىمىدى. ئۇ يەنە سۆزگە كىرىشتى. ئەمدىكى ۋەقەلەرنى ئۆپكىدەپ يىغلاپ تۇرۇپ سۆزلىدى. بەزىدە سۆزىدىن توختاپ قېلىپ، خۇددى دەيدىغان گېپىنى تاپالمايۋاتقان بالىدەك قىينىلاتتى. چۈشتىن كېيىن، كۈن قايرىلغان چاغدىلا سۆزىدىن توختىدى.

ئىككىمىز بىر هازاغىچە گويا هازىدار ئادەمدەك باشلىرىمىزنى سېلىپ، جىمجىت ئولتۇرۇشۇپ كەتتۇق. ئۇ تارامىلاپ تۆكۈلۈۋاتقان ياشلىرىنى يېڭى بىلەن ئېرتتى - دە، ئۇلۇغ-كىچىك تىندى.

— دەيدىغانلىرىم مۇشۇ، ئۇكا، — دېدى ئۇ ماڭا يالۋۇرغاندەك قاراپ، — تېزرەك يېزىپ چىقىشىڭىزنى تىلەيمەن.

— يازمەن، ئەلۋەتتە يازمەن! — دېدىم مەن بېشىمنى ئىتتىك كۆتۈرۈپ.

— ئىسىم-فامىلەمنى، خىزمەت ئورنۇمنى يېزىك. كىشىلەرنىڭ ماڭا نەپرەت ياغدۇرۇشىنى، يۇرىكىمگە چۈشكەن ساقايماس ئىككى تال يارىنى كۆپەيتىۋېتىشنى، يۈزگە، مىڭغا يەتكۈزۈۋېتىشنى ئىستەيمەن.

مەن ئېچىنىپ ئۇنىڭغا قارىدىم.

— ياق، مەن ئەركىنرەك يېزىشىم كېرەك. ئىسىم-فامىلىڭىزنى، خىزمەت ئورنىڭىزنى يازسام، بەزى چەكلىمىلەرگە ئۇچراپ قالمەن ھەم ئۇنداق يېزىلسا — سىز كىشىلەرگە پايدىسى تەگسۇن دەۋاتسىزغۇ — ئۇ چاغدا ئۇنۇمى ئازراق بولۇپ قالىدۇ.

— بۇ ئىختىيارغۇ ئۆزىڭىزدە، — دېدى ئۇ، — بىراق ئوچۇق يېزىلسا، مەن ئۇچۇن ياخشى بولغان بولاتتى.

1

پازىلجان قەددى-قامىتى كېلىشكەن، يېگىت ئىدى. رەتلىك كىيىنىپ، ئۆزىنى پاكىز تۇتۇپ يۈرۈشكە ئادەتلەنگەن بولۇپ، «پازىل پەرداز»، «پازىل چېچەن» دېگەن لەقەملىرىمۇ بار ئىدى. ئۇ ئېغىر-بېسىق، ئەخلاقلىق قىزغا ئۆيلىنىمەن دەپ يۈرۈپ يىگىرمە يەتتە ياشقىمۇ كىرىپ قالدى، شۇنىڭغىچە تېپىلغان لايىقلارنىڭ بىرەرسىنىمۇ ياراتمىدى، ئۇنىڭغا ئاشىق بولۇپ قالغان قىزلارنىڭ بىرەرىگىمۇ كۆڭلى چۈشمىدى. بەزىسىنى مىجەزى ئىتتىك ئىكەن، ئۇنداق قىز بىلەن ئۆي تۇتساڭ،

جاڭجالدىن خالي بولالمايسەن، دەپ قارىدى؛ بەزىسنى كۆزى ئىتتىك ئىكەن، ئۇنداق قىزنىڭ كەينىگە يىگىتلەر كۆپ كىرىۋالىدۇ، بېشىنى ئايلاندۇرىدۇ، ئاينىتىدۇ، تېخى دۇشمەنلىك بولۇپ قالىدۇ، دەپ ھېسابلىدى؛ بەزىسنى جاۋۇلداق ئىكەن، كۆپ سۆزلەيدىكەن، ئۇنداق قىزنىڭ گەپ-سۆزىنىڭ ئەتىۋارى بولمايدۇ، دېدى؛ يەنە بەزىسنى ياخشى-يامانىنى ئانچە پەرق ئەتمەيدىكەن، ئۇنداق قىز ۋاپاسىز بولىدۇ، دەپ ئويلىدى. شۇنداق قىلىپ ئۇنىڭ قىزلاردىن تاپقان نۇقسانلىرى بىرىنىڭ كەينىدىن بىرى ئۇلىشىپ، يىگىرمىدىن ئېشىپ كەتتى. ئاخىر ئۇ يىگىرمە سەككىز ياشقا تولغاندا، كۆڭلىدىكىدەك بىرى تېپىلىپ قالدى. ئوقۇتقۇچى ئائىلىسىدە تەربىيىلىنىپ چوڭ بولغان، گۈلنار ئىسىملىك ئاق-سېرىق، مۇلايىم، تارتىنچاق قىزنى ئۆزىگە مۇناسىپ كۆردى-دە، ئانچە ئۇزۇن ئۆتمەيلا ئۇنىڭغا ئۆيلەندى.

شۇنىڭدىن كېيىن پازىلجان بىلەن گۈلنارنىڭ تۇرمۇشى يېپىيېڭى دۇنياغا كۆچكەندەك، ئۇلارنىڭ ۋۇجۇدىنى لەززەتلىك بىر ئېقىم چۈلغىۋالدى. خۇددى گۈلنار پازىلجان ئۈچۈنلا يارالغاندەك، پازىلجانمۇ گۈلنار ئۈچۈنلا يارالغاندەك ئىناق ۋە ئامراق تۇرمۇش باشلاندى. كۈنلەر ئۆتكەنسىرى ئۇلارنىڭ بىر-بىرىگە ئامراقلىقى، ئىناقلىقى ھەم سەممىي ۋاپادارلىقى ئورتاق كۆڭۈل ئارزۇسىنى قاندۇرۇپ بارماقتا ئىدى.

كىم تۇرمۇشتىن رازى بولسا، ئۆزىنى بەختلىك ھېس قىلىدۇ. پازىلجان يىگىرمە سەككىز ياشقا كىرگۈچە قىز تاللاپ، ئاخىر گۈلنارغا ئۆيلەنگىنىگە قانچىلىك رازى

بولغان بولسا، گۈلنارمۇ ئوچۇق مىجەزلىك، ئۆزىنى ھۆرمەت قىلىدىغان، كۆيۈنىدىغان ئەرگە تەگكىنىگە شۈنچىلىك خۇش ئىدى، تۇرمۇشىدىن، بەختىدىن رازى ئىدى. ئۇلار مۇشۇ كۈنلىرىگە قاراپ، تۇرمۇشنىڭ گۈل ئۈستىگە گۈل بولۇپ ئۆتىدىغانلىقىغا ئىشىنەتتى.

يەكشەنبە كۈنى، سەھەر تۇرغان گۈلنار خېمىر يۇغۇرۇپ، ئىككى تونۇر نان ياقتى، ئاندىن ئەتىياز ئاپتېپىغا قاقلىنىپ ئولتۇرۇپ، ئىككى ھەپتىدىن بېرى يىغىلىپ قالغان كىرلەرنى يۇيۇشقا كىرىشتى. ھويلىنى، دەرۋازا ئالدىلىرىنى سۇپۇرۇپ، گۈل تېرىش ئۈچۈن ھويلىنىڭ چەت-چۆرىلىرىگە چۆنەك تارتىپ، ئىشلىرىنى سەرەمجانلاشتۇرۇپ بولغان پازىلجان يۇندىنى تۆكۈۋېتىش ئۈچۈن داسىنى كۆتۈرۈپ ماڭدى.

— ۋىيەي، بۇ نېمە قىلغىنىڭىز، — دېدى گۈلنار پازىلجانغا كۈلۈمسىرەپ قاراپ، — ئەر كىشىمۇ يۇندا تۆكەمدۇ؟

— نېمە بولىدۇ؟

— سەت بولىدۇ، قويۇڭ، ئۆزۈم ھازىر تۆكۈۋېتىمەن.

— سىز يېتىشەلمەيۋاتىسىز.

— كىشىلەر كۆرسە نېمە دەيدۇ؟ خوتۇنىنىڭ كىرىنى يۇيىدۇ، يۇندىسىنى تۆكىدۇ، بۇ قانداق ئەردۇ دېمەمدۇ؟

— ھەر ئىككىسى خىزمەتچى بولغاچقا، ئائىلە ئىشلىرىنى تەڭ قىلىشىدىكەن دەر.

— ھەي پازىلجان، ئۇنداق دەپ تونۇيدىغانلار ئاز...

پازىلجان ئېغىر داسىنى كۆتۈرگىنىچە، ھويلىنىڭ

ئوتتۇرىسىدا تۇرۇپ قالدى. ئۇ نېمە قىلارىنى ياكى داسىنى كۆتۈرۈپ تالاغا مېڭىشىنى، ياكى ئۇنى قويۇپ قويۇشىنى بىلمەي قالغانىدى، گۈلنار ئىككى قولىنى قولتۇقىغا تىقىپ ئېرتىپ، ئىتتىك كېلىپ داسىنى ئۇنىڭ قولىدىن ئېلىۋالدى. شۇ چاغدا پېشايۋاندىكى بىر جۈپ پاختەك سايراپ كەتتى، گۈلنار قاقاقلاپ كۈلۈۋەتتى، پازىلجانمۇ مېيىقىدا كۈلۈپ قويدى.

— كىشىلەر سىزنىڭ يۇندا تۆككەنلىكىڭىزنى كۆرسە، پاختەكنىڭ بۇ قورۇدا سايرىشى بىكار ئەمەس ئىكەن، دەيدۇ-دە. ①

مانا ئەمدى ئىككىسى تەڭلا قاقاقلاپ كۈلۈپ پاختەكنى چۆچۈتىۋەتتى.

— ئىشسىز قالغان ئوخشايسىز، — دېدى گۈلنار چاقچاق ئارىلاش، كىر يۇيۇشقا ئولتۇرۇپ، — سىزگە تازا مۇڭاپىق ئىش تېپىپ بېرەيمۇ؟

— ماقۇل، قېنى؟

— ئۆيگە كىرىپ، قولىڭىزغا كىتابنى ئېلىپ، بېشىڭىزغا ياستۇقنى قىرلاپ قويۇپ ئوقۇڭ يا بولمىسا يېنىمدا ئولتۇرۇپ ئوقۇڭ، مەنمۇ ئاڭلاي.

گۈلنار كىرلىرىنى يۇيۇپ چايقاپ بولۇپ يېيىۋەتتى، ئۇ ئۆزىدە قىلچە ھارغىنلىق ھېس قىلمىدى. ئۇنىڭ ھەرىكىتى شۇنچە تېز ۋە چاققان ئىدى، چىرايىدىن يەنىلا يىللىق تەبەسسۇم يېغىپ تۇراتتى. كۆڭۈللۈك ئىش ئادەمگە جۇشقۇن روھ بەخش ئېتىدۇ، شۇنىڭدىن كېيىن

① خەلق ئىچىدە پاختەك خوتۇنىدىن قورقىدۇ، دەپ سايرايدۇ دېگەن گەپ بار.

ئۇ قازان باشلىرىنى سۈۋاش، ئۆينىڭ چۆرىلىرىنى ئاقارتىشقا تۇتۇش قىلدى. بۇ، ئۇنىڭ توققۇز يېشىدىن تارتىپ قىلىپ، ئادەتتىنىپ كەتكەن ئىشلىرى ئىدى.

مۇشۇنداق بىر قاتار ئىشلار ئۇنىڭ يېنىك ھەرىكەتلىرى بىلەن پۈتكەندىن كېيىن، ئۇ پازىلجانىڭ ياخشى كۆرىدىغان تامىقى — جۈۋاۋا ئېتىشكە تۇتۇش قىلدى. كەچلىك تاماق يېيىلىپ بولغاندىن كېيىن، گۈلنار قاچا-قومۇچلارنى يۇيۇپ بولۇپ، رادىئو ئاڭلاۋاتقان پازىلجانىڭ يېنىغا كېلىپ ئولتۇردى.

— بۈگۈن تازىمۇ ھېرىپ كەتتىڭىز - ھە؟ — دېدى پازىلجان گۈلنارغا ئامراقلىق ۋە رازىمەنلىك بىلەن تىكىلىپ.

— ياق، قىلچە... ئۆزۈمنى شۇنداق يېنىك سېزىۋاتىمەن، — ئۇلارنىڭ كۆزلىرى بىر-بىرىگە بېقىلغاندا، ھەر ئىككىسى كۆزلىرىدە ئوتلۇق مۇھەببەت ئۇچقۇنلىرى چاقناۋاتقانلىقىنى ھېس قىلىشتى... پازىلجان ئىختىيارسىز ھالدا گۈلنارنى قۇچاقلىۋالدى. مۇنداق چاغلاردا گۈلنارنىڭ تارتىنچاقلىقى ھامان قوزغىلاتتى. ئۇ يەرگە قارىۋالدى ۋە بېشىنى كۆتۈرۈپ ئۇنىڭغا قاراشقىمۇ جۈرئەت قىلالمىدى، لېكىن بوش ئاۋازدا پىچىرلىدى:

— ئۇنداق قىلماڭا...

— نېمىشقا؟

— ئىزا تارتىدىكەنمەن.

راستتىنلا نومۇسلىنىپ، يۈزلىرى ئوت ئالغان گۈلنار تىترەپ كەتتى، لېكىن پازىلجانىڭ شۇنداق قىلىشىنى — قۇچاقلىشىنى خالايتتى.

— پازىلجان؟

— ھە.

— كۆڭلۈمگە بىر نۇي كېلىۋاتىدۇ. ئېيتايمۇ؟

— ئەلۋەتتە ئېيتىڭ.

— ئىككىمىز ئوخشاش رەڭدە — قارا كۆك سارجىدىن، سىز كاستۇم-بۇرۇلكا، مەن پىلاتى-يوپكا كىيسەك قانداق دەيسىز؟

— كۆڭلۈمدىكىدەك گەپ قىلدىڭىز.

— قاچان دېمەمسىز؟ رەختنى ئەتە ياكى ئۆگۈنلۈككە ئالىمىز، دەرھاللا ئۇستا ماشىنىچىغا بېرىمىز. نېمانچىلا ئالدىراش دېمەمسىز؟

— ھە، نېمانچىلا ئالدىراش؟

— قارالىڭ، ھازىر قورسىقىمدىكى بالا تۆت ئايلىق بولدى، — دېدى گۈلنار بېشىنى كۆتۈرمەي سۆزىنى داۋاملاشتۇرۇپ، — يەنە بىر-ئىككى ئايدىن كېيىن كىيىم ئۆلچەتسەك دەل بولماي قالىدۇ. ھېسابلاپ باقسام، بالىمىز تۇغۇلۇپ ئىككى ئايدىن كېيىن قۇربان ھېيت كېلىدىكەن، ھېيتنىڭ ئۇچىنچى كۈنى چۈشتىن كېيىن ئىككىمىز ئوخشاش كىينىپ، بالىنى چىرايلىق ئورايمىز، ئۇنى سىز كۆتۈرىسىز، مەن يېنىڭىزدا يېقىن ماڭىمەن، كوچىلارنى ئايلىنىمىز، باغچىلارغا بارىمىز...

يېڭى تۇرمۇش قۇرغان، بالىلىق بولغان ياش ئاياللاردا مۇنداق ئارزۇنىڭ بولۇشى، ئۇلارنىڭ بالىلىرىنى كۆتۈرۈشۈپ سەيلە قىلىشنى ياخشى كۆرىدىغانلىقىنى پازىلجان ئوبدان بىلەتتى ھەم مۇنداق ئارزۇنى ئىشقا ئاشۇرۇشنىڭ كۆڭۈللۈك بولىدىغانلىقىنى چۈشىنەتتى. شۇڭا ئايالىدا

بۇنداق ئارزۇنىڭ تۇغۇلغىنىغا ئىنتايىن خۇشال بولدى ۋە سۆيۈندى:

— ماقۇل، ئەتىلا بازارغا چىقىپ، سىز دېگەندەك ياخشى سارجىدىن ئېلىپ، ماشىنىچىغا بېرىۋېتەيلى، — دېدى ئۇ.

قىزنىڭ ھەم سەممىي پاراڭ كۆڭۈللۈك بولىدۇ، ۋاقتىنىڭ قانداق ئۆتۈپ كەتكەنلىكىنى تۇيماي قالسەن. ئۇلار شۇنداق شېرىن ئارزۇلار توغرىسىدا پاراڭلىشىپ، يېرىم كېچىگىچە ئولتۇرۇپ كېتىشتى. گۈلنار پازىلجاننىڭ ئۆز كۆڭلىدىن چىقىۋاتقانلىقىغا خۇشال بولۇپ، ئىچ-ئىچىدىن سۆيۈنۈپ كەتتى. ئەر-ئايالنىڭ پىكرىنىڭ بىردەكلىكى ئائىلىۋى تۇرمۇشنىڭ گۈللىنىشىگە ئاساس ئىدى.

2

كۆڭۈل خالىغان ۋە كۆڭۈلگە ياققان ئىش ئۈچۈن قەدەم تاشلاش كۆڭۈللۈك، ئۇنىڭدىن ھەرقانداق ئادەم ھارغىنلىق ۋە ئاۋارىچىلىك ھېس قىلمايدۇ. پازىلجان بىلەن گۈلنار ئالىي سوراتلۇق قارا كۆك سارجا ئىزدەپ ئۈچ-تۆت سائەت بازار ئارىلىدى، ئەمما ھارمىدى، چارچىمىدى، ئاخىر كۆرۈمسىز بىر ماگىزىندىن دېگەندەك سارجىدىن تۆت يېرىم مېتر ئالدى-دە، شەھەر بويىچە داڭلىق ماشىنىچىخانىلارنىڭ بىرىگە ئەكىردى. ماشىنىچىخانىنىڭ كېسىمچىسى ئادەم ئەيمەنگۈدەك گۈزەل ئايال ئىدى. پازىلجان سارجىنى ئۇنىڭ ئالدىغا قويۇپ، نېمىلەرنى تەككۈزمەكچى بولغانلىقىنى ئېيتقاندا، كېسىمچى ئايال

رەختنى ئۆلچەپ كۆرۈپ:

— ئىككىلار پارە قىلىپ كىيمە كچمۇ؟ — دېدى كۈلۈمسىرەپ.

— شۇنداق.

كېسىمچى ئايال ئىچىدە مۇنۇلارنى ئويلاپ قالدى: توۋا تەڭشەلمىگەن ئالەم، شۇنچە كىلىشكەن، چىرايلىق يىگىتكە مۇنۇ سىدام ياغاچقا كىيىم كىيدۈرۈپ قويغانىدەك ئەرۋاھنى جۈپلىگەن تەقدىر، ھەي تەقدىر - تەقدىر... ئىككىسى بىر-بىرىدىن كىيىمدە ئون ياش پەرقلىنىدىغانىدەك تۇرىدۇ، كىچىكلىكىگە قىزىققانمىدۇ يا ئىككىنچى ئۆيلىنىشىمىدۇ؟...

كېسىمچى ئايال سانتىمېتر ئېلىپ گۈلنارنىڭ ئۇ يەر-بۇ يېرىنى ئۆلچەۋاتقاندا، ئۇنىڭ قورسىقىنىڭ سەل كۆتۈرۈلۈپ قالغانلىقىنى سېزىپ قالدى-دە، گۈلنارنىڭ كۆزىگە «لاپ» قىلىپ قارىدى، گۈلنارمۇ ئۇنىڭ مەنىلىك قارىشىنى سېزىپ قىزىرىپ كەتتى ۋە پەس ئاۋازدا:

— بىلمىنى سەل-پەل تارراق ئالسىڭىز بولارمىكىن، — دېدى يەردىن بېشىنى ئالالماي.

ئاندىن كېسىمچى ئايال پازىلجانىنىڭ بويىغا سانتىمېتر سېلىشقا باشلىدى. مەيدىسىنى ئۆلچىگەندە، ئالدى-كەينىگە ئۆتۈپ ئۆلچىدى، كەينىدىن ئۆلچىگەندە، سانتىمېتر تۇتقان قولىنى ئۇنىڭ مەيدىسىگە قويۇپ، ئىككىنچى قولىنى قولتۇق ئاستىدىن ئېلىپ، سانتىمېترنى تارتىش ئارىلىقىدا بىر - نەچچە سېكۇنت ئايالنىڭ كۆتۈرەڭگۈ كۆكسى پازىلجانىنىڭ دۈمبىسىنى غىدىقلاپ تەۋرەندى... ئۇ كەينىگە بۇرۇلغاندا پازىلجان ھېلىلا دۈمبىسىنى غىدىقلاپ ئۆتكەن ئۇنىڭ تولۇق

كۆكسىگە ئېھتىياتچانلىق بىلەن قاراپ قويدى. ماشىنىچى ئايالنىڭ تۇيغۇن كۆزلىرى ئۇنىڭ كۆزىنىڭ نەگە تىكىلىۋاتقانلىقىنى بايقاپ قالدى ۋە سانتىمېتىرنى كەڭرەك قويۇۋېتىپ، پازىلجاننىڭ كۆزىگە تىكىلىپ قارىدى. كۆزى ئىتتىك ئادەمگە قارىماق تەس. پازىلجان ئايالنىڭ ئۇزۇن كىرپىكلىرى ئۆزىنىڭ كۆزىگە سانجىلىۋاتقاندەك، كۆزىنىڭ ئۆتكۈر نۇرلىرى يۈرىكىنى تېشىۋېتىدىغاندەك ئۇنىڭغا ئاران بىرلا قېتىم قارىيالىدى، لېكىن شۇ قارىشىدا ئايالنىڭ كۆزىدىن كىشى مەيلىنى ئويغاتقۇچى يېقىملىق بىر نۇرنى غىل-پاللا كۆرۈپ قالدى ۋە شۇ ھامان بەدىنىدە يېنىك تىترەشنىڭ پەيدا بولغانلىقىنى سەزدى.

— باھاسى ئۈستۈنرەك بولسىمۇ، ياخشىراق ئۈستىغا تىككۈزۈپ بەرسىڭىز، — دېدى ئۇ.

— ئۇنداقتا ئۆزۈم تىكىشىم كېرەك، — دېدى ئايال ئويلىنىپ، — كىيىم دېگەن تىكىش تاپمىسا بىكار، بىراق قولۇمدا ئىشىم كۆپ، كېچىكىپ كەتسە مەيلىمۇ؟

پازىلجان گۈلنارغا قارىدى.

— مەيلى، — دېدى گۈلنار، — ئىككى-ئۈچ ئاي كەتسىمۇ مەيلى.

— ئەمىسە ئىككى ئاي... ياق ئۇنىڭدىن كۆپرەك ۋاقىتنا پېرىمىركىغا كېلىڭلار، ئاۋۋال ئەستەرلىك-سارۇچكىلار-نى ئەكىلىۋېتىشىڭلار كېرەك.

— قاچانراق ئەكەلسەم بولىدۇ؟

ماشىنىچى ئايال ئويناق كۆزلىرى بىلەن پازىلجانغا يەنە بىر تىكىلىپ قاراپ:

— تېز بولغانلىقىڭ زىيىنى يوق، — دېدى.

شۇ ئارىلىقتا دۆكانغا يۈزلىرى پارقىراق، بوينى قىسقا، كۆلۈپ تۇرىدىغان بىر ئادەم كىرىپ كەلدى.

— سالام ئەخمەتجان، بۈگۈنغۇ پۈتكەندۇ؟

— پۈتتى، پۈتتى، ئەجەب ئالدىراپ كەتتىڭىز.

— ھېلىمۇ ئالدىرىمىدىم، بۈگۈن توپتوغرا يۈز كۈن بولدى ئەمەسمۇ؟

— ئۇچ ئايغا ۋەدە قىلغان، ئون كۈن دېگەن ھېچ گەپ ئەمەس، ئاخشام پۈتتۈرۈپ دەزمالالاپ قويدۇم، چۈشتە قايتىمەن، ئۆيدىن ئېلىۋېلىڭ.

— بۈنىڭغىمۇ مەيلى.

پازىلجان بىلەن گۈلنار ماشىنىچىخانىدىن ئىنتايىن مۇھىم بىر ئىشنى ئادا قىلغان ئادەمدەك يېنىكلەپ، خۇشال چىقىشتى.

بۈگۈن ماگىزىن ئارىلىغاندا، گۈلنارنىڭ نۇرغۇن ئويۇنچۇقلار، بۇۋاقلارنىڭ كىشىنىڭ مەستلىكى كەلگۈدەك چىرايلىق كىيىملىرىگە كۆزى چۈشكەن ۋە يېقىن كەلگۈسىدە دۇنياغا كۆز ئاچىدىغان بالىسى ئۈچۈن شۇلاردىن ئېلىپ قويماقچىمۇ بولغان. بىراق ئۇ ھەقتە پازىلجانغا ئېغىز ئېچىشتىن خىجىل بولدى. ئاياللارنىڭ، بولۇپمۇ ياش ئاياللارنىڭ ئويلايدىغىنى كۆپ بولىدۇ. ئۆيىنى قانداق تۈزەش، قانداق كىيىملەرنى كىيىش، ھەتتا تۇغۇلمىغان بالىلىرىنى قانداق بېقىش، تەربىيىلەش، قىسقىسى، ئويلىمايدىغان نەرسىسى ئاز. باشقىلار ئارزۇ قىلغۇدەك ۋە ئۇلارنى ھەيران قالدۇرغۇدەك ئۆي تۈتۈشنى خالايدۇ. لېكىن ئۇ بۇ ئارزۇلىرىنى تېخى پازىلجانغا ئېيتقىنى يوق، ئەمما بىر-بىردىن ئېيتىدۇ. ئۇ بىلىدۇ: پازىلجان ئۇنى

ئىنتايىن ياخشى كۆرىدۇ، كۆڭلىنى ياندۇرمايدۇ. شۇڭا ئىقتىسادىنىڭ يار بېرىشىگە قاراپ ئاستا-ئاستا دەيدۇ. كۆڭۈللۈك خىيال بىلەن ئۆتكەن ۋاقىت بىلىنمەيدۇ — دە، گۈلنار شۇ خياللىرى بىلەن قايسى ئارىلىقلاردا تاماق ئېتىپ يېگەنلىكىنى ۋە قانداق قىلىپ كەچ كىرىپ كەتكەنلىكىنى تۇيماي قالدى. گۈزەل ئارزۇلار ئۇنى بەخت بۆشۈكىدە تەۋرىتىپ، تاتلىق ئۇيقۇغا كەتكۈزدى.

پازىلجانچۇ؟ بۇگۈن كۆزلىرىدىن ئۇيقۇ قاچقان. ئۇ نېمىشقىدۇر كېسىمچى ئايالىنى ئويلاپ قالدى. ئەنە كۆز ئالدىدا كۆزلىرىدىن ئوت چاقناپ تۇرغان گۈزەل ئايال، ئۇنىڭ ئېتىلىپ كەتكۈدەك چىڭ كۆكسى پازىلجانىنىڭ دۈمبىسىنى غىدىقلاۋاتىدۇ، ئايالنىڭ كۆزلىرى ئۇنىڭ مەيلىنى ئويغىتىپ، كۆزىنىڭ ئىچىگە مەنىلىك قاراۋاتىدۇ، بەدەنلىرىگە ئوت كېتىۋاتىدۇ... توۋا، پازىلجانغىلا شۇنداق خۇلقلارنى كۆرسىتىۋاتامدىغاندۇ؟... ئۇ ھازىرغىچە نەچچە يۈز، نەچچە مىڭ ئادەمگە كېسىم ئۆلچىگەندۇ، ھەممىسىگىلا شۇنداق قىلىقلارنى قىلامدىغاندۇ؟... ياكى ئۇ ئىشلار ئۇنىڭ ئادەتتىكى ئادىتىمىدۇ يا ئۆزى پەرۋاسىزمىدۇ؟... ياق، پەرۋاسىز ئادەمدىن مەنىلىك قاراشنى، مەقسەتلىك ھەرىكەتنى كۆرۈش مۇمكىن ئەمەس.

ئۇ بىردىنلا بېشىنى قاتتىق سىلكىدى، مەن زادى نېمىلەرنى ئويلاۋاتىمەن، سارالڭ بولۇپ قالمىغاندىمەن؟ ھايات‌ىمدا ماڭا مەنىلىك قارىغان، مەقسەتلىك ھەرىكەتلەرنى قىلغانلار ئاز بولغانمىدى؟ ھېچقايسىسىنى مۇنداق ئويلاپ كەتمىگەنىدىم، ئەمدى كېلىپ نېمە خياللار بۇ؟ ئۇ ئۆزىدىن قاتتىق رەنجىدى-دە، يېنىدا يېنىك نەپەس

ئېلىپ، خاتىرجەم ئۇخلاۋاتقان ئايالى تەرەپكە ئۆرۈلدى ۋە ئۇنى قوچاقلاپ بىردەمدىلا ئويقۇغا كەتتى.

× ×

پازىلجان ئەستەرلىك بىلەن سارۇچكىنى قولتۇقىغا قىستۇرۇپ ماشىنىچىخانىغا ماڭدى. دوكانغا يېقىنلاشقانسېرى يۇرىكىنىڭ ئادەتتىن تاشقىرى ئۇرۇپ كېتىۋاتقانلىقىنى سەزدى ۋە ئۆپكىسى ئاغزىغا تىقىلىۋاتقاندەك ھاسىرىدى. ئادەم دېگەن قىزىق نەرسە، قايسى كۈنى كىچىسى ئۇ ئۆزىدە قوزغالغان ھېس-تۇيغۇلاردىن نەپرەتلەنگەنىدى، مانا ئەمدى ئەخلەتخانىنىڭ ئالدىدا تېزەك پەيدا بولۇشىنى ئويلاپ كېلىۋاتىدۇ، ئۇنىڭ چىرايى شەكلىنى كۆز ئالدىغا كەلتۈرۈشكە تىرىشىۋاتىدۇ، تېخى يۈرەك ئۇرۇشنىڭ ئىنتىكلەپ، ھاسراۋاتقانلىقىنى ئاز دېگەندەك، قەدەملىرىنى چوڭ - چوڭ ئېلىپ كېتىۋاتىدۇ...

ئۇ شۇنداق قىزىق ھېس-تۇيغۇلار ئىچىدە ماشىنىچىخانىغا كىرىپ كەلدى، ئەخلەتچىسا ئۇنى يېقىملىق قارىشى بىلەن كۈتۈۋالدى:

— قېنى، بۇيىقتا كېلىڭ، خاپا بولماڭ، كىچىككىنە تۇرۇپ تۇرۇڭ، — ئۇ ئۆزىنىڭ ئولتۇرغان ئورۇندۇقىنى بوشىتىپ پازىلجانىنىڭ ئالدىغا سۈرۈپ قويدى. شۇنىڭدىن كېيىن ئۇ ئالدىدىكى ئادەملەرگە گويا بۇيرۇق بېرىۋاتقاندەك سۆزلەپ كەتتى.

— سىز پېرمىركىغا ئەتە كېلىڭ.

— سىز كېرىشنۇاي ئەتلەستىن ئۇچ مېتر ئالسىڭىز

بولىدۇ.

— بىز شۇنداق قىممەتىمىز تېكمىز، ئەرزان تېكىدىغان يەرلەر كۆپ، شۇ يەرگە ئاپىرىڭ، مانا رەختىڭىز.

ئەختەرنسا ئالدىدىكى ئادەملەرنى يولغا سېلىپ بولغۇچە، پازىلجان تاماكا چېكىپ ئولتۇردى. ئىچكىرىكى تېكىش ئۆيىدە ئىش تېكىۋاتقان قىز-چوكانلار ۋە ياش باللار ھېلىدىن-ھېلى چىقىپ، ئەختەرنسادىن ئۇنى-بۇنى سورايتتى، تېككەن ئىشلىرىنى كۆرسىتەتتى. ئەختەرنسا ھەممە ئىشلىرىنى تۈگەتكەندىن كېيىن، پازىلجانغا كۆلۈمسىرەپ قارىدى.

— مانا ماۋۇلارنى ئەكەلدىم، — دېدى پازىلجان ئالغانلىرىنى ئەختەرنسانىڭ ئالدىغا قويۇپ.

— ۋاي، ئىسىت... بولماپتۇ، سارۇچكىنىڭ ناچىرىدىن ئاپسىز، بۇنداق سارۇچكىنى ئىشلەتسەك، كىيىم ئىسكەتسىز چىقىپ قالىدۇ.

— مەن نەدىن بىلەي، ئۇچراشقانىلا ئاپتۇمەن.

— قاراڭا، ئۇچىڭىزدىكى كاستۇمنىڭ مۇرىسىنىڭ چۈشۈپ كەتكىنىنى، قاتۇرمىسى ياخشى ئەمەس، — ئەختەرنسا قولىنى كاستۇمنىڭ ئىچىگە تىقىپ كۆردى، — قاتۇرمىسى پاختىدەك يۇمشاق بولۇپ قاپتۇ، سارۇچكا ياخشى بولمىسا بىكار.

ئەختەرنسانىڭ يۇمشاق قولى كاستۇمنىڭ قاتۇرمىسىنلا ئەمەس، ئۇنىڭ مۇرىسىنىمۇ تۇتقانىدى، قولىنىڭ قىزىق ھارارىتى پازىلجاننىڭ مۇرىسىدىن باشقا يەرلەرگىمۇ تارقىلىپ كەتتى-دە، پۈتۈن بەدىنىدە قىزىق ھېس-تۇيغۇلار قوزغىلىپ كەتتى... ئەمدى ئۇ ئەختەرنسىغا يېنىپ

قاراشتىن ئەيمەندى.

— قىزىل ماگىزىننىڭ يېنىدىكى پاكار دۇكاندا ئەڭ ياخشى جىگەررەڭ سارۇچكا بار، شۇنىڭدىن ئېلىڭ، — دېدى ئايال، — ھە راست، ئۆيىڭىز نەدە؟

— بوستان مەھەللىدە.

— ئۇنداق بولسا يولىڭىزنىكەن، بىزنىڭ ئۆي قوشكۆۋرۈك مەھەللىسىدە، ئىككىنچى قورۇ. تاشلاپ ئۆتۈپ كېتىڭ، مەن بىردەمدىن كېيىنلا قايتىمەن.

— ماقۇل.

پازىلجان كوچىغا چىقىپلا خۇددى قەپەستىن قۇتۇلغان قۇشتەك يېنىك نەپەس ئالدى، پۈتۈن ئەزايى-بەدىنىنى سۇر بېسىپ كەتكەنلىكىنى ھېس قىلدى: ئۇنىڭ ئۆيىگە قانداقمۇ بارارمەن، — دەپ ئويلاپ قالدى ئۇ، — ئېرى نېمىلەرنى ئويلاپ قالار، بەلكى ئاتا-ئانىسى، باللىرى باردۇ... قانداق قىلغۇلۇق؟ ئۆزى دەۋاتقاندىكىن نېمە ئىلاج، بارماي ئامال يوق... بىراق ھەر كۈنى كوچىدا كۆرۈپ يۈرگەن ئاياللار ئازمۇ؟ ئونلاپ-يۈزلەپ ئۇچرىتىپ تۇرىمەن، ئۇلار نېمىشقا مۇنۇ ئايالدەك كۆزۈمگە ئىسسىق كۆرۈنمەيدىكەنە؟ مۇشۇ ئايالنى كۆرسەملا ئۆزۈمنى سۇر باسىدۇ، گەپلىرىم قولاشمىغاندەك قىلىدۇ. تىترەيمەن، يۈرەكلىرىم سېلىپ كېتىدۇ...

پازىلجاننىڭ شۇنداق ئويلاپ قېلىشىمۇ قايسى كۈنى كېچىدە قىلغان خىياللىرىنى بۈگۈن دەللىلەپ قويغانىدى، ئۇ ماشىنىچىخانىغا كىرگەندە، ئۆزىگە ئوخشاش بىرنەچچە ئادەم ئەختەرىسانىڭ ئالدىدا تۇراتتى. لېكىن ئايال ئۇلارغا پازىلجانغا قىلغاندەك مۇئامىلە قىلغىنى يوق، تېخى

ئۇلارغا تورۇك-تورۇك تەگدى، بىرەر يىگىمۇ ئورۇندۇقنى بوشىتىپ بەرمىدى. ئۇ، بۇلارنى ئۆز كۆزى بىلەن كۆردى-دە.

پازىلجان خىياللىرىنىڭ باش-ئۇچىغا چىقالماي، بېشىنى سېلىپ كېتىپ بارغان چاغدا، ئەختەرنسا ئۆز ئىشىغا كىرىشىپ كەتكىنى يوق. ئۇ بىر قولىدا سانتىمېتر، بىر قولىدا قايچىنى تۇتقان ھالدا چوڭقۇر خىيالغا چۆككەن، ئۇنىڭ خىياللىرى پازىلجانىنىڭ خىياللىرىغا قارىغاندا خېلىلا ئېنىق: ئۇ ئەتىدىن كەچكىچە دۇكاندا كېسىمچىلىك قىلىدۇ. ئاخشىمى چىراغ يورۇقىدا يېرىم كېچىگىچە ئىشلەپ، ھەر كۈنى قوزغىلىپ تۇرىدىغان، بىراق كىشىلەرگە دېگىلى بولمايدىغان ھېس-تۇيغۇلىرىنى بېسىپ كېلىۋاتىدۇ. نۇرغۇن ئادەم ئىشلىرىنى مۇشۇ قولى گۈل ئايالغا بېرىشكە خۇشتار. تاپاۋىتى يالغۇز ئانىسى بىلەن ئۆزىدىن ئېشىپ-تېشىپ تۇرۇپتۇ، لېكىن كۆڭلى سۇنۇق، غېمى جىق. ئۇنىڭغا تازا سەپ سېلىپ قاراشتىن ئەيمەنمىگەن ئادەم ئۇنىڭ كۆزىنىڭ قەيەردىندۇر بىر يەرلىرىدىن پەرىشان، غەمكىن ئۇچقۇنلارنى كۆرەلىشى مۇمكىن. ئۇ ئون ئىككى يىلدىن بېرى تۇل. ھازىر يېشى ئوتتۇز تۆتنىڭ قارىسىنى ئالدى. شۇنداقتىمۇ ئۇنى ھېچكىم شۇنچە ياشقا كىردى دېمەيدۇ، شۇنچە يىلدىن بېرى تەسەللى ۋە غايىبانە خىيالىلار بىلەن ئۆزىنى ئالداپ، گۈزەل ياشلىقىنى ئۇزىتىۋاتىدۇ، «ئېيىق بولسىمۇ ئېرىڭ بولسۇن» دېگەن گەپلەرنى ئويلىماسلىققا تىرىشىپ كېلىۋاتىدۇ. ئەمدىچۇ؟ ئاخىرلىشىۋاتقان ياشلىقىنىڭ تەلىپى ئۇنىڭغا ھېچ ئارام بەرمەيۋاتىدۇ، دەرەخنىڭ يا ئۇچىدا ئەمەس، يا تۈۋىدە

ئەمەس مەزگىلنىڭ تەشنالىقى قاتتىق بولىدىكەن، تەسەللىنىڭمۇ چېكى بولىدىكەن... بىراق تۇرمۇشتا ئادەملەرنىڭ ئارزۇ-تىلەكلىرى، نىيەت-خاھىشلىرى ئوخشاش بولمايدۇ. ئۇ ئون ئىككى يىلدىن بېرى لايىقسىز ئولتۇرغىنى يوق، لېكىن ئىشىك ئېچىپ كىرگەنلەرنىڭ بىرىمۇ ئۇنىڭغا ياقمىدى: بەزىسىنىڭ بالىسى كۆپ، بەزىسىنىڭ ئۇرۇق-تۇغقانلىرى كۆپ؛ بەزىسى بولسا بىرنەچچە ئۆيلەنگەن، مۇنداقلارغا قارىسام يەنە ۋاپاسىزلىقنىڭ ئازابىدا قالمەنمكىن، دەپ قورقتى. ئەمما گەپنىڭ جىڭ يېرىنى قىلغاندا، لايىقلىرىنىڭ چىراي-شەكلى يارىمىدى. ئۇ تېگىدىغان ئادەمنىڭ ئۆزىدەك چىرايلىق، قاملاشقان، ئېرىڭ بارمۇ دېسە بار دېگۈچىلىكى بار ئادەم بولۇشىنى ئىستەيتتى.

مانا ھازىر مۇنۇ ئايالى بىلەن پارە قىلىپ كېيىم كېيمەكچى بولۇۋاتقان كىلىشكەن كىشى ئۇنىڭغا ياقتى. شۇنچە يىل غايىبانە قىياس قىلىپ يۈرگەن ئادەمنى ئەمدى تاپتى. بىراق، ئايالى بار ئىكەن، بولسا بولمامدۇ، ئۇنىڭ كارى چاغلىق. ئۆزىنىڭمۇ شۇنچە كىلىشكەن ئېرىنى باشقىلار تارتىپ كەتتىغۇ... ئۇ، كىشىلەرنىڭ خاتىرجەم تۇرمۇشىنى پەقەت چىرايلىق ئايالالارلا بۇزالايدۇ، دەپ ئويلايتتى، لېكىن ئۆزىنىڭ قوينىدا ياتقان ئېرىنى ئىنتايىن سەت بىر ئايال بۇزۇپ، كۆزنى يۇمۇپ-ئاچقۇچە قۇيۇندەك ئۇچۇرۇپ كەتتىغۇ... شۇنچە گۈزەل چىرايى بىلەن ئاشۇ سەت ئايال قىلالىغان ئىشنى قىلالماسمۇ؟ تۇرمۇشتا ھەمىشە كىشىلەرگە بوزەك بولۇپ ئۆتۈۋېرەمدۇ؟... ئۆزىنىڭكىنى تارتقۇزۇپ قويغانكەن، ئۆزىمۇ باشقىلارنىڭكىنى

تارتىۋېلىشى، ئۆچىنى ئېلىشى كېرەك-دە!
ئەختەرنسا ئۆمرىدە ھېچقاچان بۇنداق گۈزەل، بۇنداق شېرىن، بۇنداق راھەتلىك خىيال سۈرمىگەنىدى.

3

چاشقان كىتىرلاۋەرسە، ئۇيقۇنىڭ مەززىسى بولمىغىنىدەك، پازىلجانىنىڭ ماشىنىچىخانىغا بارغان كۈنىدىن تارتىپ، كۆڭلىگە ھەرقىسما ئويلار كىرىۋېلىپ، ئۇنىڭغا ھېچ ئارام بەرمەيۋاتاتتى. كۆڭۈلنىڭ مەيلى كۆپ ھاللاردا ھەرقانداق نەرسىنى يېڭىپ كېتىدۇ. شۇنداق ھەرقىسما خىياللارغا بېرىلگىنى ئۈچۈن، ئۇ ئۆزىنى پات-پاتلا تىللاپ، دۆشكەلەپ تۇرسىمۇ، يەنە پات-پاتلا يېقىملىق تۇيۇلۇپ قالىدىغان ئاشۇنداق خىياللار ئىلكىدە قالاتتى. ئۇ بەزىدە: ئاشۇ ماشىنىچىخانىغا نېمىشقىمۇ كىرىپ قالغاندىمەن. ئاشۇ ئايالنى نېمىشقا كۆرگەندىمەن، نېمىشقا سارۇچكىنى ئۆيىگە ئاپارغاندىمەن، دەپ پۇشايمان قىلسا، بەزىدە: نېمىشقا ئۇنى قىز ۋاقتىدا كۆرمىگەندىمەن، ــ دەپ ئارمان قىلاتتى. شۇڭا ئۇ گاھى چاغلاردا سەھەر تۇرۇپ ھويلا - ئارامنى سۈپۈرۈپ، سۇ چېچىپ كېتەتتى، كەچلىك تاماقنا گۈلنارغا يارەملەشىپ كۆكتات ئاقلاش، ئوچاققا ئوت قالاش ئىشلىرىنى قىلاتتى؛ گاھى چاغلاردا ھېچ نەرسە بىلەن كارى بولماي، چىرايىنىمۇ ئاچماي دۇدۇلىنىپ يۈرەتتى. بۇنداق چاغلاردا گۈلنار: خىزمەتتىن ھېرىپ قايتقاندۇ، ئادەم بەزىدە شۇنداق بولۇپ قالىدۇ، دەپ ئويلايتتى-دە،

سوراپمۇ باقماي، هەرقاچانقىدەك خۇش مۇئامىلىدە بولاتتى.

پازىلجان بەزىدە يېقىملىق، بەزىدە نەپرەتلىك تۇيۇلىدىغان خيياللار بىلەن بىرنەچچە ئاينى ئۆتكۈزۈۋەتتى.

— كىيىملىرىمىزگە پېرمىركىغا بارىدىغان چاغ بولۇپ كەتكەندۇ، جىملا يۇرىسىزغۇ؟— دېدى گۈلنار بىر كۈنى تاماق ئۈستىدە پازىلجانغا.

— بارىدىغان ۋاقتىغۇ بولدى، — دېدى ئۇ ئېغىزغا ئالغان لەڭمەننى ئىشتىهاسىزلىق بىلەن چاينا‌پ، — بىراق ئۇ ئايال ئۆيىدە تىكىدىكەن، بارمىساقمۇ بولار دەيمەن؟

— نېمىشقا، پېرمىركا قىلىنمىسا كىيىم دەل تىكىلمەيدۇ- دە، ئۆيىگە بارمامسىز؟ هېلىقى چاغدا بىر كىشىگە، كىيىمىڭىز پۈتتى، ئۆيدىن ئېلىۋېلىڭ دېگەنغۇ؟

— ئۆيى قەيەردىكىنتاڭ...، — ئۇ ئوڭايسىزلىنىپ يەرگە قارىۋالدى. گۈلنار ئۇنىڭغا دىققەتمۇ قىلمىدى.

— سوزىمامسىز؟

— سىزچۇ؟ سىز بارمامسىز؟

— ۋىيەي، ئەمدى مەن قانداق باراي، — ئۇ ئىزا تارتىپ، تومپىيىپ چىققان قورسىقىنى تۇتتى، — ماڭا هازىر هەرقانداق كەڭ كىيىمۇ توغرا كەلمەس، ئۆتكەنكى ئۆلچىگىنى بويىچە تىكىۋەرسۇن.

— ئەمسە مەيلى.

پازىلجان سارۇچكىنى كۆتۈرۈپ ئەختەرنسانىڭ ئۆيىگە بىرىنچى قېتىم ماڭغىنىدەك، بۇ قېتىم قورۇنغىنى، مەڭدىگىنى يوق، چۈنكى ئۇ هازىر ئەختەرنسانىڭ ئەرسىز ئىكەنلىكىنى، پەقەت ئاپىسى بىلەنلا تۇرىدىغانلىقىنى ياخشى بىلىدۇ.

شۇڭا قەدەملىرىنى ئىشەنچلىك بېسىپ، ئۇنىڭ قورۇسىغا كىرىپ كەلدى. قارا كۆك سارجىدىن يوپكا، ئاق كوپتا كىيگەن ئەختەرنسا ئەتىۋارلىق مېھمانىنى قارشى ئالغاندەك، ئۇنىڭ ئالدىغا كۈلۈمسىرەپ، نازۇك ھەرىكەتلەر بىلەن چىقتى.

— دېگەن ۋاقىتتا كېلەلمىدىڭىز دەيمەن؟ كەچۈرۈڭ، ساقلىتىپ قويدۇم.

— ياق، ياق، دەل ۋاقتىدا كەلدىڭىز.

ئۇلار تەكەللۇپلار بىلەن ئۆيگە كىرىشتى. پازىلجاننىڭ ئەختەرنسانى كۆرۈپلا كۆزلىرى قامىشىپ كەتكەنىدى. كۆتۈرۈلۈپ تۇرغان تولۇق كۆكسى ئاق كوپتىغا قالتىس يارىشىقان، داڭلىق ئۆرۈۋالىدىغان، ئەمما بۇگۈن كىنوغا چىققان ئاياللارنىڭكىدەك قويۇق بىتىلگەن قۇندۇزدەك چېچىنىڭ ئۇنىڭ مۇرىسىدە يېيىلىپ تۇرۇشى، ئۇيناپ تۇرىدىغان سېھرىلىك بىر جۈپ كۆزى، قايرىلما كىرپىكلىرى پازىلجاننى مەست قىلىۋەتكەنىدى. گۈزەل چىرايغا ئىنتىلمەيدىغان، ھېسسىياتى قوزغالمايدىغان ئادەم ئاز بولسا كېرەك. پازىلجان ئۆزىنى تۇتۇۋالىپ، ئۇنىڭغا كۆز سالماسلىقنى، بولۇپمۇ تىكىلىپ قارىماسلىقنى ئويلاپ ئولتۇردى. ئۇ ياخشى بىلىدۇ: ئەختەرنسا بىر چىنە چاي بەرمىگۈچە ئۇنى قويۇۋەتمەيدۇ. ئۆتكەنده سارۇچكىنى ئەكەلگەنده شۇنداق بولغان، ھېلىمۇ شۇنداق بولىدۇ، شۇڭا قوزغىلىش ئاۋارىچىلىك.

ئەختەرنسا داستىخىنىنى ئاچقاندا، ئۇستەل ئۈستىنىڭ قىسما-قىسما سوغۇق يېمەكلىكلەر بىلەن تولۇپ، خۇددى مېھمان چاقىرغاندەك تۇس ئالغانلىقىنى كۆرگەن

پازىلجان ھەيران قالدى ۋە كۆزىنىڭ قۇيرۇقىدا ئەختەر-نىساغا قارىدى. ئەختەرنىسا ئادەتتىكى يېنىك ھەرىكەتلەر بىلەن چىنىلەرگە چاي قۇيۇۋاتاتتى، ئۇنىڭ چىرايى پازىلجان دائىم كۆرۈپ كېلىۋاتقاندەك يېقىملىق بولۇپ، بۇ قېتىم نۇر يېغىۋاتقاندەك تۇيۇلدى. ئۇلار چاي ئىچىشىپ، پاراڭ قىلىشىپ ئولتۇرۇشتى. ئەختەرنىسا ئۆمۈرنى قانداق ئۆتكۈزۈش، ياشلىقنىڭ قىممىتى، ئادەم ئۆمرىنىڭ مەزگىللىرى، بەل مۈكچەيگەن چاغلاردا قىلىنىدىغان پۇشايمان توغرىسىدا پاراڭ قىلاتتى. ئۇ گېپىنىڭ مەزمۇنىغا قاراپ چىرايىنى ئۆزگەرتىپ، قاشلىرىنى ئۇچۇرۇپ، جىلۋىلىك ھەرىكەتلەرنى ئەپچىللىك بىلەن كۆرسىتەلەيتتى، ئەمما ھەرىكەتلىرى مۇۋاپىق ۋە تەبىئىي ئىدى. شۇڭا ئۇ سۆزلەۋاتقاندا شادلانسىمۇ، قايغۇرسىمۇ، يىرگەنسىمۇ چىرايى ھامان يېقىملىق بولۇپ كېتەتتى. مانا بۇ نازۇك ھەرىكەتلەر پازىلجاننى بىر تەرەپتىن قىزىقتۇرسا، يەنە بىر تەرەپتىن ھودۇقتۇرۇپ قويۇۋاتاتتى.

— قېنى، كاستۇم-بۇرۇلكىنى كۆرۈپ باقامدۇق؟ — دېدى پازىلجان ئۇرنىدىن تۇرۇپ.

— كۆرۈشكە ئالدىراپ كېتىۋاتامسز؟... ماقۇل، كۆرۈپ بېقىڭ، — ئۇ ماشىنىنىڭ ئۈستىدىكى كۆكلەپ قويغان كاستۇمنى ئېلىپ پازىلجانغا كېيدۈردى، پازىلجان تىكلىمە ئەينەكنىڭ يېنىغا كېلىپ:

— ياخشى تىكلىپتۇ، دەل كەلدى، — دېدى.

ئەختەرنىسا ئۇنىڭ ئالدىغا ئۆتۈپ كاستۇمنىڭ ياقىسىنى تۈزىدى. ئۇلارنىڭ يۈزلىرى شۇنچىلىك يېقىنلاشتىكى، ئىسسىق نەپەسلىرى بىر-بىرىگە ئۆتۈشۈپ، ئەختەرنىسانىڭ

چىك كۆكسى پازىلجانىنىڭ مەيدىسىگە تېگەي-تېگەي دەپلا قالغانىدى. شۇ ھالدا پازىلجانىنىڭ بەدەنلىرى قوغۇشۇندەك ئېرىپ كېتىشكە ئازلا قالدى.

— رەھمەت، سىزگە، — دېدى پازىلجان كاستۇمنى سېلىۋېتىپ، — ئەمدى كېتەيمكىن.

— رەھمەتكە ئالدىرىماڭ، سىز ئۇچۇن تاماق ئېتىپ قويدۇم، يېمەي كەتسىڭىز رەنجىيمەن.

— ئاۋارە بوپسىز...

— تاماق ئېتىش دېگەنغۇ ئادەتتىكى ئىش، مەن كۆڭلۇمگە ياققان كىشى ئۇچۇن ھەرقانچە ئېغىر ئىش قىلسامۇ، ئۇنى قىلچە ئاۋارىچىلىك ھېس قىلمايمەن.

ئەختەرنىسانىڭ سۆزى پازىلجاننى بىر تەرەپتىن ھاياجانلاندۇرسا، يەنە بىر تەرەپتىن ئۇنىڭدىكى ھودۇقۇش ۋە قورۇنۇشنى كۆتۈرۈۋەتتى. ئەختەرنىسا نېرىقى ئۆيگە چىقىپ كېتىپ بىردەم ھايال بولغاندىن كېيىن، پەتنۇستا ئىككى تەخسە لەگمەن كۆتۈرۈپ كىردى، سەينىك دىماقتا ئۇرۇلغان مەززىلىك پۇرىقى تاماقنىڭ ئوخشىغانلىقىدىن بېشارەت بېرىپ تۇراتتى.

— ئوخشىتىپ تاماق ئېتەلمەيمەن، قېنى ئېلىڭا.

تاماقتا يېگىلا ئېغىز تەگكەن پازىلجان:

— ياق ئوخشىتىپسىز، — دېدى ماقۇللاش ئىشارىسى بىلەن بېشىنى يېنىك لىڭشىتىپ.

— ئايالىڭىز تاماقتا ئۇستىدۇ؟

— ئۇمۇ ئۇستا، لېكىن سىز ئۇنىڭدىنمۇ ئۇستا ئىكەنسىز.

— ۋەيەي، ئاشۇرۇۋەتتىڭىز، ئاغزىڭىزغا تېتىمغاندۇ؟

— كۆرمىدىڭىزمۇ تامشىپ يېۋاتقىنىمنى...
— تامشىغانلىقىڭىز تېتىغانلىقتىن بولسا مەن ئۆزۈمدىن رازى بولسام بولغۇدەك...
ئىككىسى بىر-بىرىگە قارىشىپ ئولتۇرۇپ ھاياجانلىنىپ تاماق يېيىشتى. ئەخمەتجان ئاستا-ئاستا ماڭدى.
— بولدى، مەن ئىچمەيمەن، چاينى كۆپ ئىچىپ قويۇپتىمەن.
— مەنتاك ئىچمىسىڭىز ئاغرىپ قالىسىز.
— نېمىشقا؟
— نېمىشقا دەمسىز؟ مەن سىزگە بىر گەپ قىلىپ بېرەي: بۇرۇن بىر ئادەم ئاشپۇزۇلغا كىرىپ لەگمەن يەپتۇ، بىراق مەنتاك ئىچمەي كېتىپ قاپتۇ. ئۆيىگە بېرىپلا ئاغرىپ قاپتۇ. قىرىق يىلغىچە ئاغرىقتىن قۇتۇلالماي، بىر پالچىغا پال ئاچقۇزغانكەن، پالچى ئۇنىڭ قىرىق يىل بۇرۇن بىر ئاشپۇزۇلدىن لەگمەن يەپ، مەنتاكنى ئىچمەي كېتىپ قالغانلىقىنى، شۇڭا ھازىرغىچە ئاغرىپ يۇرۇۋاتقانلىقىنى ئېيتىپ بېرىپتۇ. ئاغرىق ئادەم ھېلىقى ئاشپۇزۇلغا كەلسە، مەنتاكنى ئېلىپ قويغانكەن، ئۇنى ئىچىپتۇ-دە، ساقىيىپ قاپتۇ.
ئىككىسى قاقاقلاپ كۈلۈشۈپ كەتتى.
— ئۇنداق بولسا، — دېدى پازىلجان ئورنىدىن تۇرۇپ، — ئەتە كېلىپ مەنتاكنى ئىچىپ كېتەي.
— قانچە كۆپ كەلسىڭىز شۇنچە خۇشال بولىمەن، بىراق ھازىر بىرەدەم ئولتۇرۇپ كېتىڭ.
— ئولتۇرسامغۇ بولاتتى، بىراق...
— بۇگۈن ئۆيدە سىز قورۇنغۇدەك ئادەم يوق.

— ئاپىكىزچۇ؟

— ئاپام سىڭلىسىنىڭ ئۆيىگە كەتكەن.

پازىلجان ئورنىغا كېلىپ ئولتۇردى. ئەختەرنىسا ئۇستەل ئۈستىنى يىغىشتۇرۇپ بولۇپ يەنە چاي دەملىدى، ئېلىۋېتىلگەن قەنت-گېزەكلەر قايتا قويۇلدى. نېمىشقىدۇر پازىلجاننىڭ يۈرىكى بىردىنلا دۈپۈلدەشكە باشلىدى، ئۇنسىز خىياللار ئۇنىڭغا تىكەندەك سانجىلماقتا ئىدى. ئۇ ئىككى پىيالە چاي ئىچكەندىن كېيىن بىرقىسما بولۇپ يەنە ئورنىدىن تۇردى:

— ئەمدى مەن كېتەي...

— نېمە بولدىڭىز، قورقۇۋاتامسىز؟ قورقۇنچاقلىق ئەرلەرنىڭ ئەڭ ياماىن ئىللىتى، — دېدى ئەختەرنىسا ئورنىدىن تۇرۇپ، — مەن قورقۇنچاق ئادەمنى ياماىن كۆرىمەن.

— قورقۇۋاتقىنىم يوق، ئېھتىيات قىلىۋاتىمەن.

— ئېيتتىمغۇ، ئاپامنى يوق دەپ، شۇنداق بولغاندىن كېيىن يەنە ئېھتىيات قىلىشقا نېمە ھاجەت؟!

— كېلىپ قالسىچۇ؟

— ئەجەب ئەنسىز ئىكەنسىز، دېمەيدىغان گەپنىمۇ دېگۈزىدىغان بولدىڭىز، راست گەپنى ئېيتاي: ئاپام كەلمەيدۇ. بۈگۈن ئىككىمىز مۇشۇ ئۆينىڭ خوجايىنى!

— شۇنداقمۇ!...

پازىلجان كۆزلىرىنى پارقىرىتىپ تۇرۇپ قالدى ۋە ئەختەرنىساغا قاراپ ئاستا-ئاستا كۈلۈمسىرىدى. ئەختەرنىسامۇ نۇرلۇق كۆزلىرىنى ئۇنىڭغا قادىغىنىچە بىر بېسىپ، ئىككى بېسىپ يېقىن كەلدى-دە، پازىلجاننىڭ تىترەۋاتقان

قولىنى ئاستا تۇتتى. پازىلجاننىڭ بەدىنىگە ئوت كەتكەندەك بولدى. ئۇ ئۆزىنى يوقىتىپ قويغاندەك بىرقىسما ھالغا كېلىپ قالدى-دە، ھەممىنى ئۇنتۇدى. قوللىرىنى ئىختيارسىز سوزۇپ، ئەختەرنسانىڭ ئۆزىگە ئىنتىلىپ تۇرغان گەۋدىسىنى قۇچاقلىدى... ئەختەرنسامۇ بىھوش ھالدا بېشىنى ئۇنىڭ مۇرىسىگە قويدى...

× ×

پازىلجان ئۆيىگە يېرىم كېچىدە قايتىپ كەلدى.

— مۇشۇ چاغقىچە نەدە يۈردىڭىز؟ — دېدى ئۇنىڭ ئالدىغا رۇباشكا بىلەن چىققان گۈلنار، — قورقۇپ ئۆلەي دېدىم.

نىيەت بۇزۇلسا، ھەرقاچان راست گەپ قىلىپ كېلىۋاتقان ئادەممۇ يالغان ئېيتىشقا مەجبۇر بولىدۇ.

— بىر ئاغىنىنىڭ ئۆيىدىن كېلىشىم.

— پېرمىركىغا بارمىدىڭىزمۇ؟

— بارغان، ئۇ ئايال ئۆيدە يوق ئىكەن.

— نەگە كېتىپتۇ؟

— يېزىغا چىقىپ كېتىپتۇ.

— كىمدىن ئۇقتىڭىز.

— ئاپىسىدىن.

پازىلجاننىڭ ئاغزىدىن گۈپۈلدەپ ھاراق پۇرىقى تۇراتتى، ئۇلار ئۇرۇشۇپ قالغان ئادەمدەك تەتۈر قارىشىپ يېتىشتى. بۇنداق يېتىشتىن پازىلجان خۇشال بولدى، گۈلنار ئازابلاندى.

× ×

شۇنىڭدىن كېيىن پازىلجان پات-پاتلا ئۆيىگە كەچ قايتىدىغان، ھەتتا بەزىدە كېچىدىن ئاشقاندا يانىدىغان بولۇپ قالدى، ئەخلەتخانىسىنىڭ ئانىسىمۇ سىڭلىسىنىڭ ئۆيىگە پات-پاتلا كېتىدىغان بولۇپ قالغانىدى.

پازىلجان ئۆزىنى باشقىچە بىر دۇنياغا كىرىپ قالغاندەك — ئۆمرىدە تېتىپ باقمىغان لەززەتنىڭ ھۇزۇرىنى سۈرۈۋاتقاندەك سېزەتتى. ئۆيدىكى ھەممە ئىشلار، ئاددىيسى چاي ئىچىش، تاماق يېيىشمۇ ئۇنىڭغا كۆڭۈلسىز تۇيۇلىدۇ. ئىلگىرى ئۇ تاماقتا تۆتۈش قىلغاندا، گۈلنارنىڭ «بولدى، نېمە قىلسىز كۈلگە بۇلغىنىپ»، دېگىنىگە ئۇنىماي، ئۇچاققا ئوت قالاپ بېرەتتى، ھازىر ئۇنداق ئىشلارغا قارامۇ قويمايدۇ... ئادەمنىڭ ئۆيدىن كۆڭلى سوۋۇسا، ھېچنېمىسنى ئايمايدىغان بولۇپ قالىدۇ. ھازىر ئۇ، كاستۇم-بۇرۇلكىسى بىلەنلا كىگىز ئۈستىدە ئېغىناپ ياتىدىغان، ساقلاپ يۈرۈۋاتقان گېزىت-ژۇرناللىرىنىڭ بىر چېتىنى يىرتىپلا تاماكا يۆگەيدىغان، ئاچقۇچلىرىنى كۆرگەنلا بېرىگە تاشلاپ، يىتتۈرۈپ قويۇپ ئىشكاپنىڭ قۇلۇپىنى تولا بۇزىدىغان بولۇپ قالدى. چۈمۈلمۇ يازىچە قىشنىڭ تەييارلىقىدا تېنىمسىز ئۆمىلەيدۇ، قىشلىق ئوتۇن، كۆمۈر، كۆكتات دېگەنلەر پازىلجانىنىڭ غېمىگە كىرگىنى يوق. شۇنداق تۇرۇقلۇق ئۇنىڭ تېرىكىدىغان بىر ئىشى بار. ناۋادا كاستۇم - بۇرۇلكىسىغا بىرەر قېتىم دەزمال سېلىنمايلا قالسا، گۈلنارنىڭ بېشىغا ئاتىدۇ. ھازىرچە گۈلنارمۇ

شۇنىڭدىن باشقا ئۇ قۇسۇر تاپقۇدەك بىرەر ئىش قىلمىدى، پازىلجانىنىڭ خاپىلىقى مۇشۇ يەردە. گۈلنار نېمشقا ئۆزىنىڭ بەزى قىلىقلارنى چىقىرىۋاتقانلىقىدىن سۆز تېرىمايدىغاندۇ؟... مۇنۇ خوتۇنىنىڭ نېمىلا قىلسا، خاپا بولمايۋاتقانلىقىنى قارىمامدىغان...

ئەخمەتجانىسانىنىڭ قايسى كۈنى كارىۋاتتا يېنىچە يېتىۋېلىپ، ئاچچىقى بىلەن دېگەن گەپلىرى پازىلجانىنىڭ قۇلاق تۈۋىدە جاراڭلاپ تۇرۇۋېتۇ:

— ئەمدى سىزنىڭ قانۇنلۇق ئايالىڭىز بولۇشۇم كېرەك، — دېگەنىدى ئۇ جالاقلاپ تىترىگەن هالدا، — بۇنداق ئەندىشىلىك هاياتتىن بىزارمەن!

— مەنمۇ شۇنىڭ كويىدا ئالدىراۋاتىمەن.

— قاچانغىچە ئۆز ئەركىنلىكىمىزنى، مۇهەببىتىمىزنى كىشىلەردىن يوشۇرۇپ يۈرىمىز؟

— كۆڭلىمىزگە توغرا كەلگەن ئىشلار قانۇنغا توغرا كەلمەيدىكەن، ئۇ يەڭگۈالغۇچە ئازراق تەخىر قىلىشىمىزغا توغرا كېلىۋاتىدۇ... مەن بۇنى قانۇنىنىڭ ئادەملىرىدىن سوراپ بىلدىم.

— بىلىمەن، — دېدى ئۇ قاپىقىنى تۇرۇپ، — ئۆيىڭىزدە ئۇنى «ئامرىقسم» دەپ، بۇ يەرگە كەلسىڭىز مېنى «گۈزىلىم» دەپ يۈرۈۋاتىسىز.

— خۇدا بار، — پازىلجان چۆچۈپ كەتتى، — مېنى چۈشىنىڭ، ئۆيدىكى ئىشلارنى كۆرسىڭىز هەيران قېلىشىڭىز مۇمكىن.

— ئايالىڭىزغا مۇئامىلىڭىزنى ئۆزگەرتىش بىلەنلا ئىش پۈتەتتىمۇ، ئەر كىشىدە جۈرئەت، غەيرەت بولۇشى

كېرەك!

شۇنىڭدىن كېيىن پازىلجانىنىڭ مۇئاملىسىلا ئەمەس، باشقا ئىشلىرىمۇ گۈلنارنى ھەيران قالدۇرۇشقا باشلىدى. دەسلەپ خېلى ۋاقىتلارغىچە پازىلجانىنىڭ مىجەزىدىكى ئۆزگىرىشلەرنى ئۇ: «بەزىدە شۇنداق بولۇپ قالىدۇ، ئادەمنىڭ ئوڭ يېنىدىنمۇ، سول يېنىدىنمۇ قوپىدىغان چاغلىرى بولىدۇغۇ» دەپ قارىغان. بارا-بارا ئىلگىرىكى مۇئامىلە، ھۆرمەت، كۆيۈمچانلىق ئەسلىگە قايتماي، قوپاللىق، ئاھانەت، كۆڭۈلگە تېگىدىغان ئىشلارنىڭ ئەۋج ئېلىشى گۈلنارنى ھەر قىسما ئويلارغا، تەكتىگە يەتكىلى بولمايدىغان خىياللارغا سېلىپ قويدى. ياش تۇرمۇشلۇق مەزگىل مۇھەببەتلىك سۆزلەرگە، سەممىي ئەركىلىشىلەرگە، سىلىق مۇئاملىلەرگە تەشنا ۋاقىت. ھازىر ئۇنىڭدىن ئەسەرمۇ يوق. ئۇنىڭ ئۇستىگە تۇغۇتى يېقىنلىشىپ، ھەربىر كۈننى قورقۇش، ئەندىشە بىلەن ئۆتكۈزۈۋاتقان گۈلنارغا كۆڭلىنى كۆتۈرىدىغان، غەم-ئەندىشىنى قاچۇرىدىغان سۆز، مۇئامىلە كېرەك. دەرد ئۇستىگە دەرد كېلىۋاتقىنى نېمىسى؟... ھە، تۇرمۇشنىڭ گالدىن ئاش-نان ئۆتۈپ كەتكەندەك سىلىق مەزگىللىرىمۇ، ئۇستىخان تۇرۇلۇپ قالغاندەك ئازابلىق چاغلىرىمۇ بولىدىكەن-دە... كىمدۇ بىرى: ئادەم تىللاش — يېرىم ۋەھشىيلىك، ئۇرۇش — پۈتۈن ۋەھشىيلىك، دېگەنىكەن، ھازىر گۈلنار ھەر ئىككىسىنى كۆرۈۋاتىدۇ. پازىلجان ئاخشام ئۆيگە يېرىم كېچىدە قايتىپ، دەرۋازىنى ئۇرغان، جالاقلاتقان، لېكىن گۈلنار قاتتىق ئۇخلاپ كېتىپ ئۇنى ئاڭلىمىغانىدى. ئۇ ھويلىغا تامدىن ئارتىلىپ چۈشۈپ،

ئىشكنى تېپىپ ئېچىپ ئۆيگە كىرگەندە، گۈلنار چۆچۈپ ئويغىنىپ كەتتى. پازىلجاننىڭ ئاغزىدىن گۈپۈلدەپ ھاراق پۇراپ تۇراتتى.

— نېكەم مەن دەرۋازىنى ئۇرغىلى، ئۆلدۈڭمۇ قانجۇق! — دېدى ئۇ ئەلپازىنى بوزۇپ.

— خاپا بولماڭ، ئاڭلماي قاپتۇمەن...

— قانداق قۇلاق بۇ! — ئۇ ئۇندەرەپ ئالدىغا كېلىپ قالغان گۈلنارغا قولىنى سوزدى، — پاك بولۇپ قالغانمىدىڭ؟

— قاتتىق ئۇخلاپ...

— يالغان، سەن ئەتەي شۇنداق قىلمۇاتسەن.

— ياق، ئاڭلىغان بولسام ئۆلەي، — ئۇ پازىلجاننىڭ كۆزىدىكى غەزەپ ئۇچقۇنلىرىنى كۆرۈپ داجىدى.

— تاماق ئەت!

گۈلنار مەيۈس كۆزلىرى بىلەن ئۇنىڭغا ئاستا قارىدى.

— قارايسەنغۇ؟

— ماقۇل ئېتەي، — گۈلنار كىيىملىرىنى كىيىمەكچى بولۇپ كۆڭلىكىگە قول سۇنغانىدى، پازىلجان قەھرى بىلەن ئېتىلىپ كېلىپ، ئۇنىڭ كاچىتىغا بىرنى سالدى.

— ھەي بەز، قاراپ تۇرۇسەنغۇ!

گۈلنارنىڭ كۆزلىرىدىن ئوت يېنىپ كەتتى، پازىلجان يەنە ئۇرۇشقا تەمشىلۇىدى، ئۇ، بالا ئېسىگە چۈشسە بەلكىم ئۇرماس، دېگەن ئۇمىدتە بىر قولىدا تاياق يېگەن مەڭزىنى، يەنە بىر قولىدا قورسىقىنى سىيلاپ ئۇنىڭغا قارىدى. پازىلجان قېيا كۆزىنىمۇ سالماي، تۆيۈقسىز ئىككىنچى كاچاتنى ئۇرۇۋەتتى. شۇ چاغدىلا گۈلنار تالاغا

قېچىپ چىقىشقا مەجبۇر بولدى ۋە چىقىپلا تاراملاپ تۆكۈلۈپ كەتتى.

ئۇ، بىر تۇرۇپ ئۆيگە كىرىشتىن قورقاتتى، بىر تۇرۇپ، چاقىرىپ قالارمىكىن، دەپ ئويلايتتى. خېلى ۋاقىت ئۆتۈپ كەتتى، لېكىن پازىلجان چاقىرغىنى يوق. يالڭاياغ، رۇباشكىچان گۈلنار سېنتەبر كېچىسىنىڭ سوغۇق شامىلىدا تىترەشكە باشلىدى. يۈلتۇزلۇق ئاسمانغا قاراپ، يۈلتۇزلارنىڭ ئۆز كۆڭلىدە خىرە يانغانلىقىنى بايقىدى. كېچە جىمجىت، سۇرلۇك ئىدى، شامال نېمىلەرنىدۇ شىلدىرلىتىپ ئۆكسۈگەن كۆڭۈلگە ئەندىشە سېلىپ ئۆتەتتى...

گۈلنار ھويلىدا مەجنۇنتالدەك تىترەپ قانچىلىك تۇرغانلىقىنى بىلمەيتتى، توشقاندەك قورقۇپ، بىر بېسىپ، ئىككى بېسىپ ئاستا ئۆيگە كىردى. پازىلجان كىيىملىرى بىلەنلا ئۆينىڭ ئوتتۇرىسىدا يېتىپ ئۇخلاپ قالغانىدى. گۈلنار ئۇنىڭ كىيىملىرىنى ئاۋايلاپ يەشتى-دە، تۇزەپ ياتقۇزۇپ قويدى. ئۇنىڭ نەلەردە يۈرگەنلىكىنى كىم بىلسۇن؟ مەكىزلىرى توپا، لەۋلىرى سەي يۇقى تۇرۇپتۇ. ئۇ ئېرىگە كۆيۈمچانلىق بىلەن تىكىلىپ قاريدى-دە، رۇباشكىسىنىڭ ئېتىكىنى ھۆللەپ، يۈزلىرىنى سۇرتۇپ پاكىز قىلىپ قويدى ۋە ئۇلۇغ-كىچىك تىنىپ، تىزلىرىنى قۇچاقلاپ ئولتۇرۇپ يىغلاپ كەتتى.

گۈلنار ئاتا-ئانىسىنىڭ ئەتىۋارلىق يالغۇز قىزى بولۇپ، شۇ كەمگىچە قاتتىق-يېرىك گەپلەرنمۇ ئاڭلاپ باقمىغانىدى، ئۇ، ئەدەبلىكلىكى، كەم سۆزلۈكلۈكى ۋە نازۇكلۇقلۇقى بىلەن دوستلىرىدىن ئالاھىدە پەرقلىنىپ تۇراتتى. ئەمدى نېمە ئىشلار بولۇپ كېتىپ باريدۇ-ھە! بۇنداق بولار

دەپ كىم قياس قىلغان؟... قايسى كۈنى پازىلجان گۈلنارنى چاينىۋەتكۈدەك ئەلپازدا: بۈرۈلكىغا نېمىشقا ۋاقتىدا دەزمال سالمىدىڭ «ئەزمە»، «ئۆلۈمتۇك» دېيدى. يەنە بىر قېتىم ھويلىلارنى سۈپۈرمەپسەن «ھۈرۈن»، «سۆرەلمە»، «بولۇمسز» دەپ تىللىدى. يېرىم كېچىلەردە مەست كېلىپ بىكاردىن-بىكار ئاھانەت قىلدىغان ئىشلىرى كۆپەيدى. ئائىلە ئىشلىرى، تۇرمۇش لازىمەتلىرى بىلەن كارى بولمايدىغان بولۇۋالدى. تىللاش، ھاقارەت قىلىشتىن ئۆتۈپ مانا ئەمدى ئۇرىدىغان قىلىق چىقاردى. بۇ نېمە ئىشلاردۇ، نېمىلەرنى ئويلاپ شۇنداق قىلدىغاندۇ؟

گۈلنار مۇزلاپ كەتكەنلىكىنىمۇ ئۇنتۇپ ئۇزاققىچە شۇمشىيىپ ئولتۇردى. «تۇرمۇش يولى تۈپتۈز بولمايدۇ»، كىتابلاردىن كۆرگەنلىرىنى ئەسلىدى ئۇ. ئاخىر مومسىنىڭ مۇنۇ سۆزلىرىنى يادىغا ئالدى: «ئەر كىشىنىڭ راھىتىمۇ-مۇشەققىتىمۇ بولىدۇ. نۇرغۇن ئاياللار خۇددى جۇدۇندەك كەلگەن مۇشەققەتكە چىدىماي، تۇرمۇشنى ۋەيران قىلۋالىدۇ». بوپتۇ، — ئويلىدى ئۇ، — پازىلجانىنىڭ راھىتىنى تېخى ئازراقلا كۆرۈۋېدىم، ئەمدى مۇشەققىتىنى كۆرىدىغان ئوخشايمەن، «سەۋر قىلساڭ غورىدىن ھالۋا پۈتەر» دېگەن گەپ بار، سەۋر قىلاي، چىداي، ئۇنىڭ كۆڭلىگە كېلىدىغان ئىشلارنى قىلماسلىققا تىرىشاي... ئۇ مېنىڭ قەلبىمدە تۇنجى مۇھەببەت ئويغاتقان، مەيلىمنى ئۆزىگە قاراتقان ئەڭ سۆيۈملۈك كىشىم... نۇرغۇن جېدەل-ماجىرا قىلىشقان ئائىلىلەرمۇ ئاخىرىدا ياخشى، ئىناق بولۇشۇپ كېتىدىكەنغۇ...

گۈلنار يوتقانىنى ئاستا ئاچتى-دە، ھېچنېمىنى تۈيماي ئۇخلاۋاتقان پازىلجانىنىڭ يېنىغا كىرىپ ياتتى.

4

گۈلنار ئانىسىنىڭ ئۆيىدە قىرىق كۈن كۆتۈلگەندىن كېيىن، پازىلجان بۆشۈك تويىنى ئاددىيلا ئۆتكۈزۈپ بەردى. گۈلنارمۇ ئۆز ئۆيىگە ئەكېلىپ قويۇلدى. ئانىسىنىڭ ئۆيىدە ياخشى كۆتۈلگەن بولسىمۇ، ئۆز ئۆيىگە كەلگەندىن كېيىن ئويلىغانلىرى كۆپ بولدى. تۆمۈرنى دات يەيدۇ، ئادەمنى غەم دېگەندەك، ئازابلىق خىياللار ئۇنىڭ يۈزىنى سارغايتىپ، مەڭزىدىكى قىزىللىقنى ئەكەتتى. ئۇ ئۆز ئۆيىگە كەلگەندە ياخشى كۆتۈۋېلىنغان بولسا، ئۆتكەن ئىشلارنى بەلكىم كەچۈرۈۋېتەر ئىدى. بىراق، سوغۇق قارشى ئېلىندى-دە، كۆڭلىگە تەگكەن ئىشلار خۇددى نېرى يۇتسا بېرى كەلگەن تاماقتەك ئۇنىڭ كۆز ئالدىغا كېلىۋالدى:

گۈلنارنىڭ تولغىقى تۇتقان يېرىم كېچە مەزگىلدە پازىلجان ئۆيدە يوق ئىدى. ئۇ قاتتىق قىينالدى، تولغاق ئازابى ئۇنى رەھىمسىزلىك بىلەن كىگىز ئۈستىدە پوكزەكتەك دومىلىتاتتى، ئۇنىڭ پېشانىسىدە قوناقتەك-قوناقتەك تەر تامچىلىرى پەيدا بولدى. ئۇ بىر قېتىم چىش ئاغرىقىنىڭ ئازابىنى تارتىپ، دۇنيادا بۇنىڭدىنمۇ قاتتىق ئاغرىق بولماس، دەپ ئويلىغان، ئەمما تولغاق ئازابىنىڭ ئۇنىڭدىن نەچچە ھەسسە ئېغىر ئىكەنلىكىنى ھېس قىلدى. ھەتتا ئاغرىق كۈچىدىن: نېمىشقىمۇ ياشىغاندىمەن،

نېمىشقىمۇ تۇرمۇشقا چىققاندىمەن، دەپ ۋارقىرىۋەتتى. ئۇ خۇددى جېنى چىقىپ كېتىدىغاندەك تولغىنىپ، ئۆز-ئۆزىدىن قورقۇپ، ئۆلۈكۈم مۇشۇ يالغۇز ئۆيدە قالارمۇ، دەپ ئەندىشە قىلدى. باشقا ۋاقىتلار بولسىمۇ بىر نۆرى، مۇشۇنداق ئېغىر مىنۇتلاردا ئۇنىڭ بېشىنى سىيلايدىغان، بەزلەيدىغان ۋە تەسەللى بېرىدىغان پازىلجان قېنى؟ ئۇ نەلەردە يۈرىدىغاندۇ؟... ئەتىگەنلىكى ئۇ ئىشقا ماڭىدىغان چاغدا، گۈلنار بۇگۈن بۇرۇنراق قايتىپ كەلسىكىز، تولىغاق باشلىنىپ قالدى. دەپ تاپىلىغان ئەمەسمىدى؟ مۇڭۈڭغا مۇڭداش، ئازابىڭغا ئازابداش بولمىغان، جانغا تاقىلىۋاتقان ئېغىر پەيت كەلگەندە ساڭا باشپاناھلىق قىلمىغان ئەرنى، ئېرىم بار، دەپ يۈرگىلى بولامدۇ؟ بۇ ئۆز - ئۆزۈڭنى ئالداش ئەمەسمۇ؟... ئاخىر ئۇ بولالمىغاندىن كېيىن نومۇسنى قايرىپ قويۇپ، قولۇم-قوشنىلارنى ئويغاتقان، ئۇلار ئانىسىنى چاقىرىپ دوختۇرخانىغا ئۇنى بىرلىكتە ئاپىرىشقانىدى. پازىلجان دوختۇرخانىغا ئەتىسى چۈشكە يېقىن بارىدى. چىرايىدىن كېتىپ، ئاپئاق ئاقىرىپ كارىۋاتتا ياتقان گۈلنار ئۇنىڭ كۆزىگە ياغاچتىن ياسىاپ قويغان ئادەمدەك مېھرىسىز، كۆرۈمسىز، يىرگىنچلىك كۆرۈندى. ئۇنىڭ كۆز ئالدىغا ئىككى ئايال، ئىككى چىراي روشەن گەۋدىلىنىپ كەلدى: يۈزلىرىدىن نۇر، كۆزلىرىدىن ئوت چاقناپ، ئوماق لەۋلىرىدىن ئادەمنى بېھوش قىلىۋېتىدىغان ئەركىلەتمە سۆزلەر تۆكۈلۈپ تۇرىدىغان ئەخلەتخانىسىنىڭ ئالدىدا مۇنۇ كارىۋاتتا پىلدىرلاپ ياتقان ئايالى خۇددى كىچىك باللار ئويناپ تاشلىۋەتكەن ئەسكى قورچاققا ئوخشىشىپ

قاپتۇ. ئۇ كارىۋاتنىڭ لېۋىده ئولتۇرغان ئون مىنۇتتا «ئۆيگه چقامسز ياكى ئاپىڭزنىڭكىگه چقامسز؟» دېگه‌ن ئىككى ئېغىزلا سۆزنى قىلدى. هه‌ي، ئايال كىشىنىڭ هېسسىياتى... گۈلنار پازىلجاننى كۆرۈپ يه‌نه كۈلۈمسىرىگه‌ن، دۇنياغا كۆز ئاچقان بالىسىنىڭ ئوغۇل ئىكه‌نلىكىنى ئېيتقان، مه‌ن دوختۇرخانىدىن چىققۇچه تاماقتىن قىينىلىپ قالارسىزمۇ، دەپ ئه‌نسىرىگه‌نىدى. لېكىن پازىلجاننىڭ چىرايىنى تۇزۇككىنه ئاچمىغىنى نېمىسى؟ هېچ بولمىغاندا چىرايلىققىنه ئىككى ئېغىز گه‌پ بىله‌ن، ئاخشام ئۆزىنىڭ ئۆيده يوق بولۇپ قالغانلىقى ئۈچۈن كه‌چۈرۈم سوراپ قويسىچۇ؟ تۇغۇت دېگه‌ن ئاسان ئىشمۇ، ئۇ — بىر جه‌ڭ، تېخى ئۆزىنىڭ، بالىسىنىڭ ئه‌هۋالىنى سوراپمۇ قويمىدى، پەرزه‌نت كۆرگىنىگه خۇشال بولمه‌- دىمىكىنا؟... ئۇنىڭ ئۇستىگه ئىككى قولىنى سېلىپ، قۇرۇقتىن-قۇرۇق كه‌پتۇ. ئىككى كىلوگرام نه‌شپۈت ياكى ئىككى قوتا كونسېرۋا دېگه‌ن جانمۇ؟... گۈلنار شۇنچه خه‌قنىڭ ئالدىدا ئۆلمىدى، ئۇنىڭ بېرىسى بولدى.

گۈلنار دوختۇرخانىدا يه‌تته كۈن يېتىپ ئانىسىنىڭ ئۆيىگه چىقتى. ئۇچىنچى كۈنى پازىلجان ئۇنى بىر قېتىم يوقلاپ كه‌لگىنىچه، ئاردىدا يىگىرمه كۈن يوقلىپ كه‌تتى. ئاخىر گۈلنارنىڭ ئاپىسى تاقه‌ت قىلالمىدى:

— قىزىم، پازىلجانغا نېمه بولغاندۇ، قارىسىنى بىر كۆرسىتىپ قويۇپلا قۇدۇقتا چۈشۈپ كه‌تكه‌ن ئادەمدەك يوقلىپلا كه‌تتىغۇ؟

— ئىشلىرى بېسىق، ئاپا.

— هه‌رقانچه بېسىق بولسىمۇ، ئاردىلقلاردا بوش ۋاقتى

چقماسمۇ؟

— كۆپ چاغلاردا كەچتىمۇ ئىشلەيدۇ.

ئۇ شۇنداق دېسىمۇ، لېكىن كۆپىنى كۆرگەن ئانا قىزىنىڭ كۆزلىرىدە مەيۈس ئۇچقۇنلارنىڭ غىل-پال چاقناپ قالغانلىقىنى بايقاپ قالدى ۋە ئۇ ھەقتە گەپ ئاچقانلىقىغا پۇشايمان قىلدى.

گۈلنار چۈشىنىپ يەتمەيدىغان، ئويلاپمۇ تاپالمايدىغان بىر يوشۇرۇن ئازابتا قېينالماقتا ئىدى. ئۇ پازىلجانىنىڭ مۇئامىلىسى يىرىكلىشىشكە باشلىغاندىن تارتىپ، ھازىرغىچە بولۇپ ئۆتكەن ئىشلارنى بىر قۇر ئەسلەپ چىقتى، ئۆزىدىن بىرەر سەۋەنلىك ئۆتكەنلىكىنى ھېس قىلالمىدى. ئەسلىمە ئادەمگە يا خۇشاللىق، يا ئازاب ئەكېلىدۇ. گۈلنارنىڭ ئەسلىمىلىرى ئۆزىگە ئۈست-ئۈستىلەپ ئازاب ئەكېلىۋاتسىمۇ، ئۇنىڭدىن گۇمانلانغۇسى كەلمەيتتى، ئەيىبلەشكە تىلى بارمايتتى. قايسى كۈنى ئۆزىنى يوقلاپ كەلگەن قوشنا ئايال قۇلاقنى قۇلاققا يېقىپ تۇرۇپ، پازىلجانىنىڭ بەزى كۈنلىرى ئۆيگە كەلمەيدىغانلىقى، كەلسىمۇ ناھايىتى كەچ كېلىدىغانلىقى، تېخى بىر قېتىم بىر ئايالنىڭ ئۇلارنىڭ ئۆيىگە كىرىپ كەتكەنلىكىنى سۆزلەپ بەردى. لېكىن گۈلنار ئۇنىڭدىن يەنىلا گۇمانلانمىدى: ئەر كىشىنىڭ يالغۇز ئۆيدە ئولتۇرغۇسى كەلمەيدۇ، ئاغىنىلىرىنىڭ ئۆيىگە كېتىدىغاندۇ، بەزىدە قونۇپمۇ قالىدىغاندۇ، ئىدارىسىدە ئايالار كۆپ، بىرەرى مەلۇم ئىش بىلەن كەلگەندۇ، بۇرۇنمۇ كېلىدىغان ھەپ ئويلىدى.

گۈلنار ئۆيگە كەلگەندىن كېيىن، پازىلجانىنىڭ

يەنىلا قاپقى ئېچىلمىدى، ئۇ ياش تۆغۇتلۇق ئايالنى يالغۇزدىن يالغۇز تاشلاپ قويۇپ كېچىلەردە كېلەتتى. بەزىدە بولۇشىچە ئىچىپ كېلىپ ئۇنى تىللايتتى. ئۇرۇشقا تەمشىلەتتى، گۈلنار ھەرقانچە ئېغىر ئاھانەتلەرنى ئاڭلىسىمۇ گەپ ياندۇرمايتتى، شۇڭا تاياقتىن قۇتۇلۇپ قالاتتى. تازا خورلۇق ھېس قىلمۇاتقىنى — پازىلجان سەككىز - ئون كۈندىن بېرى بالىنى بىر قېتىممۇ قولىغا ئېلىپ قويغىنى، ئەركىلىتىپ باققىنى يوق. كۆڭلىگە تېگىدىغان گەپلەر، قىلىقلار كۈندە نەچچە قېتىم تەكرارلانسىمۇ، گۈلنار ھامان كۆڭلىگە ئالماسلىققا ۋە ئۇنى ئۇنتۇشقا تىرىشاتتى. شۇنىڭ ئۈچۈن بالىنى قولىغا ئالغان گۈلنار:

— پازىلجان، ئوغلىڭىزغا سىزنىڭ ھېلىقى چاغدىكى ئارزۇيىڭىز بويىچە ئادىلجان دەپ ئىسىم قويدۇق، — دېدى.

— ياخشى بوپتۇ.

— قارىڭ، — دېدى ئۇ يەنە ئوغلىنىڭ پىلدىرلاپ تۇرغان كۆزىگە قاراپ، — ئادىلجانىنىڭ كۆزى سىزنىڭكىدەك قارا بولىدىغان ئوخشايدۇ.

— ئەخمەق، مېنىڭدەك قارا كۆز بولامدۇ، سېنىڭكىدەك چېقىر كۆز بولامدۇ، ھازىر نەدىن بىلسەن؟

گۈلنار يۇرىكى تۆۋەن تارتىۋاتقان ئادەمدەك ئىككى پۈكلىنىپ ئولتۇرۇپلا قالدى ۋە پازىلجانغا پەرىشان ھالدا تىكىلىپ قارىدى.

— قارايسەنغۇ، ئادەمنى يېۋېتىدىغاندەك.

— سىزگە ئەمدى قارىغىلىمۇ بولمايدىكەن - دە؟

— ئەمدى دەيسەنغۇ؟

— بولدى، پازىلجان، مېنى قېينىماڭ... شۇنچىلىك بولۇپ كەتتىڭىزمۇ؟ مەن تېخى بۇرۇنقى چاغلارنى ئويلاپ يۇرۇپتىمەن.

— بۇرۇنقى چاغلار ئاللىقاچان ئۇنتۇلۇپ كەتكەن! گۈلنارنىڭ يۈرىكى «قارت» قىلىپ قالدى-دە، يۈزلىرى تاتىرىپ، ئىچى قاراڭغۇلىشىپ كەتتى. ئۆزىنى سەل بېسىۋېلىپ ئوغلىنىڭ مەكتىگە مەكتىنى يېقىپ تۇرۇۋالدى.

— گۈلنار، مەن سېنىمۇ، ئۆزۈمنىمۇ ئالدىماسلىقىم كېرەك، — دېدى پازىلجان ئۇنىڭ ئالدىغا كېلىپ، — راست گېپىمنى ئېيتاي، مەن سەندىن زېرىكتىم، مېنىڭ ئىچكۈلۈككە بېرىلىشىم، تاياقچى بولۇپ كېتىشىم — سېنىڭدىن، ئائىلىدىن كۆڭلۈم قالغانلىقتىن بولۇۋاتىدۇ.

گۈلنار خۇددى ئەيىبكار ئادەمدەك بېشىنى كۆتۈرەلمەدى، كۆز چاناقلىرىغا تولغان ياش ئۇنى خورلاۋاتقاندەك سېزىلدى.

— مەن ئالدىڭىزدا يىرگىنچلىك ئادەم بولۇپ قاپتۇمەن-دە؟

— شۇنداق، سەن ئاڭلىق ئادەم، ماڭا يېپىشۋالماي ئۆزۈڭنىڭ غۇرۇرىنى ساقلىساڭ، بىز چىرايلىق ئاجراشساق.

— ئاجراشساق؟!...، — ئۇ بېشىنى ئىنتىك كۆتۈرۈپ ياشلىق كۆزلىرى بىلەن پازىلجانغا تىكىلىپ قالدى.

— غۇرۇرىنى يوقاتقان ئايال خارلىقتا قالىدۇ، — دېدى پازىلجان گۈلنارغا قادىلىپ، — خارلىقتا قېلىشنى خالامسەن-يا؟

— بولدی... بولدی، پازىلجان، مېنى هاقارەتلمەڭ.

گۈلنارنىڭ كۆز ياشلىرى بالسىنىڭ مەڭزىگە تېمىپ چۈشمەكتە ئىدى، پازىلجاننىڭ سۆزلىرى ئۇنىڭ يۈرىكىگە يەنە سانجىلىشقا باشلىدى:

— كۆڭۈلسىز تۇرمۇش — هايۋانچە تۇرمۇش، ئىنتمۇ كۆڭلى قالغان هويلىغا هەرگىز يېنىپ كىرمەيدۇ...

— بولدى، پازىلجان، يۈرىكىمنى يارا قىلماڭ، بۇرۇنقىلارنىمۇ يېتەر...

— گەپنى ئەگىتمەي، ئۇچۇق قىلمامسەن!؟

— سىز خالىغان ئىشقا مەن قوشۇلمەن، مېنىڭدىن شۇنچىلىك بىزار بولغان بولسىڭىز... مەيلى ئاجرىشايلى.

— ئەمسە بالىنى...

— بولدى مېنىڭدىن تۇغۇلغان بالىنى باقمەن دەپ ئاۋارە بولماڭ، بالام بىلەن بىللە قالسىڭىز هايۋاندىنمۇ بەتتەر تۇرمۇشقا قالسىز.

ئەر-ئايال ئوتتۇرىسىدا ئېيتىلغان ئاشۇ بىرنەچچە جۈملە سۆزدىن كېيىن، بۇ ئائىلىنىڭ تۇرخۇنىدىن ئىس چىقمايدىغان بولدى.

× ×

ئۇمىدى كېسىلگەن ئادەم پەرىشان هالغا چۈشۈپ قالىدۇ، ئىلاجسىزلىقتىن كىشىلەرنى ئاشۇنداق روهىي هالەتكە كەلتۈرۈپ قويىدۇ. گۈلنار ئاپىسىنىڭ ئۆيىگە قايتىپ كەلگەن ئىككى هەپتىدىن بېرى يېنىپ كېتەلمەيۋاتقان مەنگەندەك بۇرۇقتۇرما بولۇپ يۈردى. ئەگەر

كۆزىنى پىلدىرلىتىپ تۇرغان ئادىلجان بولمىغان بولسا، ئۇ باشقىچە تەقدىرگە گىرىپتار بولغان بولاتتى. ھازىر ئازراق تاماقنىمۇ ئىشتىھا بىلەن يېمەيدۇ، قولى ئىشقا بارمايدۇ، مۇبادا ئاپىسى: مۇنداق قىلساڭ، ئادىلجانغىمۇ سۈت چىقمايدۇ، دېمىسە، ئۇ ھېچنېمە يېمىگەنمۇ بولاتتى. مىسكىنلىك — كۆڭلى سۇنۇقلۇقتىنمۇ ئالامىتى. بۇنداق ئادەمنىڭ ئىشتىھاسى تۇتۇلىدۇ، ماغدۇرسىزلىنىدۇ، نەپسى بوغۇلىدۇ، ھېچقانداق نەرسىگە ھەۋىسى بولمايدۇ، ھەتتا ياشاش ئارزۇسى تۇمانلىشىدۇ. ئەمما بىر ئىشقا كەلگەندە، يەنى ئانىسى پازىلجاننى «بۇزۇلدى» دېگەندە ئىشەنگۈسى كەلمەيدۇ، لېكىن ئۇنىڭ نېمىشقا ئۆزىنى ئۆيدىن قوغلاپ چىقارغانلىقىنىڭ سەۋەبىنى ئېيتىپ بېرەلمەيدۇ، بۇ پازىلجاننى كۆڭلىدىن چىقىرىۋېتەلمەيۋاتقانلىقىنىڭ سەۋەبىمىكىن؟...

دۇنيادا بالا ئۈچۈن قانات قېقىپ، كۆيۈكى بېسىلماي ياشايدىغان ئانا بالىغا چىدامدۇ؟ ئۇ شېخى-شېخىدىن سۇنۇپ بەرگى خازان گۈلدەك بولۇپ قالغان قىزىغا ھەر قېتىم سەپسېلىپ قارىغاندا، مىڭ ئۆلۈپ، مىڭ تىرىلەتتى: «ياپياش تۇرۇپلا تەلەيسىز بولۇپ قالغان قىزىم، — دەپ ئىچى-ئىچىدىن تولغىناتتى، — نېمىشقىمۇ كۆڭلۈڭ نازۇك بولۇپ تۆرىلىپ قالغانسەن، شۇنچە ئىشلىرىغا چىدىغان يەردە ئاشۇ گەپلىرىگە چىدىغان، ئۆيۈڭدە گەپ قىلماي مەھكەم ئولتۇرۇۋالغان بولساڭ، ئىش مۇندا قىمۇ بولۇپ كەتمەس ئىدى.»

كەچلىك غىزادىن كېيىن ئايسىخان قاچا-قومۇچلارنى يۇيۇپ بولۇپ، بۆشۈك قۇچاقلاپ بالىسىنى ئېمىتىۋاتقان

قىزىنىڭ يېنىغا كېلىپ ئولتۇردى. گۈلنارنىڭ كۆزىنى بىر نۇقتىدىن ئالماي تەڭسىز خىياللارغا كېتىشى ئايسىخانىنىڭ يۈرىكىنى پىچاق بىلەن تىلغاندەك ئېچىشتۇراتتى. ئۇ قىزىغا ئېچىنغان هالدا بىردەم قاراپ ئولتۇردى-دە، ئېغىز ئاچتى.

— نېمانچىلا كۆپ خيال بۇ؟ ئۇنداق قىلساڭ، ئۆزۈڭنى ئالدۇرۇپ قويىسەن، قىزىم، سەن تېخى ياش، ئەمدىلا يىگىرمە بىرگە كىردىڭ.

— كىشىلەرگە يېلىنىدىغان ياشلىقىنى ئىنتقا تاشلاپ بېرىمەن!

— ئۇ، يات ئەمەس ئېرىڭغۇ؟ ئېرىڭگە يېلىنساڭ نېمە بوپتۇ، ئەر-خوتۇنچىلىقتا بەزىدە سەن يېلىنىسەن، بەزىدە ئۇ يېلىنىدۇ...

— يەنە قانچىلىك يېلىناتتىم؟

— بالام، هەر هالدا بۇ ئىشتا بىرئاز يېنىكلىك قىپسەن، بىر ئۆيىنى مۇنداقمۇ ئاسان بۇزۇۋەتكەن بارمۇ؟

گۈلنار قايرىلىپ ئاپىسىغا قارىدى.

— هەي، جېنىم ئاپا، ئۇ، سەندىن زېرىكتىم، سەن بىلەن بىرگە بولسام، قەپەسكە سولىنىپ قالغاندەك بولۇپ قالمەن، دەپ تۇرسا، يەنە نېمىدەپ يېلىنمەن، ئۇنىڭدىن ئايرىلىپ كەتكىنىم ياخشى ئەمەسمۇ؟

ئايسىخان ئويلىنىپ تۇرۇپ مۇنداق دېدى:

— شۇنداقمۇ ئەرلەر بولىدۇ، ئايالى چىرايىدىن كەتسە، باشقا بىرى كۆزىگە ئوت بولۇپ كۆرۈنىدۇ، ئۆز تۇرمۇشىدىن ۋاز كەچكۈسى، هېلىقى ئوت كۆرۈنگەنگە ئۆيلەنگۈسى كېلىدۇ. سەن ئۆيۈڭنى ئاز ئەجىر بىلەن

تۇتتۇڭمۇ، ئېغىرئاياغ تۇرۇپ ئۆي تازىلايسەن، نان ياقسەن، كىر يۇيسەن، تاماق ئېتسەن، تېخى بازارنىڭ سېتىقلىرىنى قىلسەن... ئېغىر-يېنىك ئىشلارنىڭ ھەممىسىنى قىلدىڭ، ئۆيگە ئادەم سىغىپ بەر دېمىدىڭ، ئۇ ۋاپاسىزنى ئاياپ قىلچە ئىشقا سالمىدىڭ، ئۆزۈڭگە چىرايىڭدىن كەتتىڭ.

— ھەر قىلسامۇ كۆيۈپ-پىشىپ ئۆز ئۆيۈمنىڭ ئىشىنى قىلدىم، ئاپا.

— شۇنى بىلدىمۇ؟... بىلگۈچىلىكى بولمىغان ئادەمگە تېتىپ قويۇش كېرەك ئىدى. مەن سەندىن چىقمايمەن، زېرىككەن بولساڭ ئۆيدىن ئۆزۈڭگە چىق دېگەن بولساڭ نېمە قىلالايتتى، ئاخىر پىلىكتەك يۇمشاپ قالاتتى.

— ياق، ئاپا، ئۇ ھاقارەتلەرگە مەن قانداق چىدايمەن؟

— ھېچ بولمىغاندا ماڭمۇ مەسلىھەت قىلمىدىڭا؟

— ساڭا مەسلىھەت قىلسام، ئاشۇ ھايۋانمۇ چىدىمايدىغان ئاھانەتلەرگە چىدىسام بولىدۇ.

— ھەي، جېنىم بالام، — دېدى ئايسىخان يۇرىكى ئېچىشىپ، ئۆز-ئۆزىگە سۆزلىگەندەك، — ئادەم دېگەن باغدىكى ئالمىغا ئوخشىشىدۇ، بەزىلىرى قىپقىزىل، شۇنداق چىرايلىق چېچەكلەيدۇ، ئەمما مېۋىسى ئاچچىق، تەمسىز بولىدۇ. بەزىلىرى ئاقۇچ، كۆرۈمسىز چېچەكلەيدۇ، لېكىن مېۋىسى شۇنداق تەملىك، سۈلۈق بولىدۇ. توۋا دېگۈلۈك، ئېرىڭنىڭ يېقىملىق چىرايى، ئەدەبلىك مۇئامىلىسىگە قاراپ شۇنداق ئەسكىلىكلەرنى قىلدىڭ، دەپ قىلچە ئويلىماپتىكەن-مەن، كۆرگىنىمدىن كۆرمىگىنىم كۆپ ئىكەن.

— ئاۋۋال ئۇنداق ئەمەستى، ئاپا.

— بىر ئادەمنىڭ قانداق ئىكەنلىكىنى بىلىش ئۈچۈن، ئىككى تاغار تۇزنى بىللە يېمىسەڭ بولمايدۇ، دېگەن راست گەپ ئىكەن، كۆڭلۈمگە شۇنداق ئايان تۇرۇپتۇ، بالام. ئۇ بۇزۇلدى، بىرى بۇزدى. بوپتۇ، ساڭا قىلدىم دەمدۇ، تارتقۇلۇقى بار ئۇنىڭ، كۆرەرمىز، بۇرنىدىن يېتىلەپ ماڭىدىغان بىرىگە ئۆيلىنەر، خوتۇنى ئويلىمامدۇ، بىرىنچى خوتۇنىدىن بۇزۇلغان ئەر، مەندىنمۇ باشقىسىغا بۇزۇلماي قالارمۇ، دەپ ئۇمۇ ئويلايدۇ، شۇڭا ئۇنى ئىت-ئېشەكنىڭ ئورنىدا ئىشلىتىدۇ، خارلايدۇ... سەندەك ئۇنى ئەتىۋارلاپ، پەپلەپ تۇرىدىغان خوتۇن ئەمدى نەدە تۇرۇپتۇ، ئۇنىڭغا خۇدايىمنىڭ كۈنلىرى تېخى ئۇزۇن، كۆرىمىز... يا ئۇ بۇزۇلغىنىغا بۇرنىدىن بۇلاق بولۇپ، يەتتە تەزىم قىلىپ ئالدىڭغا كېلىدۇ، يا ئۆمۈر بويى خارلىنىپ، رودۇلىشىپ ئۆتىدۇ.

ئانا-بالا ئىككىسى خۇددى بىر قېيىن مەسىلىنى يېشىپ قانائەت ھاسىل قىلغان ئادەمدەك جىمىپ قېلىشتى. بىر چاغدا گۈلنارنىڭ كۆزى ئوغلىغا چۈشتى-دە، كىچىككىنە كۆزىنى پىلدىرلىتىپ ئاچقان ئوغلىنىڭ مەڭزىگە سۆيدى، بىراق ئۆزى تارامىلاپ تۆكۈلۈپ كەتتى.

— بولدى، بالام، كۆڭلۈڭنى بۇزما، ۋاپاسىزغا كۆز يېشىڭنى زايە قىلما... دادىسى يوق يېتىمنى بوزەك قىلدىم دەمدۇ؟ ئۆزىگە قىلىدۇ.

ئانا شۇنداق دېدىيۇ، ئۆزىنىڭمۇ ئۆپكىسى ئۆرۈلۈپ، تارامىلاپ تۆكۈلۈپ كەتتى.

قىز بالا ئانا يېشىغا چىدىمايدۇ، ئانا يىغلىسا ھەسرەتلىنىپ تولغىنىدۇ، بەزلەيدۇ ۋە ئۇنىڭ كۆڭلىنى

كۆتۈرۈشكه تىرىشىدۇ.

— بولدى قوي، ئاپا، ئەمدى سېنى يىغلاتمايمەن، ھەسرەتلىنىپ يۈرمەيمەن، ئەتىدىن باشلاپ مەكتەپكە بارىمەن، مەكتەپ ھاياتى جۇشقۇن ھايات، خۇددى قاينىۋاتقان قازاندەك قاينىق ھايات: ئۆپچۆرەمدە چۈرۈقلىشىپ يۈرگەن ئوقۇغۇچىلىرىم مېنى غەمدىن، خىيالدىن خالاس قىلىدۇ. بولدى، ئاپا، مەن ھەممىنى ئۇنتۇپ كېتىمەن، مېنىڭ خۇشاللىقىم — مەكتىپىم، سەن، ئادىلجان!

— ئۇھ... ئىرادەڭدىن ئايلىناي، قىزىم!

× ×

جۇشقۇن مەكتەپ ھاياتى ھەرقانچە تەسەللى، بەزلەشلەردىن ئۇستۇن ئىكەن، گۈلنار مەكتەپكە كەلگەن كۈندىن تارتىپ، ھەسرەت-ئازابلىرىنى ئۇنتۇشقا باشلىدى. چۇشكىچە بىرنەچچە سائەت دەرس، چۇشتىن كېيىنكى تەنتەربىيە، كۆڭۈل ئېچىش پائالىيەتلىرىدە ئوقۇغۇچىلار بىلەن بىللە بولۇش، ئاتا-ئانىلار بىلەن بولغان سۆھبەت ھەرقانچە كۈتۈشلەردىن ئۇستۇن كېلىپ، ئۇنىڭ سولغۇن چىرايىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈشكە باشلىدى. مەكتەپلىرىگە قىزىللىق يۈگۈرۈپ، بىرنەچچە ئايدىن بېرى تۇتۇق يۈرگەن چىرايىنى ئاچتى. كېچە بىر ۋاقىتلارغىچە ئەتىكى دەرسكە تەييارلىق قىلىش، تاپشۇرۇق، دەپتەرلىرىنى تەكشۈرۈش، ئادىلجاننى ئەركىلىتىش ئۇنى مۇڭلۇق خىياللاردىن قۇتۇلدۇردى.

ئايسىخانىڭ كۆڭلى ئورنىغا چۈشتى. قىزىنىڭ يۈزىدە،

مېڭىش- تۇرۇشلىرىدا ئەكس ئېتىپ تۇرغان خاتىرجەملىك، ئوچۇق- يورۇقلۇق، يېنىك، چەبدەس ھەرىكەتلەر ئۇنىڭ غەم- قايغۇسىز، خۇشال ئىكەنلىكىنى كۆرسىتىپ تۇرۇپتۇ، خۇددى قوقاس دەسسۇالغاندەك يۈرگەن ئايسىخان مانا بۇنىڭدىن سۆيۈنەتتى، يېنىك تىناتتى. شۇنداق بولسىمۇ ئانىنىڭ كۆڭلى ئەمىن تاپماي، قىزىنى تېخىمۇ خۇشال، غەمسىز يۈرۈشكە، كۆڭۈل ئېچىشلارغا دەۋەت قىلىپ تۇراتتى:

— بالاڭغا مەن قاراپ تۇراي، كىنو كۆرۈپ كەلسەڭچۇ، قىزىم؟

— كۆڭلۈم تارتمايدۇ.

— دوستلىرىڭنىڭ ئۆيىگە بېرىپ، ئولتۇرۇپ كەلسەڭ بولامدۇ؟

— كۆرۈۋاتسەنغۇ، ئاپا، ئىشلىرىمنىڭ جىقلىقىنى، بېشىمنى تاتىلاشقىمۇ چولام يوق.

لېكىن ئاپىسى قىزىنىڭ كۆڭلىدىكىنى تاپقان مەزگىلمۇ بولدى، قۇربان ھېيتنىڭ بىرىنچى كۈنى ئۇ گۈلنارغا مۇنداق دېدى:

— ئادىلجاننى چىرايلىق يۇگەپ كۆتۈرۈپ، كوچىلارنى ئايلىنىپ ناغرىخانىنى كۆرۈپ كەلسەڭچۇ، بالام، ھېيتنىڭ قىزىقى باشقىچە بولىدۇ؟

— ماقۇل، ئاپا، مۇشۇ ھېيىتتا كوچىلارنى، باغچىنى ئايلىنىپ كېلىشنى ئادىلجان تۇغۇلماستا كۆڭلۈمگە پۈكۈپ قويغان. ماقۇل ئايلىنىپ كېلەي.

ھېلىقى چاغدا گۈلنار بىلەن پازىلجان مەسلىھەتلەشكەن قۇتلۇق كۈن كەلدى، بىراق ھازىر گۈلنار ئۆزى

يالغۇز ، يالغۇز بولسا نېمە بوپتۇ ، يالغۇزمەن دەپ شۇ چاغدىكى ئارزۇسىنى ئورۇندىمسا بولامدۇ؟ جورىسىز چىقىپسەن دەپ ھېچكىم ئۇنى قوغلۇۋەتمەس.

ئۇ تىكتۇرۇلگىنىگە بىرنەچچە ئاي بولغان پىلاتى-يوپكىسىنى كىيىپ ، ئادىلجاننى چىرايلىق يۆگەپ كۆتۈرۈپ كوچىغا چىقتى. بۇگۈن ھېيتنىڭ ئۇچىنچى كۈنى. ئۇن بىرىنچى ئاي بولغىنىغا قارىماي ، ھاۋا خېلى ياخشى ئىدى. كوچىلار يېڭى كىيىملىك كىشىلەر بىلەن تولغان. ئادەتتە كوچىغا كەم چىقىدىغان قىزلار ، چوكانلار ھېيتنىڭ تۈگەپ كېتىپ بارغىنىغا ئۆكۈنۈپ ، ئەڭ ئېسىل كىيىملىرىنى كىيىشىپ كوچىغا چىقىشقان. بىرنەچچە يەردە چىلىنۇاتقان ناغرىلارنىڭ ئاۋازى يۈرەكلەر قېتىدىكى خۇشاللىقلارنى ئىپادە قىلىپ جارانجىلماقتا ، كىشىلەرنى بەخت ۋە شادلىق بۆشۈكىگە بۆلىگەندەك رىتىملىق تەۋرىمەكتە. گۈلنار ئادىلجاننى كۆتۈرگىنىچە يېنىك قەدەم تاشلاپ قاياق كوچىلار بويلاپ كېلەتتى. كىشىلەرنىڭ يۈزلىرىدە ، كۆزلىرىدە ، لەۋلىرىدە خۇش تەبەسسۇم جىلۋىلەنگەنىدى. ئەمما گۈلنار ئۆزىنىڭ خۇشال ياكى خۇشال ئەمەسلىكىنى ھېس قىلالمايتتى. شۇ ئارىلىقتا يولنىڭ چېتىدە ۋېلىسىپىت تۇتۇپ تۇرغان بىر يىگىت بىلەن بىر قىزنىڭ گېپىنى ئۇنىڭ قۇلىقىغا كىرىپ قالدى :

— ۋېلىسىپىتىڭىزنىڭ كەينىگە ئولتۇرغۇزۇپ ، ئويىنتىپ كېلەيمۇ دېمەيسىز ، — دېدى قىز قاشلىرىنى ئۇچۇرۇپ.

— ۋېلىسىپىت ئايلانسۇن ، ئولتۇرۇڭ.

— مېنى كۆرسە ياقتىڭىزغا ئېسىلىدىغان قىزلىرىڭىز باردۇر؟

— سىز تۇرغان يەردە ئۇلار بىر تېيىن...

گۈلنار ئويلاپ قالدى: توۋا، ئۆزى بىر چىرايلىق قىز ئىكەن، نېمىگە ئېرىشمەكچىدۇ؟ ئاشۇنداق تونۇشۇش، ئۇچرىشىش، سەيلە قىلىش ئۆزىنى قايسى ئاقىۋەتكە كەلتۈرىدىغانلىقىنى نېمىشقا ئويلىمايدىغاندۇ؟ خۇش بولغان بىر كۈن ھەسرەتلىك يۇز كۆننى پەيدا قىلىدىغانلىقىنى، بەلكى ئۆمۈرىبويى ئازابلىنىپ يۇرىدىغانلىقىنى بىلمەمدىغاندۇ؟...

ئۇ ئادەملەر ئولاشقان توپنىڭ يېنىغا كەلدى، توپنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى مەيداندا بىر ياش ئايال قولىنى جۆنۈپ، بىر ئادەمنى ئەيبلەۋاتاتتى:

— مېنى سوراقتا تارتىش ھەددىڭ ئەمەس، قويۇشنى قويۇۋېتىپ، ئەمدى چىدىمايمۇ؟... ئۆزۈڭنى چاغلاپ قويساڭ بولامدۇ؟ مەن نېمىدېگەن، ئەمدى ئىچىڭ ئاداۋاتامدۇ؟ بىلىپ قوي، خالىغان ئادىمىم بىلەن مۇشۇنداق كۆزۈڭچە يۇرىمەن، ئويناپمەن!...

گۈلنار بۇ يەردىن تېز كەتتى، يۇرىكى ئاغقاندەك بولۇپ نەپسى بوغۇلدى. ئۇ بىلدىكى، ھېلىقى ئەر مەلۇم سەۋەب بىلەن ئايالىنى قويۇۋەتكەن، ئايالى باشقا بىرى بىلەن يۇرگەندە كۈندەشلىكى تۈتۈپ ئالدىنى توسۇۋالغان... بۇنداق بېشەملىك قىلىشماي، ئەرمۇ تۈز يولى بىلەن كەلسە، ئايالمۇ ئۇنى كەچۈرۈۋەتسە ياخشى بولماسمىدى؟ — دەپ ئويلىدى گۈلنار، — ئەگەر پازىلجان كەچۈرۈم سوراپ ئالدىمغا كەلسىچۇ؟ مەن قانداق قىلىشىم كېرەك، كەچۈرۈۋېتەمدىم؟ بىلمەيمەن. بەلكى ھازىر مېنى، ئادىلجاننى ئويلاۋاتقاندۇ؟ ئۇچ كۈن ھېيت تۇغقۇچە

بالسنى كۆرگىلى كەلمگىنىگە قارىغاندا قىلىپ قويغان ئەسكىلىكىگە ئىزا تارتقاندۇر...

گۈلنارنىڭ كۆزى يولنىڭ چېتىدە پاراڭلىشىپ تۇرغان بوۋاي بىلەن مومايغا چۈشتى. بوۋاي قول ياغلىققا چىگىلگەن قىزىل ئالمىدىن ئىككىنى ئېلىپ مومايغا ئۇزاتتى:

— يەپ باققىن، كۆزۈمگە چىرايلىق كۆرۈنگەن، ئېلىۋالدىم.

— ھەشقاللا، — موماي ئالمىنى ئالدى-دە، پۈرىدى.

— ئا-ھاي، ياشلىقتا بەرگەن ئالمىلار پۈرىغان بىلەن، — دېدى بوۋاي نۇرسىز كۆزلىرىنى چىمچىقلىتىپ، — ھازىرقىسى پۈرامدۇ، مەلىكخان؟

— ئاشۇ ياشلىق چاغلارنى ئەسلەپ پۈرايمەن - دە، — دېدى مومايمۇ ياشاڭغىراپ قالغان كۆزلىرى بىلەن كۈلۈپ، — نېمىشقا پۈرىمايدۇ؟ تازا پۈرايدۇ.

گۈلنار كۈلۈپ كەتتى-دە، ئويلاپ قالدى: قاراڭلار، ئۇلار بەللىرى مۇكچەيگەن، چىشلىرى سارغايغان، كۆچ-قۇۋۋىتىدىن كەتكەن تۇرۇپمۇ، ياشلىقنى، مۇھەببىتنى ئۇنتۇماپتۇ، مەن مېڭە ئۇنتۇپ كېتىمەن دېسەممۇ ئۇنتۇيالمايدىكەنمەن-دە... قىز تەگكەن ئەر شۇنداق بولامدىكىن...

گۈلنار باغچىغا كىردى. ئۇ يەردىمۇ كىشلەر كۆپ ئىدى. يوپۇرماقلارنىڭ شىلدىرلاپ چۈشۈۋاتقانلىقىغا قارىماي، جۇپ-جۇپى بىلەن قىز-يىگىتلەر، باللىرىنى كۆتۈرۈشكەن ياكى يېتىلىشۋالغان ئەر-ئاياللار تەرەپ-تەرەپلەرگە كەتكەن ئاسفالت يوللاردا سەيلە قىلىشىپ يۈرەتتى، كىچىك باللار قىيغىشىپ ئويناياتتى.

گۈلنار باغچىنى بىر سائەتتەك ئايلىنىپ، يولنىڭ ئوڭ تەرىپىدىكى قويۇق ئورمانلىق ئارىسىغا ئورنىتىلغان ئورۇندۇقلارنىڭ بىرىدە ئولتۇراي دەپ تۇرۇشىغا، ئۆزىدىن خېلىلا يىراقلىقتا، باغچىنىڭ ئىچكىرىسىگە كىرىپ كېتىپ بارغان بىر جۈپ ئەر-ئايالغا كۆزى چۈشتى-دە، نېمىشقىدۇر يۈرىكى «قارت» لا قىلىپ قالدى، قولىدىكى بالا يەرگە چۈشۈپ كېتىشكە تاسلا قالدى. ئۇ پىشانىسىدىن بۇرۇلداپ چىققان سوغۇق تەرنى سۈرتۈۋېتىشنىمۇ ئۇنتۇپ، ئېسىنى يوقاتقان ئادەمدەك تۇرۇپ كەتتى: «ئاۋۇسى ئەجەب پازىلجانغا ئوخشايدىكىنا، شۇمىدۇ؟ يېنىدىكى كىمدۇ؟...، — ئۇ يۈرىكىنى بىرى ئۆتكۈر تىرنىقى بىلەن تاتىلاۋاتقاندەك ئازابلىنىپ تولغاندى، — تۇرۇپ تۇراي، ھېلى قايتىپ قالار.»

گۈلنار ئورۇندۇقتا ئولتۇردى. ئەسكى چۈش كۆرگەن ئادەمدەك، ئېغىر روھىي ئازابتا دەرەخلەر ئارىسىدىن ئاشۇ ياققا قاراپ ئولتۇردى. كۆن ئولتۇرۇپ كەتتى، ئۇنىڭ كۆڭلى يېرىم، پەرىشان ئىدى. مەيۈس كۆزلىرىنى بەرگىدىن ئۆزۈلۈپ ئىرغاڭلاپ چۈشۈۋاتقان يوپۇرماقلارغا تىكتى، ئۆزىنى ئەتراپىدا، ئېرىق ئىچلىرىدە سارغىيىپ ياتقان يوپۇرماقلارغا قىياس قىلدى. ئازابلىق خىياللار بىلەن ۋاقىتنىڭ قانداق ئۆتۈپ كەتكەنلىكىنى تۇيماي قالدى. قاراڭغۇ چۈشۈپ، باغچىنىڭ ئاسفالتلىق يول ياقلىرىدىكى چىراغلار ياندى. گۈلنار قويۇق دەرەخلەر ئارىسىدىكى قاراڭغۇلىشىپ تۇرغان يولغا قاراپ ئولتۇراتتى. ھېلىقى ئىككىسى كۆرۈندى، يۈرىكى ئادەتتىن تاشقىرى قاتتىق ئۇرۇپ كەتكەن گۈلنار، زەن سېلىپ قارىدى-دە،

پازىلجانىنى تونۇپ قالدى. ئۇ ھېلىقى ئۆزى بىلەن پارە قىلىپ تىكتۇرگەن قارا كۆك سارجا كاستۇم-بۇرۇلكىسىنى كىيىۋاپتۇ، ئاق كۆگلىكىنىك ياقىسىنى تېشىغا چىقىرىۋېتىپتۇ. ئۇنى قولتۇقلاپ كېلىۋاتقان كىمدۇ؟ ئۇلار يېقىنلاپ كەلمەكتە ئىدى، گۈلنار ئېلىكتر نۇرىنىك يورۇقىدا ئۇنى تونۇدى: ماشىنىچى خوتۇن! ئاھ... ھېلىقى چىرايلىق ماشىنىچى خوتۇن!...

ئۇمۇ خۇددى ئۆزىنىك ئۇچىسىدىكىدەك قارا كۆك سارجىدىن پىلاتى-يوپكا كىيىپ، پازىلجانغا ئوخشاش، ئاق كۆگلىكىنىك ياقىسىنى تېشىغا چىقىرىۋېتىپتۇ. ئەنە، ئىككىسى قىزىق پاراڭ بىلەن گۈلنارنىك ئالدىدىن ئۆتۈپ كېتىۋاتىدۇ، گويا گۈلنارنى مەسخىرە قىلىۋاتقاندەك ئۆزى ئارزۇ قىلغان يۇرۇشتە، كىيىمدە، ھېچكىمنى مەنسىتمەي كېتىۋاتىدۇ، گۈلنار ئۆزىنى شۇنچىلىك يوقىتىپ قويدىكى، ئۇلارنىك نېمە دېيىشىۋاتقانلىقىنى ئاڭلىۋېلىش ئۇنىك خىيالىغمۇ كەلمىدى.

ئۇلار ئۆتۈپ كەتتى. گۈلنار قوقاستا پۇچىلانغاندەك تولغىنىپ ئولتۇرۇپ قالدى. بىر ھازا ئۆتكەندىن كېيىن لەۋلىرى پىچىرلىدى: «ھەي، ماشىنىچى خوتۇن، سەن ئېرىمنىك ئۇچىسىغا قارا كۆك سارجىدىن ئەمەس، ئۇنىك بېشىنى ئايلاندۇرىدىغان، مەستخۇش قىلىدىغان دورىدىن كاستۇم-بۇرۇلكا تىككەنىكەنسەن - دە!»

بالىسى يىغلىمىغان بولسا، گۈلنار ئولتۇرغان ئورنىدا يەنە قانچىلىك ئولتۇرۇپ قالىدىغانلىقىنى بىلمەيتتى. ئۇ بالىسىنى ئېمىتتى-دە، ئورنىدىن تۇردى، بۇ چاغدا باغچىدا سەيلە قىلىدىغانلارمۇ سېلىككە نىدى.

گۈلنار باغچىدىن ئۆزىنى بىر بىلىپ، بىر بىلمەي دېگۈدەك يېنىپ چىقتى ۋە ئۇدۇل ئۆيىگە قاراپ ماڭدى. ئۇنىڭ كۆز ئالدىغا مۇنۇ مەنزىرىلەر كەلدى:

ئادىلجان قورساقتا بەش ئايلىق بولغان چاغلار ئىدى. بىر كۈنى گۈلنار پازىلجانغا:

— بالىمىز ئوغۇلمىدۇ، قىزمىدۇ؟ — دېدى ئاستا پىچىرلاپ، — سىزچە قايسىسى بولسا ياخشى؟

— قايسىسى بولسا ئوخشاش ئەمەسمۇ.

— ئارزۇيىڭىز باردۇر؟

— ئەلۋەتتە بار، ئىككى ئوغۇل، ئىككى قىز تۇغۇپ بەرسىڭىزلا بولدى.

گۈلنار بېشىنى يەردىن كۆتۈرمەي يەنە سورىدى:

— ئارزۇيىڭىزدىكىدەك بولۇپ قالسا، ئۇلارغا نېمىدەپ ئىسىم قويىمىز؟

— ئوغۇللىرىمىزغا ماڭا يېقىن «ئادىلجان»، «كامىلجان» دەپ، قىزلىرىمىزغا سىزگە يېقىن «گۈلزار»، «گۈلباھار» دەپ ئات قويىمىز-دە.

يۈرەككە ئورناپ كەتكەن بۇ ئىشلار گۈلنارنى تېخىمۇ چوڭقۇر ئازابلىدى-دە، يول بويى مۇنۇ بىرلا گەپنى پىچىرلاپ ماڭدى:

«ۋاي ئىسىت، نېمىشقىمۇ باغچىغا كىرگەندىمەن؟...»

5

ئادىلجان بەش ياشقا كىردى، شۇنىڭغىچە ئۇ، ئەركىن ئۆسكەنىدى. بىراق ئەمدى مىسكىن چوڭ بولۇشقا

باشلىدى. ھەر كۈنى دېگۈدەك دادىسىنى سوراشتۇرىدىغان ۋە ئانىسىنىڭ جاۋابىدىن كۆڭلى يېرىم بولىدىغان بولدى.

— ئاپا، دادام نەدە؟

— ئۆلۈپ كەتكەن.

بۇ ئادەتتە بولۇپ تۇرىدىغان سوئال-جاۋابلار، شۇنداقتىمۇ ئانىسىنىڭ جاۋابى ئادىلجانىنىڭ كىچىككىنە يۈرىكىنى تىترىتەتتى ۋە ئويلاندۇراتتى. شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇ بارا-بارا ئىچكىرلەپ سوئال سورايدىغان بولۇۋالدى:

— نېمىشقا ئۆلۈپ كەتكەن؟

— ئاغرىپ.

— روزىنىڭ دادىسى ئاغرىپ ساقايدىغۇ؟

— سېنىڭ دادىڭ ساقايمىغان.

— نېمىشقا باشقىلارنىڭ دادىسى ساقىيىدۇ، مېنىڭ دادام ئۆلۈپ كېتىدۇ؟

— سېنىڭ دادىڭ ساقايماس كېسەل بولۇپ قالغان.

— ساقايماس كېسەل دېگەن قانداق بولىدۇ، ئاپا؟

— قانداق بولاتتى، دادائىدەك ئۆلىدۇ!

گۈلنار ئىچىدىكى پۈتۈن دەرد-ئەلەمنى چىقىرىۋەتكەندەك ئاچچىق جاۋاب بەرسىمۇ، لېكىن كۆڭلى ئاغرىغانلىقىنى، ئازابلانغانلىقىنى ھېس قىلاتتى. بالىچۇ؟ خۇددى ئانىسىدىن قالتىس تايياق يەپ قاچقاندەك، شۇ جاۋابنى ئالغان ھامان كەينىگە بۇرۇلاتتى-دە، يۈگۈرۈپ تالاغا چىقىپ كېتەتتى ياكى كەينىگە ئۆتۈۋېلىپ ئۆپكىدەپ: «نېمىشقا مېنىڭلا دادام ئۆلۈپ كېتىدۇ، ئۆلمىسە بولمامدۇ؟» دەپ يىغلايتتى. قانغۇدەك يىغلىغاندىن كېيىن، يۈز-كۆزىنى يۇيۇپ ئۆيگە كىرەتتى. گۈلنارنىڭ ئۆزى بەرگەن جاۋابتىن ئۆزى

تولغنىپو، قانچىلىك ئازابلانغانلىقىنى ئادىلجان نەدىنمۇ بىلسۇن، گويا سوراۋەرسە، ئانىسى «داداڭ بار» دەۋېتىدىغاندەك ئۇنىڭ ئاشۇ سوئاللارنى تەكرار-تەكرار سورىغۇسى كېلىپلا تۇراتتى. كۈتكىنىدەك جاۋاب بېرەلمىگەنلىكىدىن كېيىن، تېخىمۇ مەيۈس، غەمكىن بولۇپ قالاتتى. ئادىلجاننىڭ مىسكىنلىشىپ يۇرۇشى گۈلنارنىڭ يۈرەك-باغرىنى ئېزەتتى. بولمىسا، ئۇ، بالىنى كۆڭلى يېرىم بولۇپ قالمىسۇن دەپ، شۇنچە ئەتىۋارلاپ، دېگىنىنى قىلىپ بېرىپ چوڭ قىلىۋاتىدۇ، ئۇنىڭ ئويۇنچۇقلىرى باشقا باللارنىڭكىدىن كۆپ، تېخى كىيىملىرىمۇ ئېسىل. شۇنداق تۇرۇقلۇق ئۇنىڭ چىرايى يەنە نېمىشقا مىسكىن؟ گۈلنار شۇنى ھېس قىلدىكى: ئاتا مېھرىگە قانمىغان بالا ھەرقانچە ياخشى بېقىلسىمۇ، بەرىبىر مىسكىن چوڭ بولىدىكەن، تېخى «ئالتۇن باشلىق داداڭ بىلەن قالغۇچە، پاخما باشلىق ئاناڭ بىلەن قال» دېگەن گەپ بىكار ئېيتىلماپتىكەن، ئەگەر دادىسى بىلەن قالغان بولسا، تېخىمۇ مىسكىن، سۈلغۇن چوڭ بولاتتىكەن-دە... ھەي جېنىم بالام، — دەپ ئويلىدى گۈلنار، — بوينىنى قىسىپ قالغان بالام، سەن كىچىكىنە تۇرۇپ داداڭنىڭ قەدرى ئۆتۈلۈپ، تولغنىپ، كۆيۈپ يۈرسەن. داداڭ شۇ تۇرقىدا نەدە، نېمىلەرنى قىلىپ يۈرىدۇ، بىلەمسەن؟ ئۇ سېنى ئويلاپمۇ قويغىنى يوق، بەلكى ئويلىغۇدەك ھالىمۇ يوق. ئۇنى قانچە سۈرۈشتۈرسەڭمۇ، ئىزدىسەڭمۇ، سېغىنساڭمۇ بەرىبىر خىيالىدا يوقسەن...

قەدىرلىك كىتابخان! پازىلجاننىڭ گۈلنارنى قويۇۋەتكەندىن كېيىن، قانداق كۈن كۆرۈۋاتقانلىقىنى

ئويلاۋاتقانسىز، ئۇنىڭ ئەختەرنسا بىلەن توي قىلىپ، قانداق ياشاۋاتقانلىقىنى بىلگۈڭىز كېلىۋاتقاندۇ؟ ئۇلارنىڭ تۇرمۇش قۇرغىنىغا بەش يىلدىن ئېشىپ قالدى. ھازىرغىچە ئۇلارنىڭ ئىشتىن كېلىپ كەچلىك تاماققا تۇتۇش قىلىش جەريانىدىكى ئىشىنىلا كۆرۈپ، گەپلىرىنى ئاڭلاپ بېقىڭ.

ئەختەرنسا ئىشتىن قايتىپ كېلىپ، نېمە تاماق ئەتسەم بولار، دەپ تۇرۇشىغا، ئۆيگە پازىلجان كىرىپ كەلدى. ئۇ ھازىر ئۆزگىرىپ كەتكەن — چاقناپ تۇرىدىغان قارا كۆزلىرى كېيىكنىڭكىدەك پىلدىرلاپ قالغان، كۆزىنىڭ ئەتراپىغا ئۇششاق قورۇقلار چۈشكەن، بىرنەچچە كۈندىن بېرى ئۈستىرا تەگمەي، ئۆسۈپ كەتكەن ساقال-بۇرۇتلىرى چىرايىنى خۇنۇكلەشتۈرۈپ، كۆرۈمسىز تۈسكە كىرگۈزگەن، بېشىدىكى شەپكىسى، ئۈچىسىدىكى تۆت يانچۇقلۇق خاداڭى چاپىنى ئۆزىگە چوڭ كېلىپ، خۇددى باشقا بىرىنىڭكىنى كىيىۋالغاندەك جۇدىگەن. ئۇنىڭ ماغدۇرسىزلىقى، ئاستا تەۋرىنىپ تۇرۇشى گويا كىشىنىڭ كۆز ئالدىغا كەچ كۈزدىكى ئىزغىرىن شامالدا يوپۇرماقلىرى تۆكۈلۈپ كەتكەن يالىڭاچ دەرەخنى كەلتۈرىدۇ.

پازىلجان ئەختەرنساغا لىپ-لىپ قىلىپ قارايتتى.

— ئاۋۇ يۇندىنى تۆكۈۋېتىڭ، — دېدى ئەختەرنسا.

پازىلجان لەقمۇلىق يۇندا تولغان داسىنى كۆتۈرۈپ دوكۇلداپ تالاغا چىقىپ كەتتى. ئۇ يۇندىنى تۆكۈۋېتىپ كىرىشىگە:

— سەي ئاقلاڭ، — دېدى، — تاماققا كەچ قالمىز.

ئۇ كۆكتاتلارنى تازىلاپ يۇيۇپ بولغاندىن كېيىن، ئەختەرنسانىڭ ئاۋازى يەنە ئاڭلاندى:

— ئوچاققا ئوت قالاڭ، بولۇڭ، نېمانداق نوغۇچ يۇتۇۋالغان ئادەمدەك تۇرىسىز، ئەتىگەنلىك كۆمۈرلەرنى ئاچقىپ قويۇڭ...

— ئالدىرىماڭ، ئۆز نۆۋىتى بىلەن قىلمامدىم...

— ئالدىرىماڭ؟... مەن سۆرەلمىلىكنى يامان كۆرىمەن، ئىش دېگەننى جاق-جاق قىلىش كېرەك، سەينىك ئەخلەتلىرىنى تۆكۈۋېتىڭ، خىشلارنى يۇيۇۋېتىڭ، پاسكىنا ئۆيدە كۆڭۈللۈك تۇرمۇش بولمايدۇ.

پازىلجاننىڭ بۇرۇنقى كۈنلىرى يادىغا چۈشۈپ قالسا قولى ئىشتا تۇرۇپمۇ، نارازىلىقىنى بىلدۈرۈپ قويياتتى.

— ۋاي-ۋۇي، بۇيرۇيدىغان ئىشلىرىڭىزمۇ تۈگمەيدىكەن...

— ئەلۋەتتە تۈگمەيدۇ، بۇ ئۆينى ئىككىمىز تەڭ تۈتىمىز ئەمەسمۇ، پازىلجان.

— ئەر كىشى تالانىڭ ئىشىنى، ئايال كىشى ئۆينىڭ ئىشىنى قىلمامدۇ؟

— تالانىڭ ئىشىنى قانچىلىك قىلىۋاتىسىز؟

— سىزچۇ، خېمىر يۇغۇرۇپ قويۇپ ئولتۇرىسىزغۇ؟

— ئۆزىڭىزنى مەن بىلەن سېلىشتۇرماقچىمۇ؟ سېلىشتۇرغىڭىز كەلسە ئۇرۇمچىنىڭ ئەرلىرى بىلەن سېلىشتۇرۇپ بېقىڭ.

— ئۇ دېگەن ئۇرۇمچى، بۇ يەردە خەقلەر ئۇنى كۆتۈرەلمەيدۇ.

— ئالدىرىماڭ، ئۇ يەرنىڭ ئەرلىرىدىن سىزنىڭ نەرىڭىز ئوشۇق؟ ئاددىي بىر خىزمەتچىسىز، ئۇلارچۇ؟ بىرى ئالىم، بىرى ئىنژېنېر، بىرى كاتتا دوختۇر، بىرى

باشلىق. سىز ئۇلارنىڭ ئالدىدا قانچىلىك ئادەم ئىدىڭىز؟...
مەنچۇ قاراڭ، ئۆيدە ئولتۇرغان بىكارچى خوتۇن ئەمەس،
سىزدىن جىقراق پۇل تېپىۋاتقان خوتۇنمەن. تېخى بۇ
يەردە خەقلەر ئۈنى كۆتۈرەلمەيدۇ دەيسىزا، مېنىڭ
تاپقان پۇلۇمنىغۇ كۆتۈرەر؟...

ئۇلار تۇرمۇش قۇرۇپ خېلى بىر مەزگىلگىچە
بىر-بىرىنى ھۆرمەت قىلىشىپ ئۆتۈشكەن. ئەختەرنىسا
پازىلجان ئىشتىن يېنىپ كەلگۈچە تاماقنى تەييار قىلىپ،
ئۇنىڭ ئالدىغا قويۇشقا ئۇلگۈرگەنىدى. ئېغىر-يېنىك
ئىشلارنىڭ ھەممىسىنى ئۆزى قىلاتتى، پازىلجان قولىغا
چىغ سۈپۈرگىنى ئالسا، بولدى كىيىملىرىڭىزنى بۇلغىماڭ،
دەيتتى، گويا ئايالنىڭ ۋەزىپىسى ئەرنى كۈتۈشلا
دېگەندەك، پازىلجانغا قىلىشقا ئىش قويمايتتى. ئەتىگىنى
ئورنىدىن تۇرسا شىبلىتى مايلاقلىق، كاستۇم-بۇرۇكلىرى
دەزمال سىلىقلىق بولاتتى. بازارغا ماڭماقچى بولسا،
ئەينەككە نەچچە قارىغۇزۇپ ماڭغۇزاتتى. ئۇنىڭ ئۈچۈن
ھەر كۈنى بىرنەچچە ئېغىز شېرىن-شېكەر، مۇھەببەتلىك
سۆزلەرنى تۆكۈپ تۇراتتى. شۇڭا پازىلجان دەسلەپتىلا
ئەختەرنىساغا يولۇقۇپ قالمىغانلىقىغا ئۆكۈنگەن، ھەتتا
ئۇنىڭ تۇغماس ئىكەنلىكىنى بىلگەنىدە «تۇغماس بولسا
تېخى ياخشى، نېمە قىلىدۇ، جاننى قىيناپ بالا بېقىپ،
بالىسىز ئادەم قەبرىستانغا دېگەنىدى.

بىر يىلدىن كېيىن ئەختەرنىسا پازىلجاننى قانداق
باشقۇرۇشنى، قانداق تۇتۇشنى جەزملەشتۈردى. قىز
تەگكەن ئېرىمنى مېنىڭچىلىك كۆتكەن ئادەم يوقتۇر، —
دەپ ئويلىغانىدى ئۇ، — چېتىگە چۆپ قوندۇرمىدىم،

ياقسىنى كىر قىلمىدىم، كىشلەرنىڭ بولۇپمۇ دۇشمەنلىرىنىڭ ئالدىدا ياخشى يۈرسۇن دېدىم، ھۆرمەت قىلدىم، ئەۋلىيا ئورنىدا كۆردۈم. بىراق ئېسىل كىيىم، قاملاشقان چىراي، ئىززەت-ئىكرام ئۇنى بۇزدى. باشقىلار ئۇنى مەندىن تارتىپ كەتتى. رودۇلىشپ يۈرگەن بولسا ھېچكىمنىڭ كۆزى چۈشمەس ئىدى. ياش تۇرۇپ تۇل خوتۇن دېگەن نام پېشانەمگە يېزىلماس ئىدى. ئەر دېگەننى ياساندۇرۇپ قويۇش، ھۆرمەتلەپ ئەتىۋارلاش ئەخمەقنىڭ ئىشى. قانچە ياساندۇرساڭ، ھۆرمەتلىسەڭ، شۇنچە تېز ئايرىلىسەن. ۋاقتى-ۋاقتىدا جۆنۈپ، دۆشكە-لەپ، ھەممە ئىشقا سېلىپ تۇرۇش كېرەك، ساڭا ئەر بولۇپ بەرسىلا بولمىدىمۇ، ئەتىۋارلاپ، ئېسىل كىيىملەرگە پۈركەپ خان قىلاتتىڭمۇ؟!... چىرايلىق يۈرسۇن دېسەڭ زىيان تارتقىنىڭ تارتقان. رودۇلىشپ، كۆرۈمسىز يۈرسە، ساڭا ئۆزىنى پەرۋانىدەك ئۇرۇپ تۇرىدىغان بولىدۇ. ئۇنىڭ ئۇستىگە بىزنىڭ مەكگۇ بالمىز بولمايدۇ، بالا ئاتا بىلەن ئانىنى باغلاپ تۇرىدىغان زەنجىر، دېمەك بالىلىق ئائىلە — زەنجىرلىك ئائىلە. ئۇ ئاشۇ زەنجىرنى ئۆزۈپ كەلگەن. بىزنىڭ ئائىلە — زەنجىرسىز ئائىلە، ئۇنىڭ بۇ ئۆيدىن كېتىشى ئاسان. شۇڭا ئۇنىڭغا ھېچكىمنىڭ كۆزى چۈشمەسلىكى، ئۆزىنىڭمۇ باشقىلارغا كۆزى چۈشكىدەك ھالى، ھەۋىسى، سۆلىتى بولماسلىقى كېرەك.

شۇنداق قىلىپ بۇ ئاللىدە چوڭ بولمىسمۇ، كىچىكرەك جېدەللەر، گەپ تالىشىلار كۆرۈلمەي قالغىنى يوق. بۇنىڭغمۇ ئەخلاقسىزلىقنىڭ چارىسى بار، ھەممىلا ۋاقىتتا ئۇ پازىلجانىنى سىلكىپ، جۆنۈپ، دۆشكەلەپ يۈرمەيدۇ.

ئەگەر پازىلجاندا قېيىداش، خاپلىق كۆرۈلسە، ئەختەرنسا چىرايلىق گەپ، ناز-كەرەشمە بىلەن ئۇنىڭ يۈرىكىدە قاتقان مۇزلارنى ئېرىتەلەيدۇ.

× ×

كېچە جىمجىتلىقمۇ كىشىگە مۇڭ ۋە خىيال ئەكېلىدۇ. گۈلنار ئوقۇغۇچىلارنىڭ تاپشۇرۇق دەپتەرلىرىنى تەكشۈرۈپ بولۇپ، خىيالغا چۆكۈپ ئولتۇرۇپ قالدى. ئانسى يېڭنە ئىشى بىلەن بەند، ئادىلجان بىر تاتلىق ئۇخلاۋاتىدۇ. يىراق-يىراقلاردا كىملەرنىڭدۇ ئېيتقان ناخشىسى سۇس ئاڭلىنىپ تۇرىدۇ، بۇ كۆپ قېتىم ئاڭلىغان ناخشىلار بۇگۈن ئۇنىڭغا باشقىچىرەك تەسىر قىلماقتا. بەختسىزلىكنى ئۇنتۇپ كېتىش تەس، چۈنكى يۈرەكتە ئۇنىڭ ھەسرىتى، دەغى، يارىسى قالىدۇ.

ئۇنىڭ كۆز ئالدىغا توزغاقتەك توزۇپ كەتكەن ئائىلىسى، مەنگەن ئوتتەك بىردەمدىلا يېنىپ ئۆچكەن تۇرمۇشى كېلىۋالدى. خارلىنىش، ياش تۇرۇپ تۇل قېلىش— بىغەم ئايال ئۇچۇن ئادەتتىكى بىر ئىش، ئىچى كۆچلۈك ئايال ئۇچۇن ئېيتقۇسىز ئېغىر ئازاب. ئۇ پازىلجانغا تېگىپ بىر يىلغا يېتەر-يەتمەس ۋاقىت بەختلىك، قۇۋناق تۇرمۇش كەچۈرگەنىدى، لېكىن ئۇ كۈنلەر شۇنچە تېز ئۆتۈپ كەتتى، ئازابلىق كۈنلەر سۆرىلىپ ئۆتكەن بىلەن، بەختيار كۈنلەرغۇيۇلداپ ئۆتۈپ كېتىدىكەن... بەرگىدىن ئۇزۇۋېلىپ سۇغا چىلاپ قويغان گۈل، — دەپ ئويلىدى ئۇ، — بىرنەچچە كۈنلا ياشىرىپ تۇرالايدۇ، مېنىڭ

بەختىم ئاشۇ گۈلگە ئوخشىشىدۇ. شۇ تۇرقىدا بۇ كەڭرى دۇنيادا خىلمۇخىل ئىشلار يۈز بېرىۋاتقاندۇر، بىرلىرى شادلىقتا كۈلۈۋاتقاندۇر، بىرلىرى دەرد-ئەلەمدە ئۆرتەنىۋاتقاندۇر، يەنە بىرلىرى بەختسىزلىكتىن تولغىنىۋاتقاندۇر. مېنىڭ بېشىمغا چۈشكەن بۇ سەۋدا شۇ خىلدىكى ئىشلارنىڭ بىرى، نېمە چارە، ئۇنىڭدىن قېچىپ قۇتۇلالامدىم...

گۈلنار ئۇلۇغ-كىچىك تىنىدى-دە، ئالدىدىكى تاپشۇرۇق دەپتىرلەردىن بىرنى قولىغا ئالدى ۋە ئۇنىڭغا تىكىلدى. لېكىن كۆزىگە بىرمۇ خەت كۆرۈنمىدى، قولى ئاچچىق شامالدا تىترەۋاتقان مەجنۇنتالدەك تىترىدى.

ئايسىخان ئۆز ئىشى بىلەن باش چۆكۈرۈپ ئولتۇرغاندەك قىلغان بىلەن، گۈلنارغا يەر ئاستىدىن قاراپ-قاراپ قويياتتى. ئانا ھەممىنى سېزەتتى، ھېس قىلاتتى. قىزىنىڭ نېمە ئويدا، قانداق ئازابتا ئۆرتىنىۋاتقانلىقىنى سېزىپ ئولتۇراتتى. ئۇ تۇنۇگۈنكى ئىشنى قىزىغا ئەسلىدە خۇشال چېغىدا ئېيتماقچىدى، بىراق ھازىرقى ھالىتىگە چىدىمىدى-دە، ئېغىز ئېچىشقا مەجبۇر بولدى.

— قىزىم، ئىشىڭ تۈگىدىمۇ؟

گۈلنار چۆچۈپ ئاپىسىغا قارىدى.

— مانا تۈگىدى.

ئايسىخان قولىدىكى ئىشلىرىنى بىر چەتكە ئىتتىرىپ قويۇپ، تۇنۇگۈن كەلگەن كىشىلەرنىڭ ئەلچىلەر ئىكەنلىكىنى، بولغۇسى قۇدىلىرىنىڭ ۋە كۈيئوغۇلنىڭ ياخشى خەقلەر ئىكەنلىكىنى ۋە ئۇلارنى ئۆزىنىڭمۇ ئۇزۇندىن بېرى بىلىدىغانلىقىنى بىر-بىرلەپ چۈشەندۈرۈپ سۆزلىدى.

— بولدی، ئاپا، مېنی بۇ ئىشقا ئەمدی سایه قىلۇەرمه، مەن بۇدۇنیادىن مۇشۇنداق ئۆتۈپ كېتسەن، — دېدی گۈلنار مەيۈس ئاۋازدا.

— «ئېيىق بولسىمۇ ئېرىك بولسۇن» دېگەن گەپ بار، دانا قېرىلار نېمشقا مۇشۇنداق دېگەن؟ بۇ تېگى بار گەپ، تازا ئوبدان ئويلاپ باق، ياش تۇرۇپ تۇل ياشاش — ئازابلىق ياشاش. بالام، كۆزۈك قورقسا دوستلىرىڭغىمۇ مەسلىھەت سېلىپ باق.

— ھەر ئادەم ئۆز دەردىنى ئۆزى بىلىدۇ، ئاپا. كىشىلەرنىڭ قارىشى، مىجەز-خۇلقلىرى، ئارزۇ-ئارمانلىرى بىر-بىرىگە ئوخشاش بولمايدۇ، مەسلىھەت سېلىپ نېمە قىلاي، بىرمۇنچە سۆز-چۆچەك تېرىپ...

— مۇشۇنىڭ بىلەن ساڭا ئەلچى كىرىشى ئۇچىنچى قېتىم، ياق، ياق دەۋەرسەڭ، كىشىلەرنىڭ ئۇۋالىغا قالسەن، قىزىم.

ئايسىخان بارغانسېرى شىپقاپ كېلىپ، قىزى ئۇياقتىن جاۋاب بەرسە، بۇياقتىن توسۇپ، ئۇنى كۆندۈرۈشكە تىرىشاتتى. گۈلنار ئانسىنىڭ قىستاپ تۇرۇۋېلىشىغا قاراپ، ئۇنى قايىل قىلالمايدىغانلىقىغا كۆزى يېتىپ مۇنداق دېدى:

— ئادىلجان تېخى كىچىك، چوڭ قىلىۋالاي، بۇ ئىشنى شۇ چاغدا ئويلىشايلى، ئاپا.

— قىزىقسەن، دەرەخنىڭ يا ئۇچىدا ئەمەس، يا تۈۋىدە ئەمەس چاغدا تېخىمۇ تەس بولمامدۇ، بالام. ئادىلجاننىڭ كىچىك ۋاقتى دەل ۋاقتى، ياتسىرمايلا ئاسان ئۆگىنىپ كېتىدۇ... بىلمەن، بۇاپانى ئۇنتۇيالماي، گۈلدەك چىرايىڭنى ساماندەك سارغايتىپ يۇرۇۋاتسەن، ياشلىقىڭنى

خازان قىلىۋېتەمسەن؟ ياشلىقىڭنىڭ نېمە خوۋلۇقىنى كۆردۈڭ؟...

— بولدى قىل، ئاپا...، — گۈلنارنىڭ كۆزىدە ياش ئەگىدى، — ياشلىقىم توزۇپ بولدى، توزۇغان گۈل قاچان ئېچىلغان؟ يۈرىكىمگە داغ چۈشكەن، يۈرەك دېگى قاچان يۇيۇلغان؟!

ئانا ئازابلىنىپ تولغاندى.

— غەم يامان، بالام، — دېدى ئۇ، — ئادەمنى ئېچىدىن قۇرۇتۇۋېتىدۇ، بۇ، كۆزدە توزۇغان گۈل، يەنە بىر باھاردا ئېچىلىدۇ. تېخى نۆۋەر چېغىڭ، ئېچىلسەن، يۈرەك دېگى يۇيۇلۇپ كېتىدىغان كۈنلەر تېخى ئالدىڭدا، نېمىشقا ئۈمىدلىك بولمايسەن، ئادەمنى غەم قاقشىتىدۇ، ئۈمىد ياشارتىدۇ ئەمەسمۇ.

گۈلنار ئويلىنىپ ئولتۇرۇپ قالدى، ئۇنىڭ خىياللىرى چىگىشلىنىپ كەتكەنىدى ۋە خىياللىرىغا قوشۇلغان ئەندىشىدىن ئۆپكىسى ئۆرۈلۈپ، ياشلىق كۆزلىرى بىلەن ئاپىسىغا تىكىلىپ قارىدى-دە:

— ماقۇل، ئاپا، ئويلىشىپ كۆرەي، — دېدى چوڭقۇر تىنىپ.

دەل شۇ چاغدا ئانا-بالا ئىككىسىنى چۆچۈتۈپ، ئادىلجان تۇيۇقسىزلا جۆيلۈپ كەتتى.

— ئاپا، ئاپا... دادام قېنى؟... دادا... دا...

ئۆيىنچىنى بىردىنلا سۇر بېسىپ كەتتى ۋە بىر خىل سىرلىق جىمجىتلىق ھۆكۈم سۈردى. بىر ھازا ئۆتكەندىن كېيىن، بالا دەردىدە يۈرىكى ئېزىلگەن ئايسىخانمۇ ياشلىق كۆزلىرى بىلەن گۈلنارغا قاراپ:

— هەي، جېنىم بالام،... ساڭا ئەر، ئوغلۇڭغا دادا كېرەك، — دېدى.

شۇ ئىش ئۆتۈپ ئەتىسى چۈشتىن كېيىن، ئەمدىلا بىرىنچى سىنىپتا ئوقۇۋاتقان ئادىلجان ئۆيگە كەلمەي ساۋاقداشلىرى بىلەن ئۈدۈل باغچىغا كەتتى. باغچا كۆڭۈللۈك، بالىلار ئۈچۈن ھەممىدىن قىزىقارلىقى راكېتا ئويۇنى. ئۇ يەردە راكېتاغا ئولتۇرىسەن ياكى چىرايلىق كىچىك ماشىنىغا چۈشىسەن ۋە ياكى تايچاققا مىنىسەن. ئۇ ئايلىنىدۇ، بىردە پەسكە، بىردە ئاسمانغا چىقىسەن، خۇددى قۇشلاردەك بىردە يۇقىرىغا ئۆرلەپ، بىردە شۇڭغۇپ يايرايسەن. دۇنيادا بۇنىڭدىنمۇ ئېسىل ئويۇنلار بارمىدۇ؟

ئادىلجان راكېتا ئويۇنىنىڭ قېشىغا كېلىپ، ئۇنىڭدا ئولتۇرۇپ پىرقىراۋاتقانلارغا زوقلىنىپ قارىدى. بالىلارنى دادىلىرى يېنىغا ئولتۇرغۇزۇپ بىردە ئاسمانغا چىقىپ، بىردە پەسكە چۈشۈپ ئويناماقتا. ئاشۇ بالىلار قانداق بەختلىك-ھە! قاقاقلاپ كۈلۈپ دادىلىرىنى قۇچاقلاپ پىرقىرىماقتا، نېمىدېگەن كۆڭۈللۈك...ئادىلجاننىڭمۇ دادىسى بولغان بولسا، ئاشۇ بالىلاردەك قىنى-قىنىغا پاتماي، يايراپ كۈلمەسمىدى... ھەي، دادىسىنىڭ يوقلۇقى...

بۇ يەرگە شۇنچە خۇشال كەلگەن ئادىلجان بۇ مەنزىرىلەرنى كۆرۈپ، بويىنى قىسىلغان ھالدا تېزلا كەتتى-دە، ئېرىق بويىغا بېرىپ ئولتۇردى ۋە ئۆزىمۇ سەزمىگەن ھالدا ئېرىق ياقىسىدىكى ئوت-چۆپلەرنى يۇلۇشقا باشلىدى. پەقەت قولىغا تېكەن كىرگەندىن كېيىنلا ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى. ئۇ باغچىنىڭ ئالدىغا

چقماندا، بايقى دادىسى بىلەن بىللە پاراخوتقا چۈشۈپ ئويىنغان بالىنى كۆرۈپ قالدى. دادىسى ئۇنىڭغا تاتلىق سۇ ئېلىپ بېرىۋاتاتتى، ئادىلجاننىڭ ئازابلانغان كىچىككىنە يۈرىكى قىسىلغاندەك بولدى-دە، ئىككى كۆزىگە لىققىدە ياش كەلدى، ئۇ تەتۈر ئۆرۈلۈپ تۇرۇۋالدى.

گۈلنار باللاردىن ئوغلىنىڭ باغچىغا راكېتا ئويۇنىنى كۆرۈشكە كەتكەنلىكىنى ئۇقتى. ئۇ بالىسىنى تېپىپ ئەكەلمەكچى بولۇپ ماڭاي دېيىشگە ئادىلجان كىرىپ كەلدى. بىراق ئۇنىڭ كۆزلىرى ياش يۇقى ئىدى. بالىسىنىڭ نېمىشقا يىغلىغانلىقىنى ۋە چىرايىنىڭ نېمىشقا تېخىمۇ مسكىنلەشىپ كەتكەنلىكىنى ئانا بىر قاراپلا بىلدى، ئۆرتەندى ۋە غۇلچىنى كەڭ يېيىپ بالىسىغا ئۆزىنى ئاتتى.

— جېنىم بالام، ئەتە سېنى باغچىغا ئۆزۈم ئاپىرىمەن، راكېتاغا مىندۈرىمەن، پاراخوتقا ئولتۇرغۇزىمەن، مەن سېنىڭ ھەم دادالڭ، ھەم ئاناڭ، ئالتۇن قوزام!...

گۈلنار شۇنداق دەپ بالىسىنى ئىسسىق باغرىغا باسقاندا، ئۆزىنىڭمۇ، ئادىلجاننىڭمۇ كۆزلىرىدىن توختىماي ياش قۇيۇلۇۋاتاتتى.

× ×

توي — كىشى ھاياتىدىكى ئەڭ خۇشاللىق كۈن. گۈلنارنىڭ ئۆگۈنلۈككە تويى بولماقچى، تۇنۇگۈن چېيى ئىچۈرۈلۈپ بولدى. ئەمما ئۇنىڭ چىرايى قايغۇلۇق، يۈرىكى ئەندىشىلىك خىياللار بىلەن ئازابلانماقتا. ئۇ قاراڭغۇلۇقتىن يورۇقلۇق تاپقان، لېكىن ئاشۇ يورۇقلۇقتىن كۆڭلى ئەمىن

تاپمايۋاتقان ئادەمدەك ئارىسالدى بولماقتا...

ئۇنىڭ تېگىدىغان ئادىمى ئۆزىگە ئوخشاش ئوقۇتقۇچى، ئاپىسىنىڭ ۋە باشقىلارنىڭ ئېيتىشىغا قارىغاندا، ئۇ ياخشى ئادەم ئىمىش. مەجەز-خۇلقى كەسپىگە يارىشىپ تۇرىدىغان ئەخلاقلىق كىشى ئىمىش. بىراق ئۆزى ئۇنىڭ بىلەن كۆرۈشۈپ، كۆڭۈلدىكىدەك بىلىپ باققىنى يوق. پازىلجانمۇ شۇنداق ئەخلاقلىق، ۋاپادار، ئاق كۆڭۈل ئەمەسمىدى؟ كېيىن خۇددى بۆرە يوق دېگەن تاغدىن يولۋاس چىقىپ قالغاندەك، ئۇنىڭ يىرگىنچلىك خۇي-پەيلى ئاشكارىلىنىپ قالدىغۇ، لېكىن ھازىر گەپ بۇ يەردە ئەمەس، ئۇنىڭغا سايە قىلىشۋاتقان ئەرلەرگە ئىشىنىشكىمۇ بولىدۇ، لېكىن ئۇ ئادىلجاننى ئۆزىدەك ياخشى كۆرۈپ كېتەلەمدۇ-يوق؟ شۇنىڭدەك ئادىلجانمۇ ئۇنى ئۆز دادىسىدەك ياخشى كۆرۈپ كېتەلەمدۇ-يوق؟ ئەندىشىنىڭ تۈگۈنى مانا شۇ يەردە. گۈلنارنىڭ خۇشاللىقى، دۇنياغا كېلىپ تاپقان بايلىقى ئاشۇ ئادىلجان. ئەگەر ئۇ كۆز نۇرى، ئۈمىد چىرىغى بولغان بالىسىنىڭ كىرپىكىدە بىر قېتىم ياش كۆرسە ئۆزىنىڭكىدە ئون قېتىم ياش كۆرىدىغانلىقىنى بىلىدۇ. ئۇنىڭ «بالام ئۆگەيلىك تارتىپ قالارمۇ» دەپ يەتتە يىلدىن بېرى تۈل ئولتۇرۇۋاتقانلىقمۇ شۇنىڭدىن بولغان. بولمىسا شۇنچە يىللاردىن بېرى ئىشىك ئېچىپ كىرگەن ئەلچىلەرمۇ ئاز ئەمەس ئىدى، خەيرىيەت، بۇ قېتىم ئۇ تەۋەككۈل قىلدى.

گۈلنار ئۆگۈنلۈككە تويى بولىدىغانلىقى ئۈچۈن مەكتىپىدىن بىر ھەپتىلىك رۇخسەت سوراپ ئۆيىگە يانغانىدى. ئۇ يول بويى شۇنداق ئەندىشىلىك خىياللاردىن

قۇتۇلالمىدى، ئۇ ئۆيىگە ئاز قالغاندا بىر ئىشقا دۇچ كېلىپ قېتىپلا تۇرۇپ قالدى.

بىر ئادەم يەتتە-سەككىز ياشلار چامىسىدىكى بىر بالىنى ھەدەپ ئۇرۇۋاتاتتى. بالا نېمىشقىدۇر تاياقتىن قاچماي، ئۆپكىدەپ يىغلاپلا تۇراتتى. كىشىلەر ھېلىقى ئادەمنى تۇتۇۋالسىمۇ، بوي بەرمەي ئۇراتتى ۋە كوچىنى بېشىغا كىيىپ ئەك ئاچچىق تىللار بىلەن بالىسىنى تىللايتتى. گۈلنار بىلدىكى، ئۇ بالا ئاشۇ ئۇرۇۋاتقان ئادەمنىڭ ئۆگەي بالىسى ئىكەن، ئۇ بىر بوتۇلكا ئاچچىقسۇنى تۆكۈپ قويغىنى ئۈچۈن رەھىمسىزلەرچە تاياق يېۋاتىدۇ. يۈرەكنى تېشىۋەتكۈدەك زەھەرلىك تىللارنى ئاڭلاۋاتىدۇ.

— ۋۇي يېتىمئوغلاق!... ھارامدىن بولغان شۇم!... يامانلىقىدىن ئۆز داداڭدىن ئايرىلىپ قالغانسەن، سەن ھارامتاماقلارنى ئاز جاپا بىلەن بېقىۋاتمەنمۇ...

بۇ ئىش ئەتراپتا قاراپ تۇرغان ئادەملەر ئىچىدە ھەممىدىن بەك گۈلنارغا قاتتىق تەسىر قىلدى. ئۇنىڭ پۈتۈن ئەزايى-بەدىنىگە تىترەك ئولاشقىلى تۇردى، بولۇپمۇ ئاشۇ ئاچچىق تىللارنى ئۆزى تەگمەكچى بولغان ئادەمنى ئادىلجانغا دەۋاتقانىدەك، ھەربىر تىل سىم قامچا بولۇپ ئۆز بەدىنىگە تاراسلاپ تېگىۋاتقانىدەك ھەتتا يۈرىكىگە خەنجەر بولۇپ سانجىلىۋاتقانىدەك تۇيۇلدى. ئۇ ئۆزىنى تۇتالماي تارامىلاپ تۆكۈلۈپ كەتتى...

گۈلنار ئازابلىق تولغىنىپ ئۆيىگە كىرگىنىچە ئاپىسىغا ئۆزىنى ئاتتى.

— بولدى، ئاپا... ئەرگە تەگمەيمەن... جېنىم ئاپا... بولدى، چېيىنى يانداۋۇۋەت...

ئۇ ئۆزىنى بىر بىلىپ، بىر بىلمەي دېگۈدەك ئېسەدەپ يىغلايتتى، ئاپىسىنى قۇچاقلايتتى، بەدىنى قاتتىق سىلكىنەتتى. ئانا ھاك-تاك بولۇپ، نېمە دېيىشنى بىلمەي قالدى...

— نېمە بولدى، بالام؟... بۇ نېمە دېگىنىك؟

— بولدى، ئەرگە تەگسەم ئۆمۈربويى ئازابلىنىدىكەن-مەن، بۇ ئازابلارمۇ يېتەر...، — گۈلنار كوچىدا كۆرگەنلىرىنى ئاپىسىغا يىغلاپ تۇرۇپ سۆزلىدى، — كۆردۈڭمۇ، ئاپا، مېنىك بالامۇ يېتىمئوغلاق، ھارامتاماق، يامانلىقىدىن دادىسىدىن ئايرىلغان شۇم بولىدىكەن.

شۇنىڭدىن كېيىن ئايسىخانىنىك كۆڭلى ئورنىغا چۈشتى.

— ھەممىلا ئادەم ئۇنداق ئەسكى بولمايدۇ، بالام، سېنىك ياتلىق بولىدىغان ئادىمىك بۇرۇنقى ئايالىنى تۈغماس دەپ قويۇۋېتىپتىكەن، بالىغا تەشنا ئادەم يۈمشاق كۆڭۈل بولىدۇ، ئادەم تۇرماق چۈنىگمۇ ئازار بەرمەيدۇ... ئەمدى چاينى ياندۇرۇۋەتسەك سەتچىلىك بولامدۇ؟

— سەتچىلىك؟ ياق، ئۇ سەتچىلىك ئازابلىنىشتىن ياخشى، جېنىم ئاپا! مېنىك دۇنياغا كېلىپ تاپقان بايلىقىم، خۇشاللىقىم، چىرىغىم، ئۈمىدىم ئاشۇ بالام! ئۇ، ئۆگەيلىك تارتسا، مەن تىرىك ئۆلمەن، ئاپا! سەنمۇ ئويلاپ باق، ئۇنداق بولمايدۇ دەپ ھۆددە قىلالامسەن؟!

ئايسىخان شۇ ئىشتىن كېيىن، قىزىنى ئىككى كۈنگىچە زورلاپمۇ زادىلا ئەيۈشكە كەلتۈرەلمىدى ۋە ئاخىر چاينى ياندۇرۇۋېتىشكە مەجبۇر بولدى.

6

باهار ۋە ياز ئۆتۈپ، دەل-دەرەخلەر يوپۇرماق تاشلاپ... يەنە يوپۇرماق چقىرىپ، ئايلار، يىللار غۇيۇلدىشىپ ئۆتۈپ كەتتى. ئادىلجان ئون بەش ياشقا كىردى، ئۇ هازىر تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپتە.

گۈلنار ئوتتۇز بەش — ئوتتۇز ئالتە ياشقا كىردى، لېكىن كۆركەملەر ئۇنى كېمىدە ئەللىك ياش دېيىشى مۇمكىن. ئاشۇ غۇيۇلداپ ئۆتۈپ كەتكەن يىللار ئۇنىڭ يۈزىگە سانسىزلىغان قورۇقلارنى سېلىپ، پۈرلىشىپ كەتكەن قەغەزدەك قىلىپ قويدى. چاچلىرىغا ئاق سانجىدى، هەتتا ئىككى چېكىسىنى ئاقارتىۋەتتى. ئۇنىڭ ئادىلجاننى ياخشى ئوقۇتۇشتىن باشقا ئارزۇسى قالمىدى. ياشلىقتىكى ئارزۇ-هەۋەسلەر، كۆڭۈللۈك ئىنتىلىشلەر تامامەن ئۆلدى. ئادىلجاننى ياخشى ئوقۇتسا، چوڭ قىلسا ۋە ئۇنى ئۆيلەپ قويسا، شۇنىڭدىن كېيىن هاياتتىن كۆز يۇمسا، ئۇ ئۆمرىدىن رازى.

ئادىلجانچۇ؟ ئۇ شۇنىڭغىچە: دادام نېمىشقا ئۆلۈپ كەتكەندۇ، يۆلەنچۇكۇم، تىرىكسىم، ئاتىلىق مېهرى بىلەن بېشىمنى سىيلىغۇچى پاسىبانىم ئەجەب ياش تۇرۇپلا دۇنيادىن ئۆتۈپتىكەن؟ دەپ قانچە-قانچە ئويلاپ ئەپسۇسلىناتتى. «دادا» دېگەن بۇ ئۇلۇغ نامنى ئېغزىغا ئېلىشتىن مەهرۇم بولۇپ ياشىغانلىقىدىن يۈرىكىنىڭ نەرىدۇ ئېچىشىپ ئاغرىيتتى. ئۇ نېمىشقىدۇر دادىسىنى كۆپ ئويلايدىغان ۋە ئۇنىڭ يوقلۇقىدىن قاتتىق ئۆكۈنىدىغان

بالا بولۇپ ئۆسكەنىدى، مانا ئەمدى ئانىسىنىڭ ياش تۇرۇپلا ئاشۇنداق ئېچىنىشلىق تۇسكە كىرىپ قالغانلىقىغا ئىچىدىن يېنىپ ئازابلىنىدىغان بولدى. دادام بولغان بولسا، شۇنچىلىك بولۇپ كەتمەس ئىدى، — دەپ ئويلايتتى ئۇ، — ئاغىنىلىرىنىڭ ئاپام دېمەتلىك ئاپىلىرىمۇ بارغۇ، ئۇلار تېخى ياش تۇرىدۇغۇ؟ مەن بەزىلىرىنىڭ ئاپىسىنى كۆرگەندە «ھەدەڭمۇ» دېگەنىدىم. بىچارە ئاپام يالغۇزلۇقىدا مېنى ياخشى يېگۈزىمەن، كىيدۈرىمەن، ئوقۇتىمەن دەپ تۇڭشىپ كەتتى - دە... خۇددى مومامنىڭ سىڭلىسىدەكلا بولۇپ قالدى.

ئەمما بۇگۈن ئادىلجاننىڭ خۇشاللىقىغا ھېچنېمە تەڭ كەلمەيتتى. ئۇ شۇنچىلىك خۇشال ئىدىكى، ئۆزىنى تۇتۇۋالالمىغۇدەك دەرىجىگە يەتكەنىدى. ئۇ تالادىن ئوقتەك كىرىپ كەلدى. گۈلنار ئوغلىنىڭ يۈزىدە ھاياجانلىنىش، شادلىق ئالامەتلىرىنىڭ ئەكس ئەتكەنلىكىنى كۆرۈپ ھەيران قالدى.

— قالتىس خۇشالغۇ سەن، بالام، نېمە ئىش بولدى؟ — دېدى ئۇ ئوغلىغا قاراپ.

— ئاپا!... بىر گەپ ئېيتايمۇ؟

— ئېيت، بالام، خۇشاللىقىڭدىن ئايلىناي، ئېيت.

— دادام بار ئىكەنغۇ!

— ھە!...، — گۈلنار چۆچۈپ كەتتى - دە، بالىغا تەئەججۈپلىنىپ قاردى ۋە پۈتۈن ئەزايى-بەدىنىگە تىترەك ئولىشىپ، قولىدا سەي ئاقلاۋاتقان پىچاقنىڭ يەرگە چۈشۈپ كەتكەنلىكىنىمۇ تۇيماي قالدى، كۆز ئالدى قاراڭغۇلاشتى.

— نەدىن ئاڭلىدىڭ بۇ گەپنى؟ — دېدى ئۇ ئالقىنىنى پېشانىسىگە قويۇپ.

— خەقلەردىن، ئۇلار دادامنىڭ نەدە ئۆشلەيدىغانلىقىنى، ئۆيىنىڭ نەدە ئىكەنلىكىنمۇ ئېيتىپ بەردى.

— ھىم...

تىتىلداپ پۈتۈن بەدىنىگە ئاغرىق كىرىپ كەتكەن، يۈرىكى يىڭنە سانجىلىۋاتقاندەك ئاغرىشقا باشلىغان گۈلنارغا ئادىلجاننىڭ سوئاللىرى گويا تاپانچا ئوقىدەك يېغىشقا باشلىدى:

— دادام نېمىشقا بۇ ئۆيدىن كەتكەن؟ نېمىشقا يېنىپ كەلمەيدۇ؟ نېمىشقا بىزنى ئىزدىمەيدۇ؟ نېمىشقا باشقا ئايال ئالغان، ئاپا؟...

گۈلنار ئەمدى نېمە دېيىشى كېرەك؟ ئۇ ئۆزىنى بالىسىنىڭ ئالدىدا ئەمەس، خۇددى قاپقى يامان سوراقچىنىڭ ئالدىدا ئەيىبكە تارتىلىۋاتقان ئادەمدەك ئوڭايسىز ھېس قىلدى ۋە ئازابلىق ئويغا پاتتى. ئۇ ئادىلجان ئۈچۈن چىگىشلىنىپ تۇرغان ئىشلارنىڭ سىرىنى ۋە ئۇنىڭ سەۋەبلىرىنى ئېچىۋەتسۇنمۇ؟ ئۆزىنىڭ دەرد-ئەلەملىرىنى، يۈرەك داغلىرىنى، خورلىنىپ تارتقان ئازابلىرىنى چۈۋۈپ تاشلىسۇنمۇ؟... ياق، ئازابلىنىش، خورلىنىش ئۆزى بىلەن كەتسۇن، كىچىككىنە بالىنىڭ يۈرىكىنى پارە قىلىپ، تېخىمۇ مەيۇسلۇككە سېلىش، تېخىمۇ مىسكىنلەشتۈرۈشنىڭ نېمە پايدىسى... گۈلنار خىيلىدىن بېرى ئۇنتۇلغان، ھازىر باشقىدىنلا قوزغالغان دەردلىرىدىن پۈتۈن ئەزايى-بەدىنى ئىزغىرىن شامالدا سىلكىنىۋاتقان مەجنۇنتالدەك تىترىمەكتە ئىدى.

— جېنىم بالام، — دېدى گۈلنار تىترەڭگۈنۈۋازدا، — دادالڭ ئەسكىلىك قىلىپ، سەن ئەمدىلا تۇغۇلغاندا، سېنىمۇ، مېنىمۇ تاشلۇۋېتىپ كەتكەن...

گۈلنار شۇنداق دېدى-دە، ئۆپكىدەپ يىغلاپ كەتتى، ئادىلجانمۇ يىغلىغىنىچە تالاغا چىقىپ كەتتى. گۈلنار ئۇزاق يىغلىدى، ئۇنىڭ ئۆرتىنىۋاتقان كۆڭلىگە يىغدىن باشقا ھېچنېمە ئارام بېرەلمەيتتى. يىغانى ئۆرلىگەن، كونا دەردلىرى قوزغالغان ئادەمگە ئەڭ ياخشى تەسەللى يىغا. ئۇ بىردەم يىغلۇۋالسا بوشاشقان ئاياغلىرىغا ماغدۇر، ئېغىرلىشىۋاتقان بەدەنلىرىگە يېنىكلىك، تۇمانلاشقان كۆڭلىگە يورۇقلۇق تاپقاندەك بولاتتى.

ئادىلجاندا، قاراڭغۇلۇق ئىچىدىن يورۇقلۇق تېپىلغاندەك، ھايات يۈرگەن دادىسىنى تېپىش ئىستىكى تۇغۇلدى. كۆپ يىللاردىن ئۇنى ئازابلاپ كەلگەن كۆڭۈل يېرىملىق پۈتۈنلىگەنىدى، ئۇ ئويلايتتى: دېمەك، دادام ئەسكى ئىسكەن - دە، بولمىسا مېنى نېمىشقا شۇ چاغقىچە ئىزدىمىدى، بالام، غەم يېمە، مەن سېنىڭ دادالڭ دېمىدى؟... مەيلى، ئەسكى بولسىمۇ ئۇ مېنىڭ دادام، مەن ئۇنى ئىزدەي. دادا، مەن سېنىڭ بالالڭ دەي. بوينىغا ئېسىلاي... ئۇ شۇنداق ئويلىدىيۇ، لېكىن دېگەنلىرىنى ئىشقا ئاشۇرالمىدى، ئارىدىن يەنە بىر يىل ئۆتۈپ كەتتى.

بۈگۈن قانداقلا بولمىسۇن دادىسىنى ئىزدەپ تېپىش قارارىغا كەلگەن ئادىلجان ئاخىر ئۇنىڭ ئىدارىسىگە كەلدى، لېكىن ئۇ يەردىكىلەر پازىلجانىنىڭ خىزمەتكە كەلمىگەنلىكىنى ئېيتتى، ئادىلجان ئويلىنىپ قالدى. ئەمدى

قانداق قىلىش كېرەك، ئۆيىگە بارسام بولارمۇ؟... بەلكىم ئۆيىدە يالغۇزدۇ، خىزمەتكە كەلمىگىنىگە قارىغاندا، بىر مۇھىم ئىشى بار ئوخشايدۇ-دە...

ئادىلجان كىشىلەرنىڭ دەپ بېرىشى بويىچە، دەرۋازىسىنىڭ ئالدىدا يوغان بىر تۇپ قارىياغاچ بار ھويلىنىڭ ئالدىغا كېلىپ توختىدى، دەرۋازا يېپىقلىق ئىدى. ئۇنىڭ ئالدىدىن بىر ئۇياققا، بىر بۇياققا بىرنەچچە قېتىم ئۆتتى. ھويلىغا كىرىشكە جۈرئەت قىلالماي خېلى ۋاقىتنى ئۆتكۈزۈۋەتتى، ھويلىدىن گۈدۈڭلىشىۋاتقان ئاۋازلار ئاڭلىنىپ تۇراتتى. ئۇ ئاخىر دەرۋازا يوچۇقىدىن ھويلىغا قارىدى-دە، تونۇر بېشىدا بىر ئەرنى كۆردى، ئۇ نان يېقىۋاتاتتى. ئانىسى ئېيتقاندەك كېلىشكەن بىر ئايال نان توشۇپ بېرىۋاتاتتى. دادام شۇمىدۇ؟ — دەپ ئويلىدى ئۇ، — ئاۋۇ ئايالى ئوخشايدۇ-دە، بىراق نان يېقىۋاتقان ئادەم دادامغا ھېچ ئوخشاشمايدۇ، باشقا بىرىمۇ - يا؟ ئادىلجان بىر يىلنىڭ ئالدىدا كۆرگەن سۈرەتتىنى كۆز ئالدىغا كەلتۈردى (ئاپىسى ئۇنى ساندۇقنىڭ ئەڭ ئاستىغا سېلىپ قويغان بولۇپ، پازىلجان بىلەن بىللە چۈشكەن سۈرەت ئىدى). ئۇنىڭدا دادىسى كېلىشكەن، كۆزلىرى چاقناپ تۇرغان، قاشلىق ئادەم ئىدى. ھازىر كۆرۈۋاتقىنى ئىنتايىن ئۇرۇق، مەڭزلىرى ئىچىگە كىرگەن، كۆزلىرى ئۆلۈك كالىنىڭ كۆزىدەك خۇنۇك، يېشى ئەللىكلەردىن ئاشقان چارباش بىر ئادەم.

شۇ ئەسنادا تونۇرغا قادىلىپ تۇرغان ئايالنىڭ ئاۋازى ئاڭلاندى.

— پازىلجان، بولۇڭ... ۋاي ئىسىت، بۇمۇ ئېقىپ

كەتتى، سۆرەلمىلكىگىزدىن نانىنىڭ يېرىمىنى كۆمەچ قىلىپ بولدىگىز. كۆزمۇ ئۇ، تام تۆشۈكىمۇ؟... نېمىلا قىلسىگىز كۆڭۈل قويمايدىغان بولۇۋالدىگىزغۇ، تۇنۇگۈن يۇغان كىرلىرىگىزمۇ پاكىز بولماپتۇ!

ئۇنىڭ سۆزلىرى دەرۋازا ئالدىدا تۇرغان ئادىلجانىنىڭ يۈرىكىگە نەشتەردەك سانجىلدى، بېشى پىرقىراپ كەتتى. تاتلىق ئۇمىد بىلەن كەلگەن بالا لاسسىدە بوشىشىپ، كەينىگە ياندى. شۇ كۈنى ئۇ كېچىچە ئۇخلىيالمىدى؛ دادىسىنىڭ تونۇرغا ئېگىشىپ نان يېقىۋاتقان، كەچ كۈزدە قىراۋ قونغان قورايدەك بولۇپ كەتكەن، ھېلىقى خوتۇنىنىڭ زەھەرلىك سۆزلەرنى سانجىۋاتقان ھالىنى بالىنىڭ كۆز ئالدىدىن زادىلا نېرى كەتمىدى. ئاپامنىڭ ئەھۋالى ماۋۇ — مەزگىلسىز قېرىپ تۈگىشىپ كەتتى؛ دادامنىڭ ئەھۋالى ئاۋۇ — يات خوتۇنىنىڭ ئالدىدا ئىتتەك خارلىنىۋېتىپتۇ. بۇ نېمە ئىشلارىدۇ، دادام نېمىشقا بىزنى تاشلىۋېتىپ كەتكەن بولغىدى، ئۇ يەردە كۆرۈۋاتقان كۈنى ھېلىقىكەنغۇ؟... ئەمدى قايتىپ كەلسە بولمامدىغاندۇ، ئاپام ئۇنمامدۇ - يا؟...

ئازابلىق چىگىش خىيال، ئۇنسىز يىغا بالىنى بىر كېچىدىلا جۇدىتىپ، سامانىدەك سارغايتىپ قويدى. ئۇنىڭ مۇڭلۇق خىياللىرىغا يەنە بىر ئازابلىق خىيال قوشۇلدى.

× ×

توققۇزىنچى سىنىپتا ئوقۇۋاتقان ئادىلجان ئەلەك - سەلەك ئاغرىپ يۇرەتتى، ئۆزىدە ھېرىش-چارچاشنى،

قۇۋۇەتسىزلىكنى ھېس قىلاتتى، كېچە-كۈندۈز سۈس قىزىپ تۇراتتى.

گۈلنار ئوغلىنىڭ كۈندىن-كۈنگە ئورۇقلاپ كېتىۋاتقانلىقىنى، چىرايىدىكى تاتىراڭغۇلۇقنى كۆرۈپ، ئۇنىڭدىن ئەنسىرەشكە باشلىدى. ھەر كۈنى ئەتىگەنلىكى تۇخۇم، شېكەر ئارىلاشتۇرۇلغان سۈت ئىچۈرۈپ تۇرىدىغان، كەچلىكى شورپا سېلىپ بېرىدىغان بولدى، لېكىن بۇ نەرسىلەرنى بالىنىڭ كۆڭلى تارتمايتتى، پەقەت ئانىسىنىڭ كۆڭلى ئۈچۈنلا ئۇلارنى ئىچىشكە، يېيىشكە مەجبۇر بولاتتى. لېكىن ئىشتىھاسىزلىق بىلەن يېگەچكىمۇ بالىدا ھېچبىر ئۆزگىرىش كۆرۈلمەيتتى، ئارىدا ئۇ بىرنەچچە قېتىم دوختۇرلارغا كۆرۈندى، دوختۇرلار بۇيرۇغان دورىلارنىمۇ ئىچىپ باقتى، بىراق ھېچقايسىسىنىڭ پايدىسى كۆرۈلمىدى.

گۈلنار ھەممىگە — خارلىنىشقىمۇ، تەنھالىقنىڭ ئازابىغىمۇ، ياشلىق گۈلىنىڭ بىمەھەل توزۇپ كېتىشىگىمۇ، تۇرمۇشنىڭ لەززەتسىز ئۆتۈشىگىمۇ چىدىغان، ئەمما ئوغلىنىڭ يىلتىزىدىن قۇرۇۋاتقان دەرەختەك، كۈندىن-كۈنگە ئوسالىشىپ كېتىۋاتقانلىقىغا چىدىماي قالدى، ھەتتا چۈشىدىمۇ بالىنىڭ جۈدەگىگۈ ھالىتى كۆز ئالدىدىن كەتمەيتتى. ئۇ ئۆزىمۇ ئىلگىرى بىرنەچچە قېتىم ئاغرىغان، لېكىن بىر قېتىممۇ دوختۇرنىڭ ئالدىغا بارغان ئەمەس. ئوغلىنى مۇشۇ يېقىندىن بېرى تۆت قېتىم دوختۇرغا ئاپاردى. تېۋىپلارغىمۇ كۆرسەتتى، ئاپىسىنىڭ گېپىگە كىرىپ ھەتتا موللىلارغىمۇ ئوقۇتتى، ئوغلىدا تۈزىلىش كۆرۈلمىدى. شۇڭا ئۇ ئىچىدىن يېنىپ ئازابلىناتتى، كېچىلىرى يىغلاپ چىقاتتى، ناله قىلاتتى: «ئەي رەھىمسىز،

تىلسىز كېسەل، مېنىڭ بىر تال ئوغلۇمغا كۆزۈڭ چۈشتە-
مۇ؟...» ئۇ بالىسى بىلەن تەڭلا قۇرۇپ كېتىۋاتاتتى.

ئادىلجانچۇ؟ ئۇ سىرلىق كېسەلنىڭ داۋاملىشىۋاتقانلىقىنى، ئۆزىنىڭ كۈندىن-كۈنگە ھالسىراپ كېتىۋاتقانلىقى بىلەن قىلچە كارى بولماي ھېلىقى يات خوتۇننىڭ ئالدىدا خارلىنىۋاتقان دادىسىنلا ئويلايتتى. دادىسىنىڭ بېمىشقا ئۆزىنى، ئاپىسىنى تاشلاپ كەتكەنلىكىنىڭ تېگىگە يېتەلمەي تىت-تىت بولۇپ يۈرەتتى. ئۇ دادىسى بىلەن ئىدارىدە، كوچىلاردا، بىرنەچچە قېتىم كۆرۈشتى. ئادىلجان مۇشۇ كۆرۈشۈشلەرنىڭ بىرىنچىسىنى ئاپىسىغا ئېيتىۋېدى، ئاپىسى: سېنى تاشلاپ كەتكەن قارا كۆڭۈلنى قانداقمۇ ئىزدىگەن-سەن، دەپ رەنجىدى، شۇڭا كېيىنكى كۆرۈشۈشلىرىنى ئاپىسىغا ئېيتمىدى.

ئاتىسى بىلەن ئانىسىنىڭ ئايرىلىپ كەتكەنلىكى بالا ئۈچۈن ھېلىغىچە بىر سىر. بۇ سىرنى ئانا ئاچمىدى، دادىسىدىن سوراشقا پېتىنالمىدى. لېكىن ئاچماي بولامدۇ، ئانىسى نېمىشقا بارغانسېرى قۇرۇپ كېتىۋاتىدۇ؟ ئۇ ئېسىنى بىلگەندىن تارتىپ ئانا نېمىشقا پەرىشان، غەمكىن يۈرىدۇ؟ بۇ سىرنى ئاچمىسا كۆڭۈلدە قاپلىشىپ تۇرغان تۇمانلارنى قانداقمۇ تارقاتقىلى بولسۇن؟!... ئېچىش كېرەك، ئېچىشقا پېتىنىش كېرەك!

ئادىلجان دادىسىنىڭ يېنىغا باردى. پازىلجان ئوغلىنىڭ كۆزلىرىدە بىرىنچى قېتىم غەزەپ ئۇچقۇنلىرىنىڭ ئەكس ئېتىپ تۇرغانلىقىنى كۆرۈپ، سەل تىترىدى-دە، ئوغلىدىن سورىدى.

— نېمە بولدۇڭ، بالام؟

— دادا، — دېدى ئۇ توغرىدىن-توغرا ۋە ئاۋازىنىڭ قاتتىق چىقىپ كەتكەنلىكىنمۇ تۇيمىغان ھالدا، — ئېيتىڭا، دادا، سىز قويۇۋەتكۈدەك ھەم بىزنى تاشلاپ كەتكۈدەك، ئاپام نېمە ئەسكى ئىش قىلغان؟

— ياق، بالام... ھېچقانداق ئەسكى ئىش قىلمىغان.

— سىزنى رەنجىتكەنمۇ؟

— رەنجىتىشنى بىلمەيتتى.

— ئاپام ئاتا-ئانىڭىزنى ھۆرمەت قىلمىغانمۇ؟

— ياق، بالام، مەندىنمۇ ئوشۇق ھۆرمەت قىلاتتى، ئۆزىنىڭ ئانىسىدىنمۇ ئوشۇقراق كۆرەتتى.

— ئەل-ئاغىنىلىرىڭىزنىڭ ئىززىتىنى قىلمىغانمۇ-يا؟

— ئەل-ئاغىنىلىرىم ئۇنىڭ خۇش مۇئامىلىسىدىن، مېھماندوستلۇقىدىن تەسىرلىنەتتى.

— ئوغرىلىق قىلغانمۇ ئەمسە؟

— ئۇنداق گەپ قىلما، بالام، ئاپاڭ ئۇنداق ئىشلارغا قاتتىق نەپرەتلىنەتتى.

— ئەمسە نېمە بولغان، نېمىشقا سىلەر ئاجراشقان، نېمىشقا مېنى يېتىم قىلغان، مەن نېمىشقا مىسكىن چوڭ بولدۇم، ئاپام نېمىشقا غەمكىن يۈرىدۇ؟...، — بالا يىغلاپ كەتتى ۋە بۇقۇلداپ، دادىسىنىڭ بوينىغا كىچىك بالىدەك ئېسىلدى، — راست گەپنى ئېيتىڭا، دادا، يۈرىكىمدىكى تۇگۈنلەرنى يېشۈېتىڭا، دادا... زادى نېمە ئىش بولغان، ئېيتىڭا؟...

پازىلجان ئوغلىنىڭ يۈرەكنى تىترەتكۈچى ئاۋازىدىن، بەدەن-بەدەنلىرىگە خۇددى بازغاندەك تېگىۋاتقان ئېغىر سۆزلىرىدىن تەسىرلىنىپ ھەم ئۆزىنى ئەيىبكار سېزىپ

قاتتىق تىترەپ كەتتى، ئۆپكىسى ئۆرۈلدى، كۆزلىرىدىن تاراملاپ ياش قۇيۇلدى.

— جېنىم بالام، — دېدى ئۇ، — سېنىڭ ئاتا مېھرىگە قانماي چوڭ بولۇشۇڭغا، ئاياغىنىڭ غەمكىن، پەرىشان بولۇپ قېلىشىغا مەن سەۋەبچى، ھەممىنى ئېيتىشقا تىلىم كۆيىدۇ، جۈرئەتمۇ قىلالمايمەن، بىر ئېغىزلا ئېيتاي. ئەسكىلىكنى، كەچۈرگىلى بولمايدىغان ئەسكى ئىشنى مەن قىلغان، سېنىمۇ، ئاياغىنىمۇ مەن خورلىغان... بۇنىڭ ئۈچۈن ۋىجدان ئالدىدىلا ئەمەس، قانۇن ئالدىدىمۇ جاۋابكارمەن... ئەمدى ئۆزۈم خورلىنىۋاتىمەن. قارىغىنا، چىرايىمدىكى سولغۇنلۇقنى، كۆزلىرىمدىكى ھەسرەتلىك ئۇچقۇنلارنى... كۆرۈۋاتامسەن؟ ئۇ دوزاخ ئۆيدە ياشاش يېڭىنىڭ ئۇچىنى دەسسەپ يۈرۈشتىنمۇ قېيىن ئىكەنلىكىنى، ئەرلىك غۇرۇرۇمنىڭ نەلەرگىدۇر تاشلىنىپ كەتكەنلىكىنى ۋە ئۇ ئۆيدىن جېنىمدىن جاق تويغانلىقىمنى سەزمەيسەن...

ئىككىسى ئۇزاق يىغلىشىپ ئايرىلدى. بالا دادىسىغا ئۇنىڭدىن ئارتۇق گەپ قىلالمىدى، گەپ قىلىشقىمۇ جۈرئەت قىلالمايتتى، لېكىن دادىسىنىڭ سولغۇن چىرايىغا قاراپ ئېچىندى، ئانىسىغا قاراپ قانداق ئازابلانسا، دادىسىغا قارايمۇ شۇنداق ئازابلاندى.

بىر ھەپتىدىن كېيىن، پازىلجان ئەختەرنىسادىن ئاجرىشىپ كەتتى. ئەختەرنىسا ئۇنىڭ ئۇچىسىدىكى بىر قۇر كونا كىيىمدىن باشقا ھەممە نەرسىنى ئېلىۋېلىپ قۇرۇق بوينىلا ئۆيدىن ئىتتىرىپ چىقىرىۋەتتى، پازىلجان ئۇنىڭغا نارازىمۇ بولمىدى.

بۇ خەۋەرنى ئاڭلىغان ئادىلجان ئۆمرىدە بىرىنچى قېتىم ھەقىقىي ۋە ئېيتقۇسىز خۇشال بولدى، كۆڭلىدىكى قاپلىشىپ تۇرغان تۇمانلارمۇ تارقىغاندەك بولدى. ئەمدى ئاپامنىڭ پەرىشانلىقى، قايغۇسى تۈگەيدۇ، دادامنىڭ پۇشايمىنى ئاخىرلىشىدۇ، — دەپ ئويلىدى ۋە شۇ ھامان دادىسىنىڭ يېنىغا چاپتى. ئۇ دادىسىنى ئىزدەپ تاپقاندا ئۇنىڭ قورۇقلار ئىز سالغان يۈزلىرىدە، خۇنۇكلىشىپ پىلدىرلاپ قالغان كۆزلىرىدە بىرىنچى قېتىم كۆڭۈل ئازادىلىكى ۋە شادلىق تۇيغۇلىرىنىڭ ئەكس ئەتكەنلىكىنى كۆردى.

— ... شۇنداق، بالام، ھەممە نەرسىنى بېرىپ ئاران قۇتۇلدۇم، — دېدى پازىلجان چوڭقۇر تىنىپ، — بوپتۇ، ئازغان ئادەم ئۇنچىلىك زىيان تارتىدۇ، شۇنچە يىل ئۆتكەندە ھوشۇمغا كېلىپ، قىلغانلىرىمغا ئۆزۈمنىڭمۇ نەپرىتى ئاشتى. نەپرەتكە، قارغىشقا، لەنەتكە قالغان ئادەم ياخشىلار مېڭىپ ئىز سالغان يولدىن ئەمدى چەتلىمەي ماڭىدۇ... ئاشۇ قەپەستىن قۇتۇلغىنىمغا مىڭ رازىمەن، ئەمدى سېنى ئىزدەيمەن، ئاتىلىق سۈيىتىم، قەرزىم بىلەن ئېغىر-يېنىك ئىشلىرىڭنى ئۈستۈمگە ئالىمەن، ئاپاڭنىڭمۇ...

ئۇ تەبىئىي ھالدا ئېغىزىدىن چىقىپ كەتكەن سۆزنىڭ ئاخىرىنى ئېيتالماي، ئادىلجانغا «لاپ» قىلىپ بىر قاراپ قويدى-دە، ئاندىن ئەيىبكارلارچە يەرگە قارىدى.

— ئاپامنىڭ سىزگە نەپرىتى كۆچلۈك، دادا، — دېدى ئادىلجان دادىسىغا ئېچىنىش بىلەن قاراپ، —

لېكىن مومام بۇ خەۋەرنى ئاڭلاپلا، ماڭا: «ئەمدى سەن يېتىم بولمايسەن» دېدى.

— مومامغىنىڭ ئېيتقىنى توغرا، بالام، سەن يېتىم ئەمەس، ئەمدى يېتىم بولمايسەن... بىز بىر ئۆيگە جەم بولساق ئاپاڭنىڭ تارتقان ئازابلىرى، مېنىڭ ئۆكۈنۈش پۇشايمانلىرىم، سېنىڭ مسكىنلىكىڭ تۈگەيدۇ. كۆڭۈلسىزلىك-لەر، دەرد-ئەلەملەر ئاستا-ئاستا ئۇنتۇلۇپ كېتىدۇ.

ئادىلجان بۇ گەپلەرنى مومىسىغا بىرنەچچە قالدۇرماي ئېيتىپ بېرىشكە شۇنچىلىك ئالدىرىدى.

× ×

گۈلنارنىڭ قايغۇسى كۆپەيىپ، تارتىۋاتقان ئازابلىرى ئاشماقتا ئىدى. ئادىلجاننىڭ بوينىنىڭ كېچە-كۈندۈز پەسلىمەي قىزىپ تۇرۇشى، چىرايىنىڭ كەچ كۈزدە قالغان خەمەكتەك تاتىرىپ كېتىشى، ماڭسىمۇ، ئولتۇرسىمۇ ھاسىراپ تۇرۇشى ئۇنى ئەنسىزلىككە سېلىپ قويغانىدى. ئىچىۋاتقان دورىلار، ياخشى تاماق، ياخشى كۆتۈشلەر نەگە كېتىۋاتقاندۇ؟ گۈلنارنىڭ بايقىشچە تۈزىلىش كۆرۈلمەكتە يوق، بارغانسېرى يامانلىشىۋاتىدۇ. شۇنىڭغا ئەگىشىپ ئۆزىنىڭ چىرايىمۇ، روھىمۇ يامانلىشىۋاتىدۇ، ئازابى ئېشىۋاتىدۇ، كۆيۈكى كۆچىيىۋاتىدۇ...

قىزىنىڭ ھالىدىن قاتتىق ۋەھىمىگە چۈشكەن ئايسىخان بىر كۈنى كەچتە ئۇنىڭغا ئادىلجاننىڭ دادىسىنى ئىزدەپ بارغانلىقىنى، پازىلجاننىڭ ئۇنىڭغا دېگەن گەپلىرى، پۇشايمىنى، تۆۋىسى ۋە ئارزۇلىرىنى ئېيتىپ بەردى.

ئادىلجاننىڭ، دادىسىنىڭ شۇ گەپلىرىنى ئاڭلاپ خۇشال بولغانلىقىنى، ئەمدى يېتىملىك تارتمايمەن، دەپ سەكرەپ كەتكەنلىكىنىمۇ سۆزلەپ بەردى ۋە ئاخىرىدا:

— «ئېگىلگەن باشنى قىلىچ كەسمەپتۇ» دېگەن گەپ بار، يارىشۇال، بالام، بىر تال ئوغلۇڭنىڭ ئارزۇسىمۇ شۇ، چىرايىڭ مۇنداق بولۇپ كەتكەن بىلەن، ئوتتۇز ئالتىگە ئەمدىلا كىردىڭ، تېخى ياشىسەن. ئۆز ئېرىڭ، ئادىلجاننىڭ ئۆز دادىسى، نېمىگە تارتىشىسەن؟ — دېدى.

— ھەي، جېنىم ئاپا، — دېدى گۈلنار چوڭقۇر خىيالدىن بېشىنى كۆتۈرۈپ، — ئويلاپ باققىنا، ئالمىلار چېچەكلىسە، غورا بولسا، دوقال قاتتىق كەلسە تۆكۈلۈپ كېتىدۇ، يېنىك كەلسە چوڭىيىدۇ، پىشىدۇ. مەن قاتتىق دوقال ئۇرۇپ، شېخىدىن ئۈزۈلۈپ چۈشكەن بىر غورا. ئېيتقىنا، ئاپا، بۇنداق غورا ئەمدى چوڭىيالامدۇ، رەڭ تۇزەلەمدۇ، پىشالامدۇ؟!

ئانا ئۇلۇغ-كىچىك تىنىپ قىزىغا قارىدى:

— ئۇنداق دېمە، بالام، دۇنيادىن مۇشۇنداق ئۆتۈپ كېتەمسەن؟ ئۆزۈڭنى ئويلىمىساڭمۇ ئادىلجاننى ئويلا. بالاڭنىڭ ئاغرىقى، ھېنىڭچە ئاتا مېھرىگە قانمىغانلىقتىن، زارلىنىش، ئازابتىن، كۆيۈكتىن، قاتتىق ئويلاشتىن بولغان. سىلەر ئاجرىشىپ بالا ئېسىنى بىلگەندىن تارتىپ پەيدا بولغان ئاغرىق، سىلەر يارىشالمىغانلارلا جەزمەن ساقىيىپ كېتىدىغان ئاغرىق، ئوي-خىيال يامان، بالام.

— ئەمدى ئاتا مېھرىگە قانىدۇ، كۈنىگە نەچچە ئىزدىسىمۇ ئىشەنچلىك، ئەندىشىسىز كۆرۈشەلەيدۇ، مەنمۇ ئەمدى ئۇنى توسۇپ قالمايمەن. بىراق، ئاپا، ھازىر

ئۇ ئىشلارنى ئويلايدىغان ۋاقىت ئەمەس، ئادىلجاننىڭ ئاغرىقى مېنى ئەنسىرىتىۋاتىدۇ، يۈرىكىمنىڭمۇ تازا يېرى قالمىدى، مەيلى نېمە بولسام بولاي، ئادىلجاننى دوختۇرغا يەنە ئاپىرىمەن، بۇدا ياخشى تەكشۈرتىمەن.

گۈلنار ئەتىسى ئوغلىنى دوختۇرخانىغا ئاپاردى ۋە ئاغرىقنىڭ ئالامەتلىرى، بالىنىڭ روھىي كەيپىياتىدىكى ئۆزگىرىشلەرنى، ئىچكەن دورىلىرىنى، ئۆيدە شۇنچە كۈتۈۋاتسىمۇ ئۇنۇمى بولمايۋاتقانلىقىنى بىرمۇبىر سۆزلەپ بەردى. دوختۇر بالىنى ئۆزاق تەكشۈردى، بۇرۇنقى تەكشۈرۈش قەغەزلىرىنىڭ ھەممىسىنى ئىنچىكىلىك بىلەن كۆرۈپ چىقتى. قورسىقىنى بېسىپ كۆرۈپ، سول تەرىپىدە بىلىنەر-بىلىنمەس بىر گادانىڭ پەيدا بولغانلىقىنى سەزگەندەك بولدى.

— ئۇزۇلمەي قىزىۋاتقىلى قانچىلىك بولدى؟

— ئۈچ ئايدىن ئاشتى.

— تامىقى قانداق؟

— ئازلاپ كەتتى، يېسىمۇ ئىشتىهاسىزلىق بىلەن يەيدۇ.

دوختۇر ئادىلجاننىڭ چىرايىغا تازا زەن سېلىپ قارىغاندىن كېيىن، قان تەكشۈرتۈشكە قەغەز يېزىپ:

— ئەتە تەكشۈرۈش نەتىجىسىنى ئېلىپ كېلىڭلار، — دېدى.

ئەتىسى گۈلنار بىلەن ئادىلجان تەكشۈرۈش نەتىجىسى يېزىلغان قەغەزنى ئېلىپ، دوختۇرنىڭ ئالدىغا كىردى. دوختۇر قەغەزگە كۆز يۈگۈرتۈپلا يۈرىكى «قارت» قىلىپ قالدى. ئۇ ئۆزىنى بېسۋېلىپ بالىغا تەمكىنلىك

بىلەن قارىدى.

— نەچچە ياشقا كەلدىڭ؟

— ئون يەتتىگە.

— بالىڭىز پالاتىدا ياتىدۇ، — دېدى دوختۇر گۈلنارغا قاراپ، — تەييارلىقنى پۈتتۈرۈپ، ئەتە ئەكېلىڭ.

گۈلنار ئوغلىنى پالاتىغا ئالغانلىقىدىن ھەم ئەنسىرەپ، ھەم خۇشال بولۇپ ئۆيىگە ياندى. ئۇلار چىقىپ كەتكەندىن كېيىن دوختۇر خېلىغىچە قولى ئىشقا بارماي ئولتۇرۇپ قالدى.

× ×

پازىلجان ئوغلىنىڭ ئاغرىپ، پالاتىدا يېتىۋاتقانلىقىنى ئىككى ھەپتە بولغاندا ئاڭلاپ چۆچۈپ كەتتى. «ياشلا ئەمدى ئىشلار ئوڭشىلىۋاتقاندا بۇ نېمە ئىشتۇر، بىر تال ئوغلۇمغا نېمە بالا كەلگەندۇ؟...» ئۇ بازارغا چىقىپ يوغان سومكىغا تولدۇرۇپ يېمەك-ئىچمەك ئالدى-دە، دوختۇرخانىغا ماڭدى. ئۇنىڭ قەلبىدە ئەندىشىلىك ھېسلار قوزغالغانىدى، بالىنى كۆرۈشكە ئالدىرايتتى.

ئۇ ئالدىراپ كېتىۋاتقاندا، ئويلىمىغان يەردىن ئەخمەتجان ئۇچراپ قالدى. پازىلجان ئۇنى كۆرۈپ نېمىشقىدۇر قورقۇپ كەتتى، بىردىنلا ماغدۇرسىزلانغان پۇتلىرىنى ئاران-ئاران يۆتكەپ، يەرگە قاراپ ماڭدى. يېقىن كەلگەندە، ھېلىمۇ گۈزەللىكى كەتمەگەن ئەخمەتجان پازىلجانغا قاراپ «شالاققەدە» بىرنى تۆكۈردى-دە، ئۈتۈپ كەتتى. ئەخمەتجان لەنىتى تۆكۈرۈكى

پازىلجاننىڭ يۈزىگە چۈشكەندەك تۇيۇلۇپ، ئىختىيارسىز ھالدا يۈزلىرىنى سىيلىدى، كۆز ئالدى قاراڭغۇلىشىپ يىقىلىپ چۈشكىلى تاس قالدى.

ئۇنىڭدىن ئۆتۈپ «ئۇھ» دەپ ئارام ئالغان پازىلجان ئۆز-ئۆزىنى جەملەپ ماڭدى: «بىر چاغلاردا ئۇنىڭ قۇرغۇيى ئىدىم، كەھ دېسە ھەممە نېمىنى، ھەتتا يېڭىدىن دۇنياغا كۆز ئاچقان ئوغلۇمنىمۇ تاشلاپ ئۆلەر-تىرىلىشىمگە قارىماي، ئۇنىڭ قولىغا بېرىپ قونغانىدىم، ئەتىۋارلىقى ئىدىم. كېيىن قويدەك بوزەك بولدۇم، ئىتتەك خارلاندىم، مانا ئەمدى نەپرەتلىك قۇزغۇن بولدۇم... بۇ ئاز، يۈزۈمگە تۈكۈرۈۋەتسىمۇ، ئىككى كاچات ئۇرۇۋەتسىمۇ بۇ تېخى ئاز. پۈتۈن ئىشقى، چىن دىلى بىلەن مېنى «لاچىنىم» دەپ ئەتىۋارلىغان گۈلنارنىڭ قولىدىن ئۇچۇپ كەتكەندىن كېيىن بۇ ماڭا ئاز...»

پازىلجان دوختۇرخانىغا يېتىپ بېرىپ، ئادىلجاننىڭ قېشىغا ئالدىراپ كەلگەندە، گۈلنار ئوغلىنىڭ باش تەرىپىدە ئولتۇرغانىدى، پازىلجاننى كۆرۈپلا بەدەنلىرى تىكەنلىشىپ تەتۈر قارىۋالدى ۋە سىرتقا چىقىپ كەتتى.

— قانداق، بالام، ئەھۋالىڭ؟ — دېدى پازىلجان ئوغلىنىڭ يېنىدا ئولتۇرۇپ، — مەن سېنىڭ ئاغرىپ قالغانلىقىڭنى ئۇقماپتىمەن.

— كىمدىن ئاڭلىدىڭ، دادا؟ مەن ياتقىلى ئون بەش كۈن بولدى، سېنى قاچان كېلەر دەپ كۆزلىرىم تۆت بولدى، ئاڭلاپلا كەپسەن، دادا، — ئادىلجان ئانىسىنى كۆرگەن قارلىغاچ بالىسىدەك ۋىچىرلاپلا كەتتى، بۇ ئۇنىڭ ئىنتايىن خۇشال بولۇپ كەتكەنلىكىدىن بېشارەت

ئىدى، پازىلجان ئوغلىنىڭ ئورۇق قوللىرىنى، چوكىدەك ئىنچىكە بارماقلىرىنى ئالدىغا ئېلىپ سىيلايتتى، مېھرىبانلىق بىلەن كۆزلىرىگە تىكىلەتتى. ئەمما ئۆزىدە قانداقتۇر بىر ئوڭايسىزلىقنى، خىجالەتچىلىكنى ھېس قىلاتتى. ئاخىرىدا ئىشىك تەرەپكە قاراپ قويياتتى.

— نېمە ئاغرىق ئىكەنسەن؟ — سورىدى ئۇ.

— قان ئاز ئوخشايدۇ.

پازىلجان يېرىم بوتۇلكا قانىنى ئېسىپ قويغان جازىغا قارىدى.

— كۆندە سېلىۋاتامدۇ؟

— ياق، بۇ ئۇچىنچى قېتىملىقى.

— مەن قان كۆپەيتىدىغان دورىلارنى، مېۋە-چېۋىلەرنى كۆپرەك ئەكېلىپ بېرەي، — دېدى ئۇ، — تاماققىمۇ ۋىتامىنى كۆپ كۆكتاتلارنى سېلىپ يە، بالام.

— ئاپامۇ جىق ئەكېلىۋاتىدۇ، لېكىن نېمىشقىكىنىتاك، كۆڭلۈم زادىلا تارتمايدۇ، دادا.

— زوراپ يە، نېز ياخشى بولۇپ كېتىسەن.

پازىلجان چىقىپ كەتكەندىن كېيىن گۈلنار كىردى، بالا ئازابلىنىپ چوڭقۇر تىندى.

مانا ئادىلجاننىڭ پالاتىدا ياتقىنىغا بىر ئاي، ئىككى ئاي... تۆت-بەش ئايمۇ بولدى. تۇزىلىش ئەمەس، بالا بارغانسېرى ئوسالللىشىپ كېتىۋاتاتتى. بالىغا قاراپ ئانا كۆندە مىڭ ئۆلۈپ، مىڭ تىرىلەتتى، يىغلايتتى، قاقشايتتى. شۇنداق قىلىپ ئۇمۇ بىر تېرە، بىر ئۇستىخان بولۇپ قالغانىدى. يول ماڭسا ھاسىراپ، يۈرىكى سېلىپ كېتىدىغان بولدى. بەزىدە ئاسمان يەرگە چۈشۈۋاتقاندەك تۇيۇلۇپ

كوچىلاردا ئولتۇرۇپ قالاتتى ياكى تاملارغا، دەرەخلەرگە، سىم تاناب تۇۋرۇكلىرىگە يۆلىنىپ تۇرۇۋالاتتى.

بەش-ئالتە ئايدىن بېرى شۇنچە داۋالىنىپمۇ ئوساللىشىپ كېتىپ بارغانلىقتىن، ئۆزىنى تىڭشاپ قالغان ئادىلجان كىشىلەرنىڭ قاراشلىرىدىن، يۈز-چىرايلىرىدىن بەلگىلىك مەنىلەرنى چىقىرىۋېلىشقا ماھىر بولۇپ كەتكەنىدى. باش دوختۇرنىڭ قىلچە پەرھىز تۇتماي، نېمە يېيىشنى خالىسا، شۇنى بېرىگىلار دېيىشىدىن، سېسىترا قىزلارنىڭ قايغۇرۇشلىرىدىن، يوقلاپ كەلگەن ساۋاقداشلىرىنىڭ ئۇنسىز يىغلاپ كېتىشلىرىدىن ئۇ ئۆزىنىڭ قانداق كېسەل بىلەن ئاغرىغانلىقىنى ئاللىقاچانلا پەملىگەن. گەپ ئەمدى ئۆزىنى تۇتۇۋېلىشتا، ئانسىنى مەزگىلسىز ئازابلىماسلىقتا قالدى. مەن بەربىر ئۆلۈپ كېتىمەن، — دەپ ئويلايتتى ئۇ، — ئاپامغا ئېغىر، ئىنتايىن ئېغىر كېلىدىغان بولدى، ئۇ ھاياتىدا خۇشاللىقتىن مەھرۇم بولغان، پەقەت مېنىگلا كۆز ئالدىدا پۈت دەسسەپ تۇرۇشۇم ئۈنۈمى قايغۇ-دەردلىرىنى، ئازابلىرىنى ئۇنتۇلدۇراتتى. كاشكى دادام بىلەن بىر ئۆيدە بولغان بولسا ئانچە ئېغىر بىلىنىپ كەتمەس ئىدى. بىر-بىرىنىڭ يىغىسىغا، قايغۇسىغا، نالىسىغا تەسەللى بېرىشىپ، جۇدالىقنىڭ ئازابىنى يېنىكلىتەرئىدى. ھەي ئادىل، نېمە ئامال، سەن بەربىر ئۆلسەن، تۇغما يسەن. لېكىن سېنىڭ ھەسرەت-دەردىڭ ھايات قالغانلارغا قالدۇ. ئۇلار ئازابلانماسلىقى كېرەك، شۇڭا بۇنىڭ چارىسىنى قىلماي بولمايدۇ.

ئادىلجان ئويلىغانلىرىنى مومىسىغا ئېيتتى، ئايسىخان

نەۋرىسىنىڭ ئېيتقانلىرىغا قوشۇلدى ۋە ئۆزىنىڭ بۇنى خېلىدىن بېرى ئويلاپ كېلىۋاتقانلىقىنى، گۈلنارغا ئېيتسا، ئۇنىڭ سىلكىۋەتكەنلىكىنى سۆزلەپ بەردى-دە، بۇ قېتىم يەنە دېمەكچى بولدى.

— بالاڭنىڭ ئارزۇسى شۇنداق ئىكەن، — دېدى مومای بىر كۈنى، — ئاپام ئەمدى دادامنىڭ ئىلگىرىكى ئەسكىلىكىنى ئۇنتۇپ كەتسۇن، مېنىڭ خۇشاللىقىم، ساقىيىشىمنى ئويلىسۇن، دەپ زارلىنىۋاتىدۇ، بالاڭنىڭ زارىغا، ئارزۇسىغا قۇلاق سال، جېنىم بالام.

يۈز بېرىۋاتقان ئىشلار، ئارزۇ-تىلەكلەر گۈلنار ئۇچۇن ئېغىر، بۇ ھەقتە ئويلاش تېخىمۇ ئېغىر. يۈرەكنى زېدە قىلغان شۇ ئىشلار قوزغالمىغان بولسا ياخشى بولماسمىدى؟ كونا جاراھەت ساقىيىپ كەتمىگەن بولسىمۇ، ئاللىقاچان قېتىشىپ قالغان، ئەمدى ئۇنى تاتىلسا قان چىقامدۇ؟... دۇنيادا ئېقىن سۇ قايتمىغاندەك، قايتىپ كەلمەيدىغان ئىشلار نۇرغۇنغۇ، بۇ ئىشمۇ ئەبەدىي قايتمايدىغان ئىشقا ئايلىنىپ كەتسە بولماسمىدى؟...بىراق، ئوغلىنىڭ زارى — بىرنەچچە ئايدىن بېرى كېسەل كارىۋىتىدا ئانىسىغا مۆلدۈرلەپ قاراپ ياتقان يۈرەك پارىسىنىڭ، جانجىگىرىنىڭ ئارزۇسى شۇ بولسا ئۇنى ئويلىماي بولامدۇ؟... گۈلنار شۇنى كۆز ئالدىغا كەلتۈردىكى، قاچانكى پازىلجان ئوغلىنى يوقلاپ كەلسە، مۇڭدىشسا، ئادىلجاننىڭ كەيپىياتىدا ئۆزگىرىش بولاتتى، خۇش خۇيلىشىپ ھەم تېتىكلىشىپ بىر-ئىككى كۈنگىچە ئوبدانلا بولۇپ قالاتتى.

— بوپتۇ، ئاپا، — دېدى گۈلنار چوڭقۇر خىيالدىن بېشىنى كۆتۈرۈپ، — ئادىلجان تۇزىلىپ قالىدىغانلا ئىش

بولسا ئۇ ئۆيگه كەلسۇن، نىكاھ ئوقۇتۇپ قويايلى، ئەمما ئۇرۇق-تۇغقان، مەھەللە-كوينىك ئىشىنى ئادىلجان ساقايغاندا قىلمىز.

— ۋاي، جېنىم بالام، — دېدى موماي خۇشال بولۇپ، — ئوغلۇڭنىك زارىنى، مېنىك ئويلىغانلىرىمنىك تېگىنى ئەمدى چۈشەندىك!

7

ئادىلجاننىك داۋالىنىۋالىنىۋاتقانلىقىغا بىر يىل بولاي دەپ قالدى. ئۇ كۈندىن-كۈنگە ئوسالللىشىپ كېتىپ بارسىمۇ، ئۇنى سەككىز يىل بۇرۇن ئۆيدىن چىقىپ كەتكەن دادىسىنىك قايتىپ كەلگەنلىكىگە خوشال بولۇپ، خاتىرجەملىنىپ قالغانىدى. ئۇ ھەمىشە ھاياتتا بولۇپ ئۆتكەن ئېچىنىشلىق ۋەقەلەرنى، قايغۇلۇق مەنزىرىلەرنى، ئازابلىق چىرايلارنى ئەمەس، كۈڭۈللۈك چاغلارنى، ھەيۋەتلىك دەريا دولقۇنلىرىنى، باتۇر بۇركۈتنىك بىر پۈتىدا تۇلكىنىك بېشىدىن، يەنە بىر پۈتىدا ساغرىسىدىن قامالالاپ تۇرۇپ ئىككى پۇكلەشلىرىنى، چۈمۈلىلەرنىك سۈرلۈك يىلانغا ھۇجۇم قىلىپ، ئۇنى قۇرۇق ئىسكىلىتقا ئايلاندۇرۇپ قويۇشلىرىنى، تارىختىكى قەھرىمانلارنى كۆز ئالدىغا كەلتۈرەتتى-دە، ئۆزىدە جۇشقۇنلۇق، روھلىنىش تۇيغۇلىرىنىك قوزغىلىۋاتقانلىقىنى سېزەتتى. مەن ئۆلمەيمەن، نىمىشقا ئۆلىدىكەنمەن، نىمىشقا ئۆزەمنى تېتىك تۇتمايمەن؟! — دەپ ئويلايتتى ئۇ، — ئاپامنى يالغۇز تاشلاپ كېتەمدىم؟ ياق ئۇنىك ھايات چىرىغى مەن ئۈچۈنلا پىلدىرلاپ

تۇرىدۇ، ئۇ ئۆچمەسلىكى كېرەك؛ پىلىك مايسىز يانمايدىغۇ، مەن پۇت دەسسەپ تۇرسام چىراغ مايسىزلىمايدۇ... ئانىنىڭ زارى تاغلارنى تىترىتىدۇ، دەريالارنى دولقۇنلىتىدۇ، تاشلارنى ئېرىتىدۇ... ياق، ئاپام زارلانماسلىقى، ئاھ ئۇرماسلىقى كېرەك!...

بالىنىڭ نۇرسىز كۆزلىرىدىن ئوتلار چاقنىدى، پىشانىسىدە مونچاقتەك-مونچاقتەك تەر تامچىلىرى پارقىرىدى. ئۇنىڭ ئۆلۈمى توغرىسىدا باش دوختۇرنىڭ كۆڭلىگە پۈككەن كۈنىمۇ ئۇزراپ كەتتى.

ئەمما قەيسەر ئىرادىنىڭ، جانغا تېكىلىپ كەلگەن ئۆلۈمنى بېڭىشنىڭمۇ چېكى بار. بۈگۈن ئادىلجاننىڭ ھالى ئىزغىرىن شامالدا تىترەپ، ئۇزۇلەي-ئۇزۇلەي دەپ قالغان يوپۇرماقنى ئەسلىتەتتى. ئۇ، ھالسىرىغان، تاماقتىن قالغىلى بىرنەچچە كۈن بولغان، بەدەنلىرىنىڭ ئۈيەر-بۇ يېرىدە قانلار ئۈيۈپ قالغان؛ تال يوغىناپ كەتكەن، پۈتۈن ئەزايى-بەدىنى قاتتىق قىزىۋاتىدۇ، ئۈگە-ئۈگىلىرى سىرقىراپ، چىدىغۇسىز ئاغرىۋاتىدۇ... ئۇ رەھىمسىز ئاغرىقىغا چىداشقا تىرىشاتتى، پىشانە-يۈزلىرىدىن بويۇنلىرىدىن چېپىلداپ تەر تامچىلايتتى...

مومای نەۋرىسىنىڭ قان راكى ئىكەنلىكىنى بۇنىڭدىن بىرنەچچە كۈن ئىلگىرى ئاڭلىغان بولسىمۇ، لېكىن ھازىرلا ئاڭلىغاندەك، ئۆزىنى تۇتۇۋالالماي ئېچىنىش، ئەلەم ئوتىدا تولغىناتتى. بىراق ئۇنى ئىككى پۇكلىنىپ قالغان قىزىغا تۇيدۇرماسلىققا تىرىشاتتى.

ئادىلجان بىرنەچچە كۈندىن بېرى ئاغرىق ئازابىغا چىداپ كەلگەن بولسىمۇ، بۈگۈن بولالماي قالدى،

چىدىمىدى، زارلاندى:

— ئاپا... جېنىم ئاپا...

پازىلجان چىقىپ ئۇنى داۋالاۋاتقان باش دوختۇرنى چاقىرىپ كىردى. ياش غۇنچىنىڭ قارا بوراندا قايرىلىشىغا، سۇنۇشىغا كىم چىدايدۇ... بالا تولغىناتتى، قاقشايتتى، بىردەم ھوشسىزلانغاندەك بولۇپ، بىردەم ئېسىگە كېلەتتى، دوختۇر بالىغا قارىدى-دە، ئۇنىڭ ئۆمرىنىڭ ئاز، ئىنتايىن ئاز قالغانلىقىنى پەملىدى.

ئادىلجان ئالدىدا تاراملاپ تۆكۈلۈپ تۇرغان، پەقەت كۆزلىرىلا پىلدىرلاپ تىرىك مۇرىدىغا ئوخشىشىپ قالغان ئانىسىغا ئاستا قارىدى، قانسىز لەۋلىرىنى يالاپ قويۇپ، كۆچىنىپ تۇرۇپ مۇنداق دېدى:

— ئاپا، مەن ھەممىنى چۈشىنىمەن... سىز مەن ئۈچۈن ھەممە نېمىگىزنى — قىممەتلىك ياشلىقىگىزنى، گۈزەل ھۆسنىگىزنى، كۆز نۇرىگىزنى، كۈچ-قۇۋۋىتىگىزنى، ۋۇجۇدىگىزدىكى بارلىق مېھر-مۇھەببەتنى سەرپ قىلدىگىز. سىز ھەقىقىي ئانا! شۇڭا ئانا دېسەم پۈتۈن ۋۇجۇدۇم سۆيگۈگە، ئېتىخارغا تولۇپ تەۋرەيدۇ. مەن ئانا دېگەن سۆزنىڭ ئالدىغا، ئۇلۇغ دېگەن سۆزنى قوشۇپ ئاتاشنى خالايمەن. ئۇلۇغ دېگەن نام قوشۇلماي ئاتالسا، ئانىنىڭ ئەجرى گەۋدىلەنمەيدىغاندەك تۇيۇلىدۇ. ئاھ، ئۇلۇغ ئانا، بالىنىڭ ئوتىدا كۆيگەن، سۈيىدە ئاققان ئۇلۇغ ئانا، پەرزەنتىنى كېچىسى ئۇخلىماي، سوغۇق بۆشۈكنى قۇچاقلاپ، ئاق سۈت بېرىپ باققان، كۆز قارىچۇقىدەك ئاسراپ چوڭ قىلغان، بالا ئۆز دەردىدە بىر تولغانسا، ئۇنىڭغا چىدىماي ئون تولغانغان ئۇلۇغ ئانا.

مەن پەرزەنتلىك قەرزىمنى ئادا قىلىشقا ئۇلگۈرەلمىدىم...
مېنىڭدىن رازى بولۇڭ...

گۈلنار ئۆزىنى بىر بىلەپ، بىر بىلمەي ئادىلجانىنىڭ تارىمۇشتەك قاتقان قوللىرىنى يۇزىگە ياقاتتى، سۆيەتتى، پازىلجان ئوغلىنىڭ «دادا-دادا» دەپ زارلاپ ئۆتكەن ھايا تىغا، ھەسرەتلىك قىسمىتىگە ئېچىنىپ ئەلەملىك تولغىناتتى، ئاھ ئۇراتتى، نېمىشقىدۇر بېشىنى تۆۋەن سېلىپ ئۇنسىز يىغلايتتى.

ئەنە، ئەمدىلا ئون سەككىزگە كىرگەن، قاش-كۆزىنىڭ قارىلىقى دادىسىغا، يۈزىنىڭ ئاقلىقى ئانىسىغا تارتقان گۈزەل يىگىتكە، ئۆلۈم ئالدىدا ئاخىرقى سۆزلىرىنى ئېيتىۋاتقان يىگىتكە ئىچ ئاغرىتىپ قاراپ تۇرغانلارنىڭمۇ كۆزلىرىدە ياش... ئەنە كىشىلەر تەرىپىدىن «باغرى تاش» دەپ ئاتالغان پىشقەدەم باش دوختۇرنىڭ كۆزلىرىدىن ئىختىيارسىز ئېتىلىپ چىققان ئىككى تامچە ياش قويۇق قورۇق كىرگەن يۈزىنى بويلاپ ئېقىپ، ئېڭىكىدە توختاپ قالدى. ئەنە يېشى ئادىلجاندىن ئانچە پەرقلەنمەيدىغان سېسترا قىزىنىڭ نازۇك كىرپىكلىرىگە ئىلىنغان ياش مەڭزىگە تېمىپ چۈشتى. ئەنە، ئادىلجان بىلەن بىللە ياتقان باشقا ئاغرىقلار تام تەرەپكە قاراپ ئۇنسىز يىغلىماقتا...

ئادىلجان بارلىق كۈچ-قۇۋۋىتىنى يىغىپ، ناھايىتى تەسلىكتە ئاخىرقى سۆزلىرىنى ئۇزۇپ-ئۇزۇپ ئېيتىشقا باشلىدى:

— ئۆلۈم، ئۇ يېڭى نەرسە ئەمەس، دۇنيادا تۇغۇلۇش، ئۆلۈش بولۇپ تۇرىدۇ... بەزىلەر ياش كېتىدۇ،

بەزىلەر قېرىپ... ئەقىل-ئىدراكى، پەم-پاراسىتى بىلەن... دۇنيانى ھەيران قالدۇرغان... ئۇلۇغ مۆجىزىلەر-نى ياراتقان... نى-نى ئۇلۇغ ئادەملەرمۇ ئۆلۈپ كەتكەن... ئەگەر كىشىلەر ئۇنىڭغا دائىملا قايغۇرۇپ... ئاھ ئۇرۇپ، تېپىچەكلەپ ئۆتۈۋەرسە... ئۇنىڭ زىيىنىنى ئۆزىمۇ، باشقىلارمۇ تارتىدۇ... ئۆز ئۈستىگە ئۆلۈم مۇسىبىتى چۈشكەن ئادەم... ئۇنى كونا ئىشلارنىڭ بىرى قاتاردا ئۇزىتىپ... ھاياتىنى خاتىرجەم... كۆڭۈللۈك ئۆتكۈزۈشكە... تىرىشىش كېرەك... سەن قايغۇرساڭمۇ... ئاھ ئۇرساڭمۇ... ياشاش قانۇنىي ئىش بولغىنىدەك... ئۆلۈممۇ... قانۇنىي ئىش سۈپىتىدە... يۇز بېرىپ تۇرۇۋېرىدۇ. ئامالى يوق ئىشقا يىغلاش ھاجەتسىز... دادا... ئاپا... مەكتەپتىكى... با... للار، سى...لەرنىڭ... ئۆز...

ئادىلجان سۆزلىرىدىن بىردىنلا توختىدى ۋە بېشى بىر ياققا قىڭغىيىپ قالدى.

— ئاھ!... بالام، باغرىم!...

گۈلنار دەھشەتلىك چىرقىراپ، ئۆزىنى تىنىقتىن توختاپ قالغان بالىسىنىڭ ئۈستىگە ئاتتى-دە، ھوشىدىن كەتتى. ئۇنىڭ مېڭىسىگە قان چۈشكەندى.

پازىلجان ئوغلىنىڭ يەتتە نەزىرسىنى بېرىۋاتقان كۈنى نەچچە كۈندىن بېرى سۈس خىرقىراپ ياتقان گۈلنارمۇ دۇنيادىن ئۆتتى. ئۇ جان ئۈزگەندە، يەتتە كۈندىن بېرى يۇمۇلۇپ قالغان كۆزلىرى نېمىشقىدۇر قىيا ئېچىلىپ قالغانىدى. ئۇنىڭ كۆزلىرى ھاياتقا قانمىغانلىقىنى ئىپادە قىلىۋاتامدۇ، ياكى بىر تال ئوغلىنىڭ ۋاقىتسىز بەرگىندىن ئۈزۈلگەن گۈلدەك ياش كەتكەنلىكىگە

ئېچىنىۋاتامدۇ، ياكى بولمسا ئون سەككىز يىلدىن كېيىن بېشىنى ساڭگىلىتىپ ئۆيگە قايتىپ كەلگەن پازىلجانغا غەزەپ-نەپرەت ئاتا قىلىۋاتامدۇ ۋە ياكى قانماي قالغان تۇنجى مۇھەببىتىگە ئارمان قىلىۋاتامدۇ، بۇنى بىلگىلى بولمايتتى.

× ×

سۈرلۈك قەبرىستان. ئۇ قانچە سۈرلۈك بولسىمۇ، ھازىر پازىلجانىنىڭ ئۆيىگە ئايلىنىپ قالغان. گۈلنار بىلەن ئادىلجان مەڭگۈلۈك ئۇيقۇدا ياتقان بۇ يەرگە ئۇ كۈندۈزىمۇ، كېچىسىمۇ كېلىپ تۇرىدۇ، بەزىدە شۇ يەردە ئۇخلاپ قالىدۇ، كېچىسى ئۇلارنى يالغۇزلۇق تارتىپ قالمسۇن دەيدۇ ۋە ئۇلاردىن كەچۈرۈم سورايدۇ، يىغلايدۇ، قاقشايدۇ.

بۇ يەرگە ئۇ ھەر كۈنى ئىككى دەستە گۈل كۆتۈرۈپ كېلىدۇ، گۈل دەستىنىڭ بىرىنى گۈلنارنىڭ بېشىغا، يەنە بىرىنى ئادىلجانىنىڭ بېشىغا سانجىپ قويىدۇ. بىر كۈننىمۇ ئالا قويماي شۇنداق قىلىپ تۇرىدۇ. بۇ، ھازىر ئۇنىڭ ھاياتىدىكى ئەڭ مۇھىم ئىش. ئۇ يېڭى گۈل ئەكەلگەندە، تۇنۇگۈن سانجىپ قويۇلۇپ، سولاشقان گۈللەرنى ئېلىۋالىدۇ-دە، قەبرىستانلىقنىڭ چېتىدىكى ئۆستەڭگە ئاپىرىپ، سۇغا ئاۋايلاپ، ئاستا تاشلايدۇ. دەھشەتلىك ئۆلۈم گۈلنارنى، ئادىلجاننى قانداق ئەكەتكەن بولسا، ئۆستەڭ سۈيىمۇ تاشلانغان گۈلنى شۇنداق ئەكېتىدۇ، ئېقىتىپ، ئېقىتىپ بىردەمدىلا كۆزدىن غايىب بولىدۇ.

كېيىن ئۇ گۈلنار بىلەن ئادىلجاننىڭ قەبرىسىگە گۈل تېرىدى، گۈل ئۈندى، ئۆستى، يوپۇرماق چىقاردى، غۇنچىلىدى، ئېچىلدى. مانا ئەمدى پازىلجان ھەر كۈنى سۇ توشۇيدۇ، گۈل تۈۋىگە قۇيىدۇ، ئاغزىغا تولدۇرۇپ سۇ ئېلىپ، گۈللەرگە پۈركۈيدۇ، ئاندىن چىرايلىق ئېچىلغان گۈللەرنى گۈلنارغا، پوره‌كلىرىنى ئادىلجانغا ئوخشىتىپ يىغلاپ كېتىدۇ.

ئەنە، پازىلجان يۈكۈنۈپ ئولتۇرىدۇ. چىرايلىق ئېچىلغان گۈللەر مەيىن شامالدا مۇلايىم تەۋرىنىپ پىچىرلاشقاندەك قىلىدۇ ۋە گۈل خۇش بۇي ھىدلىرىنى دىماغقا ئۇرىدۇ. كېپىنەكلەر گۈلدىن-گۈلگە قونۇپ ئۇينايدۇ، گۈل ھەرىلىرى غۇڭۈلدايدۇ... ئەمما پازىلجاننىڭ چىرايى سولغۇن، چاچ-ساقاللىرى ئۆسۈپ كەتكەن، پىلدىرلاپ قالغان كۆزلىرىدە ھەسرەتلىك ئوتلار ئۇچقۇنلايدۇ، گەز باغلاپ كەتكەن لەۋلىرى چۈشىنىكسىز پىچىرلايدۇ...

ئۇ قايغۇلۇق بېشىنى ئەمدىلا كۆتۈرۈشىگە قەبرىستانلىقىنىڭ چېتىدىكى سۇۋادان شېخىغا قونغان كاككۇكنىڭ ئاۋازى ئاڭلاندى. پازىلجان ياش مۆلدۈرلەپ تۇرغان كۆزلىرىنى كاككۇك سايرىغان تەرەپكە تىكتى ۋە ئاستا پىچىرلىدى:

«ئۇھ... گۈزەل كاككۇك، غېرىب كاككۇك، سەن جۇراڭنى قېچىرىپ، ھەسرەتلىنىپ سايرايسەن، لېكىن سېنىڭ ھەسرىتىڭ مېنىڭ ھەسرىتىمنىڭ ئالدىدا ئەرزىمەس ۋە ئاددىي. بىلەمسەن؟ مەن مەڭگۈلۈك جۇدالىقتا جورام ئۇچۇن، بالام ئۇچۇن ئېچىمدىن ئۆرتىنىپ يىغلاۋاتىمەن، قاقشاۋاتىمەن. سەن تۇنلەردە خاتىرجەم

ئۇخلايسەن، مەن ئازابلىنىپ چىقمەن، سېنىڭ يەنىلا ئۈمىدىڭ بار، مېنىڭ ئۈمىدىم ئۈزۈلگەن. سەن نە-نەلەرگە بارالايسەن، مەن قەبرىستانلىقتىن كېتەلمەيمەن. ئاھ كاككۇك، بولدى سايرىمغىنا!...»

ئۇ ئۇياقتىن كۆزىنى ئېلىپ، يەنە قەبرىلەرگە تىكىلدى ۋە ئويلىدى: مەن ئىككى ئادەمنىڭ بېشىغا چىقتىم، يەنە كېلىپ، بىرى، ئۆمۈربويى ماڭا ئەقىدە باغلىغان ئايالىم، يەنە بىرى، يالغۇز بالام... ئەي، دۇنيانىڭ كىشىلەرگە يۈز - خاتىر قىلمايدىغان ئادىل ئادەملىرى، ئەي، ئادەم ئىلغمايدىغان رەھىمسىز قانۇن، ھەققانىيەتچى سوتچىلار، مېنى سوتلاڭلار، قاتتىق جازالاڭلار! مەن قىلمىشىمغا لايىق جازا تارتاي، ئۇنىڭ ئاچچىق تەمىنى تېتاي، شۇ چاغدىلا مېنىڭ يۈرىكىم ئەمن تاپىدۇ، نېمىشقا ماڭا رەھىم قىلسىلەر؟!...»

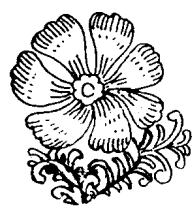
تۇنۇگۈن ئۇ، سوتچىنىڭ ئالدىغا بارغان، ئۆتكۈزگەن ئىشلىرىنىڭ ھەممىسىنى ئايانماي بايان قىلغان، سوتچىدىن ئۆزىگە جازا، جازا بولغاندىمۇ ئەڭ قاتتىق جازا بېرىلىشىنى تەلەپ قىلغان. لېكىن سوتچى «سىزگە قانۇنىي جازا بېرىلمەيدۇ، سىزنى ۋىجدانىڭىز جازالىسۇن» دېگەن.

«ئاھ!... ۋىجدانىي جازا!...» — ئۇ خۇددى نۇتۇق سۆزلەۋاتقان ئادەمدەك ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى، — ئادەمنى ئۆمۈربويى ئازابلايدىغان جازا!... لېكىن بۇ ئاز، ئىنتايىن ئاز. مەن دۇنيادىكى بارلىق ئادەملەرنىڭ ماڭا نەپرەت ياغدۇرۇشىنى، ماڭا لەنەت تېشى ئېتىشىنى ئىزدەيمەن، — ئۇ شەھەر تەرەپكە بىرنەرسىدىن ئۈمىدلەنگەندەك تىكىلىپ قاردى، — توختا، شەھەرگە

بىر مۇخبىر كەپتۇدەك، شۇنىڭ ئالدىغا باراي، ھەممىنى ئېيتاي، ئۇ يازسۇن؛ قىلمىشلىرىمنى پۈتۈن خەلقى ئالەمگە يېيىۋەتسۇن، چۈۋۈۋەتسۇن!... بۇنداق ئىشلار مېنىڭ بىلەنلا كەتسۇن...»

ئۇ يۈزلىرىنى ھۆل قىلىۋەتكەن كۆز ياشلىرىنى سۈرتۈشنىمۇ ئۇنتۇپ، مۇخبىرنى ئىزدەپ تېپىش ئۈچۈن قەبرىستانلىقتىن تېز چىقىپ كەتتى.

1988-يىل فېۋرال

[General Information]
书名=原谅我吧　维吾尔文
SS号=40212203